

วิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัล
ของกฤษณา อโศกสิน

วิทยานิพนธ์
ของ
เบญจวรรณ ชุนฤทธิ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

มีนาคม 2546

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยทักษิณ

ISBN 974 – 451 – 419 – 1

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน
ปีงบประมาณ 2545

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยทักษิณได้

คณะกรรมการควบคุม

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิดา มีสุข)

..... กรรมการ

(อาจารย์จำเริญ แสงดวงแข)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิดา มีสุข)

..... กรรมการ

(อาจารย์จำเริญ แสงดวงแข)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ยุรฉัตร บุญสนิท)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อาจารย์บัวงาม ห่อแก้ว)

มหาวิทยาลัยทักษิณอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยทักษิณ

..... ประธานอนุกรรมการบัณฑิตศึกษา

(อาจารย์ ดร.ฉันทัส ทองช่วย)

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อยลงได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์นิดา มีสุข ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์จำเริญ แสงดวงแข กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนตรวจแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเมตตาและให้กำลังใจมาโดยตลอด ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ยุรฉัตร บุญสนิท และอาจารย์บัวงาม ห่อแก้ว กรรมการสอบที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ซึ่งกรุณาให้คำแนะนำและตรวจสอบเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันตกของมหาวิทยาลัยทักษิณทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้ข้อคิด ข้อปฏิบัติ ตลอดจนให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่เยาว์วัยจนถึงปัจจุบัน

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโทวิชาเอกภาษาไทยภาคปกติรุ่น 2541 และ 2542 และทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือรวมทั้งเป็นกำลังใจมาโดยตลอด ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถกล่าวนามได้หมดในที่นี้

ท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณ คุณพอนิล คุณแม่เฉลิม ชุนฤทธิ์ ที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยในทุกด้าน และให้กำลังใจ ทำให้ผู้วิจัยสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ส่งผลให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

เบญจวรรณ ชุนฤทธิ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ
	ภูมิหลัง
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า
	นิยามศัพท์เฉพาะ
	ข้อตกลงเบื้องต้น
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลงานของกฤษณา อโศกสิน
3	การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ
	การใช้คำบอกสี
	การใช้คำบอกแสง
	การใช้คำบอกกลิ่น
	การใช้คำบอกรส
	การใช้คำเพื่อแสดงอาการ การเคลื่อนไหว
	การใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก
4	การสร้างจินตภาพโดยการใช้ภาพพจน์
	อุปมา
	อุปลักษณะณ์
	บุคลาธิษฐาน

บทที่	หน้า
อดีตพจน์	195
นามนัย	207
ปฏิภาคพจน์	217
บุจฉา	220
การเลียนเสียง	222
5 บทย่อ สรุปลผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	232
บทย่อ	232
สรุปลผลการศึกษาค้นคว้า	233
อภิปรายผล	237
ข้อเสนอแนะ	239
บรรณานุกรม	241
ภาคผนวก	246
ภาคผนวก ก ประวัติและผลงานของกฤษณา อโศกสิน	247
ภาคผนวก ข เนื้อเรื่องย่อ	259
บทคัดย่อ	271
ประวัติย่อของผู้วิจัย	276

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่ต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือในการแสดงออก เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้ ความรู้สึกนึกคิด ทศนคติและอารมณ์ของผู้เขียน ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามหรือสัมผัสได้ด้วยประสบการณ์และจินตนาการของผู้อ่านเอง ดังที่วันเนาว์ ยูเด็น ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “วรรณคดีเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่งที่ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความใส่ใจและปรัชญาชีวิต รวมทั้งประสบการณ์ของผู้เขียน ออกมาในรูปของภาษาที่ประณีตละเอียดละสลวย และมีแบบแผนกฎเกณฑ์ เป็นการสื่อสารทางจินตนาการและอารมณ์สะเทือนใจ”¹ ซึ่งการจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งต่างๆ ที่ผู้เขียนพยายามถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องราวนั้น ผู้เขียนจะต้องมีความสามารถในเชิงประพันธ์ เนื่องจากการใช้ภาษาในวรรณกรรมต้องอาศัยกระบวนการคิด การเลือกใช้ถ้อยคำที่กลั่นกรองเป็นอย่างดี และในบางครั้งนักประพันธ์อาจไม่ใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมาหรือใช้ภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่จะเลือกเฟ้นถ้อยคำ เพื่อช่วยให้สำนวนภาษาเขียนไพเราะและน่าอ่านยิ่งขึ้น ดังที่ เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวไว้ว่า “ภาษาของวรรณคดีเป็นภาษาที่กลั่นกรองแล้ว นักประพันธ์ในบางครั้งอาจไม่ใช้ภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่จะเลือกเฟ้นถ้อยคำ สำนวนเพื่อให้เกิดความไพเราะประการหนึ่ง หรือเพื่อแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนอีกประการหนึ่ง”² สอดคล้องกับ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งได้แสดงทัศนะไว้ว่า “นักวรรณคดีนอกจากมีความรู้สึกนึกคิดหรือเจตนาในธรรมชาติและชีวิตแล้ว ยังต้องสันตติในการใช้ภาษา คือ รู้จักใช้ถ้อยคำที่ตัดภาพให้สวยงามไพเราะเพราะพริ้ง”³

¹ วันเนาว์ ยูเด็น. การศึกษาเรื่องกลอน. 2532. หน้า 1.

² เจตนา นาควัชระ. “วรรณวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา,” ใน วรรณไวทยาการวรรณคดี. 2520. หน้า 30.

³ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. วิทยาวรรณกรรม. 2518. หน้า 313.

การใช้ภาษาของกวีเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกและความคิดที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถทำได้ง่ายนัก เพราะต้องใช้ภาษาที่สามารถบรรยายความรู้สึกของตนได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีความประสานกลมกลืนกับเนื้อหาที่น่าเสนอด้วย ดังนั้นกวีจึงต้องเลือกสรรถ้อยคำที่สามารถสร้างภาพ เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ภาพความรู้สึกนึกคิดของตนได้ และผู้อ่านก็สามารถสร้างภาพความคิดนั้นขึ้นได้ เรียกว่า จินตภาพ

จินตภาพ เป็นศัพท์บัญญัติมาจากคำว่า Image ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “จินตภาพ น. เป็นภาพที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิด หรือที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น”¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวว่า “จินตภาพ เป็นภาพที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำของกวีเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความคิด ความรู้สึก และความประทับใจ² นอกจากนี้ กุหลาบ มัลลิกะมาส³ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับจินตภาพสรุปได้ว่า โดยทั่วไปคำนี้หมายถึง ภาพที่ปรากฏในจินตนาการตามที่เคยประสบผ่านพบมา ภาพในจิตหรือจินตภาพเป็นภาพที่เห็นด้วยใจคิด ด้วยความรู้สึก (Mental Pictures) และภาพในจิตไม่ใช่ภาพที่เกิดจากประสบการณ์ด้านการเห็นเท่านั้น แต่เป็นภาพที่เกิดจากประสบการณ์จากประสาทสัมผัสอื่นๆ อีกด้วย เช่น ประสบการณ์จากการได้ยิน ได้ลิ้มรส ได้กลิ่นก็ถือเป็นจินตภาพหรือภาพในจิตได้ทั้งสิ้น ในทางวรรณคดีถือว่า วิธีสร้างภาพในจิตหรือสร้างจินตภาพมีคุณค่าอย่างหนึ่งในด้านความเข้าใจลึกซึ้ง และด้านความรู้สึกร่วมในวรรณคดีนั้น

จากคำนิยามดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า จินตภาพ เป็นภาพที่สร้างขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน โดยใช้ศิลปะในการเลือกสรรถ้อยคำเพื่อแนะนำให้ผู้อ่านเกิดภาพ ความรู้สึก และความประทับใจ ตามความมุ่งหมายของผู้เขียน ซึ่งคำที่ผู้เขียนเลือกใช้ นอกจากจะทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพแล้ว ยังหมายรวมถึงการแสดงให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกทางประสาทสัมผัสต่างๆ เช่น การได้ยิน การสัมผัส ความรู้สึก การได้กลิ่น การลิ้มรส และการเคลื่อนไหว ดังที่ ยูวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา⁴ ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า ภาษาที่ถ่ายทอดประสบการณ์ออกมาเป็นภาพหรือการรับรู้ในมนต์คติ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นและรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ตามที่กล่าวถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง รูป

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. 2539. หน้า 232.

² กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณกรรมไทย. 2519. หน้า 36.

³ กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. 2520. หน้า 125.

⁴ ยูวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. 2542. หน้า 11.

รส กลิ่น เสียง สัมผัส ความรู้สึก และการเคลื่อนไหว ดังนั้น คำทุกคำที่สามารถใช้บอกถึงสิ่งต่างๆ ที่มองเห็นได้หรือบอกให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกทางประสาทสัมผัสต่างๆ ในมโนคติได้ถือเป็นภาพลักษณ์ (Image) ในทางวรรณคดีทั้งสิ้น

จินตภาพเป็นส่วนสำคัญในวรรณกรรม เนื่องจากเป็นปฏิกิริยาขั้นหนึ่งของผู้อ่าน ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ความคิด ความเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียน ตลอดจนสามารถตีความและเข้าใจสารที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อได้ถูกต้อง ดังที่ ดวงมน จิตรจันทน์ ได้กล่าวถึงคำอธิบายเรื่องจินตภาพของ I.A. Richards ความว่า

จินตภาพเป็นปฏิกิริยาขั้นหนึ่งของผู้อ่าน ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิกิริยาขั้นต่อไปคือ ความคิด อารมณ์สะท้อนใจและทัศนคติ จินตภาพเป็นสื่อชักนำความคิดและเร้าอารมณ์สะท้อนใจ กล่าวได้ว่า จินตภาพอาจปรากฏได้หลายรูป และแม้มีรูปต่างกันก็อาจก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจอย่างเดียวกันได้ ลักษณะสำคัญของจินตภาพก็คือ พลังที่จะก่ออารมณ์สะท้อนใจ¹

ด้วยเหตุที่ว่าจินตภาพมีความสำคัญต่องานวรรณกรรม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาจินตภาพที่ปรากฏในวรรณกรรม โดยมุ่งศึกษากลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ ซึ่งการศึกษาจินตภาพในอดีต ส่วนใหญ่ผู้ศึกษาจะศึกษาและให้ความสำคัญเฉพาะในวรรณกรรมร้อยกรอง ส่วนในวรรณกรรมร้อยแก้วมีผู้ให้ความสนใจน้อย ทั้งที่วรรณกรรมร้อยแก้วมีลักษณะของจินตภาพที่น่าสนใจไม่ต่างจากวรรณกรรมร้อยกรอง โดยเฉพาะวรรณกรรมร่วมสมัย เนื่องจากวรรณกรรมเป็นศิลปะที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ผู้เขียนต้องมีความสามารถในกลวิธีการใช้ภาษาที่หลากหลายมากขึ้น

กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนวรรณกรรมร้อยแก้วผู้หนึ่งที่มีความรู้ ความสามารถในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ไพลีน รุ่งรัตน์² ได้กล่าวถึงผลงานของกฤษณา อโศกสิน สรุปได้ว่า ผลงานของกฤษณา อโศกสินมีลักษณะสำคัญ 7 ประการด้วยกัน คือ

¹ ดวงมน จิตรจันทน์. สุนทรียภาพในภาษาไทย. 2536. หน้า 114.

² ชมัยพร แสงกระจ่าง. วรรณพิณิจ กฤษณา อโศกสิน. โดยไพลีน รุ่งรัตน์ (นามแฝง). 2538. หน้า 18-35.

1. สะท้อนชีวิตที่หลากหลายในสังคม
2. สะท้อนธรรมชาติของมนุษย์ และกฎแห่งกรรม
3. สะท้อนสภาพและปัญหาของผู้หญิงทุกรูปแบบ
4. สะท้อนสถาบันครอบครัว
5. สะท้อนหลักแห่งการพัฒนา
6. ให้ความสำคัญกับตัวละคร
7. ใช้ภาษาได้รสได้ภาพ

ในด้านของการใช้ภาษา กฤษณา อโศกสิน มีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำ ที่นำมาใช้เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดและจินตนาการที่ชัดเจนตลอดเนื้อหาของเรื่อง ดังที่ มนันยา ธนะภูมิ¹ ได้กล่าวถึงการให้ภาษาของ กฤษณา อโศกสิน สรุปได้ดังนี้ กฤษณา อโศกสิน มีความประณีตกับการใช้ภาษามาก จะเห็นได้ชัดจากงานในระยะหลังๆ ทั้งที่ตอนเป็น เด็กนั้น กฤษณา อโศกสิน เป็นคนที่เรียนหนังสือไม่เก่ง เขียนย่อความและเรียงความไม่ดี แต่ กฤษณา อโศกสิน ได้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ เพราะตลอดเวลาในการสร้างสรรค์ ผลงานเป็นจำนวนมากเท่ากับได้ฝึกภาษา ผลงานในระยะหลังจึงแพรวพราวไปด้วยรสและภาพ ด้วยความประณีตของงานทำให้วรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ได้รับความนิยมอย่างสูงจาก ประชาชนและวรรณกรรมระดับชาติ

ผลงานที่สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากได้ชื่อว่ามีคุณภาพและได้รับรางวัลหลายรางวัล ด้วยกันซึ่ง จิตติ หนูสุข² ได้กล่าวถึงผลงานที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน จำนวน 21 เรื่อง ไว้ดังนี้

1. รางวัลซีไรต์ ประเภทนวนิยาย คือ ปูนปิดทอง (2528)
2. รางวัลดีเด่น ประเภทนวนิยาย จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ คือ บุษบก ใบไม้ (2528) ไฟทะเล (2531) ข้ามสีทันดร (2540) และจำหลักไว้ในแผ่นดิน (2542)
3. รางวัลวรรณกรรมดีเด่นจากองค์การส.ป.อ. คือ เว็มนุษย์ (2511) และตะวันตกดิน (2515)

¹ มนันยา ธนะภูมิ. "กว่าจะเป็นศิลปินแห่งชาติ," สกุลไทย. โดยมนันยา (นามแฝง) 13(32) 20 – 23 ; มกราคม 2532.

² จิตติ หนูสุข. "ชีวิตและงานกฤษณา อโศกสิน," ใน จำหลักไว้ในแผ่นดิน. 2542. หน้า 901- 902.

4. รางวัลชมเชย ประเภทนวนิยาย จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ คือ รากแก้ว (2517) ไม้ผัดใบ (2518) ลมที่เปลี่ยนทาง (2520) บ้านชนน (2522) ไฟหนาว (2523) กระเช้าสีดา (2527) ลานลูกไม้ (2530) ภมร (2531) ถ่านเก่าไฟใหม่ (2532) เพลงบินใบจิว (2534) ชาวกรง (2536) เนื้อใน (2539) และพญาไร้ใบ (2542)

5. รางวัลชมเชยจากสมาคมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย คือ ผืนกลางฤดูฝน (2516)

นอกจากนี้ กฤษณา อโศกสิน ได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ในปี พ.ศ. 2531 ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการประพันธ์ ดังปรากฏในคำประกาศเกียรติคุณที่ท่านได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (นวนิยาย) ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ¹ สรุปได้ดังนี้ นางสุกัญญา ชลศึกษ์ นามปากกา “กฤษณา อโศกสิน” เป็นนักประพันธ์สตรีที่ประสบความสำเร็จยอดเยี่ยมในด้านการประพันธ์นวนิยาย โดยมุ่งมั่นสร้างสรรค์ผลงานด้วยความประณีต แสดงกลวิธีในการเสนอเรื่อง ตัวละคร ฉาก และแนวความคิดที่อุดมด้วยลักษณะวรรณศิลป์และสุนทรียภาพตามทฤษฎีแห่งการสร้างสรรค์วรรณกรรม ทั้งได้แสดงว่าเป็นผู้มีอุดมคติ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะนักประพันธ์โดยได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนา เฉพาะในเรื่องผลแห่งกรรมดี กรรมชั่วของมนุษย์มาประกอบในการสร้างสรรค์นิยาย ทำให้ผลงานได้รับความนิยมอย่างสูงจากประชาชนและวงวรรณกรรม ดังปรากฏว่าได้รับรางวัลวรรณกรรมทั้งระดับนานาชาติและระดับชาติรวมถึง 11 ครั้ง ซึ่งยังไม่เคยมีนักประพันธ์ไทยคนใดเคยได้รับรางวัลเป็นจำนวนมากถึงเช่นนี้ กฤษณา อโศกสิน สมควรได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (นวนิยาย)

งานวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีความโดดเด่นในการให้ภาพชีวิตของคนในสังคมอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการสะท้อนสภาพและปัญหาของผู้หญิง การสะท้อนสภาพปัญหาของครอบครัว โดยสื่อสะท้อนผ่านทางการใช้ภาษาที่ประณีต แพร่พร่าไปด้วยภาพและรสสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายฉาก การบรรยายลักษณะนิสัยและพฤติกรรม ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร หรือการพรรณนาบรรยายภาค กฤษณา อโศกสิน ทำให้งานวรรณกรรมนำเสนอใจยิ่งขึ้นด้วยความสามารถในการเรียบเรียงถ้อยคำ การสรรหาถ้อยคำตลอดจน

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ศิลปินแห่งชาติ 2532. 2532.

ปรุ่จแต่งถ้อยคำเพื่อสื่อสารสิ่งต่างๆ ในงานวรรณกรรมสู่ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพ ซึ่งการที่
 กฤษณา อโศกสิน สามารถสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีจินตภาพอันประณีตงดงามนั้น กฤษณา
 อโศกสิน จะต้องรู้จักธรรมชาติของคำที่ตนเลือกใช้เป็นอย่างดี จึงสามารถเลือกใช้ได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพ ตรงตามความต้องการของตนมากที่สุด ซึ่งคำแต่ละคำที่กฤษณาเลือกใช้นั้นช่วย
 เร้าอารมณ์ กระตุ้นความรู้สึกของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพตลอดจนทำให้ผู้อ่านรู้สึก
 เกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึงทางประสาทสัมผัสต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เสียง กลิ่น รส สัมผัส
 ความรู้สึก และการเคลื่อนไหว ดังตัวอย่าง

จิตใจของคนที่อยู่ใรร่มไม้จะเฝือกเย็นกว่าคนที่อยู่กลางแดดที่หันไปทางไหนก็เห็นแต่สี
น้ำตาล แล้งไปหมดแหละ อยู่นานไปหัวอกหัวใจก็เหงาหงอยเหี่ยวแห้ง

(บุษบกใบไม้ : 79)

แพทย์หญิงในชุดกางเกงขายาว และเชิ้ตแขนสั้นสีเนื้อ สีากก็ บางทีก็ตีฟ้าอ่อนเย็นตา
 เพื่อทอนความระอุอ้าวของแสงแดดและผงคลีที่มีแต่ฝุ่นสีแดงปลิวว่อน กับความแห้งผากกราก
 เกรียมของทุกซุ่ซายาก จึงเป็นภาพที่ผู้อพยพแลเห็นเจเนตา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 243)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน ได้ใช้คำบอกสี โดยนอกจากจะ
 กล่าวถึงสีสันของสิ่งต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาแล้ว ยังได้สอดแทรกอารมณ์ ความรู้สึกที่มีต่อสี
 นั้นๆ ด้วย ซึ่งการใช้คำบอกสีที่ควบคู่ไปกับคำแสดงความรู้สึกได้อย่างประสานกลมกลืนนั้น เป็น
 การเพิ่มพลังแห่งอารมณ์ความรู้สึกของสีสัน อันมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึกที่
 เกิดจากสีสันนั้นๆ ตามผู้เขียนไปด้วย

ตัวอย่างการใช้คำเพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ ความรู้สึก

“ฉันทำได้” เสียงของหล่อนดูคล้ายจะสะท้าน ความสะท้านที่หลุดออกจากทรวงอก
 เป็นแอ่งขังความเจ็บปวดเสียดร้า่ว

(ข้ามสี่ทันดร : 87)

ตรงกันข้ามกับหัวของเพื่อนเธอที่นอนกอดความแตกสลายของหัวใจ และของกัมพูเจีย
มายาวนานด้วยความทุกข์ระทมขมขื่น

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 110)

สตรีสาวผู้ทำให้ไม่รู้ไม่ชี้ ยังคงรับประทานเรื่อยๆ พุดกับน้องชายประหนึ่งพุดไปโดย
ธรรมชาติ หากในหทัยนั้นลี แสนสั้น หล่อนหวนระแวงหวาดภัย คนผิวสองสีร่างสันทัด ตัดผม
เกรียนคล้ายทหาร ส่วนอีกคนดูเป็นชาวบ้านก็จริง แต่ดวงตาเหม็งมอง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 37)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน ได้นำคำที่มีความหมายเดียวกันหลายคำ
มาซ้อนกันเพื่อแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร คำว่า เจ็บ ปวด เสียด ร้าว,
ทุกข์ ระทม ขมขื่น หรือ หวน ระแวง หวาด เมื่อนำมารวมกันก็เพื่อเป็นการเน้นย้ำความหมาย
ให้นักอ่านยิ่งขึ้น อันส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพโดยสามารถรับรู้ถึงความรู้สึกของตัวละครได้
อย่างลึกซึ้ง

ตัวอย่างการใช้คำเพื่อแสดงภาพการเคลื่อนไหว

แสงเหลืองแห่งเปลวแดด อันคล้ายร้อนคล้ายแรง แจ่มแจ่มอีกเพียงครู่จึงลบลับลารอน
แลเห็นวิหคณกนา ผกผินบินเหิน ประหนึ่งขยับจะกลับรัง หากก็เหมือนเด็กยังสนุกกับเล่นหัว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 96)

ฉันอ่านไปพร้อมกับเจ็บขา รู้สึกเจ็บเสียวที่ขาสองข้างขึ้นมาทันควัน คงจะเจ็บแทนเขา
อย่างมากมาย ความเจ็บปวดแล่นลิวดิ่งลึก จนสามารถเข้าใจเสียงตะโกนของเขาที่บอกเขมร
แดงว่า โปรดฆ่าผมที่ ได้อย่างปวดร้าวลึกซึ้ง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 111)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน ได้เลือกใช้คำที่สามารถแสดงให้เห็นถึง
การเคลื่อนไหว โดยนำคำที่มีความหมายเดียวกันมาซ้อนกันหลายคำ ทั้ง ผก ผิน บิน เหิน
และ แล่นลิว ดิ่ง ซึ่งเท่ากับเป็นการเน้นย้ำภาพที่ผู้เขียนต้องการสื่อได้อย่างชัดเจน

กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพในวรรณกรรมของ กฤษณา อโศกสิน ไม่เพียงแต่เด่นในเรื่องของการเลือกใช้คำแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่ากฤษณา อโศกสิน ได้นำภาพพจน์มาใช้เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพอีกด้วย เนื่องจากภาพพจน์ก็เป็นส่วนสำคัญที่สามารถสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ สิทธา พินิจภูวดล และคนอื่นๆ¹ ได้กล่าวไว้สรุปได้ดังนี้

ภาพพจน์เป็นสำนวนโวหารที่ผู้เขียนใช้เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการสร้างภาพในใจของผู้อ่าน สำนวนที่กระฉ่างชัดจะสร้างภาพในใจหรือมโนภาพของผู้เขียนให้ตรงกับภาพในใจของผู้อ่าน ซึ่งภาพพจน์นั้นเป็นคำที่นักวรรณกรรมมีใช้ให้ตรงกับคำว่า Figure of Speech โดยใช้ในความหมายว่าวิธีการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นโดยอาศัยถ้อยคำ สำนวน การเขียนที่ชัดเจน ประณีต และที่มีความสวยงามด้วยนั้น ต้องมีการใช้ภาพพจน์ อันถือได้ว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ถ้าเปรียบเทียบการเขียนเป็นการปรุงอาหาร ภาพพจน์ก็คือผงชูรส ที่สามารถทำให้ผู้อ่านได้รับรสอร่อย เกิดความสุข ความพอใจในการบริโภคอาหารจนหมดได้โดยไม่รู้สึกลิ้น ภาพพจน์เป็นสิ่งที่ทำให้มโนภาพหรือภาพในใจมีความเด่นชัดขึ้นจนผู้อ่านผู้ฟังที่รับการถ่ายทอดนึกแลเห็น รู้ และเข้าใจ ภาพพจน์จะช่วยให้ความคิดและความรู้สึกของผู้เขียนเข้ามาสู่ความคิดและความรู้สึกของผู้อ่าน

จากการศึกษาเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า กฤษณา อโศกสิน ได้นำภาพพจน์มาใช้ในวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก โดยปรากฏอยู่ตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการที่จะสื่อภาพในใจของตนเองให้ปรากฏแจ่มชัดในใจของผู้อ่าน ดังตัวอย่าง การใช้ภาพพจน์อุปมา

หล่อนเองก็ไม่คิดว่าจะทำงานนี้เรื่อยไปโดยไม่เปลี่ยนแปลง ว่าที่จริงแล้วก็เหมือนกอผักตบชวาที่ลอยคว้างกลางน้ำ และถูกพัดพามาติดอยู่ชั่วคราวช่วยยามรอเวลาที่จะถูกพัดต่อไปเท่านั้น

(บุษบกใบไม้ : 401)

ถัดที่นั่นไปกลายเป็นทุ่งทานตะวันที่บางตอนดอกงามใหญ่เท่าจานใบย่อม บางตอนดอกเล็กแค่อ้อยชา มีหน้าซำยังแคะกระแกร็น

(ข้ามสี่ทันดร : 95)

¹ สิทธา พินิจภูวดล และคนอื่นๆ. การเขียนและการพูด. 2514. หน้า 90.

เรื่องราวของมนุษย์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับจิตและใจนั้น กว้างไกลไพศาลเกินคาดเดา ประดุจผ้าหลายผืนที่ทบซ้อนกันเป็นตั้งใหญ่ ยามเมื่อต้องรื้อค้นเอาผ้าผืนล่างขึ้นมาเพ่งพิศ ใยเล่าจะไม่เห็นอวยแรง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 404)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภาพพจน์เปรียบเทียบที่กฤษณา อโศกสิน ใช้นั้นมีลักษณะเป็นข้อความเปรียบเทียบที่มีส่วนขยายยาว เป็นการให้รายละเอียดของภาพที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่านได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นลักษณะที่โดดเด่นอย่างหนึ่ง ที่ทำให้อรรถนกรรมของ กฤษณา อโศกสิน มีความน่าสนใจและได้รับความนิยมจากผู้อ่าน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า กฤษณา อโศกสิน มีความสามารถและมีความประณีตในการเลือกสรรถ้อยคำและการใช้ภาพพจน์ ซึ่งก่อให้เกิดจินตภาพที่เด่นชัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจอรรถนกรรมของ กฤษณา อโศกสิน โดยเฉพาะในด้านกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ เนื่องจากยังไม่มีผู้วิเคราะห์งานอรรถนกรรมของ กฤษณา อโศกสิน ในแง่ของการสร้างจินตภาพอย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงสนใจและมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงกลวิธีในการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างจินตภาพในอรรถนกรรมของ กฤษณา อโศกสิน เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้สารของเรื่องสื่อมายังผู้อ่านได้อย่างชัดเจน โดดเด่น น่าประทับใจ และเข้มข้นด้วยพลังความคิด โดยสื่อผ่านความงดงามทางวรรณศิลป์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะอรรถนกรรมที่ได้รับรางวัลเท่านั้น

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในอรรถนกรรมที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การสร้างจินตภาพโดยการใช้อำนาจ
2. การสร้างจินตภาพโดยใช้ภาพพจน์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงจินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในอรรถนกรรมที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน

2. เป็นแนวทางในการศึกษาลักษณะเด่นด้านภาษาในวรรณกรรมของนักเขียนคนอื่น ๆ ต่อไป

3. เป็นประโยชน์ในการนำความรู้เรื่องจินตภาพไปประกอบการเรียนการสอนวิชาวรรณคดีไทย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ขอบเขตด้านข้อมูล

การวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านข้อมูล โดยเลือกศึกษาเฉพาะวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมและดีเด่นของกฤษณา อโศกสิน จำนวน 7 เรื่อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รางวัลซีไรต์ ประเภทนวนิยาย ได้แก่ ปูนปิดทอง (2523 – 2524)
2. รางวัลดีเด่น ประเภทนวนิยาย จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ได้แก่
 - 2.1 บุษบกใบไม้ (2524 – 2525)
 - 2.2 ไฟทะเล (2525 – 2526)
 - 2.3 ซ้ำมสีทันดร (2537 – 2539)
 - 2.4 จำหลักไว้ในแผ่นดิน (2539 – 2541)
3. รางวัลดีเด่นจากองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) หรือ ส.ป.อ. ได้แก่
 - 3.1 เรือมนุษย์ (2509 – 2510)
 - 3.2 ตะวันตกดิน (2513 – 2514)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ
 - 1.1 การใช้คำบอกสี
 - 1.2 การใช้คำบอกแสง
 - 1.3 การใช้คำบอกกลิ่น
 - 1.4 การใช้คำบอกรส

- 1.5 การใช้คำเพื่อแสดงอาการ การเคลื่อนไหว
- 1.6 การใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก
2. การสร้างจินตภาพโดยใช้ภาพพจน์
 - 2.1 อุปมา (Simile)
 - 2.2 อุปลักษณะณ์ (Metaphor)
 - 2.3 บุคลาธิษฐาน (Personification)
 - 2.4 อติพจน์ (Hyperbole)
 - 2.5 นามนัย (Metonymy)
 - 2.6 ปฏิภาคพจน์ (Paradox)
 - 2.7 ปุจฉา (Interrogation)
 - 2.8 การเลียนเสียง (Onomatopoeia)

นิยามศัพท์เฉพาะ

จินตภาพ คือ ภาพที่สร้างขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน โดยใช้ศิลปะในการเลือกสรรคำ รวมทั้งการใช้ภาพพจน์ โดยมุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดภาพ ความรู้สึก และความประทับใจ

ข้อตกลงเบื้องต้น

การนำตัวอย่างจากนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน เพื่อยกมาอ้างในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธีอ้างอิงโดยบอกชื่อเรื่องของนวนิยายและบอกเลขหน้าที่กำกับข้อความไว้ในวงเล็บใต้ข้อความที่ยกมา ดังตัวอย่าง

จิตใต้สำนึกที่เลวร้ายก็เหมือนสัตว์มีเขี้ยวเล็บ ถ้าไม่คอยขับ คอยไล่ มันก็จะค่อยๆ โตขึ้น จนคับตัว คับใจ มันจะกัดจะข่วนเราตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง

(ข้ามสี่พันดร : 98)

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน มีลำดับขั้นตอนของการศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 สืบค้นและรวบรวมนวนิยายของ กฤษณา อโศกสิน เรื่องที่ได้รับรางวัลจากสถาบันและองค์การต่างๆ ซึ่งมีรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือซีไรต์ รางวัลวรรณกรรมยอดเยี่ยมขององค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) รางวัลวรรณกรรมดีเด่นจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือ ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ

1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติและผลงานของ กฤษณา อโศกสิน

1.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับจินตภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดความมุ่งหมายและขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำนวนิยายของ กฤษณา อโศกสิน ที่ได้รับรางวัลมาศึกษาอย่างละเอียด โดยจัดบันทึกข้อมูลลงในบัตรที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น จากนั้นก็จัดแยกประเภทของข้อมูลตามขอบเขตด้านเนื้อหา และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น

3. ขั้นสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

3.1 สรุปและอภิปรายผล

3.2 เสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน มีดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลงานของกฤษณา อโศกสิน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ

จินตภาพ เป็นศัพท์บัญญัติมาจากคำว่า Image ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “จินตภาพ น. ภาพที่เกิดจากความนึกคิดหรือที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น”¹

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ ไหวหาว และกลการประพันธ์ อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของจินตภาพไว้ว่า จินตภาพ “การใช้ศัพท์พิเศษในงานเขียนชิ้นหนึ่งๆ เพื่อแทนความคิด อารมณ์ และประสบการณ์ด้านความรู้สึก และก่อให้เกิดภาพในจิตหรือข้อคิด”²

ทองสุข เกตุโรจน์³ ได้อธิบายถึงจินตภาพไว้ สรุปได้ว่า จินตภาพ คือ ภาพที่สร้างขึ้นจากคำ โดยคำนี้มักใช้กันเป็น 3 ความหมาย ได้แก่

1. กระบวนจินตภาพ คือ จินตภาพ หลายๆ จินตภาพรวมกัน หมายถึงวัตถุสิ่งของทั้งหมดและคุณลักษณะอื่นๆ ที่ประสาทสัมผัสจะรับสัมผัสมาได้ จากบทหรือยกทรงหรือวรรณกรรมอื่น ไม่ว่าจะด้วยการบรรยายตรงไปตรงมา หรือการกล่าวถึงโดยนัย หรือการอุปมา

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. 2539. หน้า 232.

² ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ ไหวหาว และกลการประพันธ์ อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2519. หน้า 119.

³ ทองสุข เกตุโรจน์. อธิบายศัพท์วรรณคดี. 2529. หน้า 146 – 147.

คำว่า จินตภาพ ไม่ได้หมายถึงการนำเอาวัตถุสิ่งของต่างๆ มากล่าวถึงอย่างที่เรียกว่าการถอดแบบภาพนั้นมา เพราะผู้อ่านบางคนอาจได้รับจินตภาพ แต่บางคนอาจไม่ได้รับ และในบรรดาผู้ที่ได้รับ ความชัดเจนและรายละเอียดของภาพในใจก็ต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้อ่าน นอกจากนี้จินตภาพยังหมายถึงการได้ยิน การสัมผัส ความรู้สึกร้อนหนาว การได้กลิ่น การลิ้มรส และการเคลื่อนไหว เช่นเดียวกับการเห็นภาพ

2. กระบวนจินตภาพ หมายถึง คำบรรยายของวัตถุสิ่งของและฉากที่มองเห็นได้เท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการบรรยายนั้นแจ่มแจ้ง ความหมายในข้อนี้แคบกว่าในข้อแรก

3. กระบวนจินตภาพ หมายถึง ภาษาภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำตัวเปรียบเทียบ (Vehicle) ของอุปมาและอุปลักษณ์

กรมวิชาการ¹ ให้ความหมายของ จินตภาพ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ ในทางวรรณกรรม จินตภาพ (Image) มีความหมายหลายอย่างและใช้ได้หลายวิธี คือ

1. ภาพในจิตหรือข้อคิด ที่เกิดขึ้นจากการอ่านงานเขียนชิ้นหนึ่ง
2. การพรรณนา (Description) ในข้อเขียนซึ่งเร้าประสาทสัมผัส และสร้างภาพในจิตหรือข้อคิดให้เกิดขึ้น

3. ภาพพจน์ (Figure of Speech) ชนิดหนึ่ง เช่น อุปมา หรืออุปลักษณ์ ซึ่งภาพในจิตถูกถ่ายทอดออกมาโดยใช้การเปรียบเทียบ

4. สัญลักษณ์ (Symbol) ที่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคิดที่เป็นนามธรรม จินตภาพอาจเร้าประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่าง หรืออาจนึกเห็นไปได้โดยอาศัยพุทธิปัญญา

นอกจากนี้ กรมวิชาการ² ยังได้กล่าวถึง กระบวนจินตภาพ (Imagery) สามารถสรุปได้ว่า กระบวนจินตภาพ เป็นการใช้ศัพท์พิเศษในงานเขียนชิ้นหนึ่งๆ เพื่อแทนความคิด อารมณ์ และประสบการณ์ด้านความรู้สึก ทำให้เกิดภาพในจิตหรือข้อคิด โดยการกระทำเช่นนี้จะเกี่ยวข้องกับภาษาจินตนาการและภาษาภาพพจน์ (Figurative Language)

¹ กรมวิชาการ. อธิบายศัพท์วรรณคดี. 2538. หน้า 119.

² แหล่งเดิม. 119 – 120.

ยูวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา¹ ได้กล่าวถึงจินตภาพ สามารถสรุปได้ว่า กระบวนจินตภาพ (Imagery) คือ ภาษาที่ถ่ายทอดประสบการณ์ออกมา เป็นภาพหรือการรับรู้ในมโนคติ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นและรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ตามที่กล่าวถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ความรู้สึก และการเคลื่อนไหว ดังนั้น คำที่สามารถใช้บอกถึงสิ่งต่างๆ ที่มองเห็นหรือบอกให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกทางประสาทสัมผัสต่างๆ ในมโนคติได้ถือเป็นภาพลักษณ์ (Image) ในทางวรรณคดีทั้งสิ้น ซึ่งสามารถจำแนกภาพออกตามการรับรู้ทางประสาทสัมผัสได้เป็น 6 อย่าง ดังนี้

1. ภาพที่เกิดจากการมองเห็น (Visual Image)

เช่น "gray sea," ทะเลสีเทา
"yello half-moon," พระจันทร์สีนวลครึ่งดวง

2. ภาพที่เกิดจากการได้ยิน (Auditory Image)

เช่น "a tap at the pan," เสียงเคาะที่กระทะจก
"two hearts beation each to each," เสียงหัวใจเต้นขณะสวมกอด

3. ภาพที่เกิดจากการได้กลิ่น (Olfactory Image)

เช่น "sea-scented beach," ชายหาดที่อวลไปด้วยกลิ่นน้ำเค็ม
"smoke stack" กองหม้อหรือฟางข้าวรมควัน

4. ภาพที่เกิดจากการรับรู้อรส (Gustatory Image)

เช่น "sweet white wine" ไวน์ขาวรสหวานละมุน
"fresh and crisp" สดและกรอบ

5. ภาพที่เกิดจากการสัมผัส (Tactile Image)

เช่น "warm beach" ชายหาดที่ยังอุ่นไอร้อน
"Come to window, sweet is the night air" มาที่หน้าต่างสิ

อากาศค่าคืนช่างสดชื่นเสียนี่กระไร

6. ภาพที่สื่อความรู้สึกและการเคลื่อนไหว (Kinetic and Kinesthetic Images)

เช่น "startled," รู้สึกสะดุ้งตกใจ
"swinging, one by one," แกว่งกันทีละที

¹ ยูวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. 2542. หน้า 9 – 13.

ดวงมน จิตรจําวงศ์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจินตภาพของ I.A. Richards ดังนี้

จินตภาพเป็นปฏิกิริยาขั้นหนึ่งของผู้อ่าน ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิกิริยาขั้นต่อไปคือ ความคิด อารมณ์สะท้อนใจและทัศนคติ จินตภาพเป็นสื่อชักนำความคิดและเร้าอารมณ์ สะท้อนใจ กล่าวได้ว่า จินตภาพอาจปรากฏได้หลายรูป และแม้มีรูปต่างกันก็อาจ ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจอย่างเดียวกันได้ ลักษณะสำคัญของจินตภาพก็คือ พลังที่จะก่ออารมณ์สะท้อนใจ¹

กุหลาบ มัลลิกะมาส² ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพในจิต สรุปได้ว่า ภาพในจิต เกิดขึ้นจากการใช้ถ้อยคำสร้างให้เกิดความคิด ความรู้สึก และความประทับใจว่าสิ่งใดเป็น อย่างไร และกุหลาบ มัลลิกะมาส³ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับจินตภาพไว้ในวรรณคดีวิจารณ์ สรุปได้ว่า ภาพในจิตหรือจินตภาพ (Image) คือ ภาพที่เกิดขึ้นในความรู้สึกของเราตามที่เรา เคยประสบมา ซึ่งโดยทั่วไป คำนี้หมายถึง ภาพที่ปรากฏในจินตนาการตามที่เคยประสบผ่าน พบมา ภาพในจิตหรือจินตภาพเป็นภาพที่เห็นด้วยใจคิด ด้วยความรู้สึก (Mental Pictures) และภาพในจิตไม่ใช่ภาพที่เกิดจากประสบการณ์ด้านการเห็นเท่านั้น แต่เป็นภาพที่เกิดจาก ประสบการณ์จากประสาทสัมผัสอื่นๆ อีกด้วย เช่น ประสบการณ์จากการได้ยิน ได้ลิ้มรส ได้กลิ่น ซึ่งเป็นจินตภาพหรือภาพในจิตได้ทั้งสิ้น

ในทางวรรณคดีถือว่าวิธีสร้างภาพในจิตหรือสร้างจินตภาพมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งในด้าน เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และด้านความร่วมมือในวรรณคดีนั้นๆ ซึ่งวิธีที่ผู้แต่งเสนอประสบการณ์ต่อผู้อ่าน อาจทำได้ 2 วิธี คือ การกล่าวตรงไปตรงมา หรืออาจกล่าวเป็นโวหารด้านภาพพจน์ ตัวอย่าง การสร้างจินตภาพโดยการกล่าวตรงไปตรง

ลมระเรื้อยเฉื่อยเฉียวเคียวใบขาว

กึ่งหันน้ำวะหัดน้ำทำนบขัง

¹ ดวงมน จิตรจําวงศ์. สุนทรียภาพในภาษาไทย. 2536. หน้า 114.

² กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณกรรมไทย. 2519. หน้า 36.

³ กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. 2520. หน้า 125.

ระลอกนงกรองไสร่มไบบัง
 แพงพวยหยั่งยอดพันสันตะวา

.....
 ลมฝนโชยขึ้นกลิ่นไอดินหอม
 สะแกค้อมกิ่งกั้มร่มฝนฉ่ำ

เราเป่าใบไม้ขับรับลำนำ
 ดอกกระป๋าน้ำฝนบนลานบิน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ : แพบตักเทวิน คำหยาด)

จากตัวอย่างเป็นการกล่าวถึงภาพท้องนาหน้าฝน ที่ให้ภาพในจินตนาการได้อย่างงดงาม กระทบความรู้สึกของผู้อ่านที่เคยเห็นภาพมานี้ให้เกิดมีความเข้าใจ และเห็นภาพนั้น ประจักษ์ในความคิดคำนึงตามคำบรรยายของผู้แต่ง การบรรยายนี้เป็นการบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมา ไม่ได้ใช้โวหารด้านภาพพจน์ (นอกจากคำว่าเคียวไปข้าว และดอกกระป๋าน้ำฝน)

ส่วนการสร้างภาพในจิตด้วยโวหารภาพพจน์นั้น เช่น เมื่อกกล่าวถึงวันรับปริญญาของนักศึกษาธรรมศาสตร์ แต่มิได้ชี้แจงอย่างตรงไปตรงมา แต่จะกล่าวถึงเสื้อคลุม โดมดอกหางนกยูง และสีเหลืองแดง ตลอดจนรอยยิ้มแย้มบนใบหน้า เป็นการบอกกล่าวโดยสัญลักษณ์ ทำให้เข้าใจได้ ผู้เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการรับปริญญา ก็จะเข้าใจได้อย่างซาบซึ้งและระลึกเห็นภาพเหล่านั้นในจินตนาการได้

“ด้วยรอยยิ้มยิ้มละไมในวันนี้
 เสื้อคลุมสีดำพริ้วริ้วเจิดฉาย
 หางนกยูงยอดรักร่วงทักทาย
 เหลืองแดงรายรับขวัญบัณฑิตโดม”

สนธิ ตั้งทวี¹ ได้กล่าวถึงภาพในจิต สรุปลงได้ว่า ความนึกคิดหรือจินตนาการ (Conception or Imagination) เป็นเรื่องของการสร้างภาพในจิต (Image) ของผู้เขียน ภาพในจิตที่วามนี้จะแจ่มชัดมากน้อยเพียงไร ย่อมขึ้นกับความเข้มข้นของอารมณ์สะท้อนใจที่ได้รับมา กระทบเข้ากับความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่เดิม เช่น คนที่กำลังตกอยู่ห้วงแห่งความรัก เมื่อไป

¹ สนธิ ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น. 2528. หน้า 6.

พบนกคู่จืดอยู่บนกิ่งไม้ ย่อมมีความสะเทือนใจ และอดที่จะนึกถึงเรื่องราวของตนเองกับคนรักของตนไม่ได้ การนึกคิดที่วุ่นนี้ เป็นการนึกคิดที่แฝงไว้ด้วยภาพของจินตนาการอันเกิดจากการรับรู้ด้วยใจ

สิทธา พินิจภูวดล และคนอื่นๆ¹ ใช้คำว่า มโนภาพ แทนคำว่า จินตภาพ และอธิบายคำว่ามโนภาพไว้ สรุปได้ว่า คำว่า มโน หมายความว่า ใจ ดังนั้นคำว่า มโนภาพ จึงหมายความว่า “ภาพในใจ” คำว่าใจในที่นี้หมายถึงความรู้สึกนึกคิด ซึ่งการที่คนเราจะพูดหรือเขียนถึงสิ่งใด จะต้องมโนภาพชัดเจนอยู่ในความคิดและความรู้สึก แล้วจึงถ่ายทอดภาพในใจนี้ออกมาเป็นคำพูดหรือตัวอักษร ถ้าการถ่ายทอดดี ภาพในใจของผู้รับ คือ ผู้ฟังคำพูดหรือผู้อ่านก็จะชัดเจนและถูกต้องตรงกับภาพในใจของผู้พูดหรือผู้เขียนนั้น

มโนภาพนั้นเป็นภาพที่มีอยู่ในใจของทั้งผู้เขียนและผู้อ่าน ส่วนภาพพจน์เป็นส่วนงานโวหารที่ผู้เขียนใช้ในการสร้างภาพในใจของผู้อ่านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ภาพพจน์เป็นวิธีการของฝ่ายผู้เขียนเท่านั้น ส่วนงานที่กระจ่างชัดจะสร้างภาพในใจ หรือ มโนภาพ ของผู้เขียนให้ตรงกับภาพในใจของผู้อ่าน

ภาพพจน์เป็นคำที่นักวรรณกรรมมีใช้ให้ตรงกับคำว่า Figure of Speech มากกว่าจะแปลความตามตัวอักษร คำนี้ใช้ในความหมายว่าวิธีการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นโดยอาศัยถ้อยคำ ส่วนงาน การเขียนที่ชัดเจน ประณีต และที่มีความสวยงามด้วยนั้น ต้องมีการใช้ภาพพจน์ ซึ่งถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ถ้าเปรียบเทียบการเขียนเป็นการปรุงอาหาร ภาพพจน์ก็คือผงชูรส ที่ช่วยให้ผู้อ่านได้รับรสอร่อยเกิดความสุขความพอใจในการบริโภคอาหารจนหมดได้ไม่รู้สึกรู้สัว ภาพพจน์เป็นสิ่งที่ทำให้มโนภาพมีความเด่นชัดขึ้นจนผู้อ่านผู้ฟังที่รับการถ่ายทอดแลเห็น รู้ และเข้าใจ ภาพพจน์จะช่วยให้ความคิดและความรู้สึกของผู้เขียนเข้ามาสู่ความคิดและความรู้สึกของผู้อ่าน ภาพพจน์ไม่ใช่การสร้างประโยคสามัญ

ดวงมน ปริบูรณ์ณะ² ได้ศึกษาความงามในทวาทศมาส โดยเน้นจินตนาการ อารมณ์ สะเทือนใจ ท่วงท่าการแสดงออกของกวี ภาพพจน์และการใช้คำ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า จินตนาการในทวาทศมาสมี 2 ประเภท คือ ประเภทแคบตายตัว (Fancy) และประเภทลึกซึ้งกว้างขวาง (Imagination) ท่วงท่าการแสดงออกของกวี ใช้สัญลักษณ์แทนอารมณ์สะเทือนใจ เทียบได้กับศิลปะแบบ Impressionism Expressionism และ Realism ตามทฤษฎีศิลปะ

¹ สิทธา พินิจภูวดล และคนอื่นๆ. การเขียนและการพูด. 2514. หน้า 90 – 104.

² ดวงมน ปริบูรณ์ณะ. ความงามในทวาทศมาส. 2515. 210 หน้า.

ภาพพจน์ที่สำคัญในทวาทศมาส คือ ภาพพจน์แสดงความร้อนกับความเย็น ภาพพจน์แสดงความเคลื่อนไหว และภาพพจน์แสดงสี ในด้านการใช้ถ้อยคำ ปรากฏว่า กวีใช้ถ้อยคำที่มีเสียงและความหมายแสดงภาพพจน์ อารมณ์สะเทือนใจ และจินตนาการได้อย่างประสบผลสำเร็จ เสียงพยัญชนะ สระและวรรณยุกต์ของคำแต่ละคำ การลงเสียงหนักในคำสองพยางค์ ตลอดจนการใช้คำซ้ำ คำซ้อน ล้วนแล้วแต่มีเหตุผลที่อธิบายได้ นอกจากนี้กวียังสามารถนำคำยืมมาใช้กับคำไทยที่เลือกเฟ้นแล้วได้อย่างแนบเนียน ข้อบังคับบางประการทางฉันทลักษณ์มีส่วนกำหนดการแสดงออกในการใช้ถ้อยคำ ซึ่งกวีสามารถนำฉันทลักษณ์มาเป็นประโยชน์ในการแสดงออกได้อย่างประสบผลสำเร็จเช่นกัน

พิทยา เจริญสุวรรณ¹ ได้ศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งมุ่งศึกษาศิลปะการใช้ภาษาโดยเสนอเฉพาะเรื่องการใช้โวหารเพื่อสร้างจินตภาพของอังคาร กัลยาณพงศ์ และวิเคราะห์ความหมายของคำ ตลอดจนวิธีที่อังคารใช้ในการสร้างจินตภาพ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

อังคาร กัลยาณพงศ์ มีความสามารถสูงในการใช้คำเปรียบเทียบเพื่อสร้างจินตภาพ คำที่ใช้มีประมาณ 400 คำ ส่วนคำที่มีความถี่สูงสุด ได้แก่ ทิพย์ แก้ว สวรรค์ ป่าช้า ผืนสัตว์ เพชร ชะเล และ นรก ตามลำดับ คำเหล่านี้เป็นคำทั้งที่ได้รับความนิยมจากวรรณคดีไทยโบราณ และคำที่ได้รับความนิยมจากสิ่งอื่นๆ โดยใช้ในความหมายที่เหมือนและแตกต่างจากพจนานุกรม การใช้คำเปรียบเทียบของอังคาร มีลักษณะน่าสังเกตประการหนึ่งคือ ใช้คำน้อยแต่มีความหมายกว้าง แทนที่จะต้องใช้คำบรรยายเรื่องราวต่างๆ แต่กลับใช้คำที่กะทัดรัดโดยเฉพาะคำที่ได้รับความนิยมจากวรรณคดีไทยโบราณ หรือจากประวัติศาสตร์ เช่น คำ “ชูชก” เปรียบกับผู้มีความโลภหรือข้าราชการที่ฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือคำ “นโปเลียน” แทนมนุษย์ที่คลั่งไคล้ในการทำสงคราม นอกจากนี้อังคารยังนิยมใช้คำเปรียบเทียบที่แสดงอาการเคลื่อนไหว เช่น “เจ็บปวดราวคมมีดเฉือน” หรือ “ลมโบกโบไม่ไหว อนิจจาเสมอว่าหัวใจ ปลิวไปม้วยด้วยลมดวง”

นอกจากนี้คำที่ใช้ในการเปรียบเทียบยังแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ จินตนาการและความผูกพันที่อังคารมีต่อวรรณคดีโบราณ ศิลปกรรม และสังคมมนุษย์ โดยโลกในความคิดคำนึงของอังคารส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการจินตนาการถึงเรื่องราวในอดีต โลกธาตุ อัจฉริยะ และความคิดคำนึงเกี่ยวกับความงามของธรรมชาติ

¹ พิทยา เจริญสุวรรณ. ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของ อังคาร กัลยาณพงศ์. 2520. 315 หน้า.

จำเพย ไชยสินธุ์¹ ได้ศึกษากระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์กระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน และศึกษาความสัมพันธ์ของกระบวนการจินตภาพของสังคมอีสาน จากวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน จำนวน 15 เรื่อง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

กวีอีสานใช้กระบวนการจินตภาพ 2 ลักษณะ คือ

1. การกล่าวตรงไปตรงมา กวีอีสานเลือกใช้คำตรงไปตรงมาในการบรรยายบทชมธรรมชาติ โดยอธิบายรายละเอียดของปรากฏการณ์ธรรมชาติ พืชและสัตว์ บรรยายและพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก โดยใช้ศัพท์ท้องถิ่นอีสาน มาแนะนำให้นักเห็นความหมายลึกซึ้งที่แฝงเร้นอยู่ รวมทั้งบรรยายเหตุการณ์ และบรรยากาศ ตลอดจนแสดงพฤติกรรมของตัวละครอื่นๆ มาช่วยเน้นพรรณนาอารมณ์และความรู้สึกให้เด่นชัดขึ้นอีก ส่วนบทอัศจรรย์จะอธิบายรายละเอียดของความรู้สึก และกิริยาอาการที่แสดงความสัมพันธ์อันชู้สาว

2. การสร้างภาพพจน์ (Figure of Speech) ภาพพจน์ที่ปรากฏใช้ในกระบวนการจินตภาพ มี 9 ประเภท ที่นิยมใช้มาก คือ ภาพพจน์อุปมา กวีนิยมเปรียบธรรมชาติ เพื่อแสดงความงามของร่างกายมนุษย์ และภาพพจน์อุทาหรณ์ กวีอีสานนิยมใช้เพื่อแนะนำข้อคิด อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ให้สอดคล้องกับความนิยมของชาวอีสาน โดยนำธรรมชาติของพืช และสัตว์มาเปรียบแสดง หรือแนะนำคุณสมบัติ ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ นอกจากนี้ กวีอีสานยังใช้ภาพพจน์อุปมาภาพพจน์อุปสรรคภาพพจน์ปฏิรูปพจน์ ภาพพจน์อาวัตตพจน์ และภาพพจน์สมพจน์นัย

ในด้านการสรรคำมาใช้ในกระบวนการจินตภาพ ปรากฏในแง่ของการเล่นเสียงสัมผัส การใช้คำซ้ำและหลากหลายคำ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ กวีเลือกใช้จินตภาพความเคลื่อนไหว และพลังงานรูปต่างๆ มาแสดงอารมณ์ความรู้สึก ความงาม ความยิ่งใหญ่ และอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ โดยใช้คำที่เกี่ยวกับธรรมชาติ จินตนาการ และเครื่องมือเครื่องใช้ มาเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม

คุณค่าของกระบวนการจินตภาพในด้านที่สัมพันธ์กับสังคมอีสาน ปรากฏในลักษณะภาพสะท้อนประสบการณ์ ซึ่งมีความเป็นจริงส่วนหนึ่งแทรกอยู่ เช่น การทำนา การเลี้ยงไหม ความร้อนและความแห้งแล้งในท้องถิ่นอีสาน กวีจะนำมากล่าวไว้ในกระบวนการจินตภาพแสดงให้เห็น

¹ จำเพย ไชยสินธุ์. กระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน. 2527. 283 หน้า .

อิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อม ว่ามีส่วนกำหนดทัศนะกวี ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า กวีอีสานสามารถสร้างสรรค์กระบวนการจินตภาพได้สอดคล้องกับสภาพสังคม สภาพความเป็นอยู่ในสังคมอีสาน เป็นผลให้นม่น้ำวจิตใจผู้อ่านให้คล้อยตามจินตนาการและทัศนะของตนได้

รัชดา เสพมงคลเลิศ¹ ได้ศึกษาจินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ โดยมุ่งศึกษากลวิธีการสร้างจินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ และสภาพสังคมจากจินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ จำนวน 14 เรื่อง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. กวีชาวไทยภาคใต้ใช้กลวิธีการสร้างจินตภาพ 2 ลักษณะ คือ การกล่าวตรงไปตรงมา และการใช้โวหาร ได้แก่ โวหารอุปมา โวหารอุปลักษณ์ โวหารปรนามนัย โวหารอติพจน์ โวหารสาธก โวหารปฏิรูปพจน์ การเปรียบเทียบวิเคราะห์ โวหารปฏินัย และการเคลือบคำ ในด้านการเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพ ประกอบด้วย การเล่นเสียงของคำ ความหมายของคำ และการใช้คำเฉพาะถิ่น

2. จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของชาวไทยภาคใต้ 2 ลักษณะ คือ ภาพสะท้อนสังคมและภาพสะท้อนวัฒนธรรม ภาพสะท้อนสังคม ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพความเป็นอยู่ สถาบันครอบครัว และหลักธรรมในสังคม สำหรับภาพสะท้อนวัฒนธรรม ได้แก่ การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหาร ประเพณี มหรสพและการละเล่น ความเชื่อและค่านิยมของสังคม กล่าวได้ว่าจินตภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์นิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ คือ ช่วยสื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และแสดงลักษณะเฉพาะของนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้ให้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น

ดลฤทัย ขาวดีเดช² ได้ศึกษาภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของ อิศศิริ ธรรมโชติ การวิจัยนี้มุ่งศึกษาลักษณะของภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของอิศศิริ ธรรมโชติ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการสร้างภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของอิศศิริ ธรรมโชติ เป็นลักษณะเด่นอันทำให้งานเขียนมีความชัดเจนงดงาม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ภาษาในเรื่องสั้นของอิศศิริ ธรรมโชติ มีลักษณะต่างๆ ซึ่งทำให้

¹ รัชดา เสพมงคลเลิศ. จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้. 2539. 282 หน้า.

² ดลฤทัย ขาวดีเดช. ภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของ อิศศิริ ธรรมโชติ. 2540. 369. หน้า

ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนลึกซึ้งและทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจ อันได้แก่ การเล่นเสียง สัมผัสคล้องจองและจังหวะ การใช้คำซ้อน การใช้คำบอกแสง สี การใช้คำเทียบกวี การใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้าม การซ้ำคำ การใช้ประโยคซ้ำความ การใช้ประโยคคำถาม การใช้ประโยคยาว การสร้างความสมดุลทางโครงสร้างประโยค การใช้ภาพพจน์และสัญลักษณ์ ลักษณะการใช้ภาษาทั้งหมดนี้ มุ่งสร้างจินตภาพที่สอดคล้องกับสารสำคัญของเรื่อง มี สัมพันธภาพและเป็นเอกภาพเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การตีความและเข้าใจสารสำคัญของเรื่องอย่าง ลึกซึ้งชัดเจน ได้แก่ จินตภาพของความโหดร้าย ความน่าสะพรึงกลัว ความทุกข์ ความเศร้า ความเหงา ความท้อแท้ จินตภาพเหล่านี้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในชื่อเรื่อง และฉาก

อัศศิริ ธรรมโชติ เลือกลงใช้สภาพธรรมชาติที่โหดร้ายรุนแรง เช่น พายุ มรสุม และ ไฟ เป็นสื่อแสดงความโหดร้ายที่มนุษย์ได้รับ ใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐาน คือ ให้ธรรมชาติและสถานที่ทำกิจการและมีความรู้สึกเศร้า เช่น ต้นหญ้าเงื่องหยอย ลมครางเศร้าๆ คลื่นลม หวนให้ ซอยเหงาอ้างว้าง และใช้ภาพพจน์แบบอติพจน์คือ ทะเลน้ำตา เพื่อสื่อความรู้สึกเศร้าที่มีปริมาณมากมายมหาศาล รวมทั้งใช้ บทเพลงเศร้า ผน เป็นสัญลักษณ์ของความเหงาเศร้า ใช้ รถไฟ และ เครื่องจักร เป็นสัญลักษณ์ของสังคมสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความโหดร้าย และใช้หมาบ้า เป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์ที่ไร้จริยธรรมในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง จินตภาพต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้สารสำคัญที่อัศศิริ ธรรมโชติ สื่อมายังผู้อ่านอย่างโดดเด่น และเข้มข้นด้วยพลังความคิด

สุวัฒนา วรรณรังษี¹ ได้ศึกษาภาษาในวรรณกรรมของสุวรรณีย์ สุคนธา : ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ โดยมุ่งศึกษากลวิธีการใช้ภาษาสร้างจินตภาพในวรรณกรรมของสุวรรณีย์ สุคนธา เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพของสุวรรณีย์ สุคนธา เริ่มจากการใช้คำที่สุวรรณีย์นำมาใช้ คือ คำที่ให้รายละเอียดแห่งสี แสง เสียง กลิ่น รส ความเคลื่อนไหว และอารมณ์ความรู้สึก ได้อย่างชัดเจนงดงาม โดยเฉพาะคำบอกสี คำบอกแสง และคำบอกความเคลื่อนไหวนั้น สุวรรณีย์สามารถนำมาใช้ได้อย่างประณีตงดงามเป็นพิเศษ งานวรรณกรรมของสุวรรณีย์จึงมีลักษณะคล้ายภาพเขียน นอกจากนี้สุวรรณีย์ยังสร้างจินตภาพโดยใช้อุปมา คือ การนำความเปรียบและสัญลักษณ์มาสร้างจินตภาพ โดยมุ่งเน้นที่การนำธรรมชาติมาใช้ทำให้เกิดจินตภาพ

¹ สุวัฒนา วรรณรังษี. ภาษาในวรรณกรรมของสุวรรณีย์ สุคนธา : ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ. 2540. 405 หน้า.

ที่ชัดเจน ดุมีชีวิตชีวา แฝงไว้ซึ่งความหมายที่ลึกซึ้งเพื่อมุ่งสู่แนวคิดของเรื่องอย่างประสานกลมกลืน ดังนั้นการสร้างจินตภาพจึงเป็นกลวิธีสำคัญที่สุวรรณีย์ใช้สื่อแนวคิดของเรื่อง

วรรณกรรมของสุวรรณีย์มักเสนอให้เห็นธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ ความดี ความชั่วในจิตใจมนุษย์ กิเลสตัณหา ความรัก ความเหงา ความเกลียดชังของมนุษย์ และชี้ให้เห็นว่าความจริงกับความฝันเชิงอุดมคตินั้นแตกต่างกัน โดยนำธรรมชาติมาสื่อให้เห็นถึงแนวคิดเหล่านี้ เช่น นำสีขาวย สีทอง ความสว่าง ดอกไม้มาสื่อภาพความดีงาม นำสีแดง สีแสด ความมืด และแดดมาสื่อภาพความชั่วร้าย สุวรรณีย์เลือกนำจินตภาพเหล่านี้สื่อผ่านองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ชื่อเรื่อง ชื่อตัวละคร การบรรยายลักษณะตัวละคร และฉาก จินตภาพเหล่านี้ได้เชื่อมโยงความคิดสำคัญที่ปรากฏในงานของสุวรรณีย์ อันเป็นการสร้างเอกภาพระหว่างแนวคิดกับจินตภาพได้อย่างชัดเจน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักวิชาการได้ใช้คำเรียกจินตภาพ (Image) แตกต่างกันไป เช่น ภาพในใจ มโนภาพ จินตภาพ แต่ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า จินตภาพ ซึ่งสามารถสรุปความหมายของจินตภาพได้ดังนี้ จินตภาพ เป็นภาพที่สร้างขึ้นจากความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน โดยใช้ศิลปะในการเลือกสรรถ้อยคำเพื่อแนะนำผู้อ่านเกิดภาพความรู้สึก และความประทับใจ และจินตภาพไม่ใช่ภาพที่เกิดจากประสบการณ์ด้านการเห็นเท่านั้น แต่เป็นภาพที่เกิดจากประสบการณ์จากประสาทสัมผัสอื่นๆ อีกด้วย เช่น ประสบการณ์จากการได้ยิน การลิ้มรส การสัมผัส การได้กลิ่น ก็ถือเป็นจินตภาพหรือภาพในใจได้ทั้งสิ้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ ผู้วิจัยได้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของจินตภาพ ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำความรู้ความเข้าใจเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ ซึ่งได้กล่าวถึงความหมาย ตลอดจนลักษณะของจินตภาพ ผู้วิจัยจึงได้นำความรู้เหล่านี้เป็นแนวทางในการกำหนดชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า และขอบเขตด้านเนื้อหา

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ เมื่อผู้วิจัยได้ประมวลความรู้ต่างๆ จากงานวิจัย ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของจินตภาพเพิ่มขึ้น และมองเห็นแนวทางในการศึกษาจินตภาพว่าผู้ที่ศึกษาเรื่องจินตภาพนั้น ได้ศึกษาในประเด็นใดบ้างและศึกษาอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้นำมากำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า และขอบเขตด้านเนื้อหา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสามารถกำหนดทิศทางในการศึกษาได้ชัดเจนอีกด้วย

การสร้างจินตภาพนั้น นอกจากจะอาศัยการใช้ศิลปะในการเลือกสรรถ้อยคำแล้ว การใช้ภาพพจน์ก็เป็นศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งที่สามารถถ่ายทอดภาพในใจของผู้เขียนสู่ผู้อ่านได้ ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดที่เกี่ยวกับภาพพจน์มา กล่าวไว้ในบทนี้ด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพพจน์

กุหลาบ มัลลิกะมาส¹ ได้ให้ความหมายและคุณค่าของภาพพจน์ สรุปได้ว่า ภาพพจน์ คือ ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างใช้โวหาร ไม่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ทั้งนี้โดยมีเจตนา ให้มีประสิทธิผลต่อความเข้าใจ และต่อความรู้สึกยิ่งขึ้นกว่าการใช้ถ้อยคำบอกเล่าตามธรรมดา ในวรรณคดีโดยเฉพาะในบทร้อยกรอง กวีอาจพูดอย่างหนึ่ง แต่หมายความอีกอย่างหนึ่ง ภาพพจน์ไม่ได้มีเฉพาะในบทร้อยกรอง ในร้อยแก้วนักเขียนก็นิยมใช้วิธีการสร้างภาพพจน์ เช่นเดียวกัน ซึ่งการใช้ภาพพจน์ในการแต่งทำให้ผู้อ่านได้ร่วมเข้าใจ คิด และรู้สึกอย่างเข้าถึง อารมณ์ยิ่งขึ้นตามที่ผู้แต่งตั้งใจเสนอ

การสร้างภาพพจน์มีหลายวิธีด้วยกัน ดังนี้

1. การเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย

1.1 เปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง (Simile) มีคำแสดงความหมายว่า เหมือน คำใดคำหนึ่งปรากฏอยู่ เช่น

ตาเหมือนตามฤคมาศ	พิศคิ้วพระลอราช
ประดุจแก้วเกาทัณฑ์	ก่งนา

1.2 เปรียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง (Metaphor) คำที่แสดงว่าเหมือนนั้นไม่มีปรากฏอยู่ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบโดยตรงว่า สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เช่น

มันก็เป็นช่างงานอันกล้าหาญ	เราก็คือคนซื่ออันสูงใหญ่
จะอยู่ป่าเดียวกันนั้นฉันใด	นานไปก็จะยับอัปรมาน

2. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการสมมุติสิ่งที่ไม่มีชีวิตให้มีกิริยาอาการ เหมือนมนุษย์ ดังนี้

2.1 สิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่คน แต่ทำกิริยาอาการเสมือนหนึ่งเป็นคน เช่น

“เสียงทรากอธิฐูปนสะอื้น สะเทือนพื้นสุธาไหว”

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. 2520. หน้า 126.

2.2 สิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่คนหรือไม่มีตัวตน (นามธรรม) สมมุติขึ้นเป็นคน ทำกิจการอย่างคนและยังมีเนื้อเรื่องเล่าประกอบอีกด้วย (Allegory) เช่น

การสมมุติกิเลสกำขึ้นเป็นพระยามารมีแขนตั้งพันแขนมาผจญพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงใช้ความหนักแน่นมั่นคงในพระทัย (อธิษฐานธรรม) เป็นเครื่องต่อสู้ ความหนักแน่นไม่หวั่นไหวสมมุติเป็นแม่พระธรณีซึ่งทรงบิดมวยผมให้น้ำ (ความเยือกเย็น) ท่วมพระยามารจนต้องพ่ายแพ้ไป

2.3 สัตว์ที่มีเรื่องเล่าประกอบเป็นนิทานเทียบกับมนุษย์ในเชิงสอนใจต่างๆ (Fable) เช่นเรื่องราชสีห์พิสูจน์ลมหายใจ หมาป่ากับลูกแกะในนิทานอีสป

3. สัญลักษณ์ สิ่งแทน (Symbol) หมายถึงสิ่งหนึ่งซึ่งใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง สัญลักษณ์อาจเป็นคำๆ เดียว เป็นข้อความ เป็นเรื่องเฉพาะตอน หรืออาจเป็นเรื่องทั้งเรื่องก็ได้ และสัญลักษณ์ในลักษณะของภาพพจน์นั้น อาจเป็นการเปรียบเทียบได้ด้วยก็ได้ เช่น

อันมือไกวเปลไซ้ไร้แต่ไรมา คือหัตถ์ถาวรองพิภพจบสากล

4. การกล่าวถึงความขัดแย้งคู่ขนานกัน (Paradox) เช่น

ความขมขื่นอันหวานขื่น

ลาก่อน ลาก่อน อ้า การลानี้โตกขึ้นใจ จนน้องน้อยยากใครว่าลาจนอุษาสง

5. การกล่าวเกินจริง (Hyperbole) มีปรากฏในชีวิตอยู่เป็นปกติ เมื่อเราต้องเน้นความรู้สึกใด เราอาจพูดว่า ร้องให้น้ำตาเป็นสายเลือด

6. การกล่าวน้อยคำแต่กินใจความกว้าง (Understatement) เป็นความพยายามสื่อสารอารมณ์อันลึกซึ้ง ถ้าจะอธิบายถอดความก็จะได้ความหมายกว้างกว่าถ้อยคำที่กล่าวแต่เพียงสั้นๆ เช่น

อยุธยาศโยคฟ้า

ฟากดิน

ผาดดินพิภพดียว

ดอกฟ้า

แสนโกฏบยลยิน

หยาดเยื่อ

ไตรรัตน์เรื่องรุ่งหล้า

หลากสวรรค์

7. การใช้คำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้ว และไม่ต้องกรคำตอบอีก (Rhetoricquestion)

เช่น

ถึงไม่เลี้ยงบุษบาเห็นว่าชั่ว

แต่เขารู้อยู่ว่าตัวนั้นเป็นพี่

อันท้าวดาหาริบดี

นั่นมิใช่อาหรือว่าไร

มาดมั่นเสียงเมืองดาหา

จะพลอยอายขายหน้าฤหาไม่

8. การกล่าวเย้ยกล่าวประชด (Irony หรือ Sarcasm) เป็นการพูดประชดประชัน เยาะเย้ย ไปจนถึงแค้นตัน และเหยียดหยาม แต่มิได้กล่าวตรงๆ มีวิธีการพูดที่ตั้งใจให้ผู้ฟัง เข้าใจความหมายที่แท้จริงเอาเอง เช่น

.....	สงครามครั้งนี้ไม่ควรเป็น
เพราะลูกเจ้ากรรมทำแค้นชด	จนวิบัติบ้านเมืองได้เคืองเข็ญ
ทั้งทุกข์ทั้งอายุไม่ว่างเว้น	เลือดตาจะกระเด็นอยู่เป็นนิจ
มันช่างอาภัพอัปลักษณ์	ไม่ได้พึ่งพำนักแต่สักหนิด
ให้ข้าเสียวสาศุราฤทธิ์	เจ็บช้ำน้ำจิตเป็นพันไป
นี่หากว่ามีนัลดดา	ได้เป็นที่พึ่งพาอาศัย
สังหารศัตรูกู้เวียงชัย	ภักดีมีใจช่วยเจ็บแค้น
จึงมิได้เป็นเมืองขึ้นเขา	บุญคุณของเจ้าเป็นเหลือแสน
ไม่มีของต้องใจจะตอบแทน	ถ้าแม่นบุษบาธิดาเรา
ยังมีได้ให้แก่จรรกา	จะยกให้เป็นข้าของเจ้า
นี้กว่าวิบากกรรมทำเนา	ลูกคนหนึ่งเราไม่เสียตาย

9. การกล่าวทำความ (Allusion) เป็นการกล่าวอ้างถึง บุคคล สถานที่ เหตุการณ์ที่สำคัญ เป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ยกมาประกอบข้อความ เมื่อเอ่ยขึ้นมาก็เป็นที่รู้จักและเข้าใจทันที เช่น

ไม่เช่นนั้นท่านกวีเช่นศรีปราชญ์	นอนนอนเล่หีบไว้รักษา
หรือผู้กู้บ้านเมืองเรื่องปัญญา	อาจจะมานอนจมถมดินเอย

10. การเรียบเรียงข้อความที่มีเสียงสัมผัส มีดุลแห่งความหมายและน้ำหนักของเสียงเท่ากัน เช่น

ผิดแผกแสงกว้าง ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุน ข้าศึกข้าเสือ

คุณค่าของภาพในจิตและภาพพจน์

1. ภาพในจิตและภาพพจน์ ก่อให้เกิดจินตนาการ อันเป็นความบันเทิงด้านอารมณ์ อาจเป็นอารมณ์เศร้า ครึกครื้น อ่อนหวาน หม่นหมอง ชื่นชม บางครั้งมีความแปรผันของอารมณ์อย่างรวดเร็ว บางครั้งจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า และจะให้ความรู้สึกลึกซึ้งเพียงไรนั้นเป็นไปตามประสบการณ์ของผู้อ่าน

2. ภาพพจน์หลายแบบทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ทำสิ่งเลือนลางให้กระจ่างชัดเจนขึ้น และสร้างนิสัยสรุปของเรื่องราวให้สั้นเข้า การสร้างสรรคเช่นนี้ทำให้วรรณคดีกระทบกับสัมผัสประสาทของผู้อ่านได้ง่ายขึ้น และความรู้สึกดูดีมีกินใจได้รวดเร็วขึ้น

3. ภาพในจิตและภาพพจน์ สร้างความเข้มข้นทางอารมณ์ คือ วรรณคดีนั้นๆ มิได้เป็นแต่เพียงการบอกกล่าวให้รู้เรื่อง แต่เป็นการกระทบให้รู้สึกอีกด้วย

4. ภาพพจน์บางประการสร้างความกระชับรัดกุม ไม่จำเป็นต้องกล่าวมากก็เข้าใจได้กว้างขวางเท่ากับเป็นการสร้างมิติในการเข้าถึงสิ่งต่างๆ จากจินตนาการของผู้อ่านเอง

สิทธา พินิจภูวดล และคนอื่นๆ¹ ได้กล่าวถึงลักษณะต่างๆ ของภาพพจน์ สรุปได้ดังนี้

1. การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน (Simile อุปมา) คือการนำสิ่งที่มีลักษณะเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน เป็นการช่วยให้ผู้อ่านได้รู้จักสิ่งที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน โดยนำสิ่งที่เคยรู้จักแล้วมาใช้เป็นสื่อเชื่อมโยงความคิด หรือเป็นการช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพสิ่งที่พูดถึงได้ชัดเจน เช่น

เมื่อหนุ่มเหมือนข้างตมมัน

รูปร่างช่างกระไร เหมือนยักษ์มาร ล้ำสันชันจ้านสักเท่าพ้อม

การเปรียบเทียบแบบนี้มักใช้คำเชื่อม เหมือน ดูจ รวากับ ปาน ประดุจ ประหนึ่ง ดัง เป็นต้น

2. การเปรียบเทียบโดยนัย (Metaphor อุปลักษณณ์) มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับอุปมา แต่ไม่ได้เปรียบเทียบโดยตรง และไม่ได้ใช้คำเชื่อม ถ้าจะเปรียบเทียบใดก็จะนำลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าวทันที หรือนำชื่อของสิ่งนั้นมากล่าว เช่น

ผมสีหิมะของชายชรา

3. การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม (Antithesis ปรพากษ์) คือ การนำสิ่งที่ตรงข้ามกันมาเปรียบเทียบ เหมือนกับการนำสีขาวมาวางเทียบกับสีดำทำให้แลเห็นเด่นชัดขึ้น และทำให้มีความหมายเข้มข้น นอกจากนี้มักใช้ในการสร้างอารมณ์ขัน เช่น

สวยอย่างร้าย ดีเป็นบ้า คลั่งรัก

4. การเปรียบเทียบโดยใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด (Metonymy นามนัย) คือ การนำคุณสมบัติเด่นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากล่าว แทนที่จะเอ่ยชื่อของสิ่งนั้น เช่น

“ชีวิตคือการต่อสู้ นับตั้งแต่อยู่ในเปลจนกระทั่งเข้าโลง”

¹ สิทธา พินิจภูวดล และคนอื่นๆ. การเขียนและการพูด. 2514. หน้า 96 – 104.

เปลเป็นส่วนหนึ่งของการเกิด โลกเป็นส่วนหนึ่งของความตาย ดังนั้นความหมายของคำเปรียบเทียบนี้คือ คนเราต้องต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

5. การเล่นเสียงและจังหวะ (Alliteration เสียงสัมผัส) เช่น

“บัดเดียดังหง่างเห่งวังเวงแหว...”

เสียงสัมผัสได้แก่เสียงพยัญชนะ ด ในคำ เดียดัง เสียงพยัญชนะ ง ในคำ หง่างเห่ง เสียงพยัญชนะ ว ในคำ วังเวงแหว และยังมีเสียงสระสัมผัส ดัง กับ วัง และเห่ง กับเวง

6. โวหารที่ใช้ประโยคคำถาม (Interrogation) เป็นประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะแน่ใจแล้วว่าจะได้คำตอบอย่างไร โดยที่ผู้เขียนได้บรรยายจนเห็นชัดเจน เช่น

การที่เรายอมหลับตาเชื่อข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ โดยมิได้พิจารณาถึงความมุ่งหมาย และความปรารถนาของผู้แต่งเสียก่อนนั้น จะไม่เป็นการดูหมิ่นสติปัญญาของเราเองอยู่หรือ

7. การเล่นคำ (Puns on Word) คือ การใช้คำคำเดียวที่มีความหมายต่างกันเพื่อทำให้อรรถาธิของการพรรณนาไพเราะน่าอ่านยิ่งขึ้น เช่น

จากพรากจากจับจับจ๋านรรจา เหมือนจากนางสะการะวาตี

แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง เหมือนร้างห้องมาหยาธรมี

8. การสมมติให้มีตัวตน (Personification บุคลาธิษฐาน) คือการนำสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับมีชีวิต หรือการนำสัตว์กล่าวถึงเหมือนเป็นบุคคลที่เข้าใจกันได้ เป็นการเขียนที่มุ่งหมายจะสร้างเรื่องราวธรรมดาให้น่าสนใจ มีชีวิตชีวา และสามารถเร้าอารมณ์ได้ เช่น

ไปเกิดกุหลาบแสนสวย ไปบอกเธอว่าความงามนั้นสลายง่าย

9. การกล่าวเกินความจริง (Hyperbole อธิพจน์) มักจะใช้กล่าวถึงอารมณ์และความรู้สึกเท่านั้น เช่น

หัวใจจะขาด หมายความว่า หิวมาก

แห้งจนเป็นผง หมายความว่า แห้งมาก

เรียมรำน้ำเนตรถ้วม ถึงพรหม หมายความว่า ร้องไห้มาก

10. การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) คือการนำเสียงที่ได้ยินตามธรรมชาติมาใช้บรรยายให้เกิดมโนภาพเพื่อให้ไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น เช่น

ครืนครืนไช่ฟ้าร้อง เรียมครวญ

หึ่งหึ่งไช่ลมพอล ฟี่ให้

11. การลดความหมายของคำ (Euphonisme) เป็นวิธีการสร้างความอ่อนโยนละมุนละไมในที่ที่หยาบกระด้าง บรรเทาความน่าเกลียดโหดร้าย ลดความรุนแรง กักขฬะ บางครั้งถ้าจำต้องพูดถึงความรู้สึกที่รุนแรงและถ้อยคำที่หยาบคาย ก็หันมาใช้วิธีลดความหมายของคำ เช่น

สตรีสูงอายุ แทน หญิงแก่
 ฉันทน์ไม่คอยชอบเขา แทน ฉันทน์เกลียดเขา

12. การเล่าเรื่องสมมุติ (Allegory นิทานเปรียบเทียบ) เป็นการพูดอ้อมค้อม ต่างจากการลดความหมายของคำ ซึ่งใช้กับเรื่องที่มีสำนวนโวหารสั้นๆ แต่การเล่าเรื่องสมมุตินี้ใช้กับเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ

ปรีชา ช้างขวัญยืน¹ กล่าวถึงภาพพจน์ สรุปได้ดังนี้ ภาพพจน์เป็นวิธีใช้ภาษาซึ่งคำหรือสำนวนที่ใช้มีความหมายไม่ตรงตามตัวหนังสือ การใช้ถ้อยคำลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพ (mage) หรืออารมณ์บางอย่าง ซึ่งยากแก่การบรรยายด้วยการใช้ภาษาอย่างตรงไปตรงมา และได้แบ่งภาพพจน์ออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ความเปรียบเทียบ การเล่นคำ และการเล่นเสียง ซึ่งแต่ละประเภทสามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

ความเปรียบเทียบ

1. อุปมา (Simile) คือ ความเปรียบเทียบซึ่งเกิดจากการบอกความเหมือนกันของสิ่งสองสิ่งด้วยคำที่แสดงการเปรียบเทียบ เช่น คำว่า ราวกับ ประหนึ่ง ดุจ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ต้องการอธิบายดียิ่งขึ้น เช่น

ใบหน้าของเธอดูสดใสเหมือนกุหลาบแรกแย้ม

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนกันของสิ่งสองสิ่งโดยพูดเหมือนกับว่า สองสิ่งนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน การเปรียบเทียบแบบนี้ไม่ใช้คำแสดงการเปรียบเทียบ เช่น

การแต่งงานทำให้เขาเห็นอะไรเกี่ยวกับเธอเพิ่มขึ้น ครั้งหนึ่งเธอเคยเป็นแม่ดอกกุหลาบที่น่ารัก มาบัดนี้เธอกลับเป็นหนามคมที่ฝังอยู่ในเนื้อตัวของเขา

3. บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ การเปรียบเทียบซึ่งเกิดจากการนำความคิดลักษณะ และความรู้สึกของบุคคล ไปใส่ให้แก่สิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือนามธรรม ซึ่งไม่มีคุณสมบัติเช่นนั้น เพื่อให้ปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็นสิ่งมีชีวิตขึ้น เช่น

เปลวไฟกลืนกินบ้านทั้งหลังเข้าไปอย่างหิวโหย

¹ ปรีชา ช้างขวัญยืน. ศิลปะการเขียน. 2525. หน้า 215 – 231.

4. สาธก (Allegory) เป็นความเปรียบอย่างยาว โดยใช้วิธียกเรื่องมาแล้ว เพื่อให้ ความหมายที่แฝงอยู่ในเรื่องนั้น เป็นเครื่องอธิบายความคิดบางอย่าง ผู้ฟังจะเข้าใจความคิด ได้เอง โดยการเปรียบเทียบ ไม่ต้องวิเคราะห์ความคิดที่ต้องอธิบายนั้นโดยตรง

5. การเปรียบเทียบวิเคราะห์ (Analogy) คือ อุปมาที่ขยายความให้ยาวขึ้น โดยการ วิเคราะห์คุณสมบัติหรือลักษณะที่เหมือนกันของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกันหลายแง่ แทนที่จะ เปรียบเพียงแง่เดียวอย่างอุปมา เช่น

ดนตรีกับภาษามักจะได้รับการนำมาเปรียบเทียบกัน การเปรียบเทียบดังกล่าวนี้ นับว่าใช้ได้ นอกจากดนตรีจะเข้ากับภาษาแทบๆ ได้ง่ายแล้ว ยังมีภาษาของตนซึ่งเรียกได้ว่าเป็น สาธก ถ้านำมาเปรียบกับภาษาก็จะช่วยให้เข้าใจเรื่องจังหวะ ความกลมกลืน ระดับเสียง ดนตรี มีพยัญชนะของตน ซึ่งมีเจ็ดตัวซึ่งเทียบได้กับพยัญชนะของภาษา พยัญชนะแต่ละตัวก็คือตัวโน้ต พยัญชนะบางตัวเป็นคำได้ โน้ตบางตัวก็อยู่ตามลำพังได้เหมือนกัน โดยปกติโน้ตของดนตรีต้องมี ความกลมกลืนด้วย และดนตรีสมัยใหม่โน้ตจะรวมกันเป็นคอร์ด จึงกล่าวได้ว่าคอร์ดดนตรีเทียบ ได้กับคำในภาษา คำหลายๆ คำรวมกันเป็นวลี วลีหลายวลีรวมกันเป็นประโยค ดนตรีก็เหมือน กัน ดนตรีที่มีจังหวะเทียบได้กับร้อยกรอง ส่วนเพลงที่ไม่มีจังหวะแบบเก่าอาจเทียบได้กับ ร้อยแก้ว

6. การเปรียบเทียบต่าง (Contrast) เป็นการอธิบายเปรียบเทียบโดยอธิบายสิ่งหนึ่งเทียบกับ สิ่งที่มีลักษณะตรงกันข้าม เช่น

ความตายเป็นเรื่องเศร้าเสมอ แต่การตายที่ไหนก็ไม่น่าเศร้าเหมือนเมื่ออยู่ในทะเล คนที่ตายบนบกนั้นศพก็ยังอยู่กับเพื่อนและพรรคพวกก็ยังแห่ศพได้ แต่เมื่อคนคนหนึ่งลงเรือออก ทะเลแล้วหายไป เหตุการณ์นั้นเกิดอย่างกะทันหัน ยากที่จะรู้ตัว ทำให้บรรยากาศลึกลับ น่ากลัว คนที่ตายบนบกนั้นท่านสามารถตามศพเขาไปได้จนถึงเชิงตะกอน ท่านมักเตรียมรับ เหตุการณ์อยู่แล้ว มักจะมีอะไรบางอย่างที่ช่วยให้ท่านรู้ตัวเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้น และจำได้เมื่อ เหตุการณ์นั้นผ่านไป เมื่อคนหนึ่งถูกยิงตายอยู่ข้างตัวท่านในสนามรบ ร่างกายที่มีบาดแผลก็ยังมี อยู่ เหตุการณ์นั้นก็จริง แต่ในทะเลนั้น คนที่ใกล้ตัวท่าน ช่างๆ ท่าน ยังได้ยินเสียงเขาอยู่เมื่อกี้ เดียวนี้หายไปแล้ว มีแต่ความว่างเปล่าเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่นที่แสดงว่าเขาจากไป ที่ทะเลนี้อีก เหมือนกันที่ท่านคิดถึงคนมากที่สุด คนลืบกว่าคนถูกกักอยู่ด้วยกันในเปลือกไม้เล็กๆ บนผืนทะเล อันแสนกว้าง เดือนแล้วเดือนเล่าไม่ได้เห็นรูปร่าง ไม่ได้ยินเสียงร้องของใคร นอกจากตัวเอง แล้ว อยู่ๆ คนหนึ่งก็จากไปอย่างกะทันหัน พวกที่เหลือคิดถึงเขาอยู่ทุกขณะเหมือนกับแขนขาดไปข้าง หนึ่ง ไม่มีหน้าใหม่ๆ ทิวทัศน์ใหม่ๆ ที่จะมาเติมช่องว่างนั้นให้เต็ม มีแต่ที่นอนซึ่งว่างเปล่าอยู่

หนึ่งบนดาดฟ้า และคนหนึ่งหายไป เมื่อนาฬิกาแห่งรัตติกาลเดินไป คนถือพังก้านน้อยไปคนหนึ่ง คนที่นอนกับท่านบนดาดฟ้าน้อยไปคนหนึ่ง ท่านไม่ได้เห็นหน้าตาเขา ไม่ได้ยินเสียงเขา อย่างที่ท่านเคยได้เป็นนิสัยจนเกือบเป็นความจำเป็น ประสาทสัมผัสแต่ละอย่างของท่านรู้สึกถึงความสูญเสียนี้

การเล่นคำ

1. อติพจน์ (Hyperbole) เป็นการใช้คำพูดเกินจริง คือ เกินกว่าความหมายที่ผู้พูดต้องการ จะเป็นมากเกินไป น้อยเกิน ใหญ่เกินไป เล็กเกินไป ดีเกินไป เลวเกินไปก็ได้ การพูดเกินจริงนี้ต้องเกินจนกระทั่งเป็นจริงตามคำพูดไม่ได้ เช่น

เขาโกรธเธอจนอกระเบิด

ถ้าเธอมาช้าแม้แต่วินาทีเดียว ฉันจะไม่พูดกับเธอจนตลอดชีวิต

2. อุตมณัย (Climax) เป็นวิธีจัดลำดับความคิดหรือถ้อยคำโดยนำผู้อ่านจากสิ่งที่สำคัญน้อยไปหาสิ่งสำคัญมากขึ้นตามลำดับ จนถึงสิ่งสำคัญที่สุดอันเป็นจุดยอด เช่น

ดินรนไปก็ไม่มีประโยชน์ นอกจากไม่มีประโยชน์ยังเป็นอันตรายแก่ตัว นอกจากอันตรายแก่ตัวยังทำให้ชาติล่มจมด้วย

3. การหักมุม (Anticlimax) เป็นวิธีนำผู้อ่านให้ติดตามความคิดหรือสิ่งที่สำคัญน้อยไปหาความคิดหรือสิ่งที่สำคัญมากขึ้นโดยลำดับ เช่นเดียวกับอุตมณัย จนผู้อ่านหวังว่าจะไปถึงความคิดหรือสิ่งอันเป็นจุดยอด แต่แล้วยังไม่ทันจะถึงจุดนั้น ผู้พูดหรือผู้เขียนก็หักมุมกลับลงไปหาสิ่งที่ต่ำ สามีญ ไร้สาระ หรือน่าขันอย่างที่สุด ทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ทันทีว่าเป็นการพูดถากถางเยาะเย้ยทำให้ขบขัน หรือเห็นว่าไร้สาระ เช่น

เขาอุทิศชีวิตให้แก่สิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย และลูกปืนราคา 3 บาท

4. ปฏินัย (Antithesis) เป็นวิธีนำสิ่งที่ขัดแย้งกันมาพูดคู่กัน เพื่อย้ำความขัดแย้งกันของความคิด วัตถุหรือบุคคล โดยการเรียบเรียงคำหรือข้อความให้อยู่ในแบบเดียวกัน เช่น

รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย

เป็นนายในนรก ดีกว่าเป็นทาสในสวรรค์

5. ปฏิพจน์ (Antimetabole หรือ Chiasmus) เป็นวิธีพูดถึงความคิดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยสลับตำแหน่งของคำ แล้วทำให้ความหมายกลับเป็นตรงกันข้าม เช่น

อย่าเรียกร้องให้ชาติช่วย จงเรียกร้องจะช่วยชาติ

ผู้รู้ไม่พูด ผู้พูดไม่รู้

6. ปฏิเสธ (Oxymoron) เป็นวิธีใช้ข้อความที่ดูเฝื่อนๆ มีความหมายขัดแย้งกัน แต่ในบริบทซึ่งคำที่ขัดแย้งกันนั้นปรากฏอยู่ กลับไม่ขัดแย้งกันและได้ความหมายดี เช่น

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของเรื่องที่ไม่สำคัญ

7. ปฏิทรรศน์ (Paradox) เป็นวิธีใช้ข้อความที่แย้งตัวเอง แต่ในบริบทที่ใช้ข้อความนั้นสิ่งที่ขัดแย้งดังกล่าวเป็นจริงหรือเป็นไปได้ เช่น

โลกเดี๋ยวนี้มีขนาดเท่าเดิมแต่เล็กลงมาก

8. การเยาะเย้ย (Irony) เป็นการใช้คำซึ่งมีความหมายตามตัวอย่างหนึ่ง ผู้พูดหรือผู้เขียนมีเจตนาให้แปลความหมายเป็นตรงกันข้าม ความหมายตามเจตนาเป็นเรื่องเยาะเย้ย ถากถาง แดกดัน คำว่า เหยียดหยามหรือดูหมิ่น เช่น

ถ้าท่านเป็นคนฉลาดก็แสดงว่าคนทั้งโลกฉลาดหมด

9. ปูจฉา (Interrogation) เป็นการใช้ข้อความซึ่งเป็นคำถาม แต่คำถามนั้นบอกคำตอบอยู่ในตัว ไม่ต้องการคำตอบอีก คือคำถามนั้นทำหน้าที่บอกเล่า เช่น

เสรีภาพเพียงน้อยนิดนั้นหอมหวานนักหรือ เมื่อเราต้องเชื่อมั่นด้วยเลือดของพี่น้องร่วมชาติ

10. ปรนามนัย (Metonymy) เป็นการใช้คำแทนคำอื่นซึ่งมีความหมายสัมพันธ์กันกับคำนั้น เช่น พูดถึงภาชนะแทนสิ่งที่บรรจุอยู่ในภาชนะ พูดถึงเหตุแทนผล พูดถึงผลแทนเหตุ พูดถึงนามธรรมแทนรูปธรรม เช่น

แก้วใบเล็กๆ นั้นปลิดชีวิตเขาในไม่กี่วินาที (ยาพิษ)

เลือดของวีรชนจะจารึกอยู่ในประวัติศาสตร์ (การต่อสู้เป็นเหตุ)

11. ปรภาคนามนัย (Synecdoche) มีลักษณะคล้ายปรนามนัย ใช้วิธีพูดถึงส่วนรวมแต่หมายถึงบางส่วน พูดถึงบางส่วนแต่หมายถึงทั้งหมด พูดถึงสิ่งเฉพาะแทนสิ่งทั่วไป พูดถึงสิ่งทั่วไปแทนสิ่งเฉพาะ หรือพูดถึงวัตถุแทนสิ่งที่ทำด้วยวัตถุนั้น เช่น

มันสมองเหล่านี้มีค่าแก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง (หมายถึงคน)

สภาพร่มมือแทบทุกประโยคที่เขาพูด (หมายถึงสมาชิกสภา)

การเล่นเสียง

1. สัมผัสพยัญชนะ เป็นการซ้ำเสียงพยัญชนะของคำที่อยู่ใกล้กัน เช่น

ทุกคนต้องทำงานหาเงิน

2. สัมผัสสระ เป็นการซ้ำเสียงสระของคำที่อยู่ใกล้กัน เช่น

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญเกิดไว้

3. สัมผัสวรรณยุกต์ เป็นการซ้ำเสียงวรรณยุกต์ของคำที่อยู่ใกล้กัน ฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ไทยประเทศโคลง กำหนดบังคับสัมผัสวรรณยุกต์ไว้เป็นแบบแผนตายตัว เช่น โคลงสี่สุภาพ ต้องมีเสียงวรรณยุกต์เอก 7 แห่ง เสียงวรรณยุกต์โท 4 แห่ง เป็นต้น

4. การเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนึกถึงเสียงในธรรมชาติ และนึกถึงภาพซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เสียงนั้นปรากฏอยู่ด้วย เช่น

แพะแพะเอยเสียงร้องแพะแพะ ฉันทบมือแปะแปะเรียกแพะก็มา

ดวงมน จิตรจํานงค์¹ กล่าวว่า ความเปรียบเป็นสิ่งเชื่อมโยงกับจินตภาพ ซึ่งความเปรียบ (Imagery หรือ Figures of speech) คือ ลักษณะต่างๆ ที่ผู้ประพันธ์ตั้งใจสร้างขึ้นให้ผิดแผกจากโครงสร้าง ความหมาย หรือการเรียงลำดับของภาษาโดยปกติ จุดประสงค์ของการใช้ความเปรียบคือ การให้พลังและความสดใหม่แก่การแสดงออก และเพื่อให้เกิดผลกระทบต่อการสร้างจินตภาพ (Image)

ประเภทของความเปรียบต่างๆ ที่ปรากฏในภาษาไทย ได้แก่

1. บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ ความเปรียบที่พรรณนาให้สัตว์ ความคิดนามธรรมหรือวัตถุ แสดงลักษณะไม่ว่าในด้านรูปลักษณะ ลักษณะนิสัย ความรู้สึก หรือพฤติกรรมต่างๆ อย่างเป็นบุคคล เช่น

วันนี้แพรวสีเสียดของแดดดกกล้า
ห่มทุ่งหญ้าป่าเขาอย่างเหงาหงอย
โดนแรงลมริวฝุ่นหมุนตัวลอย
เรา – ค่อยค่อยคว้างหล่นซบบนดิน

2. ความเปรียบประชด (Irony) คือ ความเปรียบที่มุ่งเน้นที่จะสื่อความหมายที่ตรงกันข้ามกับความหมายของคำที่ใช้ เช่น ใช้คำที่มีความหมายโดยปกติในทางขึ้นชมยกย่อง มาแสดงการติเตียนเหยียดหยาม หรือในทางกลับกัน อาจใช้คำที่ปกติเป็นคำตำหนิ มาแสดงการชมเชยก็ได้ เช่น

แกมันเก่งหาไม่ได้อีกแล้ว
งามหน้าละทีนี้

¹ ดวงมน จิตรจํานงค์. สุนทรียภาพในภาษาไทย. 2536. หน้า 114.

3. ความเปรียบแสดงแนวเทียบ (Simile) คือ ความเปรียบที่ต้องการอธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (ไม่ว่ารูปธรรมหรือนามธรรม) โดยนำไปเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งมักเป็นรูปธรรมที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว สิ่งที่น่ามาเทียบกันเป็นสิ่งที่เห็นได้ว่ามีส่วนพ้องต้องกันอยู่ ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องพิจารณาว่าผู้ประพันธ์ต้องการเน้นลักษณะใดในการแสดงแนวเทียบนั้น เช่น

“นัยน์ตาเธอเหมือนดวงดาว” เป็นการเน้นแสงสุกใสเป็นประกายจากดวงตา ไม่ใช่เน้นรูปทรงของดวงดาวว่ากลม รี เล็กหรือใหญ่ ซึ่งจะเปรียบกับดวงดาวไม่ได้ ความเปรียบชนิดนี้สังเกตได้จากคำแสดงการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน ดัง ดูจ เสมือน เป็นต้น

4. ความเปรียบอิงแนวเทียบ (Metaphor) คือ ความเปรียบแสดงลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งแทน เพื่อส่งความหมายจากสิ่งนั้นให้โยงไปยังสิ่งที่ประสงค์จะอธิบาย เช่น

“ตื่นแมว” เป็นความเปรียบอิงแนวเทียบเพื่อชี้ลักษณะย่องเบาของขโมย เมื่อเข้าลักทรัพย์อย่างไม่ให้เสียง เช่น เมื่อคืนนี้ตื่นแมวขนของบ้านปากซอยเสียเกลี้ยงเชียว มารู้อะตอนเข้านี้เอง

สำนวนคำพังเพยไทยจำนวนมาก อยู่ในรูปของความเปรียบอิงแนวเทียบ เช่น เรือล่มเมื่อจอด ขว้างงูไม่พ้นคอ อาการกิริยาหรือพฤติกรรมของสัตว์บางอย่างได้กลายเป็นสำนวนเพื่ออธิบายพฤติกรรมของคน โดยที่ไม่ต้องเอ่ยถึงชื่อสัตว์นั้น เช่น กบดาน (จระเข้) ก่อหวอด (ปลา กัด) เช่นเดียวกับคำอธิบายลักษณะของพืชผล สิ่งของเครื่องใช้ เช่น ทินทิก (มะพร้าว) ขึ้นหม้อ (การหุงข้าว)

5. ความเปรียบเกินจริง (Hyperbole) บางครั้งความรู้สึกนึกคิดซึ่งเป็นนามธรรมเป็นสิ่งจำเป็นต้องแสดงออกด้วยถ้อยคำที่มีความหมายเกินจริง จึงจะมีน้ำหนักเทียบเท่ากับที่ปรากฏจริงๆ ในจินตนาภาพได้ ความเปรียบซึ่งแสดงความเกินจริงอย่างตั้งใจ เพื่อสื่อความหมายเกินความหมายโดยพยัญชนะ เรียกว่า ความเปรียบเกินจริง เช่น เกลียดเข้าไส้ ร้องไห้น้ำตาเป็นสายเลือด

วิภา กงกะนันทน์¹ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า โวหารเป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่งคือ เป็นวิธีการพูดหรือเขียนอย่างหนึ่งแต่หมายความว่าเป็นอย่างอื่น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อจะขยายความให้ชัดเจนขึ้น หรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด หรือความรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้งมากขึ้น หรือน้อยลงตามภูมิปัญญาของผู้อ่านหรือผู้ฟังบ้าง การที่ผู้พูดหรือ

¹ วิภา กงกะนันทน์. วรรณคดีศึกษา 2533. หน้า 22 – 33.

ผู้เขียนใช้โวหารเป็นเพราะการพูดหรือการเขียนด้วยภาษาตรงไปตรงมาอาจไม่ช่วยให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ของเขา โดยทั่วไปโวหารเป็นภาษาที่ทำให้เกิดมโนทัศน์ หรือจินตภาพได้ชัดเจนหรือกว้างขวางกว่าภาษาตรงไปตรงมา เพราะการใช้โวหารนั้นส่วนใหญ่คือการใช้ภาษาเปรียบเทียบคือการกล่าวถึงสิ่งต่างๆ อย่างน้อยที่สุดสองสิ่ง คือ สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (อุปมา) และสิ่งที่จะนำมาเปรียบเทียบ (อุปไมย) เช่น

เมื่อมีผู้กล่าวว่า “ที่หมาจิ้งจอกยังมีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะเขี้ยวมันคม” ผู้พูดมิได้หมายถึงสุนัขจิ้งจอกในป่า หากแต่ต้องการให้เข้าใจว่า “คนเจ้าเล่ห์ที่ยังมีบทบาทอยู่ในสังคมได้ก็เพราะมีอำนาจเป็นอาวุธ”

คำพูดที่เป็นโวหารต่างจากคำพูดตรงไปตรงมา ความแตกต่างไม่ได้อยู่ที่ลักษณะของคำ วลี หรือประโยคแต่อยู่ที่วิธีการใช้คำ วลี หรือประโยค เช่น

เมื่อเรากล่าวว่า “เจ้าหน้าที่ห้องสมุดใช้ตรายางประทับวัน เดือน ปี ที่เรายืมหนังสือ” คำว่า “ตรายาง” ในที่นี้เป็นคำพูดตรงไปตรงมา หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ลงเวลา วันเดือน ปี ซึ่งทำด้วยยาง

เมื่อเรากล่าวว่า “สถานนั้นเป็นสภาพตรายาง คำว่า “ตรายาง” เป็นโวหาร หมายถึงสภาพที่ไร้อำนาจ ไม่มีบทบาทของตนเอง เป็นแต่เพียงเครื่องมือของผู้อื่น เป็นต้น

โวหารที่มีผู้ใช้ในชีวิตประจำวันและในวรรณคดี สามารถจัดเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. Metaphor เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือเท่ากันทุกประการ โดยใช้คำว่า เป็น เท่า คือ ฯลฯ ในการเปรียบเทียบ เช่น

ถนนและเป็นสังขยา

หน้าขาวเป็นน้ำขาว

2. Simile เป็นโวหารที่เปรียบเทียบของสองสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกันว่าเหมือนกัน คำที่ผู้ใช้โวหารประเภทนี้ใช้ในการเปรียบเทียบคือคำว่า เหมือน คล้าย ดูจ ดูราว ประหนึ่ง เพียง ดัง ราวกับ เฉก ฯลฯ เช่น

กุ่มแก้วหัวเราะน้อยๆ เสียงเป็นกังวานเย็นราวกับกระดิ่งใบโพธิ์ที่ห้อยจากหลังคาพระอุโบสถ

3. Synecdoche (สมพจน์นัย) คือการกล่าวถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของส่วนทั้งหมดเพียงบางส่วน แต่ให้ความหมายคลุมหมดยุคทุกส่วน เช่น

เป็นหูเป็นตา หมายถึง คนช่วยดูแลทั้งคน

4. Metonymy (นามนัย) คือ การเอ่ยถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น เช่น เอ่ยชื่อคน แต่หมายถึงผลงานของเขา เช่น “ฉันรู้จักเจ้าฟ้ากั๋งมากกว่ารู้จัก อังคาร กัลยาณพงศ์” ทั้งๆ ที่ฉันเป็นคนร่วมสมัยกับอังคาร” หมายถึง รู้จักกวีนิพนธ์ของเจ้าฟ้ากั๋งมากกว่ารู้จักกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์

เอ่ยชื่อสถานที่ แต่หมายถึงคนที่อยู่ที่นั่น เช่น “ไม่มีปฏิกริยาจากทับแก้ว” หมายถึง ไม่มีปฏิกริยาจากนักศึกษาหรืออาจารย์ที่มหาวิทยาลัยศิลปกร นครปฐม

เอ่ยชื่อผลิตภัณฑ์หรือวัตถุ เมื่อหมายถึงผลผลิตประเภทเดียวกันหรือหมายถึงสิ่งอื่น เช่น วิไลวรรณเคยเป็นดาราจอเงิน เดี่ยวนี้กลายเป็นดาราจอแก้ว หมายความว่า วิไลวรรณเคยเป็นดารารายวัน เดี่ยวนี้เป็นดาราทะริศน์

ใช้คำที่ภาษาธรรมดาที่มีความหมายอย่างหนึ่งให้มีความหมายอีกอย่างหนึ่งในลักษณะคล้ายสัญลักษณ์ เช่น “ยิ่งคืนข้าพเจ้ากับวาสิฏฐีผู้ประสบหุมนุทรรพใหม่ ๆ อันเกิดต่อความร่วมมือของเรา ยิ่งทวีความที่อยากพบมากขึ้นทุกที” ในที่นี้ หุมนุทรรพ หมายถึงความสุข

พูดหรือเขียนอย่างหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น เช่น “เขาถูกรุมกินโต๊ะจนลุกไม่ขึ้น” คำว่า กินโต๊ะ แปลว่า ทำร้ายหรือโจมตี

5. Oxymoron (ปฏิวาทะ) คือ การนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้านกันมารวมกันเพื่อให้เกิดคำ ซึ่งมีความหมายใหม่ เช่น ความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มความเข้มให้แก่ความหมายของคำแรก เช่น

น้อย	+	มาก	=	น้อยมาก	(แปลว่าน้อยเหลือเกิน)
ดี	+	บ้า	=	ดีเป็นบ้า	(แปลว่าดีมาก)
หลับตา	+	มาก	=	หลับตาเห็น	(แปลว่าจินตนาการ)

6. Paradox (ปฏิภาคพจน์) คือ ข้อความที่มีความหมายขัดกัน ไม่ว่าผู้ใช้จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริง หรือไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปได้แล้ว เช่น

ชีวิตเขาเต็มไปด้วยความว่างเปล่า

เขาเป็นเสรีชนที่ถูกพันธนาการด้วยโซ่แห่งความรักมนุษยชาติ

7. Synesthesia (อาวัตพากย์) คือ การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เช่น รส เป็นผลของสัมผัสด้วยลิ้น กลิ่น เป็นผลของสัมผัสจากจมูก เช่น

กลิ่นของความรัก	คนปากหวาน
สีอ่อนโยน	นิสัยเปรี้ยว

8. Hyperbole (อติพจน์) คือ การพูดเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึก เช่น
เขาเป็นนักการเมืองที่ลั่นตัวได้ถึงประเทศที่ไม่มีอยู่ในแผนที่โลก
กริ้วโกรธคือไฟไหม้ฟ้า

9. Overstatement (อติพจน์) คือ การพูดหรือเขียนประหนึ่งโอ้อวด โดยมีเจตนาจะ
ให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกขัน เช่น

เมื่อนั้น
ฉันได้ยิ้มเยาะหัวเราะว่า
เราไม่เกรงกลัวอิทธิฤทธิ์
ทำวประดู่จะมาทำไม่ใคร
พีก็ทรงศักดากล้าหาญ
แต่ข้าวสารแต่มีกระบุงยังแบกไหว
ปลาแห้งที่เอาเข้าเผาไฟ
ประเดี๋ยวใจเคี้ยวเล่นออกเป็นจุน

10. Allusion (ปฏิรูปพจน์) เป็นการใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความที่เป็นที่รู้จัก
กันดีอยู่แล้ว เช่น วาตะของนักปราชญ์ รัฐบุรุษ กวี หรือสุภาพชน คำพังเพย หรืออาจเป็นการ
อ้างถึงชื่อคน หรือสถานที่ เช่น

ฝนจะตก แดดจะออก พระจะลี้ก หญิงจะคลอดลูก นักศึกษาจะหลับในห้องเรียน
ปรากฏการณ์อย่างนี้ท่านว่าห้ามไม่ได้

11. Personification (บุคลาธิษฐาน) เป็นการใส่ภาษาในลักษณะที่ทำให้ดูเหมือนว่า
สรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คนเป็นคน โดยให้สรรพสิ่งเหล่านั้นแสดงออกปฏิกิริยาต่างๆ ราวกับเป็น
คนบ้าง เช่น พุดได้ ร้องให้ได้ รู้สึกได้ หรือกำหนดบทบาทและฐานะให้สรรพสิ่งเหล่านั้นทั้ง
รูปธรรมและนามธรรม จนดูเหมือนว่าเป็นคน เช่น

อันมรณะธรรมมิได้มีความละอาย ย่อมทำลายชีพแห่งสัตว์ทั้งสิ้นเป็นอาจิณ
ธรรมดา

12. Analogy (อุทาหรณ์) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือความคิด
สองอย่างที่มีความหมายต่างกันว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจเปรียบ
เทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการจะอธิบาย คุณคล้ายวิธีใช้ อุปมา แต่แตกต่างกันตรงที่ว่า
อุปมาเป็นวิธีการเปรียบเทียบถ้อยคำในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ เช่น

อันว่านกเขาไฟซึ่งมีเสียงไพเราะอ่อนหวาน ยืนช้ำพอยู่ได้ด้วยแสงจันทร์ฉันทัด
ข้าพเจ้ายืนช้ำพต่อมาได้ก็ด้วยแสงจันทร์แห่งดวงหน้าของนางฉันนั้น

13. Rhetorical Question (ปรัญา) เป็นศิลปะของการใช้คำถาม คือ เป็นคำถาม
ที่มีได้หวังคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าต้องการคำตอบ แต่หากจะมี
คำตอบนั้นก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ เช่น

เห็นแก้วแวววับที่จับจิต โยไม่คิดอาจเอื้อมให้ถึงที่
เมื่อไม่เอื้อมจะได้อย่างไร อันมณีฤจะโลดไปถึงมือ

กาญจนา นาคสกุล และคนอื่นๆ¹ กล่าวถึงภาพพจน์ไว้ว่า ภาพพจน์ (Figures of
Speech) คือ คำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นใน
ใจของผู้อ่าน ภาพพจน์เป็นผลของการใช้คำอย่างมีศิลปะ โดยกลวิธีการเปรียบเทียบ ซึ่งมีต่าง
กัน ได้แก่

1. อุปมา (Simile) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมโยง เช่น
คว่ำ เหมือน ดุจ ดัง เช่น ปาน ราว กระจ่าง เพียง เทียม ฯลฯ เช่น

สองเท้าเทียมพมาศ เพียงจลชุดทวง
บ้านหลังนี้เปรียบราวกับป่าช้า

2. อุปลักษณณ์ (Metaphor) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบที่น่าลักษณะเด่นของสิ่งที่
ต้องการเปรียบมากกว่าทันที โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้งอาจมีคำว่า เป็น เช่น

“ไก่อ่อยผันค้อยผาย กระจ่างรายตื่นตื่น ดำเนินหงส์ยกยอง” ในที่นี้เปรียบเทียบการเดิน
ของไก่อับลีลาของหงส์ แต่เปรียบทันทีว่า ดำเนินหงส์ ไม่มีคำเชื่อมโยง

3. อนุนามนัย (Synecdoche) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้คุณสมบัติเด่นๆ ส่วน
หนึ่งเพื่อแทนความหมายทั้งหมด เช่น

“กาลเวลาค่ำราทุกสิ่งไปจากฉัน ทิ้งไว้แต่ความทรงจำและรอยย่นที่ขอบตา”

รอยย่นที่ขอบตา เป็นเพียงส่วนเดียวของร่างกายที่แสดงถึงความชรา ในที่นี้ รอย
ย่นที่ขอบตา หมายถึงความชรา หรือความร่วงโรยของสังขาร

4. อธินามนัย (Metonymy) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้ชื่อเรียกรวมๆ แทนสิ่งใดสิ่ง
หนึ่ง หรือบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือคนหนึ่ง เช่น

¹ กาญจนา นาคสกุล และคนอื่นๆ. การใช้ภาษา. 2521. หน้า 240.1 – 240.4.

“ไทยนี้รักสงบ ในที่นี้เจาะจงถึงชาวไทยคือคนไทยเท่านั้น ไม่ได้รวมถึง ประเทศ
ผู้คน ทั่วโลก

5. บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบโดยนำ
สิ่งไม่มีชีวิต หรือมีชีวิต แต่ไม่ใช่คนมากล่าวถึงราวกับเป็นคน เช่น

ทะเลไม่เคยหลับใหล ใครตอบได้ไหมไหนจึงตื่น
นาข้าวและธัญญาพืชทั้งมวล ล้วนโค้งศีรษะให้อูทก

6. อติพจน์ (Hyperbole) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบเกินความจริง เช่น รักคุณเท่าฟ้า

7. สัทพจน์ (Onomatopoeia) คือ ภาพพจน์เปรียบเทียบโดยใช้คำเลียนเสียง เช่น

ต้อยตะริดติดตีเจ้าพี่เอ๋ย จะละเลยเร่ร้อนไปนอนไหน

แอ้ออ้อยสร้อยฟ้าสุมาลัย แม้เด็ดได้แล้วไม่รังให้ห่างเขย

8. วิภาษ (Oxymoron) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันนำ
มาคู่กันได้อย่างกลมกลืน เช่น

ลมหนาวพัดอ่าวจนหนาวเหน็บเจ็บกระดูก

9. อรรถวิภาษ (Paradox) คือ ภาพพจน์ที่เกิดจากการแสดงความหมายที่ดูเหมือนจะ
ขัดแย้งกันหรือเป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์ความหมายลึกลงไปอาจตีความได้อย่างกลมกลืน
เช่น ออกชลดคาแคล้วแผ่น ปฤทธิ

อก ให้ความรู้สึกรอบอุ่มนุ่มนวล แต่ ชล มีลักษณะไหลให้ความชุ่มชื้น ความเย็น
ลักษณะทั้งสองอย่างนี้ขัดแย้งกันแต่ปรากฏอยู่ในสิ่งเดียวกัน เป็นความขัดแย้งที่ไปด้วยกันได้

เปลื้อง ณ นคร¹ ได้แบ่งชนิดของโวหาร (Figure of speech) ออกเป็นลักษณะ
ต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1. อุปมาหรือเทียบเคียง (Simile) อุปมา แปลว่า สิ่งหรือข้อความที่ยกมาเปรียบ
เทียบ มักใช้คู่กับอุปไมย แปลว่า สิ่งหรือข้อความที่พึงเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นเพื่อให้เข้าใจดีขึ้น
เช่น

นางนั้นหน้าเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ มีมดดมดั่งเมฆสีนิลโลหิต

2. อุปลักษณะ (Metaphor) โวหารลักษณะนี้คล้ายโวหารอุปมา แต่ต่างกันตรงที่
อุปลักษณะกล่าวเปรียบเทียบเพียงฝ่ายเดียว ไม่ยกสองฝ่ายขึ้นเทียบกัน เช่น

เขาทรายแกแล็กซี สิ่งแห่งสังเวียนชวนนวมเสียแล้ว

¹ เปลื้อง ณ นคร. ภาษาวรรณนา : วิวัฒนาการและวิบัติภาษาไทย. 2540. หน้า 62-76.

3. นิทานเทียบหรือนิทานอุปมา (Allegory) เป็นโวหารที่ชักนิทานมาเทียบกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อสอนศีลธรรมหรือแสดงผลแห่งความประพฤติ นิทานที่ยกมานั้นอาจสั้น บ้างยาวบ้าง หรืออาจเป็นภาษิต คำสอนหรือคำเตือนใจที่ได้จากเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ฝนทั้งเป็นเข็ม จับปลาสองมือ

4. อรรถาทรหรือขัดแย้ง (Antithesis) คือ โวหารที่ยกภาวะสองอย่างที่มีลักษณะตรงข้ามหรือขัดแย้งกันมาเทียบกัน เช่น

“ที่รักกันสรรเสริญเจริญสืบ ที่ชังกันทาแสงทุกแห่งหน” ตัวอย่างนี้มีความขัดกัน เหมือนเอาสีดำกับสีขาวมาวางเคียงกันทำให้เห็นเด่นชัด

5. วิภาษิต (Epigram) หมายถึง คำกล่าวสั้นๆ ที่ขัดกับความเป็นจริง แต่ชวนคิดว่า อาจเป็นจริงได้ในแง่หนึ่งแง่ใด เช่น

“เด็กคือบิดาของผู้ใหญ่” คำกล่าวนี้ขัดกับความจริง แต่อาจเป็นได้ คือ ตอนเป็นเด็กมีนิสัยอย่างไร โตเป็นผู้ใหญ่ก็มีนิสัยอย่างนั้น หรืออธิบายว่าเด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในภายหน้า จะรับหน้าที่แทนผู้ใหญ่ วิภาษิตจึงเป็นโวหารยั่วให้คิด

6. ประโยคความ (Condensed Sentence) คือ การรวมประธานหรือข้อคิดใดๆ ไว้กับกริยาตัวเดียว เช่น

การนอน ความกลัว เมถุน เหล่านี้เป็นของทั่วไป มีแก่คนกับดิรัจฉาน ความมีใจสะอาดงดงาม ความมีใจเผื่อแผ่ ความมีใจเด็ดเดี่ยว ความมีใจคงที่ในสุขและทุกข์ ความมีแกล้วใจ ความกรุณาเมตตา ความมีสัตย์ คุณสมบัติทั้งนี้เป็นองค์ของมิตร

7. วิกตภาวะ (Climax) เป็นการกล่าวความต่อเนื่องกัน ความที่ตามมาจะเร่งความหมายให้แรงขึ้นจนสุดข้อความ โวหารชนิดนี้ทำให้ข้อความที่ต้องการพูดเกิดความเข้มข้นขึ้น เช่น

ผู้ใดเห็นภรรยาผู้อื่นเสมอมารดาดน เห็นทรัพย์ผู้อื่นเสมอมาก่อนดิน เห็นสัตว์โลกทั้งหลายเสมอตน ผู้นั้นคือบัณฑิต

8. ปฏิวิกตภาวะ (Anti-Climax หรือ Pathos) เป็นโวหารตรงข้ามกับวิกตภาวะ คือ จากสูงซึ่งขังลงมาต่ำ โดยมีจุดมุ่งหมายให้รู้สึกขบขันหรือดูหมิ่น เช่น

จอมเผด็จการแห่งรัสเซียนั้นแม้จะมีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าใครๆ ในโลกนี้ แต่ห้ามจามไม่ได้

9. อุปนาม (Metonymy) คือ การเรียกชื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือคนหนึ่งคนใดเสียอีกอย่างหนึ่ง โดยอาศัยลักษณะที่มีความเกี่ยวพันกับสิ่งนั้นหรือบุคคลนั้น แทนที่จะเอ่ยชื่อตรงๆ เป็นโวหารที่ชวนให้นึกคิดและทำให้รู้ลักษณะเด่นของสิ่งนั้น เช่น

หวงเก้าอี้ยิ่งกว่าเกียรติยศ “เก้าอี้” แทนตำแหน่งหน้าที่

10. เทียบนาม (Synecdoche) คือ การพูดส่วนเดียวแต่หมายถึงสิ่งทั้งหมด โวหารนี้คล้ายกับโวหารอุปนาม แต่ต่างกันตรงที่โวหารอุปนามแสดงส่วนสัมพันธ์ให้รู้โดยทางคุณลักษณะ ส่วนโวหารเทียบนามนั้นหยิบเอาเพียงส่วนหนึ่งมาพูดแทนส่วนรวม เช่น

ทุกมือร่วมกันทำงานให้เป็นที่ตามพระราชประสงค์ “มือ” หมายถึง คน

11. เทียบฉายา (Transferred Epithet) ฉายาคือชื่อรองของบุคคล ตั้งขึ้นตามลักษณะที่รู้จักกัน โดยนำเอาลักษณะเด่นของบุคคลหรือสิ่งอันหนึ่งอันใดมาตั้งเป็นชื่อฉายาให้กับผู้นั้น เช่น

เรียกนายสุข นักมวยร่างยักษ์ มาจากนครราชสีมาว่า ปราสาทหินพิมาย

12. บุคลาธิษฐาน (Personification) หมายความว่า อารมณ์นึกไปไม่ยึดเหตุผลความเป็นจริง เช่น

“ลำดวนเอ๋ยที่จะด่วนไปก่อนแล้ว” โดยอารมณ์นึกว่าต้นลำดวนมีชีวิตเหมือนมนุษย์

13. อัปปลาปนะ (Apostrophe) เป็นโวหารที่ผู้พูดเปลี่ยนจากพูดกับผู้ฟังไปพูดกับสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่นที่ไม่ได้ฟังอยู่ แต่หันไปพูดกับสิ่งหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ในความคิดและอารมณ์ พบมากในกาพย์กลอน ส่วนในร้อยแก้วนั้น มักเป็นวาทะทางการเมืองที่นักพูดกล่าวในขณะที่มีอารมณ์ลึกซึ้งรุนแรง เช่น

ท่านผู้เคราะห์ร้ายทั้งหลาย ท่านจะดื้อถูกกวาดลงหลุมโดยไม่มีผู้ใดเห็น ไม่มีผู้ใดจดจำ ไม่มีมิตรสหายที่จะหลั่งน้ำตาให้แก่ท่าน ที่ต้องรับทุกข์ทรมานหรือเอาเป็นธุระกับกระดูกของท่าน

14. จินตทัศน์ (Vision) โวหารชนิดนี้มักใช้พูดในการอภิปรายปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้พูดจะให้เหตุผลต่างๆ ที่จะโน้มน้าวผู้ที่ยังไม่เห็นด้วย หรือที่ยังลังเลใจให้ตกลงใจเห็นด้วยตามความคิดของผู้พูด เช่น

ขณะที่อยู่ในห้องเต็นท์รา อันเต็มไปด้วยสมาคมอันคึกคัก ไม่มีใครเลยที่จะได้นึกถึงกาลภายหน้า ส่วนค่าจับจ่ายใช้สอยนั้นช่างหวัมนั่นทีเดียว แต่ครั้ง “ซอจำเรียงเสียงแจ้วก็สุดเสียง” แล้วลึกลับเป็นอีกเรื่องหนึ่งทีเดียว แล้วพอ “คาราน้อยร้อยพันอันรายเรียง ก็หลบเสียง

เหลือแสงตะวัน” เข้าอีกซ้ำ เขาจึงต่างคนส่องกระจกมองเห็นหน้าของตนซีดเผือด ผมก็ยุ่ง เสื้อผ้าซึ่งดูงดงามในแสงไฟราวกับฝันเห็นก็ดูขี้ขี้ยับเยินชอกช้ำไปหมด ต่งคนต่างหวาดพลาถ ถอดเสื้อเปลื้องผ้าพลาถ และโล่งใจที่จะได้กลับมาอยู่ที่นอนอันนุ่ม นึกสาธุในใจที่ยังมีที่นอนไว้ พักผ่อนร่างกายที่เหน็ดเหนื่อย และหมอนไว้พักผ่อนศีรษะที่ปวดร้าว แต่นอนหลับหรือ ช้อนั้นได้แก่บางคน บางคนก็ไม่หลับ เพราะมีคนบางคนที่ยังสุมมาคมด้วยใจอันเต็มไปด้วยความหวัง สุข แต่กลับมาด้วยอกตรมไม่สมคิด...

15. อติพจน์ (Hyperbole – Exaggeration) คือ การกล่าวที่เกินความจริง เช่น
 เรียมรำน้ำเนตรท่วมถึงพรหม

16. อุปนัย (Enuendo) หมายถึง การพูดเป็นนัยให้คิดเอาเองว่าหมายถึงอะไร โดยอาศัยลักษณะที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน เป็นโวหารที่ผู้พูดหรือผู้เขียนไม่พูดให้รู้โดยตรงไปตรงมา แต่พูดเป็นนัยให้ผู้ฟังนึกรู้เอาเอง เช่น

“ผมไม่ได้ไปให้หมอตรวจหรอกเพราะคิดว่าจะตาย โดยไม่ต้องให้หมอเข้ามา
 เกี่ยวข้อง” จากตัวอย่างแสดงให้รู้ว่าเขาไม่ศรัทธาในตัวหมอ

17. ประชด (Irony) โวหารประชดหรือแดกดัน หมายถึง การพูดที่มีความหมายตรงข้ามกับความเป็นจริง มุ่งหมายจะติ แต่พูดไปในทางชมยกย่อง ซึ่งผู้ฟังนึกเข้าใจได้ เช่น

“เขาทำดีจริงๆ” หมายถึง เขาทำเลวจริงๆ คือ โดยน้ำเสียงหรือพฤติกรรม
 แวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ฟังจะเข้าใจได้เองว่า เขาหมายความว่าอะไรแน่ที่กล่าวเช่นนั้น

18. เหน็บแนม (Sarcasm) คล้ายกับประชด แต่ต่างกันที่ว่าเป็นคำพูดตรงไปตรงมา แต่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเป็นการแดกดัน เหน็บแนมหรือดูหมิ่น เยาะหยันอยู่ในที่หรือไม่ก็ให้หนักขบขัน เช่น

ฝ่ายพระวิกรมมัทิตย์ครั้นสงบความรื่นเริงในการเสด็จกลับพระนครแล้วก็ทรง
 ปกครองพระราชราษฎรโดยเยี่ยงอย่างประเสริฐ คนทำผิดก็ลงราชทัณฑ์ตามโทษานุโทษ เป็นต้น
 ว่า อำมาตย์คนหนึ่งขึ้นชื่อว่ารับสินบน ก็โปรดให้บริพัตรพิชัยสมบัติของอำมาตย์นั้นไปขึ้นท้อง
 พระคลังเสียสิ้น คนชาติต่ำคนหนึ่งมีกลิ่นเหง้าออกจากปาก ก็โปรดให้สั๊กหน้าเป็นเครื่องหมาย
 โทษ ช่างทองคนหนึ่งประกอบการซื้อทอง ก็โปรดให้เอาเม็ดโกนขีดเนื้อเป็นรอยยาวๆ เหมือนฉีก
 ผ้า คนหนึ่งเป็นคนปากร้ายพูดจาให้โทษ ก็โปรดให้เจาะที่กะโหลกหลังศีรษะ แล้วเอาคีมจับลิ้น
 ย้อนรอยไปออกทางช่องที่เจาะนั้น คนฆ่าคนตายสองสามคนก็โปรดให้เอาขี้เถ้าทั้งเป็นบน
 ตารางเหล็ก แลโปรดให้อ่อนวอนพระผู้เป็นเจ้าของในขณะเดียวกันให้คนเหล่านั้นพ้นโทษ ซึ่งน่ากลัว
 จะได้รับในปรโลก

19. เสาวพจน์ (Euphemism) หมายถึง การเคลือบคำที่ฟังขัดหูหรือหยาบคาย ไม่สุภาพ ให้ฟังไม่ระคายหู เช่น เรียกคนแก่ว่า ผู้สูงอายุ

20. นิประติชญา (Litotes) เป็นโวหารเชิงปฏิเสธในข้อเท็จจริง เพื่อให้ข้อเท็จจริงเด่นขึ้น เช่น เมื่อเราจะพูดว่า เขาเป็นคนรวยมากทีเดียว ก็จะพูดว่าเขารวยไม่น้อย ก็จะพูดว่าเขารวยไม่น้อย

21. ปุจฉพจน์ (Interrogation) เป็นการตั้งคำถามโดยไม่ต้องการคำตอบ ปล່อยให้ผู้ฟังนึกคำตอบเอาเอง หรืออาจตั้งคำถามชวนให้เกิดความสนใจเสียก่อน แล้วจึงตอบคำถามนั้นเสียเอง เช่น

ข้อที่ว่าชาวต่างประเทศโดยมากหาได้นับถือเราไม่นั้น เป็นความจริงอันแน่นอน เพราะเหตุใดเล่า

22. อัสเจอร์รี่ (Exclamation) เป็นการพูดแสดงความประหลาดใจ อัสเจอร์รี่ใจหรือตกใจเป็นอย่างยิ่ง ในการพูดมักจะเน้นเสียงเพื่อร่าใจและอารมณ์ผู้ฟัง เช่น

นอกจากนี้ยังมีอยู่อีกกระทงหนึ่ง ซึ่งชาวเราผู้เป็นพลเรือนมักจะไม่ใคร่ รู้สึกว่าเป็นของสำคัญ จึงมักจะตัดเสียจากความคำนึงหรือลืมนึกคำนึงเสียเลยทีเดียว คือ ประโยชน์ของถนนในทางยุทธศาสตร์

23. ซ้อนความ (Identical Statement) เป็นโวหารที่กล่าวคำที่ซ้ำกับคำเดิม เท่ากับเป็นการเสริมความเดิมที่ยังไม่ชัดเจนนัก เพื่อให้เห็นว่าคำกล่าวนั้นมีความเป็นจริงอยู่ในตัว เช่น

คนอังกฤษก็คืออังกฤษ ตัวเราเองจะเป็นคนอื่นไม่ได้เลย

24. คำเลียนเสียง (Onomatopoeia) เป็นคำที่นำไปเกิดบรรยากาศหรืออารมณ์ความรู้สึก เช่น วิเวกหวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น หรือหึ่งหึ่งเรไรร้อง

25. เสียงสัมผัส (Assonance) เสียงสัมผัสมีสองอย่าง คือ เสียงสัมผัสอักษร (Alliteration) เช่น ปกปัก ขอบข่าย กับเสียงสัมผัสสระ (Rhyme) เช่น ใหม่ – ไส ยืน – ตื่น คือ เป็นสัมผัสที่อยู่ในสระเดียวกัน

26. เล่นคำ (Pun) คือ การใช้คำคำเดียวกัน แต่ความหมายต่างกัน เช่น

ถึงคลองขวางบางจากยิ่งตรมจิต นี้ใครคิดชื่อบางไว้กว้างกัน ว่าชื่อจากแล้วไม่ยกู้จักกัน นี้ใครจะหัดรันหรือมาพ้องกับคลองบาง ทั้งจากที่จากคลองทั้งสองข้อ ยังจากกอนั้นก็ขึ้นในคลองขวาง ไ้ว่าจากช่างมารวบประจบทาง ทั้งจากบางจากไปใจระทม

พิศมร วัชวุฒิ¹ ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมร้อยกรองของ สุจิตต์ วงษ์เทศ โดยเลือกศึกษาจากวรรณกรรมร้อยกรองที่มีการรวมพิมพ์เป็นเล่ม รวม 11 เรื่อง เพื่อวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแบบของภาพพจน์ รวม 14 แบบ และ การศึกษาค้นคว้า สรุปได้ดังนี้ สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้ใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมร้อยกรองทั้ง 11 เรื่อง ครบ 14 แบบ คือ การเปรียบเทียบโดยตรง การเปรียบเทียบโดยนัย การใช้สัญลักษณ์ การสมมุติให้มีตัวตน การกล่าวแก้ความ การกล่าวเกินจริง การกล่าวขัดแย้งคู่ขนาน การกล่าวเสียดสีเหน็บแนม การใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ การใช้คำที่มีรสความ การเล่นคำ การใช้คำซ้ำ การเล่นเสียงเล่นจังหวะ การเลียนเสียง โดยใช้การเล่นเสียงเล่นจังหวะมากที่สุด รองลงไปเป็นการใช้คำซ้ำ ลำดับที่สามเป็นการใช้คำที่มีรสความ ส่วนภาพพจน์ที่ใช้น้อยที่สุด คือ การเลียนเสียง

โสภี รัมณีย์² ได้วิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีพุทธศาสนา พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมและศึกษาความหมาย ลักษณะของการใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีพุทธศาสนา พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ คือ เรื่องนันทโศปนนทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวง ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การใช้ภาพพจน์ไว้ 14 แบบ คือ การใช้อุปมาอุปไมย การใช้อุปลักษณ์ การใช้สัญลักษณ์ การกล่าวเกินจริง การกล่าวขัดแย้งคู่ขนาน การกล่าวแก้ความ การกล่าวเย้ยกล่าวประชด การใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ การใช้คำที่มีรสความ การเล่นคำ การใช้คำซ้ำ การเล่นเสียงเล่นจังหวะ และการเลียนเสียง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. เรื่องนันทโศปนนทสูตรคำหลวงมีการใช้ภาพพจน์ 13 แบบ และภาพพจน์ที่ปรากฏมากที่สุด คือ การใช้คำที่มีรสความ ภาพพจน์ที่ไม่ปรากฏคือ การใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ ส่วนในเรื่องพระมาลัยคำหลวงใช้ภาพพจน์ 12 แบบ มีภาพพจน์ที่ปรากฏมาก คือ การเล่นเสียงเล่นจังหวะ ภาพพจน์ที่ไม่ปรากฏใช้เลย คือ การกล่าวเย้ยประชด และการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ

¹ พิศมร วัชวุฒิ. วิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมร้อยกรองของ สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2530. 404 หน้า.

² โสภี รัมณีย์. วิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีพุทธศาสนา พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์. 2534. 350 หน้า.

2. ความหมายของภาพพจน์ในวรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้ มีเนื้อความเกี่ยวกับคำสอนในทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น มีลักษณะการใช้ภาพพจน์ที่คล้ายกันทั้งสองเรื่อง คือ มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่ออธิบายนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

3. การใช้อุปมาอุปไมยมีลักษณะที่ปรากฏมากที่สุด คือ กล่าวอุปมาไม่ก่อนแล้วจึงกล่าวอุปมาทีหลัง คำที่แสดงการเปรียบเทียบจะใช้คำว่า ประดุจ และดุษ มากที่สุด และสิ่งที่นำมาเป็นอุปมาอุปไมยส่วนมากจะเป็นนามธรรม การใช้อุปลักษณ์ จะมีลักษณะกล่าวถึงตัวเปรียบก่อนตัวถูกเปรียบมากที่สุด การใช้สัญลักษณ์จะเป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผน การใช้บุคลาธิษฐาน เป็นการสมมุตินามธรรมให้เป็นรูปธรรมมากที่สุด การกล่าวเกินจริงมีลักษณะสองประการ คือ บอกจำนวนที่กล่าวเป็นตัวเลข และกล่าวโดยไม่กำหนดเป็นตัวเลข การกล่าวขัดแย้งคู่ขนานจะกล่าวถึงสิ่งที่มีลักษณะตรงกันข้าม เป็นความรู้สึกที่ดีกับไม่ดี การกล่าวเท่าความ เป็นการกล่าวเพื่อแสดงอุปนิสัยของตัวละครให้เด่นชัดขึ้น การใช้คำที่มีรสความจะมีลักษณะการใช้คำที่เป็นภาษาเฉพาะของกวีมาก การเล่นคำมีลักษณะเป็นคำพ้องเสียงและเป็นคำคำเดียวที่ใช้ในความหมายต่างกัน การใช้คำซ้ำจะใช้คำเดียวซ้ำกันในตำแหน่งชิดกัน และใช้คำเดียวนำหน้าวรรคหลายวรรค การเล่นเสียงเล่นจังหวะ มีลักษณะเล่นอักษรเดียวกันในวรรคเดียวกันตั้งแต่ 3 คำขึ้นไปมากที่สุด การเลียนเสียง มีการเลียนเสียงปรากฏการณ์ธรรมชาติ เสียงคน เสียงสัตว์ เพื่อเน้นให้เห็นภาพของสิ่งที่กล่าวถึงให้สมจริงยิ่งขึ้น

สายใจ ตระกูลสันติ¹ ได้ศึกษาเรื่อง ภาพพจน์ในสมุทรโฆษคำฉันท์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาพพจน์ที่ปรากฏ กลวิธีการใช้ภาพพจน์ และภาพพจน์ที่สัมพันธ์กับสัมพันธ์ที่ชนะและวิสุทธิที่ชนะ จากภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งแต่งโดยกวี 3 คน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ภาพพจน์ที่ปรากฏของกวีทั้ง 3 คนเหมือนกัน คือ กวีใช้ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน ปฏิพจน์ และการกล่าวอ้างอิง ดังนี้

1.1 กลวิธีการใช้ภาพพจน์ กวีทั้ง 3 คน มีกลวิธีในการใช้ภาพพจน์อุปมาเหมือนกัน คือ การเปรียบเทียบกับธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เทพเจ้าสิ่งสมมุติ วัตถุสิ่งของส่วนที่ต่างกัน คือ การเปรียบเทียบกับอวัยวะ กริยาอาการและความรู้สึกของคน อาวุธ สัตว์ อวัยวะของสัตว์ ทรัพยากรแร่ธาตุ สิ่งมีค่า คนตรี ตัวละครในวรรณคดี สิ่งที่เป็นนามธรรม พืช เครื่องประดับ สถานที่

¹ สายใจ ตระกูลสันติ. ภาพพจน์ในสมุทรโฆษคำฉันท์. 2541. 267 หน้า.

1.2 กลวิธีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เหมือนกัน คือ การเปรียบเทียบกับธรรมชาติ ปราภฏการณัธรรมชาติ อวรุท สัตว์ ทรัพย์ากรแร่ธาตุ สิ่งมีค่า เทพเจ้า สิ่งสมมุติ วัตถุสิ่งของ และส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ส่วนที่ต่างกัน คือ การเปรียบเทียบกับอวัยวะ พีช ตัวละครในวรรณคดี ดนตรี และสิ่งที่เป็นนามธรรม ส่วนคำที่ช่วยเปรียบเทียบเหมือนกัน คือ ดุจ กล เสมอ คำที่ใช้ต่างกัน เช่น เฉาก ปาน ประดุจ ดัง ประหลด เตรียบ เพียงดั่ง ดั่ง ประดุจดั่ง ประดุจดัง เพียง เปรียบ บมีอุปมา เพียง แม้น เหมือน เยี่ยง คำที่ช่วยเปรียบเทียบในภาพพจน์อุปลักษณ์ คำที่กวีทั้ง 3 คน ใช้เหมือนกัน คือ คำว่า คือ คำที่ต่างกัน คือคำว่า เปน

1.3 กลวิธีการใช้ภาพพจน์อุปมาพจน์ที่ใช้เหมือนกันคือ กล่าวเกินจริงในลักษณะที่เกิดเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ ที่ต่างกันคือเกินจริงที่สามารถพิสูจน์ได้

1.4 กลวิธีการใช้ภาพพจน์บุคคลาธิษฐานที่ใช้เหมือนกันคือ ให้นำแสดงอาการเหมือนคน ที่ใช้ต่างกันคือ ให้ต้นไม้ ดวงอาทิตย์ ปลา ลม ท้องฟ้า พื้นดิน และแมลง แสดงอาการเหมือนคน

1.5 กลวิธีการใช้ภาพพจน์ปฎิพจน์ที่ใช้เหมือนกัน คือ ถามให้ตระหนักในเรื่องของบาป ที่ใช้ต่างกัน คือ การถามให้ตระหนักเรื่องบุญ เน้นจำนวน เน้นบุคคล เน้นความห่วงใย การคาดคะเนคำตอบ และมีคำตอบให้เลือก เน้นให้คิด เน้นปริมาณ เน้นระยะเวลา เน้นความรู้สึก และสถานที่

1.6 กลวิธีการใช้ภาพพจน์การกล่าวอ้างอิงที่ใช้เหมือนกัน คือ การอ้างอิง เหตุการณ์ในวรรณคดี ที่ต่างกัน คือ การอ้างอิงตำนาน

2. ภาพพจน์ที่สัมพันธ์กับสัมพันธ์ที่สนะพบว่ากวีทั้ง 3 คน ใช้ภาพพจน์สัมพันธ์กับสัมพันธ์ที่สนะต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และประสพการณ์ที่พบเห็นคล้ายคลึงกัน

3. การศึกษาภาพพจน์ที่สัมพันธ์กับวิสุทท์ที่สนะของกวีทั้ง 3 คน ที่เหมือนกัน คือ วิสุทท์ที่สนะที่มีพื้นฐานจากขนบนิยม ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และวรรณคดีเรื่องไตรภูมิ พระร่วง ส่วนที่แตกต่างกันคือ พระมหาราชครูใช้ภาพพจน์แสดงความสัมพันธ์กับวิสุทท์ที่สนะที่มีพื้นฐานจากประเพณีการคล้องช้างและประเพณีการเล่นเบ็กรอกก่อนเล่นหนัง

อานันท์ชนก พานิชพัฒน์¹ ได้ศึกษาภาพพจน์ในโศกนาฏกรรมของเชกสเปียร์ โดยมุ่งศึกษาภาพพจน์ที่เชกสเปียร์ใช้ในโศกนาฏกรรมเอก 6 เรื่อง คือ เรื่องโรมิโอและจูเลียต เรื่อง

¹ อานันท์ชนก พานิชพัฒน์. ภาพพจน์ในโศกนาฏกรรมของเชกสเปียร์. 2528.

แฮมเล็ต เรื่องออเทลโล เรื่องคิงเลียร์ เรื่องแม็กเบธ และเรื่องแอนโทนีและคลีโอพัตรา ผลการศึกษารูปได้ดังนี้ ภาพพจน์ที่เชคสเปียร์ใช้เสมอ แบ่งได้ 9 กลุ่ม ได้แก่ ภาพพจน์จากธรรมชาติทั่วไป เช่น ท้องฟ้า ดวงดาว แสงแดด พายุ ภาพพจน์เกี่ยวกับกิจกรรมนอกบ้าน เช่น การล่าสัตว์ การเดินทาง ภาพพจน์เกี่ยวกับสิ่งของ กิจกรรม หรือกิจวัตรประจำวันในบ้าน เช่น การทำความสะอาดบ้าน การทำอาหาร ภาพพจน์คนต่างชั้นต่างอาชีพ เช่น กษัตริย์ พระ คนรับใช้ ภาพพจน์ศาสตร์และศิลปะต่างๆ เช่น โหราศาสตร์ กฎหมาย ภาพพจน์จากเทวดานานกรีกกับเทวดานานโรมัน จากพระคัมภีร์ไบเบิลและจากวรรณกรรมคลาสสิก เช่น สวนอีเดน วินัส เฮเลนแห่งทรอย ภาพพจน์การเคลื่อนไหวต่างๆ เช่น การบินของนก การรำแพนของนกยูง ภาพพจน์อันเนื่องมาแต่สัมผัสทั้งห้า คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เช่น เสียงดนตรีแห่งจักรวาล กลิ่นเครื่องเทศ รสหวานของน้ำผึ้ง และภาพพจน์ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระเจ้า เทพีแห่งชะตากรรม

เชคสเปียร์ใช้กลุ่มภาพพจน์เหล่านี้เพื่อจุดประสงค์ดังนี้ คือ เพื่อย้ำโครงสร้างเอกของละครแต่ละเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปสัญลักษณ์ เพื่อแสดงความแตกต่างระหว่างตัวละคร เพื่อแสดงความเห็นหรือทัศนะของตัวละครสำคัญบางตัวที่มีต่อโลกหรือตนเอง เพื่อแสดงพัฒนาการทางจิตของตัวละครที่สำคัญ เพื่อเป็นเครื่องเสริมบรรยากาศที่เหมาะสมให้แก่ท้องเรื่อง เพื่อเป็นเครื่องประกอบภูมิหลังหรือบรรยากาศของเรื่อง เพื่อเป็นเครื่องบอกล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มข้นแก่ประสบการณ์ทางอารมณ์ เพื่อเสริมความเข้าใจและมโนภาพ หรือเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อผลดีด้านเทคนิคอื่นๆ เช่น ใช้ภาพพจน์เพื่อให้สามารถประสมประสานสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรมเข้าด้วยกัน ใช้เพื่อความเปรียบเทียบระดับต่างๆ เป็นต้น

จากเอกสารเกี่ยวข้องกับภาพพจน์ ซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านต่างก็ได้แบ่งประเภทของภาพพจน์แตกต่างกันออกไป และเมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้เหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นแนวทางในการกำหนดประเภทของภาพพจน์ โดยผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพพจน์นั้น นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาแล้วยังเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยในเรื่องของแนวทางที่จะศึกษาภาพพจน์อีกด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลงานของกฤษณา อโศกสิน

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ¹ ได้กล่าวถึงการสร้างงานเขียนของกฤษณา อโศกสิน พบว่าสามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านในแง่ที่มีความจริงใจ เป็นตัวของตัวเองและไม่ทำให้ภาพในเรื่องดงามกว่าชีวิตจริง โดยพยายามแสดงให้เห็นทั้งด้านดีและด้านชั่ว ซึ่งคนมักมีทั้งสองด้านปะปนกันอยู่

ไพลิน รุ่งรัตน์² ได้กล่าวถึงผลงานของกฤษณา อโศกสิน สรุปได้ว่า ผลงานของกฤษณา อโศกสินมีลักษณะสำคัญ 7 ประการด้วยกัน คือ

1. สะท้อนชีวิตที่หลากหลายในสังคม
2. สะท้อนธรรมชาติของมนุษย์ และกฎแห่งกรรม
3. สะท้อนสภาพและปัญหาของผู้หญิงทุกรูปแบบ
4. สะท้อนสถาบันครอบครัว
5. สะท้อนหลักแห่งการพัฒนา
6. ให้ความสำคัญกับตัวละคร
7. ใช้ภาษาได้รสได้ภาพ

กรมศิลป์ปากร³ ได้กล่าวถึงความสามารถในการเขียนนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ว่าเสนอเรื่องได้อย่างรัดกุม มีตัวละครที่ผู้อ่านสามารถนึกภาพได้ประจักษ์ดังมีชีวิตเค้าโครงของทุกเรื่องจะเร้าให้ผู้อ่านกระหายใคร่ติดตาม และแทบทุกเรื่องแทรกข้อคิดให้ผู้อ่านสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของคุณค่าของวรรณกรรม การนำเอาเรื่องของคนในสังคมมาเป็นเค้าโครงเรื่องทำให้สมจริงและน่าสนใจ ส่วนการสร้างตัวละครตามลักษณะนิสัยของคนในสังคมไม่ว่าด้านดีหรือเลว และสามารถรักษาลักษณะประจำตัวของตัวละครไว้ได้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ทำให้ตัวละครมีชีวิตชีวา ทำให้ผู้อ่านนึกภาพได้ประจักษ์ดังมีชีวิต

¹ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. “หัวใจของวรรณคดีไทย,” ใน วรรณไวทยาการวรรณคดี. 2520. หน้า 100.

² ชมัยพร แสงกระจ่าง. วรรณพิณิจ กฤษณา อโศกสิน. โดยไพลิน รุ่งรัตน์ (นามแฝง) 2538. หน้า 18-35.

³ กรมศิลป์ปากร. ประวัตินักเขียนไทยเล่ม 1. 2524. หน้า 16 – 17.

ชลธิรา กัดออยู่ และสุวรรณา เกรียงไกรเพชร¹ ให้ทัศนะว่า นวนิยายเรื่องตะวันตกดินของกฤษณา อโศกสิน แสดงให้เห็นความสามารถในการสร้างตัวละครที่มีความสมจริงจนเกือบเรียกได้ว่าตัวละครนั้นมีชีวิตของตัวเอง อันเป็นเหตุให้ผู้อ่านให้ความสนใจ

อิงอร สุพันธ์วิณิช² ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องเรือมนุษย์ ตะวันตกดิน และรากแก้วของกฤษณา อโศกสิน ว่า นวนิยายทั้ง 3 เรื่องนี้มีความดีเด่นสมควรได้รับรางวัล เนื่องจากกฤษณา อโศกสิน เลือकแก่นเรื่องที่น่าสนใจได้ดี คือปัญหาต่างๆ ในสังคมไทยที่สามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน แต่การสร้างตัวละครในเรื่องเรือมนุษย์ยังเป็นแบบฉบับอยู่มาก คือ พระเอกจะต้องหล่อ สมาร์ท มีความรู้ดี คล่องแคล่ว นางเอกก็ต้องสวย ดี มีคุณสมบัติ เช่น ดัมพ์และนิธินา ส่วนเรื่องตะวันตกดิน ลักษณะของตัวละครพัฒนาให้มีความเป็นมนุษย์จริงๆ มากขึ้น คือมีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย แม่นางเอกจะต่างไปจากเรื่องอื่น คือ มีผิวคล้ำ แต่ก็ยังสวยเด่นและดี แสดงให้เห็นว่านางเองยังไม่ค่อยพัฒนานัก เช่นเดียวกับโรยทองทราย นางเอกในเรื่องรากแก้วที่แม้จะแก่นแก้วแต่ก็ยังคงมีความสวยงามเด่นชัด

นรนิติ เศรษฐบุตร³ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องตะวันตกดินไว้ว่า ตะวันตกดินเป็นนวนิยายที่พยายามเสนอแง่มุมทางการเมือง เพราะเป็นเรื่องของท่านผู้ใหญ่อันมีอำนาจซึ่งชอบจะมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาลูกน้อง แต่ไม่เด่นชัด ส่วนอื่นก็เพียงสะท้อนความเหลวไหลในวงการสังคมข้าราชการบางแห่งหรือหลายแห่ง ถ้ากฤษณา อโศกสิน วางโครงเรื่องสั้นกว่านี้ก็น่าอ่าน แต่บทสนทนาของตัวละครให้แง่คิดแก่ผู้อ่านมาก ลักษณะตัวละครก็สมจริง นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่ประณีต

บัวแพน นันทพิสัย⁴ สรุปทัศนะของกฤษณา อโศกสิน ที่สะท้อนให้เห็นได้ในนวนิยายเรื่องปูนปิดทอง คือ กฤษณา อโศกสิน เชื่อในความผูกพันของพ่อแม่ลูก และแนวความคิดใน

¹ ชลธิรา กัดออยู่ และสุวรรณา เกรียงไกรเพชร. “ตะวันตกดินกับรางวัล ส.ป.อ.,” อักษรศาสตร์วิจารณ์. 8(3) : 3-31 ; สิงหาคม 2511.

² อิงอร สุพันธ์วิณิช. “นวนิยายที่ได้รับรางวัล,” อักษรศาสตร์วิจารณ์. 6(3) : 46-48 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2518.

³ นรนิติ เศรษฐบุตร. “นวนิยายการเมืองของนักเขียนสตรีไทย,” โลกหนังสือ. 1(6) : 70-75 ; มีนาคม 2521.

⁴ บัวแพน นันทพิสัย. “เมื่อกฤษณา อโศกสิน กระเทาะคราบของผู้เป็นพ่อแม่,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 23(32) : 32-35 ; มกราคม 2525.

เรื่องการชดใช้กรรม ทศนะเกี่ยวกับเรื่องเพศในสังคมไทยปัจจุบันที่รับวัฒนธรรมแบบอเมริกันที่ทำให้การดำเนินชีวิตล้มเหลว สื่อมวลชนที่ขาดความรับผิดชอบ ช้อสังเกตสำหรับการปั้นตัวละครที่กฤษฎณา อโศกสิน ทำได้นำสนใจคือ การให้ความเป็นธรรมแก่ตัวละครหรือสร้างตัวละครด้วยใจเป็นกลาง และการเลือกใช้พฤติกรรมเพื่อแสดงการพัฒนานบุคลิกภาพตัวละคร

รินฤทัย สัจจพันธุ์¹ ได้สรุปทศนะของวิทยากรในการอภิปรายเกี่ยวกับนวนิยายรางวัลซีไรต์ เรื่องปูนปิดทองไว้ดังนี้ ศาสตราจารย์คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร ให้ความเห็นว่า การดำเนินเรื่องและสาระดี ภาษาในเรื่องก็สมบูรณแบบ ส่วนศาสตราจารย์กุลลาภ มัลลิกะมาส กล่าวว่าการที่ปูนปิดทองจบลงด้วยความหวังความสุข ทำให้ผู้อ่านพอใจ ข้อขัดแย้งสำคัญของเรื่องชัดเจนมาก การเสนอตัวละครทุกตัวก็ละเอียดและถูกต้องตามหลักจิตวิทยา อาจารย์ภิญโญ กองทอง แสดงทศนะว่ากลวิธีการวางตัวละครเด่นมาก เพราะชี้ให้เห็นพัฒนาการของตัวละคร แต่การสร้างตัวละครประกอบที่เป็นแบบฉบับนั้นน่าตำหนิ เนื่องจากมีบุคลิกภาพด้านเดียวคือ ซื่อจฉฉ นอกจากนี้ รินฤทัย สัจจพันธุ์ ยังให้ทศนะเกี่ยวกับตัวละครสตรีของกฤษฎณา อโศกสิน ว่าในปัจจุบันตัวละครเหล่านี้มีบุคลิกและความคิดแบบผู้ที่ได้รับการอบรมจากตะวันตก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคทางเพศของผู้หญิงไทย แม้บุคลิกภาพด้านนี้จะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม เนื่องจากขัดต่อวัฒนธรรมแบบฉบับของไทย แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าภาพของผู้หญิงเหล่านี้มีอยู่จริงในสังคมไทย

ไพลิน รุ่งรัตน์ ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการปั้นตัวละครในเรื่องปูนปิดทองของกฤษฎณา อโศกสิน ว่า

เธอได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเธอได้ใช้ฝีมือในการปั้นทำให้ผู้อ่านไม่อาจกล่าวตำหนิโทษตัวละครฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ รายละเอียดทางพฤติกรรมและความรู้สึก ตลอดจนวิธีการบรรยายอย่างคนที่เข้าใจโลกและชีวิตมาอย่างเพียงพอ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นความจริงในชีวิตมากขึ้น ฝ่ายใดมีความผิดในส่วนตัว เธอก็ไม่เคยแก้แทนหรือหลบเลี่ยงและฝ่ายใดมีความดีงามในแง่มุมใดเธอก็ถ่ายทอดได้อย่างหมดจดงดงาม ทั้งยังบอกเหตุและผลของพฤติกรรมของคนสองกลุ่มนั้นด้วย ตัวละครของกฤษฎณา อโศกสิน

¹รินฤทัย สัจจพันธุ์. ภาพของผู้หญิงไทยในนวนิยายของนักเขียนสตรี, "ภาษาและวรรณคดี". 7(1) : 34 – 41 ; เมษายน 2533.

ในเรื่องนี้ไม่ทำให้เราเกิดภาพในใจเพียงด้านเดียว หากแต่กลับเป็นภาพที่เห็นได้ทุกแง่มุม ทั้งน่าเกลียดน่าชังและน่าสงสารน่าเห็นใจ ตลอดจนน่าสรรเสริญและน่ารัก¹

วินิตา ดิถียนต์² ได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่อง บุษบกใบไม้ของกฤษณา อโศกสิน ว่า เนื้อเรื่องและแนวคิดเป็นการนำคนอ่านไปพบชีวิตของเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ที่ต้องเผชิญกับความลำบากต่าง ๆ ทั้งการใช้ชีวิตซึ่งอยู่ห่างไกลจากอารยธรรม การเผชิญกับอิทธิพลเถื่อน การวางตัวให้ปลอดภัยจากการกลั่นแกล้ง หรือเส้นสายของผู้มีอิทธิพลในวงราชการด้วยกัน ดังนั้น กฤษณา อโศกสิน จึงได้สร้างตัวละครอย่างสามภพให้เป็นผู้มีอุดมคติในการทำงานอย่างแท้จริง และสร้างตัวละครอย่างปี่ทองให้เป็นผู้หญิงที่ไร้ความคิด ฟุ้งเฟ้อ โดยไม่รู้จักรักการแยกแยะความถูกต้อง ซึ่งการสร้างตัวละครทั้งสองนี้แม้จะน่าสนใจ เนื่องจากกฤษณา อโศกสิน ได้แสดงฝีมือในการบรรยายการใช้คำพูดได้ละเอียดและคมคาย แต่ตัวละครทั้งสองก็เป็นตัวละครเพียงด้านเดียวหรือตัวละครแบบฉบับที่ทำให้เนื้อเรื่องอ่อนไป บุษบกใบไม้จึงเป็นลักษณะก้ำกึ่งระหว่างฉากพาฝัน และความสมจริง อย่างไรก็ตามแม้นวนิยายเรื่องนี้จะไม่ใช่มิค่าดีเด่นมาก แต่ก็เป็นเรื่องน่าอ่านสำหรับเยาวชน ผู้อยู่ในวัยศึกษาระดับอุดมศึกษาและบุคคลทั่วไป

ไพลิน รุ่งรัตน์ ได้กล่าวว่า “เรื่องบุษบกใบไม้ก็สร้างตัวละครเอกให้เปลี่ยนจากแบบฉบับเป็นนางเอกที่สร้างความรำคาญให้ผู้อ่านได้ดี บุษบกใบไม้จึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าน่าอ่าน”³

จิตติ หนูสุก⁴ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องข้ามสีทันดร ของกฤษณา อโศกสิน ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของผู้ติดยาเสพติด เป็นเรื่องที่กฤษณา อโศกสิน ต้องใช้ความพยายามในการเขียนมากเพราะเป็นเรื่องที่ทั้งหนักและยาก ที่ว่าหนัก คือ ต้องใช้ความสามารถเชิงประพันธ์สูง จึงจะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวให้น่าอ่าน และที่ยาก คือ ต้องค้นคว้ารวบรวมข้อมูลทุกอย่างที่

¹ ชมัยพร แสงกระจ่าง. “เมื่อกฤษณา อโศกสินกระเทาะคราบของผู้เป็นพ่อแม่,” ภาษาและหนังสือ. โดยไพลิน รุ่งรัตน์ (นามแฝง). 25(1-2) : 72-83 ; เมษายน 2535 - มีนาคม 2536.

² วินิตา ดิถียนต์. “วิจารณ์ “บุษบกใบไม้” ของกฤษณา อโศกสิน,” โลกหนังสือ. 6(8) : 70-73 ; พฤษภาคม 2526.

³ ชมัยพร แสงกระจ่าง. “นวนิยายรางวัลดีเด่น รางวัลสำหรับคนดีของกรมป่าไม้,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. โดยไพลิน รุ่งรัตน์ (นามแฝง). 30(29) : 40-43 ; กุมภาพันธ์ 2532.

⁴ จิตติ หนูสุก. “คำนำสำนักพิมพ์,” ใน ข้ามสีทันดร. 2539. หน้า คำนำ.

เกี่ยวข้องกับผู้ติดยาเสพติด ผนวกกับประสบการณ์ที่มีอยู่ทำให้นวนิยายเรื่องข้ามสีทันดรเป็น นวนิยายที่สะท้อนปัญหาของผู้ติดยาเสพติด และนับว่ากฤษณา อโศกสิน ได้ช่วยเหลือสังคมอีก รูปแบบหนึ่งในแง่ของสื่อที่สะท้อนปัญหาดังกล่าว

สุภัทร สวัสดิรักษ์¹ ได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่องจำหลักไว้ในแผ่นดิน สรุปว่าเรื่องนี้เป็น งานเขียนเรื่องสงคราม ความรัก บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ซึ่งกฤษณา อโศกสิน เขียนขึ้น ได้อย่างไพเราะ งดงาม เพราะกฤษณา อโศกสิน ได้เคยกล่าวว่ามีความสุขกับการขัดเกลา ตัวอักษรในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรม ผลก็คือเรื่องจำหลักไว้ในแผ่นดินเป็นเพชรน้ำเอกใน งานวรรณกรรมทั้งหมดที่กฤษณา อโศกสิน สร้างมาจนถึงปัจจุบัน

พจมาน พงษ์ไพบูลย์² ได้กล่าวถึงเรื่องจำหลักไว้ในแผ่นดินว่า นวนิยายเรื่องนี้เป็น เรื่องเยี่ยมอีกเรื่องหนึ่งของ กฤษณา อโศกสิน ที่นำเอาเรื่องราวของความรักอันยิ่งใหญ่เหนือ ความรักใดๆ นั่นคือความรัก ความกตัญญูต่อแผ่นดินเกิด นำมาเสนอผ่านความรู้สึกของทหาร หาญ ที่พร้อมจะปกป้องแผ่นดินด้วยชีวิต เพราะสำหรับเขา ชาติคือเขา และเขาคือชาติ ทั้งสอง คืออันหนึ่งอันเดียวกันแยกจากกันมิได้ พร้อมกันนี้กฤษณา อโศกสิน ก็ยังได้นำเสนอผ่านความ รักและความโศกเศร้าอาดูรจากการสูญเสียแผ่นดินของเจ้าหญิงโสคนเทีย ที่ชะตากรรมชักนำมา ให้พบกับทหารไทยที่พร้อมที่จะช่วยเหลือด้วยน้ำใจไมตรี แต่ขณะเดียวกันก็ต้องระแวงระวัง ความมั่นคงของแผ่นดินของไทยไว้ยิ่งชีวิต

พิพิชญ์ พุทธิพงษ์³ วิเคราะห์นวนิยายที่ได้รับรางวัล ส.ป.อ. ได้แก่ เรื่องเรือมนุษย์ และตะวันตกดิน ของ กฤษณา อโศกสิน เรื่องเขาชื่ออานต์ ของ สุวรรณี สุคนธา และเรื่อง จดหมายจากเมืองไทย ของ โบตัน ผลการศึกษาเกี่ยวกับนวนิยายที่ได้รับรางวัล ส.ป.อ. ของ กฤษณา อโศกสิน สรุปได้ดังนี้ เรื่องเรือมนุษย์และตะวันตกดิน เป็นนวนิยายที่มีความสมจริง และดีเด่นในด้านต่างๆ คือเนื้อเรื่องสะท้อนสภาพสังคมในแง่มุมที่แปลกใหม่ แก่นของเรื่องมี คุณค่าในด้านสร้างสรรค์ และให้ข้อคิดที่ดีในการดำเนินชีวิต ผู้แต่งสามารถสร้างตัวละครได้ สมจริงมีชีวิตชีวา สำนวนภาษาและบทสนทนาที่เรียบเข้าใจง่าย เหมาะสมกับลักษณะและ

¹ สุภัทร สวัสดิรักษ์. "ด้วยความรักและเคารพ," ใน จำหลักไว้ในแผ่นดิน. 2542. หน้า 6-7.

² พจมาน พงษ์ไพบูลย์. จำหลักไว้ในดวงใจจำหลักไว้ในแผ่นดิน, " ใน จำหลักไว้ในแผ่นดิน. 2542. หน้า 8-12.

³ พิพิชญ์ พุทธิพงษ์. วิเคราะห์นวนิยายที่ได้รับรางวัล ส.ป.อ. 2521. 259 หน้า.

บทบาทของตัวละครในเรื่อง ทั้งให้ความรู้สึกและภาพพจน์ที่ชัดเจน เรือนมนุษย์ และตะวันตกดิน จึงเป็นนวนิยายที่มีคุณค่าต่อสังคมไทย โดยเฉพาะในด้านการเสนอปัญหาของสังคม

ศรัวีน ธรรมรังรอง¹ ได้ศึกษาบุคลิกภาพสตรีในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสินนั้น ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์บุคลิกภาพตัวละครที่เป็นสตรี ด้านลักษณะทางกาย ลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม และคตินิยมในการดำเนินชีวิต ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

นวนิยายในช่วงทศวรรษแรก คือ พ.ศ.2511-2522 มีภาพของตัวละครเอกที่สวยงาม ทั้งรูปร่างหน้าตา อิทธิพลของบุคคลใกล้ชิดในครอบครัวจะส่งผลกระทบต่อการแสดงบุคลิกภาพด้านลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม ตลอดจนคตินิยมในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะตัวละครที่มาจากครอบครัวแตกแยกจะมีบุคลิกภาพปรวนแปร อ่อนไหว และถอยหนีจากสถานการณ์ของชีวิตด้วยการก้าวร้าวต่อตนเอง ส่วนตัวละครรองซึ่งมีหลายวัยจะปรากฏรูปร่างลักษณะที่ดูดีกว่าตัวละครเอกและอาศัยประสบการณ์ตลอดจนค่านิยมของสังคมแสดงบุคลิกภาพทั้งลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม ตลอดจนคตินิยมในการดำเนินชีวิตให้เป็นสตรีที่มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้ายในตนเอง สำหรับตัวละครประกอบ ปรากฏว่า ผู้เขียนสร้างตัวละครประเภทนี้เป็นจำนวนมาก เพื่อใช้แสดงแนวคิดและภาพชีวิตเสริมเนื้อเรื่องให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงในสังคม โดยตัวละครประเภทคนรับใช้ยังมีบุคลิกและลักษณะนิสัยแบบเก่า คือ มีความจงรักภักดีในตัวละครบางตัว สำหรับบางตัวซึ่งอยู่ในกลุ่มตัวละครรองและตัวละครประกอบ จะมีลักษณะนินทาว่าร้าย อันเป็นบุคลิกภาพที่ไม่เปลี่ยนแปลงนัก

นวนิยายในช่วงทศวรรษหลัง คือ พ.ศ.2523-2533 ภาพของตัวละครเอกเริ่มเปลี่ยนไปได้แก่ ความสวยงามของตัวละครบางตัวลดลง แต่มีจุดเด่นเพิ่มความสนใจในรูปร่างลักษณะ อิทธิพลของครอบครัวยังคงส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพด้านลักษณะนิสัย ความสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม และคตินิยมในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ตัวละครยังรับเอาค่านิยมในลักษณะทำให้แสดงพฤติกรรมที่ปราศจากคุณสมบัติของกุลสตรีไทยสมัยโบราณมากขึ้น และตัวละครเอกที่มีปมด้อยจะมีพฤติกรรมสะท้อนบุคลิกภาพของคนสู้ในทุกสถานการณ์ ส่วนตัวละครรองยังคงมีหลายวัยและมีรูปร่างลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งการสร้างตัวละครให้มีทั้งเด่น ด้อย ฝ่ายดี ฝ่ายร้าย เพื่อใช้ลักษณะเช่นนี้ช่วยเสริมบุคลิกภาพของตัวละครเอก โดยตัวละครรองจะอาศัยประสบการณ์ตลอดจนค่านิยมของสังคมแสดงบุคลิกภาพด้านลักษณะนิสัยที่ใกล้เคียงบุคคลในสังคม

¹ ศรัวีน ธรรมรังรอง. บุคลิกภาพสตรีในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน. 2537. 744 หน้า.

ปัจจุบันมากขึ้น ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลและสังคม ตลอดจนคตินิยมในการดำเนินชีวิตจะมี ทั้งสอดคล้องและขัดแย้งกับตัวละครเอก อันทำให้นวนิยายน่าสนใจติดตาม และตัวละคร ประกอบนั้น แม้ผู้เขียนจะยังคงสร้างให้มีตัวละครมาก ทว่าข้อมูลที่ทำให้ภาพตัวละครประเภทนี้ กลับปรากฏน้อย โดยเป็นภาพตัวละครแบบผสมผสาน ระหว่างสตรีไทยสมัยเก่าซึ่งรับเอา แนวคิด และค่านิยมของสังคมสมัยใหม่มาใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งยังให้ข้อคิดแก่ตัวละครอื่น ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

นตวัน คุงจันทร์¹ ได้ศึกษาลักษณะการใช้วัจนสารในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และตีความลักษณะการใช้วัจนสารใน นวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ที่ได้รับรางวัลดีเด่น จำนวน 6 เรื่อง คือ เรือมนุษย์ ตะวัน ตกดิน บุซบไปไม้ ปูนปิดทอง ข้ามสี่พันดร และจำหลักไว้ในแผ่นดิน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ลักษณะการใช้วัจนสารในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน ปรากฏว่า ผู้ประพันธ์ได้ใช้วัจนสารทั้ง 7 ประเภทคือ

1. อากาษา ผู้ประพันธ์ใช้อากาษาบรรยายถึงอากัปกริยาและพฤติกรรมของ ตัวละคร เพื่อแสดงให้เห็นทราบถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดต่างๆ
2. วัตถุภาษา ผู้ประพันธ์ได้บรรยายถึงสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ และพาหนะในการเดินทาง เพื่อสื่อให้เห็นทราบถึงสภาพสังคม ค่านิยม
3. สัมผัสภาษา ผู้ประพันธ์ได้บรรยายถึงการใช้อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย สัมผัส เพื่อสื่อให้เห็นทราบถึงความรัก ความห่วงใย ความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกัน
4. บริภาษ ผู้ประพันธ์ใช้บรรยายเกี่ยวกับลักษณะการสนทนาของตัวละคร สภาพ ของน้ำเสียงที่ตัวละครใช้พูดสนทนากัน ซึ่งบริภาษเหล่านี้จะสื่อให้เห็นทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึก ลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของตัวละคร เช่น การร้องไห้จากถูกคนรักทิ้ง การด่า
5. เทศภาษา ผู้ประพันธ์ได้บรรยายถึงการจัดระยะห่างของตัวละคร ขณะสื่อสารกัน สื่อให้เห็นทราบถึงความสัมพันธ์ การมีสัมมาคารวะ การรู้จักกาลเทศะของตัวละคร
6. เนตรภาษา ผู้ประพันธ์ใช้เนตรภาษาเพื่อสื่อให้เห็นทราบถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของตัวละคร

¹ นตวัน คุงจันทร์. ลักษณะการใช้วัจนสารในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน. 2543. 100 หน้า.

7. กาลภาษา ผู้ประพันธ์ใช้เพื่อดำเนินเรื่องและบอกถึงระยะเวลาของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ กฤษณา อโศกสิน ผู้วิจัยได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฤษณา อโศกสิน ซึ่งเป็นการให้ทัศนะเกี่ยวกับการสร้างงานวรรณกรรมของกฤษณา เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ทำให้ผู้อ่านมีความสนใจในตัวนักเขียนผู้นี้ โดยผู้วิจัยได้สนใจที่จะศึกษาผลงานของกฤษณา ดังนั้นเอกสารดังกล่าวจึงมีประโยชน์ต่อการกำหนดชื่อเรื่อง และการนำมากล่าวไว้ในภูมิหลัง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมของกฤษณา นอกจากนี้การที่ผู้วิจัยได้นำบทความที่แสดงทัศนะของนักวิจารณ์ซึ่งได้กล่าวถึงผลงานของกฤษณาที่ได้รับรางวัลมากล่าวไว้ ก็เป็นการเน้นย้ำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะเลือกศึกษางานของกฤษณามากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาเฉพาะผลงานที่ได้รับรางวัลเท่านั้น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกฤษณา อโศกสิน การที่ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฤษณา ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการกำหนดประเด็นที่จะศึกษา เนื่องจากกฤษณาเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากนักอ่าน ดังนั้นจึงมีผู้สนใจศึกษางานวรรณกรรมของกฤษณาในประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่างานของกฤษณานั้นมีคุณค่า และน่าจะมีการศึกษาในด้านอื่นๆ อีก เพื่อเป็นข้อมูลที่สนับสนุนถึงความสามารถในความเป็นนักเขียนของกฤษณา อโศกสิน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาจินตภาพในวรรณกรรมของกฤษณา

บทที่ 3

การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ

สิ่งที่มนุษย์ใช้ในการติดต่อทำความเข้าใจกัน ตลอดจนเพื่อแสดงความคิดเห็นและแสดงความรู้สึก คือ คำ ซึ่งคำทุกคำที่ใช้มีความสำคัญและมีค่า ดังนั้นจึงควรเลือกใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้คำพูดหรืองานเขียนต่างๆ นั้นมีประสิทธิภาพ ดังที่กาญจนา นาคสกุล¹ และคนอื่นๆ ได้กล่าวถึงเรื่องของคำ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

“คำ” คือสิ่งที่ เป็นเครื่องหมาย และแสดงออกเป็นความหมายต่างๆ แต่ขอบเขตของความหมายนั้นไม่คงที่ตายตัว อาจจะกว้าง แคบ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ คำยังเป็นเครื่องมือใช้ติดต่อทำความเข้าใจกัน เป็นเครื่องมือของการจำ การคิด การสังเกต การพิจารณา การแสดงความคิดเห็นและการแสดงความรู้สึก ผู้ที่รู้คำมากย่อมมีความสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นได้กว้างขวาง และเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้มากกว่าผู้ที่รู้จักคำน้อย ในการใช้ภาษาไม่ว่าจะเป็นการพูด การอ่าน หรือการเขียน ผู้ใช้ภาษาควรจะต้องรู้จักคำมาก เพื่อจะได้คำเหล่านี้มาใช้แสดงความคิดเห็นได้อย่างถี่ถ้วน กว้างขวาง และแสดงความเป็นผู้รู้ การใช้คำเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะอาจทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านมีความรู้สึกได้ต่างๆ กัน ผู้ใช้ภาษาทุกคนจึงควรระลึกอยู่เสมอว่า คำทุกคำมีความสำคัญและมีค่า ถ้ารู้จักเลือกใช้อย่างระมัดระวังก็จะทำให้คำพูดหรือข้อเขียนมีค่า แต่ถ้าไม่รู้จักใช้ก็จะได้ผลตรงข้าม

นอกจากการใช้คำในชีวิตประจำวันแล้ว การใช้คำก็เป็นสิ่งสำคัญควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์วรรณกรรม เพราะคำเป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของนักเขียนสู่ผู้อ่าน ซึ่งการเลือกสรรคำมาใช้ในการเขียนอย่างประณีตพิถีพิถัน เพื่อสื่อความหมายให้เหมาะสมกับเนื้อหานั้น นับเป็นกลวิธีหนึ่งที่สามารถสร้างจินตภาพอันประณีตงดงาม และการที่นักเขียนจะสามารถสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีจินตภาพอันประณีตได้นั้น นักเขียนผู้นั้นจะต้องรู้จักธรรมชาติของคำที่ตนเลือกใช้เป็นอย่างดี จึงสามารถเลือกใช้ได้อย่างชัดเจน ตรงตามความต้องการของตนมากที่สุด

¹ กาญจนา นาคสกุล และคนอื่นๆ. การใช้ภาษา. 2521. หน้า 4.

กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางวรรณกรรม จนได้รับการยอมรับและได้รับรางวัลเป็นจำนวนมาก ซึ่งความสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงานของเธอนั้น ส่วนหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญไม่อาจมองข้ามได้ คือ การเลือกใช้คำเหมาะสม และคำที่เลือกใช้จะช่วยเร้าอารมณ์ กระตุ้นประสาทสัมผัสของผู้อ่าน ให้รู้สึกนึกคิด ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพแจ่มแจ้งชัดเจน และเข้าใจสารที่กฤษณา อโศกสิน นำเสนอได้

คำที่กฤษณา อโศกสิน เลือกใช้มีดังนี้

1. การใช้คำบอกลี
2. การใช้คำบอกแสง
3. การใช้คำบอกกลิ่น
4. การใช้คำบอกรส
5. การใช้คำเพื่อแสดงอาการ การเคลื่อนไหว
6. การใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก

การใช้คำบอกลี

คำบอกลีเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการใช้ภาษาในวรรณกรรม เพราะการใช้คำบอกลีนอกจากจะทำให้เกิดลีลันที่จริงจังชวนประทับใจแล้ว ความหมายของลีแต่ละลียังเปี่ยมไปด้วยพลังความรู้สึก ซึ่งการใช้คำบอกลีในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ไม่เพียงแต่กล่าวถึงลีโดยตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ผู้เขียนยังได้ช่วยขยายภาพของลีนั้นด้วยการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อลีนั้นๆ อันมีส่วนช่วยกำหนดนิกและเน้นย้ำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจนในความรู้สึก

คำบอกลีที่กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้มีดังต่อไปนี้

1. การใช้คำบอกลีสองคำที่ตัดกันมาเข้าคู่กัน
2. การใช้คำบอกลีที่แสดงรายละเอียดของลีสั้น
3. การใช้คำบอกลีควบคู่กับคำแสดงความรู้สึก
4. การใช้คำบอกลีควบคู่กับสิ่งที่เหมือนลีสี่ที่กล่าวถึง
5. การใช้คำบอกลีซึ่งเป็นคำนามเพื่อระบุลี
6. การใช้คำขยายเพื่อบอกลีสั้น
7. การใช้คำขยายบอกลีโดยไม่ระบุชื่อลี

1. การใช้คำบอกสี่สองคำที่ตัดกันมาเข้าคู่กัน

การใช้คำบอกสี่สองคำที่ตัดกันมาเข้าคู่กัน เป็นการนำคำบอกสี่ที่มีสี่ส้นตัดกันมาเข้าคู่กัน เพื่อแสดงให้เห็นภาพสี่ส้นที่ตัดกันอย่างเห็นได้ชัดในจินตนาการ เกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจนตามความรู้สึกของผู้อ่าน ดังตัวอย่าง

อมรยกมือไหว้ พลังยิ้มเห็นฟันขาวตัดกับผิวคล้ำ ดูเขาสบายใจขึ้นเมื่อพบว่า บาลีกับพี่ชายอีกคน 'ไม่มีอะไรกัน' อย่างที่ระแวง

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 213)

นัยน์ตาดำซึ่งดำพอกกับความขาวของผิวจับจ้องอยู่ที่เขาชอบตาหล่อนชัดเพราะเขียนหรือระบายขนตาอย่างใดอย่างหนึ่ง

(บุษบกใบไม้ : 8)

ใกล้ๆ เทียง ชายหนุ่มก็ชอบหิวอาหารและผลไม้ที่บ้านหล่อน ซึ่งเป็นตึกสี่เหลี่ยมสีขาว ตัดช่องหน้าต่างบานประตูด้วยเหล็กตัดสี่ดำสว่างาม

(บุษบกใบไม้ : 402)

อาดี ครูช ยิ้มฟันขาว ตัดกับผิวสีคล้ำ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 654)

“นิสัยนะ ตัดไม่ได้หรอกคะ ดูเขาแต่งตัวก็แล้วกัน” ฟ้าทองพูดพลางมองไปที่เรือนร่างระหงซึ่งเปลือยขาขาว อวดองค์เอวสมลัดส่วนอยู่ในกางเกงขาสั้นสีดำ และเสื้อยืดสีเดียวกัน แต่ขลิบเส้นรอบเอวด้วยสีแดง เขียว เหลือง หลายเส้น

(เรียมมนุษย์ เล่ม 2 : 91)

โธรวารอดประหลาดใจไม่ได้ ที่ได้พบว่า ผู้หญิงคนนี้ยิ้มสวยประหลาด ฟันขาวจัดเป็นเงาวาววิบวากับเคลือบด้วยเปลือกมุก ตัดกับผิวคล้ำสนิท จนเห็นซี่ฟันเรียงเรียบเป็นประกายสว่างไสว ราวกับจุดไฟขึ้นจับพลันในความมืด

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 49)

“เร็วๆ เข้าเถอะ เธอ” เขาเดินเข้ามาค้ำอยู่เบื้องหลัง ผิวน้ำคล้ำตัดกับผิวน้ำของใย
ของภรรยา ชะชะกิดไหลหล่อลื่นเชิงเตียน

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 216)

‘นาย’ หัวเราะน้อยๆ ฟันขาววัดตัดกับผิวน้ำคล้ำ และแวตาสุกปลั่งอย่างน่าเกลียด

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 932)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน นำสีขาวยกกับสีดำมากล่าวคู่กัน ซึ่งสีขาวเป็นสี
ที่มีความสว่าง ในขณะที่สีดำเป็นสีที่บ่งบอกถึงความมืด และเมื่อนำมากล่าวคู่กัน ความมืดของ
สีดำจะช่วยกระตุ้นภาพของสีขาวให้กระจ่างขึ้น และเพิ่มปริมาณของสี ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ
ของ “ผิวน้ำหรือฟันที่ขาวมากๆ”

อันที่จริง ถ้าจะพูดถึงความงามก็ดูสวยงามมากทีเดียว เหมือนใช้พู่กันป้ายสี
สะท้อน แสงแดงสดปาดขึ้นๆ ลงๆ ตรงกลุ่มสีดำ ทำให้สีตัดกันอย่างเฉียบขาด

(บุษบกใบไม้ : 528)

ปีทองขยับตัว เดินเฉียงออกจากที่ตรงนั้น ลัดเลาะไปตามขอบสนามทอดตาดูไฟซึ่ง
กำลังลุกท่วมมากขึ้น จากจุดเล็กๆ แคบๆ เมื่อสักครู่ กลายเป็นวงกว้างทั้งใหญ่และยาว สีแดง
สดตัดกับสีดำของราตรี

(บุษบกใบไม้ : 529)

เกษตรกรผิวดำโพกผ้าแดงสดเดินคู่กันไปเรื่อยๆ บนไหล่ทาง ท่ามกลางสายันท์
ตะวันรอนยามเมื่อฟ้าทั้งฟ้าดุจดังครอบแก้วเนื้อใส

(ข้ามสี่ทันดร : 99)

แนวไม้ทึบที่เป็นเส้นตรงเบื้องหน้าดำสนิท ตัดกับสีชมพูก้ำของปลายสายันท์ ที่มีจันทร์
ครึ่งดวงลอยเด่น หากแต่ดวงดารายังไม่ผุด

(ข้ามสี่ทันดร : 129)

เจ้าหญิงโสคนเทียทรงยืนอยู่ ณ สูดมุนห้อง...ทรงสวมกระโปรงยาวติดกันแขนสั้น ตัดด้วยเครปซีฟองฝรั่งเศสสีดำ มีลวดลายเครือเถาเล็กๆ สีแดงเข้ม คาดเข็มขัดแดง ทรงงามสง่า
องอาจ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 165)

เด็กชายวัยหกขวบสวมเสื้อยืดพื้นแดงลายขวางเขียวเหลือง มีรุโหว่ที่ท้อง คู่พี่น้องชายตัวดำเปลือยไว้กับเขา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 437)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน นำสีดำกับสีแดงมากล่าวคู่กัน เพื่อให้ภาพของสีที่ตัดกัน ซึ่งสีดำเป็นสีที่มีค่าของความเข้มมาก สีอ่อนให้เห็นภาพของความมืด ส่วนสีแดงเป็นสีที่ให้ภาพของความสด และโดยธรรมชาติของสีแดงเมื่อแวดล้อมอยู่ในสีอื่นๆ ก็จะเป็นสีที่มีความโดดเด่น ดังนั้นเมื่อนำสองสีนี้มากล่าวคู่กัน ก็จะทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีดำและสีแดงได้เด่นชัด โดยเฉพาะสีแดง เนื่องจากความดำมืดของสีดำจะช่วยเพิ่มความสดและทำให้สีแดงนั้นสะดุดตามากยิ่งขึ้น

ภายในตู้ว่างเปล่า แล้วบนโต๊ะเครื่องแป้ง มีลูกไม้ถักสีเนื้อสีเหลี่ยมยาวปูไว้ โดยไม่มีสิ่งอื่น นอกจากแจกันดินเผาเล็กๆ เสียบกุหลาบตูมสองดอก ส้มและแดงเข้มแซมใบเขียวสด

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 456)

จากตีนดอยจนถึงยอดราวเก้ากิโลเมตร กว่าที่จะถึงได้ยิวสุดท้าย จากที่นั่นสามารถแลเห็นบ้านรับรองปลูกเด่นอยู่บนดินสีน้ำตาลเข้ม แวดวงด้วยเขียวสดกระจ่างชัด

(บุษบกใบไม้ : 114)

มีเรือประมงจอดเรียงกันเป็นแถว เสาไฟชูขึ้นจากลำเรือดูระเกะระกะ สลับสลับคู่กันไปกับธงชาติประจำเรือแต่ละลำ ทาสีกันสดๆ แสบตา ฟ้าคาคขาว ฟ้าคาคเหลือง คาคส้ม คาคชมพู สูดแล้วแต่รสนิยมนของเจ้าของเรือ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 6)

ผู้หญิงที่เขาแสวงหาดีมีเสียว่าเขาจะต้องจ่ายเงินให้หลอนเป็น 'ค่าตัว' ขึ้นไปที่นิโกร ซึ่งสวมเสื้อสีเขียวหัวเปิดนุ่งกางเกงสีแดง ยืนก้มมือเรียกแท็กซี่อยู่ตรงหน้าบาร์ถูกๆ ที่จอแจ
(เรียมมนุษย์ : 868)

การนำสีที่มีค่าของเฉดสีต่างกันมากล่าวคู่กัน คือ การนำสีที่อยู่ในโทนสีอ่อน ดูแล้วสบายตา มากล่าวคู่กับสีที่อยู่ในโทนสีเข้ม ดังเช่นตัวอย่าง สีเขียวกับสีส้มและสีแดง สีเขียวกับสีน้ำตาล สีฟ้ากับสีส้ม สีเขียวกับสีแดง ซึ่งโดยธรรมชาติของสีส้ม แดง น้ำตาล และสีแดง จะเป็นสีที่มีค่าของความเข้มและความสว่างสูง กระทบนัยน์ตา ในขณะที่สีเขียวและสีฟ้าทำให้ภาพของสีที่นุ่มนวล มีความสว่างของสีน้อยเมื่อเทียบกับโทนสีเข้ม ดังนั้นเมื่อนำสีเหล่านี้มาจับคู่กัน จะทำให้เกิดภาพของสีที่ตัดกัน และความเข้ม ความสว่างของสีในโทนสีเข้มจะส่งผลต่อสีที่มีความอ่อนกว่าให้ดูเด่นขึ้น ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสีที่ถูกระบุ อโศกสิน กล่าวถึงได้อย่างแจ่มชัด

2. การใช้คำบอกสีที่แสดงรายละเอียดของสีสัน

การนำคำบอกสีที่มีลักษณะของสีสองสีมากล่าวถึง เพื่อเป็นการบอกลักษณะของสีสันที่ผสมกันอยู่อย่างชัดเจน เป็นการแสดงรายละเอียดของสีให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

พยาบาลทำความสะอาดให้เขาเรียบร้อยจนผิดไปจากวันแรกที่มาถึง หนวดถูกโกนเกลี้ยง นัยน์ตาคมโตซึ่งบัดนี้กลายเป็นนัยน์ตาเหลืองอมแดงจึงดูลอยเด่น

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 144)

อากำลังปู้ที่นอน เปลี่ยนปลอกหมอน ผ้าปูเป็นลวดลายดอกไม้สีฟ้าอมขาวพราวพร้อมทั้งผืน

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 289)

ปีทองแกะเปลือกสีชมพูอมม่วงของผลไม้ที่กำลังเกลิอนตลาดอยู่ขณะนี้ ส่งเนื้อลิ้นจี่สีขาวใสเหมือนแก้วเข้าปากเป็นคำสุดท้าย

(บุษบกใบไม้ : 134)

ฟ้าโปร่งใสเป็นสีครามอมขาวดูสูงลิบ แดดยามบ่ายร้อนจัด จนแลเห็นถนนข้างหน้า เหมือนถูกราดด้วยน้ำเป็นช่วงๆ

(บุษบกใบไม้ : 481)

ราวสองชั่วโมงต่อมา ชับก็พาสองแม่ลูกมาถึงบ้านไม้สองชั้นล้อมสังกะสี มีเพิงฟ้า เลื้อยสะพานอยู่เหนือประตู ออกดอกแดงอมชมพูดูจำอยู่ในแสงสว่างของไฟนีออนเล็กๆ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 67)

แดดเที่ยงวันเริ่มคล้อยลงไป ใจนางบัวเพื่อนแห่งผากจริงๆ มองออกไปยังทะเลสีฟ้าอมเขียว ได้แต่กระพริบตาถี่ๆ

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 653)

หญิงสาวกระป๋องเป่าแต่ไม่ทูนทวย สายตามองฝ่าแดดออกไปยังความแห้งผากที่มีแต่ไม้ยืนต้นใบเขียว ออกเขียวแกมน้ำตาล

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 111)

ทุกคนตกตะลึง...ท่ามกลางแสงเรืองจากตะเกียงน้ำมันตรงหน้า...สัตว์ตัวเล็กสีเหลืองแกมเขียวหมอบนิ่งอยู่บนโต๊ะ มาริส่าจึงฉวยไฟฉายมาส่องกราด พลังก็หยิบมันขึ้นแล้ววางไว้บนฝ่ามือขาวอมชมพูของหล่อนขณะที่ยิ้มอย่างเอ็นดู

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 137)

ชายผ้าซิ่นสีน้ำตาลอมแดงของหญิงสาว สะพรั่งด้วยลวดลายที่เขาเคยเห็นมาบ้าง แถวจังหวัดอุบลราชธานี

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 12)

เขาพินิจลาดไหล่ที่ไม่ลาดมาก หากก็ไม่เสียโครงสร้างอันทรงพลัง ล้าคอกหล่อนระหงงาม เสื้อตัวใหม่เข้านี้เป็นผ้าฝ้ายสีน้ำตาลอมดำแขนยาว แทรกขีดขาวเล็กๆ ทั่วตัว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 58)

‘นาย’ ตื่นเหว้ล่าตลอดเวลา จนผิวคล้ำของเขาเปลี่ยนเป็นแดงอมดำ จนถึงดำอมเหลือง กับแก้มหมดไปเป็นจานๆ และจางใหม่ก็ถูกยกมาสับเปลี่ยน

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 258-259)

ทัศนิกภาพบิดาเข้าไปในห้องอาหารแห่งหนึ่ง ซึ่งตกแต่งห้องอย่างสมัยใหม่ด้วยโมเสคสีน้ำตาลอมทองบางส่วน และกระดาษปิดผนังสีนวลอมเขียวหม่น มีลวดลายเหมือนลูกไม้

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 628)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำบอกสีที่กฤษณา อโศกสิน กล่าวถึง เป็นการแสดงให้เห็นรายละเอียดของสีสันที่ผสมผสานกัน ซึ่งโดยทั่วไปสีต่างๆ ที่เราพบเห็นก็อาจจะมีลักษณะของสีสองสีผสมกันอยู่ และด้วยความพิถีพิถันในการเลือกใช้คำ กฤษณา อโศกสิน จึงเลือกใช้คำบอกสีที่สามารถสื่อภาพของสีสันอันละเอียดอ่อน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสิ่งต่างๆ ที่กฤษณาบรรยายได้อย่างงดงาม ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแต่งกายของตัวละคร ต้นไม้ ดอกไม้ สิ่งของเครื่องใช้ หรือแม้แต่สีหน้าและแววตาของตัวละคร

3. การใช้คำบอกสีควบคู่กับคำแสดงความรู้สึก

การใช้คำบอกสีนั้น นอกจากกฤษณา อโศกสิน จะกล่าวถึงสีสันของสิ่งที่ต้องการจะสื่อโดยตรงแล้ว บางครั้งยังสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อสีนั้นๆ ด้วย ซึ่งการใช้คำบอกสีควบคู่ไปกับคำที่แสดงความรู้สึก เป็นการเพิ่มพลังแห่งอารมณ์ความรู้สึกของสีสัน อันมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากสีสันนั้นๆ ตามผู้เขียนไปด้วย และกฤษณา อโศกสินก็สามารถนำคำบอกสีมาใช้ควบคู่ไปกับคำที่แสดงความรู้สึกได้อย่างประสานกลมกลืน ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของสีสันที่ชัดเจนประกอบกับให้อารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

จิตใจของคนที่อยู่ร่วมไม้จะเยือกเย็นกว่าคนที่อยู่กลางแดดที่หันไปทางไหนก็เห็นแต่สีน้ำตาล แล้งไปหมดแหละ อยู่นานไปหัวอกหัวใจก็เหงาหงอยเขียวแห้ง

(บุษบกใบไม้ : 79)

ใกล้ๆ เทียง ชายหนุ่มก็ชอบหิวอาหารและผลไม้ไปที่บ้านหลอน ซึ่งเป็นตึกสี่เหลี่ยมสี่
 ขาว ตัดช่องหน้าต่างบานประตูด้วยเหล็กดัดสีดำสว่างาม

(บุษบกใบไม้ : 402)

เข้านี้ดูเขาเรียม แจ่มใส...กางเกงสีเข้มกับเสื้อเชิ้ตแขนยาวขาว ทำให้ดูภูมิฐานผิดกว่า
 ทุกวัน

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 759)

มีรถคันหนึ่งจอดอยู่ ดูเหมือนจะเป็นรถสีดำ เขาคิดว่าอย่างนั้น เพราะสีอื่นที่เข้าเข้ม
 เช่นเทาเข้ม น้ำตาลเข้ม น้ำเงินเข้ม เมื่อกระทบแสงไฟยามมืดดำ สีที่เข้าเข้มตอนกลางวัน จะ
 จางลงตอนกลางคืน แต่สีดำจะยังคงเข้มขลังตลอดเวลา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 121)

ครอบครัวที่หาแก่น้ำเงินของคำคืนแห่งฤดูร้อนที่เพิ่งเข้าสู่ฤดูฝนเมื่อไม่นาน ให้
 ความหวังใจแก่ชายหนุ่มจนมีจากกล่าวได้ว่าคือฉันใด

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 228)

“อะไรล่ะ”

“ผ้าคะ ผ้าลูกไม้ ซ้ายสวย เหมาะกับน้ำเพ็ญคะ สีช็อกโกแลตดูภูมิจั่ง ตัดแล้วคงสวย
 มาก”

(เรือมนุษย์ เล่ม 2 : 198)

ส่วนคันสีดำงามสง่า เป็นมันวับคันนั้น เจ้าของเพิ่งใช้ได้ปีเศษ เข้าเกียร์ยาก เพราะ
 ข้อต่อไม่สมประกอบ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 504)

จากตัวอย่างข้างต้น สีดำ สีช็อกโกแลต (สีน้ำตาลไหม้อมดำ) เป็นสีที่มีความเข้ม ดูขึงขัง มีพลัง ย่อมก่อกำให้เกิดความรู้สึกว่าสง่างาม ดูภูมิฐาน เข้มขลัง ในขณะที่สีน้ำตาลเป็นสีของความแห้งแล้ง ไม่สดชื่น ย่อมก่อกำให้เกิดความรู้สึกที่เหงาหงอยเหี่ยวแห้ง และสีเทาแก่แกมน้ำเงินที่ให้ความรู้สึก วังเวงใจ เนื่องจากสีเทาแก่เป็นสีที่มีลักษณะหม่นมัว ไม่สดใส และสีน้ำเงินก็เป็นสีที่ขม ดังนั้นสีเทาแก่แกมน้ำเงินจึงทำให้อารมณ์และความรู้สึกของตัวละครหม่นหมอง วังเวง

มีเรือประมงจอดเรียงกันเป็นแถว เสาไฟชูขึ้นจากลำเรือดูระเกะระกะ สลับสลับคู่กันไปกับธงชาติประจำเรือแต่ละลำ ทาสีกันสดๆ แสบตา ฟ้ำคาคาขาว ฟ้ำคาคาเหลือง คาคาส้ม คาคาชมพู สูดแล้วแต่รสนิยมของเจ้าของเรือ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 6)

โศรवार! เขายืนอยู่ตรงนั้น...ตรงเงาว่างของต้นหางนกยูงดอกเด่น สีแดงอมแสดที่ดูสดอย่างสว่างไสวในบางครั้ง และดูดูจดจาดจิตใจในบางคราว กลายเป็นฉากที่แต่งแต้มมนุษย์ผู้ชายร่างงามสูงใหญ่ ผิวขาวราวกับขาวตะวันตกทำให้เกิดความคมสันยิ่งขึ้นในยามที่ดวงระวีใกล้จะชิงพลบ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 1)

ทรงแตงหน้าหนาวลลอลอ รุจชมพูอมส้มช่วยให้พระปรางดูเปล่งปลั่งเนียนแน่น รับกับขนพระเนตรและพระเกศาดำขลับ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 621)

จากตัวอย่างข้างต้น สีที่มีความสดและสีแดงอมแสด ให้ความรู้สึกแสบตา และสว่างไสว เนื่องจากเป็นสีในโทนร้อน มีความสว่างของสีมาก กระทบนัยน์ตา ส่วนสีชมพูอมส้มทำให้น้ำตาเปลี่ยนแปลง เพราะสีส้มเป็นสีที่มีความสด สีชมพูเป็นสีสันอ่อนหวาน ดังนั้นสีชมพูอมส้มจึงเป็นสีที่ดูอ่อนหวานในขณะที่เดียวกันก็มีความสดสว่าง ซึ่งทำให้น้ำตาเปลี่ยนแปลง สดใส

เขาสวมกางเกงยีนส์ตัวใหม่ เชื้อตแขนสั้นเหลืองอ่อนริ้วขาวช่วยให้โปร่งตาขึ้นอีกโข

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 115)

แพทย์หญิงในชุดกางเกงขายาว และเชิ้ตแขนสั้นสีเนื้อ สีากก็ บางทีก็สีฟ้าอ่อนเย็นตา เพื่อทอนความระอุอ้าวของแสงแดดและผงคลีที่มีแต่ฝุ่นสีแดงปลิวว่อน กับความแห้งผากกราก เกรียมของทุกระยะ จึงเป็นภาพที่ผู้อพยพแลเห็นเจเนตา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 243)

ผิวของหล่อนขาวเกินไป นายแพทย์แอนโธนิคินิดหนึ่ง...ถ้าผิวคล้ำลงกว่านี้ หล่อนจะเป็นสตรีไทยที่สวยมาก แต่อาจเพราะผิวขาวอมชมพูก็เป็นได้ ทุกครั้งที่หล่อนสวมชุดสีเนื้ออ่อนอมชมพูจางๆ หล่อนจะดูโปร่งบาง สะอาดสะอาด เกินกว่าจะใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์อพยพ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 536)

ห้องนั้นกว้าง หรรษาด้วยพรมอ่อนนุ่มสีทอง ซึ่งปูลาดจนสุดผนังทุกด้าน ม่านอย่างดีสีน้ำตาลเข้ม ทั่วตัวยาวทุกช่วงหน้าต่าง เพอร์นิเจอร์ในห้องเป็นแบบหลุยส์ทั้งหมด เตียงนอนสีขาวลายทอง ตู้โอด้ออสังการ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 329)

จากตัวอย่างข้างต้น สีเหลืองอ่อนริ้วขาว สีฟ้าอ่อน และสีเนื้ออ่อนอมชมพูจางๆ ให้ความรู้สึกสบาย เย็นตา และทำให้ผู้ที่สวมใส่เสื้อผ้าสีเหล่านี้ดูโปร่งตาอีกด้วย เนื่องจากว่าเป็นสีในโทนเย็น และความอ่อนของสีก็ทำให้ดูนวลตา รวมทั้งให้ความรู้สึกสะอาดสะอาดด้วย ส่วนสีขาวลายทอง ที่ดูโอด้ออสังการ เพราะสีทองเป็นสีที่สร้างความโดดเด่นให้กับสิ่งของต่างๆ โดยทำให้สิ่งของเหล่านั้นดูมีคุณค่ามากขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า กฎเกณฑ์ โศกณิ สามารถนำคำบอกสีมาใช้ควบคู่กับการแสดงอารมณ์และความรู้สึกได้อย่างประสานกลมกลืน จนเกิดเป็นจินตภาพที่แจ่มชัด งดงาม

4. การใช้คำบอกสีควบคู่กับสิ่งที่เหมือนสีที่กล่าวถึง

การใช้คำบอกสีควบคู่กับสิ่งที่มีสีเหมือนกับสีที่กล่าวถึง เป็นการช่วยอธิบายลักษณะสีนั้นให้ชัดเจนขึ้น เพราะสีแต่ละสีนั้นล้วนมีความอ่อนแก่หรือเฉดสีที่แตกต่างกันออกไป การนำสิ่งที่มีสีเหมือนกับสีที่จะกล่าวถึงมากล่าวควบคู่กับคำบอกสี มีส่วนช่วยระบุเฉดสีของสีนั้นที่ปรากฏในเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ โดยการนึกเห็นภาพจากความคุ้นเคยของสิ่งที่นำมากล่าวถึง ดังตัวอย่าง

สองหญิงสองชายต่างก็ชะโงกดูสภาพลอยหลายภาคในตู้กระจก มีทั้งสีแดงซ้ำๆ ของ ทับทิมชนิดเลว สีเขียวของหยก ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเศษหยก และสีเหลืองของบุษราคัมที่ไม่แน่ว่า เป็นพลอยอัดหรือไม่

(บุษบกใบไม้ : 138)

ปีทองขยับตัว เดินเลี้ยวออกจากที่ตรงนั้นลัดเลาะไปตามขอบสนาม ทอดตาดูไฟซึ่ง กำลังลุกท่วมมากขึ้น จากจุดเล็กๆ แคบๆ เมื่อสักครู่ กลายเป็นวงกว้างทั้งใหญ่และยาว สีแดง สดตัดกับสีดำของราตรี

(บุษบกใบไม้ : 529)

หล่อนมองดูสีเงินของปลาในหลัวที่ถูกเข็นผ่านไป สีนั้นยังคงแวววาว เหมือนเครื่องเงิน เนื้อดีที่เพิ่งได้รับการขัดสีวิจิตร

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 50)

แสงอาทิตย์ฉายฉานอันสลับปลายแดงกำแกมส้มเมื่อครู่วับหายไปในพริบตา นั้น ทั้ง ไร่เพียงสีเทาอ่อนราวสีปรอทของน้ำทะเล อันสะท้อนความละเอียดซึมแทรกไปกับสีของท้องฟ้า

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 200)

แสงเหลืองแห่งเปลวแดดอันคล้ายร้อนคล้ายแรงแจ่มแจ้งอยู่เพียงครู่ จึงลบลับลารอน แลเห็นวิหคณกนา ผกผินบินเหิน ประหนึ่งขยับจะกลับรัง หากก็เหมือนเด็กที่ยังสนุกกับเล่นหัว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 96)

ฉลองพระองค์สีเขียวของทหารกะทัดรัดทะมัดทะแมง เหมาะสำหรับสถานการณ์คับขัน เป็นที่สุด

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 525)

ดอกผักนึ่งและดอกเลาที่ขึ้นดาดฟ้าสองข้างทาง บางทีก็แซมด้วยสีเหลืองของดอก ซีเหล็ก สีขาวของดอกนางแย้มป่า

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 537)

บริการหญิงเดินขั้วไขว้ไปสู่อุ้งโตะยาวกลางห้องภายใต้ดวงไฟอันเรืองจรัส สีปนสด และชมพูอ่อนของกุหลาบตูม ที่เกาะกันอยู่ในแจกันกลางโตะ ตัดกับสีแดงเข้มของผ้าปู ทำให้ดูสว่างและสดชื่นเพิ่มขึ้นอีก

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 256)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน นำสิ่งที่มีสีเหมือนกับสีที่กล่าวถึง มาช่วยขยายให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของสีต่าง ๆ อย่างเฉพาะเจาะจงลงไป โดยสิ่งที่นำมากล่าวถึงควบคู่กับสีนั้น เป็นสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักคุ้นเคย จึงเป็นการกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่านให้นึกเห็นถึงสีนั้นได้อย่างแจ่มชัด

5. การใช้คำบอกสีซึ่งเป็นคำนามเพื่อระบุสี

การใช้คำบอกสีซึ่งเป็นคำนามเพื่อระบุสี คือ กฤษณา อโศกสิน ไม่ได้ใช้คำบอกสีโดยตรง แต่ได้เลือกนำคำบอกสีซึ่งเป็นคำนามมาใช้ และคำนามนั้นก็ให้ภาพของสีที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจถึงสีที่กล่าวถึงได้ โดยอาศัยประสบการณ์ของผู้อ่านเอง ดังตัวอย่าง

ความจริงหล่อนไม่ใช่คนสวย แต่เป็นคนที่เรียกได้ว่าเก๋อย่างกลมกลืน ปากหล่อนค่อนข้างกว้าง หากไม่น่าเกลียด เพราะบังเอิญรับกันดีกับนัยน์ตาโตลึกและคางเหลี่ยม สีสนิม ของนัยน์ตานั้นไปทางเดียวกับสีผม เป็นนัยน์ตาที่บ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ซ้ำซ้อน

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 62)

ร่างท้วมของเธอดูเอิบอิม แม้จะไม่ใช่คนบุญหนักศักดิ์ใหญ่ เธอมุ่งผ้าชิ้นใหม่สีตากุ้ง สวมเสื้อปานขาวปักในตัวเรียบๆ หน้ายิ้มอยู่เสมอ แววดากรุณา

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 476)

สิ่งที่น่าตกตะลึง คือ สีสนิมเหล็ก ของดินดอยสลับกัน หมูไม่โป่ง ไม่ใช่ป่าทึบเหมือนที่ตาเห็นเมื่อรถแล่นอยู่เบื้องล่าง

(บุษบกใบไม้ : 114)

นางเจียมใจพุดกลางยื่นฝ่ามือที่มีทับทิมสีเลือดให้สามภพดู

(บุษบกใบไม้ : 142)

แดดจ้าโดยรอบทอดอ่อนลงครู่หนึ่ง ระบายสีน้ำทะเลให้ดูเข้มจัดทุกครั้งที่แสงหม่นมัว และแล้วก็ค่อยๆ แสงร้อนขึ้นอีก ประกายน้ำที่คล้าลงก็กลับเขียวแสงใสเริ่มเรื่องวาววับเหมือนผลึก

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 22)

แต่กระดูกเล็กจ้อยจัดแรงออกว้ายด้วยท่าทางแข็งแรง กระดองสีดำเท่าปากถ้วยของ มันไหวๆ อยู่ในน้ำสีมรกตอ่อน

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 873)

หลังจากทุกคนลงแล้วเรียบริ้ว เรือก็ใช้ไฟจักรบายหน้าไปสู่เกาะแฉวงน้ำที่เกาะกลุ่มกัน อยู่ ณ ไซดหินใหญ่ใกล้หน้าผาสูงที่ตัดหินทรายแล้วขนขึ้นไปซ้อนกันเป็นรูปหัวสิงโต ผงาดเงื่อมสง่าอยู่เหนือผืนมหาสมุทรที่มีคลื่นใหญ่กระแทกไซดหินจนน้ำแตกซ่าเป็นของขึ้นขาวสดราวกะทิ ผสมสีใบเตยเข้ม

(ข้ามสี่พันคร : 168)

แสงแดดยามบ่ายผ่านหน้าต่างเครื่องบินเข้ามากระทบนัยน์ตาใหญ่สีน้ำตาลเข้ม ที่บัดนี้แสงนั้นสอดเข้ามาจับต้องความเข้มของน้ำตาลจางลง จึงสะท้อนประกายพราวของสีที่เจือด้วยแสง แล้วแปลงเปลี่ยนเป็นใสอ่อนประหนึ่งสีน้ำอ้อยเคี้ยวข้น ทำให้หญิงสาวเพิ่งแลเห็นว่า เป็นดวงตาคู่หนึ่งที่น่าชม

(ข้ามสี่พันคร : 223)

รัศมีเรือราไธผ่านเข้ามา แสงบางประหนึ่งปานแก้วสีทับทิมจางกำลังแผ่ออกคลุมสันเขา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 14)

“คุณก็ไม่กินข้าวด้วยกันหรือ” หญิงสาวถาม หลังจากรวบรวมด้วยคลีบของ
 เหลืองอันใหญ่ ปล่อยปลายผมตกหนาที่ยังคงขึ้นน้ำ พาดอยู่บนแผ่นหลังที่มีเสื้อเนื้อฝ้าย แขน
 สั้นสีฟ้าแห่งสวมใส่

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 16)

“อะไรล่ะ”

“ผ้าคะ ผ้าลูกไม้ ช้วยสวย เหมาะกับน้ำเพ็ญคะ สีช็อกโกแลตดูภูมิ้ง ตัดแล้วคงสวย
 มาก”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 198)

เครื่องแต่งห้องทันสมัย มีเตียงไม้สักใหญ่ตั้งอยู่สุดผนัง ถัดมาเป็นตัวเสื้อผ้าขนาดใหญ่
 และโต๊ะเครื่องแป้งพร้อมกับแป้นสีเหลี่ยมบุหนังสีมะกอกอ่อน สุดผนังห้องเป็นเตียงเด็กทาสีขาว

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 283)

หล่อนสวมเสื้อชุดทันสมัยสวยงาม แขนสั้นปลายผายปกใหญ่ ถ่วงตลบลงมารอบคอ
 เป็นรูปตัวยู

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 762)

วิญไชว์ขาขึ้นทับกันตามสบาย เสื้อแพรแขนสั้นติดกับกางเกงขาบานสีดอกตะแบกจุด
 เหลือง เผยให้เห็นแขนขาวอิมเอม แต่ขณะที่พูด สีหน้าอันอ่อนโยนเมื่อสักครู่นี้กลับน้อย

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 7)

“ดีมาก” โอयरพยักหน้าอย่างพอใจ เมื่อมองดูฐานฐานของบ้านเพียงแวบเดียว เป็น
 บ้านสองชั้น ทาสีไข่ไก่คาสีน้ำตาลเข้ม ปลูกแบบทันสมัยแต่สบายมีไม้ยืนต้นให้ร่มเงาอยู่ทั่วไป

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 926)

การที่กฤษณา อโศกสิน ได้นำคำบอกสี่ซึ่งเป็นคำนามมากกล่าวถึงสี่สั้น โดยไม่ได้ระบุ
 ว่าเป็นสี่แดง น้ำตาล เหลือง ทำให้ผู้อ่านต้องใช้จินตนาการในการค้นหาภาพของสี่ที่กล่าวถึง
 และโดยทั่วไปผู้อ่านจะสามารถนึกภาพของสี่สั้นนั้นได้ คือ “สี่สนิมหรือสี่สนิมเหล็ก” ทำให้ผู้อ่าน

นึกถึงภาพของสีน้ำตาล “สีตากุ้ง” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีม่วงอมเทา “สีเลือด” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีแดงเข้ม “สีน้ำทะเล” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีฟ้าใส “สีมรกต” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีเขียวเข้มที่มีแสงและส่องประกายล้าลึก “สีใบเตย” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีเขียวอ่อนอมขาว “สีน้ำอ้อยเคี้ยวข้น” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีเขียวอมเหลือง “สีทับทิม” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีแดงเข้มที่ส่องประกาย “สีฟางแห้ง” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีน้ำตาลซีด “สีมะกอกอ่อนและสีเขียวตอง” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีเขียวอ่อน “สีช็อกโกแลต” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีน้ำตาลไหม้อมดำ สีดอกตะแบก ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของสีม่วง และ “สีไขไก่” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพของเหลืองอมแดงน้อยๆ

ความพิเศษของการใช้คำบอกสีซึ่งเป็นคำนามมาระบุสี คือ ทำให้ผู้อ่านเห็นเฉดสีที่กฤษฎณา อโศกสิน ต้องการนำเสนอได้อย่างชัดเจน ซึ่งแทนที่กฤษฎณาจะระบุว่าเป็นสีใดแบบตรงไปตรงมา แต่กลับใช้คำอื่นมาแทนโดยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพจากความคุ้นเคยของสิ่งที่กล่าวถึงแทนสีนั้นๆ แสดงให้เห็นว่ากฤษฎณา อโศกสิน มีความประณีต ละเอียดอ่อน ในการเลือกสรรคำเพื่อให้ตรงกับสิ่งที่ต้องการนำเสนอ

6. การใช้คำขยายเพื่อบอกสีสั้น

การใช้คำบอกสีโดยมีคำขยายคำบอกสีนั้นๆ อีกต่อหนึ่ง จะช่วยสื่อภาพของสีได้ละเอียดชัดเจนแจ่มตา เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแก่ ความคล้ำเข้ม ชุ่มฉ่ำ หรือสดกระฉ่างของภาพ จนเกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจนในความรู้สึกของผู้อ่าน ดังที่ กาญจนา นาคสกุล ได้กล่าวไว้ว่า “ในการอธิบายสีของสิ่งต่างๆ นอกจากจะใช้คำเรียกสีแล้ว ในบางครั้งก็อาจจะต้องใช้คำขยายคำเรียกสีอีกต่อหนึ่ง เพื่อให้ได้สีที่ต้องการ คำที่ใช้ขยายคำเรียกสีมีหลายคำ เช่น แก่ เข้ม อ่อน ซีด จาง ฯลฯ”¹ ซึ่งคำขยายที่กฤษฎณา อโศกสิน นำมาใช้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

6.1 คำขยายทั่วๆ ไปที่นำมาใช้ขยายคำบอกสี

6.2 คำขยายคำบอกสีโดยเฉพาะ

¹ กาญจนา นาคสกุล. คำเรียกสีในภาษาไทย ” ภาษาและวรรณคดีไทย. 2 (1) : 50 – 58 ; เมษายน 2528.

6.1 คำขยายคำต่างๆ ไปที่นำมาขยายคำบอกสี คำขยายประเภทนี้ทำหน้าที่เป็นคำขยายคำอื่นโดยทั่วๆ ไป ก็ได้ และนำมาใช้เป็นคำขยายคำบอกสีก็ได้ เช่น คำว่า สด แก่ เข้ม จืด อ่อน จาง คัล้า เป็นต้น

6.1.1 คำว่า “เข้ม” “แก่” และ “จืด” ความหมายของคำ คือ ยิ่ง เต็มที่ เกินปกติหรือหนักไปในทางใดทางหนึ่ง เมื่อขยายคำบอกสีจะให้ภาพของสีที่เข้มขึ้น จืดจ๊า แต่ไม่ถึงกับคัล้า ดังตัวอย่าง

“เคยได้ยินมาว่ามีการซื้อผักกันด้วยไม่ใช่หรือแม่” สาวสวยถามพลางหยิบสะเดาลวกวางลงไปบนกุ่มเผาขึ้นโต ตักน้ำปลาหวานค่อนข้างเหนียวข้น สีน้ำตาลเข้ม มีพริกแห้งหั่นฝอยแทรกอยู่เต็มหยอดหน้า ส่งเข้าปากเคี้ยวอย่างมีความสุข

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 62)

“ชื่อของฝากเมีย” แก้มบาลีแดงจัดขึ้นเมื่อได้ฟังคำนั้น “แล้วนี่เมื่อไหร่เราจะไปจดทะเบียนกัน”

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 278)

“เดี๋ยวนี้ดิฉันทั้งกินเหล้าทั้งสูบบุหรี่” เธอบอกขณะที่จิบน้ำสีทองแก่ก่า

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 162)

หล่อนสวมกางเกงขายาวสีขาว สวมเสื้อแขนสั้นสีเขียวยเข้ม ซ่อนชายไว้ในกางเกง ผมนซึ่งมุ่นสวยเมื่อคืนคล้อออกและรวบไว้ง่ายๆ

(บุษบกใบไม้ : 31)

เรือแล่นลิวออกไปในทะเลชุ่มน้ำลึกออกไปมาก ทุกหนทุกแห่งกลายเป็นสีเทาเข้ม ผืนน้ำที่ยังมีคลื่นคลักๆ คูดำมืด จนกระทั่งหกโมงเศษก็ยังมีตอยู่เช่นนั้น ซุ่มไปทั่วขอบฟ้ากว้าง

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 704)

พอไผ่พันธุ์งั้นก็ถึงหาดค่อนข้างขาว ยิ่งสูงขึ้นมาพ่นน้ำทะเลที่ซัดกระฉอกฉลอลอยู่เป็น
ฟองตรงชายหาดก็ยิ่งขาวจั๊ว เพราะทรายแห้งสนิทด้วยแสงอาทิตย์อันร้อนแรง

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 894)

ขอบฟ้าน้ำเงินเข้มค่อยมืดลง กลืนไปกับแนวตะคุ่มของป่าใหญ่ กระท่อมน้อยกลาง
ไพรเริ่มหนาวเย็น

(ข้ามสี่พันดร : 130)

บางไร่พืชแซมด้วยบ้านเด็กน่ารัก รวมน่ากล่อ่งสีชาวมาวางเรียงเป็นกระจุก หมูไม้เกาะ
กันเป็นก้อนกลมเขียวแก่ แลเลยไปที่ปรากฏลายเส้นประหนึ่งกันหอยและมัดหวาย

(ข้ามสี่พันดร : 224)

คนทั้งคู่ยืนด้วยกันตรงช่องแคบเล็กหน้าเครื่องซักผ้า หน้าประตูกระจกใสที่แลเห็นซานซึก
ล้าง และคงถึงกับสัมผัสกลุ่มดาวอันวิบวับ ถ้าหลังคากระเบื้องสีน้ำเงินเข้มที่มีหน้าจั่วสูงเหมือน
บ้านในยุโรปจะไม่คบบังถึงเพียงนั้น

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 117)

“ไม่ควรมาเลย ไม่ควรเลย” คนนำทางบ่นพึม
“ถ้าฉัน แยกกลับไป ทรงเกรี้ยวกราดพร้อมมุขตลกขื่นยืนตรง ผิวพระพักตร์แดงจั๊ว
ประกายพระเนตรวาวกล้า

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 527)

วีระมีท่าทางเอกเขนกเหมาะแก่บรรยาภาศในขณะนั้น ส่วนฟ้าทองแต่งตัวสวย นุ่ง
กางเกงสีเหลืองจั๊ว สวมเสื้อหลวมๆ ที่มีดอกดวงพราวาวคลุมสะโพก

(เรื่อบมนุษย์ เล่ม 2 : 89)

กางเกงผ้ายัดสีเหลืองแก่ตัวนั้นตั้งเบรียะ เกือบจะไม่ต้องบอกก็รู้ว่าเครื่องในของหล่อน
ขนาดไหน

(เรื่อบมนุษย์ เล่ม 1 : 413)

โศรวารหิบบวดแก้วเจียรไน ซึ่งมีน้ำสีเหลืองเข้มรินลงไปในแก้วมีก้าน แสงไฟ
ในห้องนั้นค่อนข้างน้อย ปิดบังด้วยม่านโดยรอบทำให้เกิดความรู้สึกค่อนข้างวังเวง

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 789)

วิฐยั้งคงพิงพนักเก้าอี้ วางมือประสานกันไว้บนตัก ตามองตรงจับอยู่ที่ริมฝีปากเคลือบ
ลิปสติกสีแดงจัดตามสมัยนิยมของสาววิภา เล็บมือสีแดงจัดกว่าสีที่ปากวางพาดอยู่บนโต๊ะ

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1491)

6.1.2 คำว่า “สด” ความหมายของคำ คือ ใหม่ ผลิตออกมาใหม่ เมื่อนำมา
ขยายคำบอกสีให้ความรู้สึกของสีที่ไม่ชัดเจน มีปริมาณของสีนั้นมาก ดังตัวอย่าง

กลางโต๊ะกลมมีแจกันดอกชวนชมวางอยู่บนผ้าลูกไม้ถักสีเนื้อ รายรอบด้วยกาแฟสองที่
จานเปลแก้วเล็กๆ มีปั้นสิบทอดและขนมปังหน้าหมู มีถ้วยน้ำจิ้มแดงกว้าหั่นเล็กๆ ประดับด้วย
พริกแดงสด แซมด้วยหอมหัวเล็ก

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 8)

เมื่อคืนฝนตกบ้างรีเปล่าก็ไม่รู้ แต่สนามหญ้าที่หล่อนเหยียบอยู่นั้น ดูชุ่มชื้นเขียวสด
จนได้กลิ่นอวลของใบหญ้าและดินทรายข้างล่างระเหยขึ้นมาเรื่อยอยู่ตรงปลายๆ จมูก

(บุษบกใบไม้ : 282)

เรือ ‘คำรณ’ เริ่มบ่ายหน้าออกไปสู่ความเว้งว่างยามบ่าย...จนสีฟ้าสดขลิบขาวค่อยๆ
ไกลออกไป แลเห็นเด่นอยู่กลางสันคลื่นแวววับที่ทอดด้วยประกายแดด

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 191)

เมื่อตรงจากประตูเข้าไป จะผ่านแปลงเพาะซากลำไ้กับดงไม้ดอกพุ่มทางซ้ายมือจน
เข้าสู่ถนนคอนกรีต แล้วหยุดอยู่ ณ บ้านไคตึกใหญ่สองชั้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ด้านหน้ารายเรียง
ด้วยต้นทรงบาดาลอันออกดอกเหลืองสดตลอดปี

(ข้ามสี่ทันดร : 486)

เอื้อทยอยนำเครื่องผักที่จะกินกับข้าวผัดเข้ามาวางพร้อมกับโถแกงจืดถูกรอกร้อนจัด
ควันดูย กับถ้วยกระเบื้องรูปปริบรจุมันกึ่งสีชมพูสด

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 426)

6.1.3 คำว่า “หม่น” “ขุ่น” ให้ภาพของสีที่ขมุกขมัว ไม่สดใส และคำว่า
“คล้ำ” ให้ภาพของสีที่มีความเข้มของสีมากจนทำให้ดูทึบ ดังตัวอย่าง

น้ำตาไหลรินออกจากเบ้าตาชายที่นั่งจมอยู่นั้น เขาพูดไม่ออก ได้แต่ยกแขนป้ายหยาด
น้ำ จนกระทั่งมีเสียงแตรดังขึ้น เมื่อคุณบุรีไผ่ล่อออกไป ก็แลเห็นไฟแดงหม่นวิบๆ อยู่ตรงสายตา

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 428)

ปีทองกอดอก อากาศเย็นเยียบแต่สบายสดชื่น ฝนหยุดแล้วก็จริง หากฟ้าทั้งฟ้าก็ยัง
อึมด้วยละอองน้ำสีขาวขุ่น

(บุษบกใบไม้ : 124)

“เค้าคงแปลกใจนะคะ เดี่ยวคุณะนี่ไป คณะโน้นมา เดี่ยวผิวขาวอมชมพู เดี่ยวก็ผิว
เหลืองหม่น หน้าตาก็แปลกๆ ซุกตายดูซี.. พ่อแม่ลายจ้องเบิ่งเขียว แต่แม่หมูปานนั้นเินไปทาง
อื่น รังเกียจคนแปลกหน้าละซีหนู”

(ข้ามสี่พันดร : 114 – 115)

“นี่แสดงว่า เรายังอาลัยอาวรณ์เขาใช่ไหมล่ะ” ชูดาเยนคางพลางเอานิ้วชี้ที่เล็บแหลม
เคลือบสีส้มหม่นจิ้มเข้าไปตรงหน้าผากของเขา”

(เรือมนุษย์ เล่ม 1 : 315)

ขุมขนของมธุรส รวากับจะเด็นได้ ผิวหน้าของหล่อนแดงคล้ำจนเกือบเขียว

(เรือมนุษย์ เล่ม 2 : 997)

6.1.4 คำว่า “อ่อน” “จาง” “บาง” แสดงให้เห็นถึงปริมาณของสีที่เจือจาง
อ่อนจางในความรู้สึกของผู้อ่าน เช่น

“สี่สวยจ้งเลย” บาลียกแก้วทรงสูงสี่ขาซึ่งบรรจุน้ำสี่ขมพุดขึ้นดูในแสงไฟ แล้วจึงลดลงลงจับ

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 69)

กระจุยสี่ขาอ่อน มีแสงสว่างส่องผ่านสะดวก ซึ่งคลุมไว้กันแดดและฝน แทนที่จะปล่อยให้แลทะลุขึ้นไปเห็นท้องฟ้า

(บุษบกใบไม้ : 2)

“อะไรกันคะ” หญิงสาวออกอุทานเมื่อเห็นเขาถูกลูกจอกควักของจากกระเป๋าทรงงวงงอนให้เป็นของสี่ฟ้าอ่อนปิดผนึก ช่างในคงมีกระดาษซ้อนกันหนาพอสมควร

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 152)

บนระเบียงยาวเงียบสงัด มีแต่ไฟส่องลงมาจากกล่องสี่เหลี่ยมที่ติดอยู่บนผนังเป็นระยะๆ ระเบียงเหล็กที่เป็นลูกกรงรูปใบไม้เขียวอ่อนรายรอบไปตลอดทาง

(ข้ามสี่พันดร : 74)

ชายตรงหน้าสูงโปร่ง สูงกว่าเขาหน่อยหนึ่ง เนื้อตัวบางกว่า นัยน์ตาใหญ่กว่า ผิวสีเข้มกว่าไม่มาก สวมเสื้อสีดำความจางๆ ผมตัดสั้นสะอาดสะอ้าน

(ข้ามสี่พันดร : 589)

“ท่านคิดมากไปหรือเปล่า ก็ที่อยู่ที่นี่ท่านยังเคยแต่งสี่สี่ม่อนนี่คะ”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 348)

ดวงตะวันลาจากยอดไม้ไปเมื่อครู่ บ้านเรือนรวงข้าวและท้องทุ่งคล้ายหลบหายไปใแสงอ่อนจาง สี่เทาบางครั้งอบคลุมธรรมชาติของผืนฟ้า และแผ่นดินจนดวงตาราวกับว่านี่คือภูมิประเทศสันติสุข

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 346)

เครื่องนอนในเตียงนั้นเป็นของมีราคาล้วน นับตั้งแต่ที่นอนน้อยๆ ขนาดพอดีกับเตียง ผ้าปูที่นอนสีเหลืองอ่อน หมอนข้างขนาดจิ๋ว มีปลอกหมอนทำด้วยแพรสีเหลือง และระบาย ลูกไม้ในลอนสีเดียวกัน

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 284)

โดยรามองดูร่างอันได้สัดส่วน ลาดบ่าซึ่งทอดลงมาสู่แขนเรียวแน่นด้วยเนื้อหนังอันเนียนละเอียด ผมดำขลับเป็นมัน สดะสลวยเรียบทั้งสองข้างเป็นชุดเดียวกับแพขนตา และหน่วยตาใหญ่คมกล้า ปากบาง พร้มพรายด้วยสีแดงอ่อน พลังลอบถนหายใจ

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1211)

6.2 คำขยายคำบอกสีโดยเฉพาะ มีดังนี้

6.2.1 คำขยายคำบอกสีขาว คือ จี๊วก โพลน ดังตัวอย่าง

“อ้อ...นี่กว่าใคร ตัวเล็กของตัวเอง ลูกขึ้นประจบลุงตะเข้าเขี้ยวหรือจ๊ะ” คุณชวด ยิงฟันที่มีแฉงฟันปลอมขาวโพลนล้อเลียนหลาน

(บุษบกใบไม้ : 64)

“เขาว่าเสมีดนี้ทรายขาวจี๊วกเลยใช่ไหม คุณซั๊บ” นางบัวเพื่อนถาม

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 891)

ทองกวาวสูงใหญ่จัดจ้านด้วยดอกดอกออกแดงแกมบานเย็น ครั้นแลเลยตัดสนามข้ามถัดไป ต้นอะไรดอกขาวพราวอยู่เต็มยอด แลดูเป็นช่อใหญ่ขาวโพลนสวยสะ

(ข้ามสี่พันคร : 106)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “จี๊วก” เป็นคำขยายที่ให้ภาพของสีขาวที่ขาวมากๆ ส่วนคำว่า “โพลน” มีความหมายว่า สว่างแจ่ม เมื่อนำมาขยายสีขาว จะให้ภาพของสีที่มีขาวสว่าง

6.2.2 คำขยายคำบอกสีเหลือง คือ อ้อย อร่าม ดังตัวอย่าง

“ผลไม้เิงคะ พืชหน้าทานมกเลย” ยูพรพยักหน้าไปทงใต้ะยวแลเห็นพืชผ่ำคั้ง
เหลืองอร่ามอยู่ในชามแก้วขนาดใหญ่

(ข้ามสี่ทั้นดร : 40)

“ฮี้...จะเป็นไรไป ดอกดี ๆ ซอดี ๆ มั่นกิน้ำแตกไม้ไซหรือ” ซุดาถาม เदनนวนยนาตไปซ้าง
 หน้า ซัยพรมองดูเรียวขาตั้ง ๆ ในกวงเกยัดขายาวสีเหลืองอ้อยอย่งเปลิดเปลิน

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 317)

บรยรกาศสงบ วังเวง เปลวเทียนพุงสูง ลูกใหม่เนื้อเทียนจนไหลหยาดลงมา กลาย
 เป็นน้ำตาเทียนเกาะเป็นกั้งยาวขนาบแห่งเทียนสีเหลืองอร่าม

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 335 – 336)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “อร่าม” มีความหมายว่า แพรพพรว เมื่อนำมาขยายสี
 เหลืองจะให้ภพของสีที่มีความสว่าง เรือ่งรอง ส่วนคำว่า “อ้อย” เป็นคำขยายที่ให้ภพของสีที่
 เข้มมก จนรู้สึกเสบนัยนตา

6.2.3 คำขยายคำบอกสีแดง คือ ฉาน แปร็ด ก่ำ

ผู้ตักเป็นทาสน้ำเมามาเกือบตลอดชีวิต หนุ่มเหลืองตาแดงก้ำขึ้นมออง สองเมือ่งแลเห็น
 แต่ทิจูมมานะกล้าแข็ง ปรากฎเด่นชัดอยู่ตรงนั้น...เหมือนที่เคยปรากฎ

(ปุนปีดทอง เล่ม 1 : 37)

“อย่างเฟอรันเจอร์ห่วย ๆ ที่เห็นวางขายตามซ้างทงย้อมสีแดงแปร็ด นาคลันไต้้นนก็
 เหมือนกัน เห็นแล้วเสียดายเสียดาย เสียดายของที่เกิดจากความเถื่อนของคนม้งกาย นั้นถ้าเอา
 มาออกแบบทำให้ดีก็จะมีค่าขึ้นอีกเยอะเลย คนอย่งเรา ๆ ก็คั้งนี้ก็อยักซ้อม้งหรงก แต่ไม่
 เข้าทำจริง ๆ

(บุษบกใบไม้ : 156)

“หน้าผากคุณแตก เลือดเต็มหน้าเลยครับ”

“จั้นหรือ” ศาวิกาถาม พลางยกมือลูบคาง เมื่อลดฝ่ามือลงก็แลเห็นเลือดสดๆ แดง

ฉาน

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 167 4)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “กำ” เป็นคำขยายที่ใช้ในความหมายว่า สุกใส เข้ม จัด ซึ่งนอกจากจะใช้กับสีแดงแล้ว ยังสามารถใช้กับสีชมพูได้อีกด้วย ส่วนคำว่า “แปร็ด” เป็นคำขยายที่ใช้ในความหมายว่า มากกว่าปกติ เมื่อนำมาขยายสีแดง ให้ภาพของสีที่สดสว่างมากเป็นพิเศษ และคำว่า “ฉาน” ซึ่งหมายถึง สว่าง กระฉ่าง แจ่ม เป็นคำขยายคำบอกสีเพื่อให้ภาพของสีที่จัดจ้า

6.2.4 คำขยายคำบอกสีดำ คือ เมี่ยม สนิท ขลับ

ทะเลดำเมี่ยม ลมรุ่งโรจน์มาพอสบาย เขาทอดตัวลงบนแก้อียาว แลดูเรือจับปลาซึ่งทยอยกันเข้าท่าแล้วแล้ว

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 140)

แนวไม้ทาบที่เป็นเส้นตรงเบื้องหน้าดำสนิทตัดกับสีชมพูท่าของปลายสายันต์ที่มีจันทร์เพียงครึ่งดวงลอยเด่น หากแต่ดวงดารายังไม่ผุด

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 129)

ส่องตามร่างในชั้นพระตะบองกับเสื้อไหมดำแขนยาวเอดลอย ผมดำขลับยังคงยาวเป็นแพอยู่เบื้องหลัง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 136)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า “เมี่ยม” เป็นคำขยายที่ใช้ในความหมายว่า มากกว่าปกติ เมื่อนำมาขยายสีดำ จะให้ภาพของสีที่เข้มขึ้น ส่วนคำว่า “สนิท” มีความหมายว่า อย่างแท้จริง หรือทั้งหมดไม่มีสิ่งอื่นแทรกหรือเจือปนอยู่เลย และคำว่า “ขลับ” มีความหมายว่า เลื่อมเกลี้ยงเป็นมัน เมื่อนำมาขยายสีดำจึงให้ภาพของสีที่เข้มมันเงางาม

การนำคำขยายมาบอกสี มีส่วนช่วยกระตุ้นเร้าจินตนาการของผู้อ่าน ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของสีที่กล่าวถึง เกิดจินตภาพที่ชัดเจนในรายละเอียดของสี ทั้งความอ่อนแก่ ความเข้ม ค่ำ ขุ่นมัว หรือความสด ชัดเจนตรงกับความเป็นจริง

7. การใช้คำขยายบอกสีโดยไม่ระบุชื่อสี

การระบุสีบางสีที่ปรากฏในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน บางครั้งก็ได้ระบุชื่อสีให้ชัดเจนลงไปว่าเป็น สีเขียว เหลือง ดำ หากใช้คำขยายบอกลักษณะของสีที่กล่าวถึง ซึ่งอาจเป็นคำที่แสดงสภาพหรืออารมณ์ความรู้สึก โดยที่ผู้อ่านจะสามารถคาดเดาและจินตนาการถึงภาพของสีสันที่กฤษณาต้องการนำเสนอได้ โดยมีคำขยายคำกับขอบเขตของความน่าจะเป็นของสีนั้นๆ ดังตัวอย่าง

รูปถ่ายใบหนึ่งเก่าแก่มากแล้ว จนกระดาษกลายเป็นสีนวล คุณสายทองเก็บเข้าตู้
นิรภัยมานับสิบปี

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 182)

ในห้องรับแขกเล็กๆ มีเก้าอี้สีนวล และสีเขียวอ่อนลายเก๋

(บุษบกใบไม้ : 1)

นางบัวเผื่อนเหลียวไปรอบๆ แล้วก้มลงดูที่พื้นห้องซึ่งปูด้วยกระเบื้องเคลือบสีนวล
สะอาดสะอ้าน

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 262)

เรือแล่นไปเรื่อยๆ ฝ่าสายน้ำสีนวลแห่งลำแม่โขงที่บัดนี้ประกายดวงอาทิตย์กำลังแรงเงา
สีชมพูแกมทองลงบนริ้วคลื่นอันม้วนระลอกตรงท้ายเรือ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 835)

สตรีวัยสี่สิบเศษออกมาพอดี หล่อนเพิ่งอาบน้ำเสร็จ เห็นได้จากผิวหนังที่ผ่องพรรณ
ด้วยนวลแป้งและริมฝีปากซึ่งเคลือบด้วยลิปสติกสีอ่อนเป็นมันวาว

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 5)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้นำคำว่า “นวล” และคำว่า “อ่อน” มาสร้างจินตภาพให้เกิดเป็นสีสันที่อ่อนหวาน สบายตา

ผู้พูดเองก็หลงลืมคนใช้อีกหนึ่งคนเสียสนิท บาลีแห่งนมองดูควันไฟสีเข้มที่ทยอยพวยพุ่งขึ้น

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 87)

ทะเลเป็นสีมืด เรียบแต่ไฟดวงเล็กดวงโตปรากฏขึ้นท่ามกลางความมืดอันลึบโล่งสุดตา แลเห็นเป็นหย่อมตรงโน้น...ตรงนี้

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 32)

“แล้วนี่มึงเล่นอีกงั้นหรือะ มึงเล่น” บิดาลูกขึ้นยืน ผิวคล้ากำลังจะเปลี่ยนเป็นเขียว รอมร่อ เสียงที่แผ่วลงก็กลับตะเบ็งขึ้นอีกจนเส้นคอตั้งเปรี๊ยะ

(ข้ามสี่พันดร : 59)

สู่อ้อยๆ เดินไล่ที่ละห้อง เว้นเฉพาะห้องที่ปิดฟิล์มสีมืด เพราะเพียงแต่เห็นตัวอักษรภาษาอังกฤษบนกระจก เขาก็ออกจะสนใจเต็มประดา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 137)

ดาวประกายพริ้ว ดวงโตสุกใสปรากฏเด่นอยู่บนผืนทิวเขาพรสีเข้ม แลดูดุจเพชรลูกเม็ดใหญ่ตรึงอยู่บนผืนแพรแวดว่งไปด้วยเพชรเม็ดเล็กๆ อีกหลายแสนหลายล้านเม็ด

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1558)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้นำกลุ่มสีที่กล่าวถึงสีโทนมืด คือ คำว่า “มืด” “คล้ำ” ซึ่งมีความเข้มและน้ำหนักของสี มาช่วยสร้างจินตนาการของสีสันให้กับผู้อ่าน

การใช้คำบอกสีดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน นำคำบอกสีมาใช้ในงานของตนอย่างหลากหลาย และแสดงถึงความประณีตโดยการให้รายละเอียดของสีที่กล่าวถึงด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้คำบอกสีที่มีลักษณะของสีที่ผสมกันอยู่ หรือการใช้คำขยายเพื่ออธิบายถึง

สีสันที่ละเอียดอ่อน นอกจากนี้ยังให้ภาพตัดกันของสี ซึ่งเป็นการเพิ่มสีสันทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของฉากที่กล่าวถึงได้อย่างแจ่มชัด อีกทั้งยังแสดงอารมณ์ความรู้สึกควบคู่ไปกับการใช้คำบอกสีนั้นๆ โดยสามารถสื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกร่วมกับผู้เขียนและเข้าถึงบรรยากาศในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี

การใช้คำบอกแสง

การใช้คำบอกแสง เป็นการให้แสงเงาของภาพที่ต้องการนำเสนอ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่งดงามซึ่งเกี่ยวข้องกับฉากและบรรยากาศ คำบอกแสงที่กฤษณา อโศกสิน เลือกมาใช้ในนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงที่กระปริบส่องเป็นประกาย
2. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงอ่อนๆ ที่ค่อยๆ สุกสว่างขึ้น
3. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงสว่าง เจิดจ้า
4. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงหม่นมัวและมีด

1. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงที่กระปริบส่องเป็นประกาย และสลับสับเปลี่ยนหรือเคลื่อนไหวไปมาอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนเป็นภาพของแสงที่กลอกกลิ้งเป็นประกายเกิดเป็นแสงที่งดงาม ดังตัวอย่าง

แสงฟ้าที่เหลืองจางๆ เมื่อครู่ ดับวับไปแล้ว มีแสงดาวพร่างพราวขึ้นมาแทน เสียงแตรรวดคุณบุรีดั่งขึ้นในอีกไม่กี่นาทีต่อมา

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 170)

เปลวแดดระยิบระยับบนถนน คล้ายกับว่าจะไม่กระทบตาคาห่มสาวทั้งคู่เลย ด้วยมัวแต่คุยกัน

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 259)

ไฟกำลังสลบสีและแสงวาววาบ พาดผ่านตรงโน้นตรงนี้ บาลี่จุดแขนสองเมื่องเข้าพลอร์ทันทีและบิดเนื่อบิดตัวอยู่ตรงหน้าเขา เฝยริมฝีปากเห็นไรฟันขาวด้วยอารมณ์เบิกบาน

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 346)

...ยืนอยู่ในความมืดชั่วครู่ก็ค่อยๆ คลำไปยังตะเกียงซึ่งวางอยู่บนชั้น จุดตะเกียงขึ้น
แสงไฟจากตะเกียงดูวิบวมนำวังเวงหนักขึ้นไปอีก

(บุษบกใบไม้ : 181)

แสงแก้วกระทบแสงไฟ ดูแพรวพราวไปทั้งช่องเพดานตรงนั้น

(บุษบกใบไม้ : 408)

สามภพู้สึกวังเวงอย่างไรชอบกล อากาศเริ่มเย็นขึ้นเป็นลำดับ เดือนมีดสนิทเพราะ
เป็นแรมสิบสี่ค่ำ แลเห็นแต่ความระยิบระยับของดวงดาวบนฟากฟ้าที่มีส่วนสูงของสันเขาโค้งขึ้น
และเวิ้งลงเป็นรอยขลิบเหยียดยาว

(บุษบกใบไม้ : 514)

เดือนบนฟ้าไม่ปรากฏให้เห็นเลย มีแต่แสงดาราเกลื่อนพรวิบวาวอยู่จำไป

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 32)

ฟ้าทุกยามไม่เหลือแสงสีใดๆ ให้แลเห็นนอกจากแววระยิบของดวงดาว

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 224)

นางรื่นเริงและพรหมยังคงยืนอยู่บนระเบียงเรือน ก้มลงมองไปยังลานดินเบื้องล่างอัน
วอมแวมด้วยแสงตะเกียงและไฟจากเตาย่างเนื้อที่มีชายผิวดำย่นกำกับ

(ข้ามสี่พันดร : 131)

เครื่องบินพาทั้งสามมาจนเข้าเขตเมืองอันระยิบระยับด้วยแสงไฟสะพรั่งพราวราวนำ
โคมแก้วเจียรระโนมาวางเรียง

(ข้ามสี่พันดร : 243)

เนื้อตัวของเขาเปื่อยก หยดน้ำค้างค้างอยู่ที่โคนผม ที่ปลายคาง ขึ้นเต็มเสื่อกางเกง
กระทบแสงไฟประกายของมันวาวววม

(ข้ามสี่พันดร : 727)

ท่ามกลางเปลวเทียนวาววามบนผนังบางห้องคงสุกปลั่งด้วยแผ่นทองและแผ่นเงิน งาม
สกาพร่างพร่าง ประกายทองและเปลวเทียนคงวับแวมวুবวาบ เพิ่มความมั่งเมื่องที่ดูณ
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 28)

ชายหนุ่มยังคงไขว่ไขว่ไขว่ไขว่หลัง ขณะแห่งนมองท้องฟ้าอันมืดมิดที่ทวยเทพได้นำ
เกล็ดเพชรระยิบระยับมาโปรยไว้
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 206)

นางรำในเครื่องทรงสีทองวুবวาบ วับแวมแวมพร่างด้วยกระบังหน้าและเครื่องห้อย
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 653)

“คุณดัมพ์ชอบเขาหรือเปล่าล่ะคะ” หล่อนย้อนถาม ตามองดูเขาแว่นหนึ่ง ดัมพ์แลเห็น
ประกายระยิบตัดกับแสงจันทร์ จากดวงตาของหล่อนแล้วรู้สึกไม่สบายใจ
(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 535)

บางคนสวมแว่นตา ซึ่งจัดเป็นเครื่องตกแต่งใบหน้าอย่างหนึ่งของสมัยนิยม มีกรอบทำ
ด้วยโลหะเป็นเงาวুবวาบ
(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 780)

แสงแดดระยิบระยับ พร่าพร่าอยู่ในม่านตาเขา แต่สิ่งที่ทำให้เขาพร่าพร่ายิ่งกว่านั้น
คือผู้หญิงสองคน
(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1016)

ห้องว่างเปล่า...กระเป๋าสีเสื้อผ้าของเขาหายไปหมด
แสงไฟวুবวาบเมื่อคืนนี้ปรากฏชัดขึ้นมาในมโนภาพ เขาคงหนีไปตอนนั้นเอง
(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1313)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า พร่างพร่าง แพรวพร่าว พริบวิบวาว วาววาบ วาววาม
วับแวม วুবวาบ วอมแวม ระยิบระยับ แวมระยิบ เป็นคำบอกแสงที่กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้

ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของแสงที่สองประกาย เคลื่อนไหวสลับสับเปลี่ยนกัน หรือภาพของแสงที่กลอกกลิ้งเป็นประกาย โดยกฤษณาได้เลือกใช้คำเหล่านี้อย่างหลากหลาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเลือกสรรคำเพื่อนำมาใช้จนเกิดเป็นจินตภาพที่งดงาม

2. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงอ่อนๆ ที่ค่อยๆ สุกสว่างขึ้น

ดังตัวอย่าง

ลูกหล่อนเป็นผู้ชาย คลอดตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น เมื่อแสงอาทิตย์เริ่มรุ่งรางได้สักครู่เดียว หลังจากที่หล่อนนอนดิ้น กัดฟัน โยกเตียง จิกหมอนอุตุตุด้วยความเจ็บปวดรวดร้าว ปานร่างกายและกระดูกทุกชิ้นในสรรพางค์จะแตกปริกิ้นท์พัง

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 469)

หล่อนแลเห็นนาฬิกาบนผนัง บอกเวลาหกจุดหนึ่งศูนย์ พระอาทิตย์เพิ่งเริ่มแทรกชานขึ้นมื่อเรื่อง

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 469)

สามภพเดินวนรอบเนื้อที่แคบเล็กอยู่เช่นนั้นหลายต่อหลายรอบ กระทั่งแสงเรือของอรุณค่อยๆ รุ่งรางขึ้นระหว่างหลังคาต่อหลังคา

(บุษบกใบไม้ : 26)

ท้องฟ้าเข้าวันนี้ดูอึมครึม เมฆหมอกมากจนบดบังแดดสว่างที่เคยมีเมื่อวันวานให้เหลือเพียงเรือเรือ

(บุษบกใบไม้ : 309)

ดวลเอนอิงพิงเสากฎิอย่างปลอดโปร่งสะลิมสะลือ โลกอันเคยแห้งแล้งแข็งกระด้าง เสมือนโลกมหากัย ที่มีมิติหายใจไม่ออกค่อยผ่อนลงคลายลง พอได้เห็นแสงสีสว่างเรือง เริ่มเรือราง ขึ้นตรงโน้นตรงนี้

(ข้ามสี่พันดร : 694)

แสงเงินแสงทองเริ่มส่องประกายเรื่อราง ขณะที่ร่างทั้งสองยังคงก้าวต่อไป

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 209)

แสงอรุโณทัยเริ่มเรื่อรางจากขอบฟ้า และสลัดความสว่างอย่างสุภาพไปรอบๆ ทะเลสาบ ไซดเขา อีกรั้วทิวสนที่เหยียดยาวอยู่เป็นแนว

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 275)

ทัศนิกาดึ้นแต่เช้า ตั้งแต่พระอาทิตย์เพิงเรื่อเรืองขึ้นจากขอบฟ้า

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 391)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า รุ่งราง เรื่อเรือง และเรื่อราง เป็นคำที่สื่อภาพของแสง อ่อนๆ หรือแสงที่ค่อยๆ สุกสว่างขึ้น ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของบรรยากาศตอนเช้าตรู่ที่มีแสง จากดวงอาทิตย์ส่องสว่างเพิ่มขึ้นทีละน้อย

3. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงสว่าง เจิดจ้า

ดังตัวอย่าง

คุณสายทองทราบได้ยังไงว่าเหมาะะ” คุณบุริถามพลางสูบบุหรี่พลาง ตามองออกไปยัง แสงแดดซึ่งเริ่มส่องจ้าขึ้นทีละน้อย

(ปฐนปิดทอง เล่ม 1 : 379)

ฟ้าคำคีนเป็นสีน้ำเงินเข้ม กระจ่างด้วยดวงดารา

(บุษบกใบไม้ : 299)

แสงแดดจัดจ้าเต็มที ทะเลสวยจนเหมือนแพรวเนื้อดีไม่มีคลื่นเลย มีแต่ลมเบาเรียบ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 17)

จากที่ที่เขาขึ้นนั้น สามารถแลเห็นดวงไฟดวงโตจากเรือ “ไต่หมึก” ล้ำขึ้นๆ สว่างจ้าอยู่ตามขอบฟ้ามีคูดุเป็นราวพรราวตา เว้นระยะกันเป็นช่วงๆ เหมือนมีการเฉลิมฉลองในทะเล

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 126)

ครั้นก้าวลงมาแล้วหันหลังกลับไปมองย้อนขึ้นไป จึงได้พบความสว่างไสวของดวงไฟที่ซ่อนอยู่ภายใต้บันไดนั้น

(ข้ามสี่พันดร : 79)

“ขอให้โชคดีนะคะ” นางสาวทอวยพร ครั้นแล้วทั้งสามจึงเดินตามนักบินออกจากห้องโถงของท่าอากาศยาน ข้ามลานข้างนอกฝ่าแสงแดดจ้าไปยังเครื่องบินเล็กสีขาวขลิบฟ้าอ่อนที่จอดคอยอยู่ด้านขวาของลานบิน

(ข้ามสี่พันดร : 222)

ดาวประกายยังคงเจิดจ้า สุกใส ขณะที่ดวงจันทร์คล้อยหายไปทางฟากนั้น

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 4)

แสงเงินแสงทองเริ่มส่องประกายเรือราว ขณะที่ร่างทั้งสองยังคงก้าวต่อไป จนกระทั่งสู่ความสว่างของแสงไฟหน้าซอยที่แจ่มจ้าทำทนายแสงแห่งยามรุ่งของวันใหม่

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 209)

ตอนกลางคืนเดือนหงาย แสงแห่งเดือนกราดลงสู่สนามจนสว่างไปทั่ว ขาวนวลในลักษณะที่นำความเยือกเย็นมาสู่หัวใจ

(เรือมนุษย์ เล่ม 1 : 527)

ทุกหนทุกแห่งสว่างจ้า ชาวเกินขนาดจนหลอนรู้สึกว่าจะนอนไม่หลับ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 331)

ส่วนคุณวชิเรินไปรู้ความออกมาหนึ่งและมองออกไปสู่สายฝนที่ตกหน้าอยู่ภายนอก จนสนามซึ่งเมื่อสักครู่ชนิดแน่นไปด้วยเครื่องแต่งกายหลากสีของสตรีและบุรุษ บัดนี้ว่างวาย เหลือแต่แสงสปอตไลท์ที่พุ่งจากชายคาเรือนรับรองสอดสว่างจ้า

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 75)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้ใช้คำว่า จ้า กระจ่าง จัดจ้า สว่างไสว เจิดจ้าสุกใส แจ่มจ้า เพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของแสงสว่าง เจิดจ้า เกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจน

4. การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงหม่นมัวและมีด

ดังตัวอย่าง

เมื่อลิ้มตาขึ้น เขาก็ยังสามารถแลเห็นข้าวของในห้องนั้นได้ในความหม่นมัวดีอยู่ เพียงแต่ว่ามันเหมือนมีหมอกมืดคลุ้มและความวังเวงอย่างประหลาดห่อหุ้มรอบตัวเขา

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 222)

หนุ่มสาวเดินผ่านเข้าไปในผืนหญ้าอันสลัวราง สนามด้านข้างยาวจากด้านหน้าไปจดด้านหลัง

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 450)

ปี่ทองออกจากประตูแล้วปิดไว้ตามเดิม คี้นนี้เป็นข้างขึ้นแค่สองค่ำ แม้ฟ้าโปร่งไม่มีเมฆหมอก ก็ต้องมีดสนิทอยู่นั่นเอง

(บุษบกใบไม้ : 164)

ที่พ้นจากแสงส่องตรงๆ ก็มีดหม่นทำให้ภูเขาเคลือบสี แก่บ้างอ่อนบ้างดูสลบส้าง

(บุษบกใบไม้ : 191)

ขับเดินคลอไปกับหล่นในความมืดสลัวของถนน ซึ่งมีแสงสว่างจากร้านค้าที่ถัดไป
เพียงจางๆ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 418)

แสงสนธยาค่อยๆ ลบเลือนลงทีละน้อย กระทั่งเหลือแต่ความมืดมัวหม่น แต่เรือลำใหญ่ก็
ยังคงแล่นฝ่าสายลมตะวันออกไปข้างหน้า

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 617)

มีชายชุกูว์ร่างบึกบึนวัยกลางคนออกมาต้อนรับ พร้อมกับหญิงที่สมมุติว่าเป็นภรรยา
พาเข้าสู่ความมืดสลัวของภายในซึ่งเป็นพื้นดินปรับเรียบ

(ข้ามสี่พันตร : 260)

ยามเมื่อเกิดความรู้สึกตามอารมณ์ที่แปรไป ก็ประหนึ่งฟากฟ้าของเมื่อครู่ที่กระจ่างด้วย
แสงแดด หากอีกไม่กี่นาทีต่อมา ก็คล้ายจะครึ้มคลุ้มด้วยเมฆฝนที่วิ่งไล่จากปลายฟ้า มิใช่ดวงตา
เหม่อลอยหลุดโลกอีกต่อไป

(ข้ามสี่พันตร : 507)

ในความสว่างรางเลือนถัดออกไป คือ แสงหม่นมืดมัวสลัวภายใต้ฟากฟ้าที่จันทราลอย
ดวง สู่แลเห็นแควองศ์โปร่งบางงามสง่า คำของความ เป็นเจ้าหญิงตกยาก มีเพียงห่อผ้าที่ทรงถือ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 86)

นอกจากแสงตะเกียงที่ตั้งอยู่ตรงทางลงห้องใต้ดินเพียงสลัวมัวราง เห็นเพียงเงาตะคุ่ม
ของสองร่างที่อยู่ถัดไป

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 383 – 384)

“อีกครั้งชั่วโมงก็ถึงแล้วครับ” ทหารไทยผู้หนึ่งกำกับคนขับรถ เอี้ยวตัวมาบอกคนนั่งหลัง
เมื่อเวลาผ่านไปอีกนาน...นานจนรู้สึกว้ากัลลัค่า แม้ฟ้าเบื้องบนจะส่องแสงสว่างฉาน หากเบื้อง
ล่างก็ดูครึ้มสลัวมัวหม่น

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 537)

แสงตาที่เคยหม่นมัวของหล่อนสุกใสขึ้นราวกับเพชรที่ได้รับการขัดล้างมาใหม่ฯ

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 489)

ความมืดมัวช่วยเพิ่มความวังเวงและว้าเหว้ให้ทวีขึ้น ทัศนิกามองหาสิทธิไฟ และ
เปิดไฟในห้อง แสงสีนวลกระจายแทนความสลัวเมื่อสักครู่

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 329)

วิฐูต้นก่อนที่เคยตื่น เมื่อตื่นแล้วรีบอาบน้ำแต่งตัวขับรถออกจากบ้านตั้งแต่ฟ้ายังขะมุก
ชะมัว

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 711)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน มีความประณีตในการเลือกสรร
คำที่นำมาใช้ได้อย่างหลากหลาย เช่น คำว่า หม่นมัว สลัวราง มืดหม่น มืดมัว มืดสลัว มัว
หม่น ครึ้มคลุ้ม ขะมุกชะมัว เป็นต้น เพื่อสื่อภาพของแสงหม่นมัว และที่โดดเด่นคือ การนำคำ
บอกแสงที่มีความหมายคล้ายคลึงกันหลายคำมากล่าวซ้อนกัน คือ คำว่า “หม่นมืดมัวสลัว”
“สลัวมัวราง” และ “ครึ้มสลัวมัวหม่น” ซึ่งการซ้อนคำเหล่านี้ เป็นการเน้นย้ำความหมายของคำ
ทำให้ภาพของแสงที่ปรากฏในใจผู้อ่านเด่นชัดขึ้น และนี่ก็เห็นภาพของบรรยากาศตามที่กฤษณา
อโศกสิน กล่าวถึงได้

คำบอกแสงประเภทต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะช่วยสร้างภาพในใจของผู้อ่านให้
แจ่มชัด เช่น “ระยิบระยับ” “พร่างพราว” “วาววาม” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของแสงกระพริบ
ส่องเป็นประกาย แสดงการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังปรากฏเป็นจินตภาพที่งดงามใน
ความรู้สึก น่าประทับใจ และคำบอกแสงบางคำยังช่วยเสริมความรู้สึก เช่น คำบอกแสง
“เจิดจ้า” “สุกใส” ของดาวที่ส่องประกาย หรือ “ความกระจ่าง” ของดวงดาวบนฟ้าที่มีสีน้ำเงิน
เข้ม จะช่วยเสริมภาพของความงดงาม ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลิน สบายใจ นอกจากนี้
กฤษณา อโศกสิน ยังได้ใช้คำบอกแสงควบคู่ไปกับคำที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างประสาน
กลมกลืน เช่น “ความมืดมัวช่วยเพิ่มความวังเวงและว้าเหว้ให้ทวีขึ้น” เนื่องจากแสงที่มืดมัว ไม่
สว่างสดใส ย่อมมีผลกระทบต่ออารมณ์ของตัวละครในขณะนั้นซึ่งอยู่ในภาวะที่ไม่สดชื่นรื่นรมย์
อยู่แล้ว ความมืดมัวของแสงจึงทำให้เกิดความรู้สึกเหงาและวังเวงเพิ่มขึ้นอีก

การใช้คำบอกกลิ่น

ในวรรณกรรมของ กฤษณา อโศกสิน ปราภฏการุใช้คำบอกกลิ่นเพื่อแสดงกลิ่นของสิ่งต่างๆ ตลอดจนบอกลักษณะของกลิ่นและปริมาณของกลิ่น ซึ่งสามารถทำให้ผู้อ่านนี้รู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส คำบอกกลิ่นที่กฤษณา อโศกสิน เลือกใช้ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อบอกลักษณะของกลิ่น
2. การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อแสดงปริมาณของกลิ่น
3. การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นกลิ่นของสิ่งใด

1. การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อบอกลักษณะของกลิ่น

กฤษณา อโศกสิน ใช้คำบอกกลิ่นเพื่อบอกลักษณะของกลิ่นว่าหอมหรือเหม็นอย่างไร ดังตัวอย่าง

“มีอะไรหรือบา” เขาเดินเข้าไปใกล้ มองดูหล่อนเทแป้งฝุ่นลงในมือ และดูไปได้ไปตามชอกคอ กลิ่นกรุ่นนวลละเมียดของมันกระทบจมูกเขาเต็มที

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 199)

นานแล้ว เห็นเขาวิ่งหลุนๆ เข้ามาสู่วงแขนหล่อนให้หล่อนได้กอดรัดจูมพิต แก้มของเขา หอมกรุ่น ผิวละเอียดที่หน้ากับหน้าที่แนบกัน ความสุขสันต์เหลือไม่รู้มาจากไหน จึงได้ซาบซ่านราวกับชโลมด้วยน้ำอมฤตปานนั้น

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 466)

เขาไปกรุงเทพฯ เขาฝากรถจี๊ปไว้ที่ที่ทำการป่าไม้ในตัวเมืองเชียงใหม่ พอลงจากรถไฟก็ไปเอารถ พาหนุ่มสาวทั้งสามไปกินข้าวชอยล์ที่ร้านที่มีน้ำชาใบเตยหอมกรุ่น บนถนนที่ชะตาร่องระงมไปตลอดทางว่าแสนร่มรื่นอะไรปานนั้น

(บุษบกใบไม้ : 104)

“แหม...นี่ถ้าผมให้ปันเนื้อผมได้ก็จะบริจาค คงเหม็นเขียวหึ่งยิ่งกว่าเนื้อไก่อีก”

(บุษบกใบไม้ : 120)

บางปีก็เก่าคร่ำครึจนแทบจะเปื่อยคามือ เคราะห์ยั้งดีที่ไม่มีใบละยี่สิบห้อยร่องแวง
เหม็นบูดอยู่ระหว่างใบสีม่วง

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 336)

“เหม...มาได้เวลากินเป๊ะละนะ” ซับหัวเราะพลางขยับเปิดฝาหม้อ ข้าวยังร้อน ควัน
พวยพุ่งออกมาหอมกรุ่น

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 694)

กลิ่นฉุนเขียวแสบจมูกจากระถางไฟยังไม่ร้ายเลวชวนเป็นลมหมดสติเท่าณัยน์ตาคน

(ข้ามสี่พันดร : 82)

อีกครั้งคืนที่ทั้งพ่อและพี่หลับผล็อย แม้แต่คอกก็ยกไม่ขึ้น เขาก็ยังเห็นแม่เปิดประตูเข้า
มาช่วยเปลี่ยนกางเกงใน นอกเหนือจากทำความสะอาดห้องหับ มิให้คูลุ้งกลิ่นอับเหม็น

(ข้ามสี่พันดร : 412)

กลิ่นหอมอ่อนๆ เหมือนกลิ่นดอกไม้ปนกลิ่นเครื่องเทศยวรินมาตามคลื่นอากาศของ
ห้องสี่เหลี่ยมคับแคบ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 151)

กลิ่นอับชื้นเหม็นระเหยออกมากระทบนาสิก ชวนให้รำลึกถึงคำพรรณนาในหนังสือ
ฉบับหนึ่ง โดยผู้สื่อข่าวต่างประเทศคนหนึ่งกล่าวถึงเที่ยงวันตอนปลายเดือนเมษายน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 198)

“อาจจะหยุดพักเพื่อประชุมหรือว่าจะเอาอย่างไรก็ได้” พันตรีภวันดรทูลตอบ ขณะที่จุมุก
ได้กลิ่นเน่าเหม็นอับชื้นโชนมา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 523)

“ผมบอกแล้วไงว่า ผมไม่รู้ไม่เห็น พวกมากลากไป โห้! ซวยชะมัดเลย เกิดมาไม่เคยก็ เคย ถูกขังกับไอ้พวกผีห้าซาดานอะไรไม่รู้ เหม็นจะตายโหง

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 323)

ตัวกับข้าวเป็นตัวขนาดเล็กอยู่มุมห้อง เพียงแต่จับที่เหล็กบานตู้ นิธิมาก็สะดุ้งเพราะมัน แผล็บ ยกมือขึ้นดม ก็ได้กลิ่นควาติดมือมา

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 502)

“แกวยังไม่ได้ล้างคะ” หล่อนตอบหัววนๆ สั้นๆ

“ยังไม่ได้ล้างก็ไปล้างเสียก่อน อย่าให้เหม็นคาวนะ” เขาบอกเรียบๆ

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 780)

สบู่หอมกลิ่นราคาแพงเป็นฟองขาวอยู่บนกายเขา สักวันหนึ่งเกิด...สักวันหนึ่งหลังจาก เขาได้ทะยานขึ้นไปจนสูงสุด เขาคงจะได้ตั้งเนื้อตั้งตัวเสียที

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 12)

2. การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อแสดงปริมาณของกลิ่น

การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อแสดงปริมาณของกลิ่น ว่ากลิ่นนั้นมีความรุนแรงเพียงใด และ ลอยอยู่ใกล้หรือไกลตัวผู้ได้กลิ่น

กลิ่นน้ำหอมขจรขยายปลิวฟุ้งมาถึงก่อน อึดใจต่อมาเพชรเรียงในกางเกงขาสั้น เสื้อ ยืดบางๆ ก็เดินมาเลื่อนแก้อื้อซ้ายมือ

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 60)

เขาได้กลิ่นรื่นรวยจากเนื้อตัวหล่อนขณะที่หลีกกัน

(บุษบกใบไม้ : 6)

ระนองเริ่มรู้สึกสดชื่นขึ้น กลิ่นสะอาดอวลอบของอากาศหลังฝนตก คล้ายจะเข้าไป
ชิมซาบอยู่ในปอดของเขาเต็มที่ทำให้ชื่นมื่นแก้ลมหายใจจนเกิดประกายระเปร่าขึ้นมาใหม่

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 220)

กลิ่นไอจากไออากาศและจากราวป่าก็ดูจะชานตามความเย็นเข้ามาอวลอบอยู่โดย
รอบ

(ข้ามสี่พันดร : 138)

ใครคนนั้นสูบบุหรี่...กลิ่นหรืออบอวล ระเหยกำจายราวกับยามนี้มีไฉนนี้ภัย...

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 42)

แจนนิ่งเบียดอยู่กับมณฑาทองบนเบาะหน้าข้างคนขับ น้ำหอมสองกลิ่นระเหยปน
อยู่กับไอเย็นฉ่ำของเครื่องปรับอากาศจนรวยรินไปทั่วตอนหน้า แต่คนขับก็ชอบใจที่สตรีทั้งคู่เป็น
ผู้แปรเปลี่ยนกลิ่นเหงื่อให้เหลือเพียงกลิ่นหอม

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 346)

“ถ้าฉันก็ดีแล้ว หากเกิดอะไรขึ้น อย่าหาว่าฉันใจดำ” หล่อนพูดอย่างเฉียบขาด ก่อน
จะสะบัดหน้าหันหลังเดินออกไป ทั้งกลิ่นน้ำหอมชั้นสูงราคาขวดละ 250 บาท อบอวล อยู่ภายในห้อง

(เรือนมนุษย์ เล่ม 1 : 56 – 57)

ผมทรงรากไทรยาวขึ้นกว่าเดิม กลิ่นน้ำหอมอย่างดีเหมือนกลิ่นดอกสายหยุดอบอวลไป
ทั่วห้อง

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 999)

“ผมไม่เคยคิดว่าผมมีอะไรเหนือประชาชน” “นาย” กล่าวเนิบๆ กลิ่นซิการ์เริ่มขจรจาย
ไปทั่วห้อง

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1353)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า ขจรขจาย รื่นรอย อวลอบ อบอวล ระเหย และกำจาย เป็นคำที่บอกให้รู้ว่ากลืนนั้นไม่รุนแรง เมื่อภุชณา อโศกสิน นำมากล่าวควบคู่กับกลืนต่างๆ จึงทำให้ผู้อ่านนึกถึงกลืนอ่อนๆ ที่ลอยตัวกระจายอยู่ใกล้ตัวผู้ได้กลืน

กลืนคาวคละคลั่งไปทั่วบริเวณ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 50)

เมื่อกลับออกมาถึงรถ หญิงสาวจึงเอ่ยกับน้องชายผู้ก้าวขึ้นมา นั่งตอนใน นั่งเงียบเฉย กลืนสาบสงจากกายตัวฟุ้งอวลเมื่อเหงื่อเริ่มออก

(ข้ามสี่พันดร : 327)

สารรูปของดวลเมื่อชั่วโมงที่ผ่านมา กับกลืนสาบสงแกมเห็นคาวยังคละคลั่งชวนให้ คลื่นไส้อยู่ตรงปลายจมูกไม่จางหาย

(ข้ามสี่พันดร : 389)

กลืนกัญชาคลั่งตรลบ โชคดีที่ซานเรือนกว้างโล่ง ไม่มีหลังคา เพียงไม่กี่อึดใจ ทั้งควัน และกลิ่นก็ทยอยกันจางไปกับลมดีก

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 504)

“กลุ่ม กลุ่มเป็นบ้าเลย” เกี่ยวบนพลาจเปิดมุ้ง ลูกออกมาตรงซานแคบๆ ผุๆ ที่ใช้ทำ ครัวและซักผ้า กลืนน้ำคาวคละคลั่งไปทั่ว

(เรือมนุษย์ เล่ม 2 : 668)

วิฐประหลาดใจเต็มที หล่อนรีบลงบันไดโดยเร็ว พอโผล่เข้าไปก็ได้กลืนชิการ์คละคลั่ง ทั่วห้อง

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 413)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า คละคลุ้ง ฟุ้งอวล และคลุ้งตรลบ เป็นคำที่บอกให้รู้ว่า กลิ่นที่สัมผัสได้นั้นรุนแรง เมื่อภูษณานำมาประกอบกับกลิ่นต่างๆ ที่กล่าวถึง จึงทำให้ผู้อ่านนึกถึงกลิ่นที่มีปริมาณสูง และสัมผัสกลิ่นนั้นได้อย่างรวดเร็ว

3. การใช้คำบอกกลิ่นเพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นกลิ่นของสิ่งใด

ในบางครั้ง ภูษณา อโศกสิน จะบอกเพียงว่าเป็นกลิ่นของอะไร เช่น กลิ่นเลือด กลิ่นควันไฟ แต่ผู้อ่านก็สามารถจินตนาการถึงกลิ่นที่ภูษณา กล่าวถึงได้ ซึ่งส่วนหนึ่งจากบริบทที่แวดล้อมกลิ่นนั้นๆ อยู่ และความคุ้นเคยในกลิ่นนั้นจากประสบการณ์ของผู้อ่าน ดังตัวอย่าง

กลิ่นน้ำหอมขจรจายปลิวฟุ้งมาถึงก่อน อึดใจต่อมาเพชรเรียงในทางเกงขาสั้น เสื้อยืดบางๆ ก็เดินมาเลื่อนเก้าอี้ซ้ายมือ

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 60)

ในห้องครัวที่อยู่ขวามือ มีคนครัวหญิงสองคนกำลังช่วยกันทำกับข้าวเช้า กลิ่นปลาเค็มทอดคลุ้งออกมาชวนให้อยากอาหาร

(บุษบกใบไม้ : 127)

“จริงๆ ด้วยคะ กลิ่นชอบกลจัง”

“นี่ละ...กลิ่นกัญชา”

(บุษบกใบไม้ : 152)

โถ...รูปร่างหรือก็ยั้งกับพระอภัย จะมาทำงานในเรือซึ่งแสนหนัก อดนอนตึกคืนเที่ยงคืน เกือบกกลิ้งอยู่กับกลิ่นคาวปลา ผกโผนไปบนยอดคลื่น ในความว่างแฉะของขอบฟ้าและพรายน้ำได้นานสักเท่าไร

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 115)

ท้องเรือค่อนข้างสกปรก มีกลิ่นกับข้าว กลิ่นคาวปลา รวมทั้งกลิ่นที่นอนซึ่งขาดการทำ ความสะอาดของพวกลูกเรือคละเคล้ากันจนแยกไม่ถูกว่ากลิ่นอะไรบ้าง

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 198)

เหงื่อซึมทั่วหน้าผากเรื่อยลงมาถึงทรวงอกและฝ่ามือ เพียงวันได้กลิ่นสมุนไพรตากแห้ง
ที่หญิงชู้คนหนึ่งนำมาใส่อ่างดินเผาเล็กๆ แล้วจุดไฟพลางก้มลงสูดควัน

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 255)

แม่อยากตายในลูก...แม่อยากตาย” สกาวพิมฟ้าขณะฟังพนักหลับตาพลางสูดยาดม
จากกัลกในมือ กลิ่นพิมเสนและเมนทอลช่วยให้เธอดีขึ้น หากใจทั้งหมดก็ยังคงรอน

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 714)

มองเดินๆ พอให้รู้ว่าสู้นั้นคือชาวไร่ พลังหล่อนก็ถอยออกมา ไม่เดินผ่านกลางเพิงไปสู่
ประตูหลัง เพียงแต่เดินอ้อมไปหาเขาผู้กำลังติดเตาตั้งน้ำ กลิ่นควันไฟจึงอบอวล

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 25)

หัวหน้านิลกล่าวตอบพลางนั่งลงที่โต๊ะใกล้ๆ กลิ่นดินและใบไม้ระเหยจากแอ่งหลังครัว
ขึ้นมาเพียงจางๆ แข่งกับกลิ่นกาแฟร้อนๆ แม้หอมไม่มากเหมือนกาแฟเข้มข้นในกรุงเทพฯ หาก
ก็มีความหมายทุกสายควันอันลอยวนในแสงไฟ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 360)

ความรู้สึที่กลับมา มีกันและกัน ที่ถ่ายเทผ่านฝ่ามือไปสู่กันบึ้งของหัวใจ ทำให้
บรรยากาศภายในได้หลังคาโรงพยาบาลชั่วคราวอันคลั่งด้วยกลิ่นเลือดและกลิ่นแอลกอฮอล์
กลิ่นความตายและความสูญเสียกลายเป็นละอองอันไร้ความหมาย ลอยละล่องอยู่โดยรอบ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 551)

สักครู่ใหญ่ หล่อนก็หอมฟุ้งออกมาจากห้องน้ำด้วยกลิ่นสบู่อย่างดี

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 577)

บ้านพงษ์สุภาพอยู่ตั้งเป็นสิบกิโลเมตร แต่ก็ยังได้กลิ่นเหล่าฝรั่งจวนๆ จากลมหายใจของ
เขาคล้ำกับว่ามันถูกผนังกั้นอยู่บนเนื้อหนังบริเวณซอกคอ

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 376)

กลิ่นแกงส้มร้อนจัด ระเหยขึ้นมาตามควันจางๆ มารดาเขาคูมเด็กยกอาหารเสร็จสรรพ จึงนั่งลงรับประทานร่วมกับเขา

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 188)

มันเหมือนกับเป็นหน้าที่ที่เขาจะต้องจบ...และดับทุกซีให้หล่อน มากกว่าจะปฏิบัติด้วยใจเส่งหา แต่เขาก็ยังได้กลิ่นแป้งหอมอ่อนๆ จากหล่อนจนกระทั่งบัดนี้

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 495)

จะเห็นได้ว่าการใช้คำบอกกลิ่น นอกจากจะบอกให้รู้ว่ากลิ่นนั้นหอมหรือเหม็นแล้ว กฤษณา อโศกสิน ยังได้เพิ่มรายละเอียดของกลิ่นนั้นด้วยว่าหอมหรือเหม็นอย่างไร เช่น เหม็นบูด เหม็นเขียวหึ่ง หอมกรุ่น และยังสอดแทรกความรู้สึกที่มีต่อกลิ่นด้วย เช่น “กลิ่นฉุนเขียวทำให้แสบจมูก” “กลิ่นสาบสางแกมเหินควายยังคละคลุ้งชวนให้คลื่นไส้” อีกทั้งยังได้บอกถึงปริมาณของกลิ่นด้วยว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด เช่น ใช้คำว่า อบอวล กำจาย เพื่อบอกให้รู้ว่ากลิ่นนั้นไม่รุนแรง และใช้คำว่า คละคลุ้ง คลุ้งตรลบ เพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นกลิ่นที่รุนแรงมีปริมาณมาก และในบางครั้งก็อาจจะใช้คำบอกกลิ่นที่เป็นกลิ่นของสิ่งต่างๆ เช่น กลิ่นคาวปลา กลิ่นปลาเค็มทอด กลิ่นควันไฟ กลิ่นแกงส้มร้อนจัด เป็นต้น โดยไม่ได้ใช้คำบอกกลิ่นที่เป็นคำเฉพาะว่าหอมหรือเหม็น แต่ผู้อ่านสามารถนึกถึงกลิ่นที่กฤษณา อโศกสิน กล่าวถึงได้จากความคุ้นเคยในกลิ่นนั้นด้วยประสบการณ์ของผู้อ่าน ซึ่งความละเอียดอ่อนในการใช้คำบอกกลิ่นเหล่านี้สามารถทำให้ผู้อ่านนึกถึงกลิ่นต่างๆ เหมือนได้สัมผัสด้วยตนเอง เกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง

การใช้คำบอกรส

กฤษณา อโศกสิน ได้นำคำบอกรสมากล่าวถึงรสชาติอาหาร ทำให้งานวรรณกรรมมีความละเอียดอ่อนงดงามในความรู้สึก ช่วยปลูกฝังจินตนาการเสมือนผู้อ่านสัมผัสรสชาตินั้นด้วยตนเอง ซึ่งคำบอกรสที่ปรากฏในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การใช้คำบอกรสที่เป็นคำเฉพาะ
2. การใช้คำบอกรสที่เป็นคำขยายทั่วไป

1. การใช้คำบอกรสที่เป็นคำเฉพาะ

การใช้คำบอกรสที่เป็นคำเฉพาะ คือ การใช้คำที่ทำหน้าที่บอกรสชาติโดยตรงว่าเปรี้ยว หวาน เค็ม และเผ็ด ดังตัวอย่าง

ความเย็นฉ่ำในห้องช่วยให้อาการดีขึ้น แต่กระนั้น หล่อนก็ไม่วายพะอืดพะอมขมปลายลิ้น

(ขุนปัดทอง : 433)

“อะไรก็ได้ที่เปรี้ยวๆ เค็มๆ” หล่อนหัวเราะนิดๆ

(ขุนปัดทอง : 436)

เพียงรายนานี้สุดมไปด้วยลิ้นจี่ทั้งสดและหวาน

(บุษบกใบไม้ : 134)

น้ำทะเลเค็มจัดซัดซ่าจากข้างเรือกระเซ็นต้องแขนและอกเสื้อสีขาวจนเปียกไปแถบหนึ่ง แต่หล่อนก็สนุกสนานรื่นรมย์

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 18)

“แพงแต่ก็แยะนะพี่ โลงนี่สองถุงใหญ่เขียว หมึกอบเขาทำสำเร็จแล้ว รสดี บดเสร็จเลย นุ่มปากไม่ต้องเสียเวลาเคี้ยวนาน มีเค็มๆ หวานๆ เผ็ดๆ ครบ”

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 28)

เขารู้สึกหิวติดขึ้นมาทันควัน ผัดผักคะน้ากับกากหมูมีรสเค็มปะแล่มๆ กับไข่เจียว เลยกลายเป็นอาหารวิเศษมีอนั้น

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 694)

ส้มตำมีสองจาน เผ็ดมากและเผ็ดน้อย ผักสดจานใหญ่ ทั้งผักกาดขาวอบกรอบ ก้านคุณงามน้ำ หักเป็นท่อนๆ ซ้อนไว้ชวนกิน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 263)

เจ้าหญิงทรงจับขาไก่กักตัวอย่างง่ายและเพลิดเพลิน ด้วยว่าไก่นั้นเนื้อนุ่มเค็มปะแล่มๆ
แกลุ่มกับส้มตำ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 263)

“เชื้อใหม่สมัยนี้รู้จักผู้ชาย 2-3 วัน ก็ขึ้นโรงแรมกันแล้ว ส้มตำนี่อ่อนเปรี้ยวอ่อนเค็ม
ขอเติมหน่อยเถอะคุณรส”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 176)

“โอ! ชูจะมีที่เกี่ยวที่ไหน” หล่อนตอบเสียงหวานแหลม ดมพิติดตามมาข้างหลังได้แต่
กลิ่นน้ำลาย นึกถึงขนมหวานบางชนิดที่หวานแสบไส้ จนไม่อยากจะให้เข้าปากเป็นคำที่สอง

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 182)

“หวานมันจะดีหรือ”

จีนคนขายมองอย่างสงสัย แล้วก็ตอบว่า

“ก็มีเปรี้ยวมันเหมือนกัน กระเดียดเปรี้ยวกระเดียดหวาน”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 737)

“ไปในครัวนะ ให้มวนชงกาแฟดำขมๆ ให้สักถ้วยเถอะ”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 119)

“หวานดีจังคะ เชิญคุณไสซี่คะ เมื่อคืนเหนื่อยควรรทานมาก” คุณวจีบอก

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 143)

“ของคุณวิฐไม่ใช่ขวดเจียหรือกระโถ โขดกระเบื้องขวามีรูปกั้งหันลมสี่ครามนั่นดีกว่า
เหล้าหวานรสซ็อกโกแลต คงเหมาะกับผู้หญิงดีกว่าบรันดี มันหวานกลมกล่อมเหลือเกิน”

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1006)

จากตัวอย่างข้างต้น คำบอกรสที่กฤษณา อโศกสิน นำมาบอกรสชาติของอาหารนั้น
ไม่เพียงแต่บอกรสว่าเป็นคำที่บอกรสชาติโดยเฉพาะว่าเปรี้ยว หวาน เค็ม และเผ็ดเท่านั้น แต่

กฤษณา อโศกสิน ยังได้แจกแจงรายละเอียดของรสนั้นๆ ว่า เค็มอย่างไร เช่น เค็มจัด เค็มปะแล่มๆ หรือหวานแค่ไหน เช่น หวานแสบได้ รวมถึงการแทรกอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อรสเหล่านั้นด้วย เช่น รสชาติหวานกลมกล่อมของเหล้าหวาน

2. การใช้คำบอกรสที่เป็นคำขยายทั่วไป

การใช้คำบอกรสที่เป็นคำขยายทั่วไป คือ การนำคำขยายที่ขยายคำอื่นๆ ทั่วไปมาใช้เพื่อบอกรสชาติ ดังตัวอย่าง

“สีสวยจังเลย” บาดิยกแก้วทรงสูงสีขาวซึ่งบรรจุน้ำสีชมพูอ่อนชูขึ้นดูในแสงไฟ และแล้วจึงลดลงจิบ “รสดีจังคะ เย็นเจี๊ยบเชียว”

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 69)

หล่อนยกแก้วขึ้นจิบพลางพยักหน้า

“รสเข้มข้นดีจัง”

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 437)

อาหารทยอยมาถึง สิ่งที่เขาไม่ได้สำหรับที่นี่คือข้าวเหนียวกับเนื้ออย่างที่มีน้ำจิ้มรสเด็ด

(ข้ามสี่พันดร : 355)

ต่อจากไก่ทอดก็มีส้มตำรสเด็ด...ผัดยอดผักทอง ซึ่งเมื่อตักเข้าปากคำแรก ทั้งแจนิตและฮันส์ต่างก็ร้องเป็นเสียงเดียว

“วิเศษสุด...วิเศษสุด”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 263)

“ซूपหัวหอมเป็นอีกอย่างที่ไม่ควรพลาด รสชาติซूपหัวหอมของที่นี่ละเอียดละไมแต่เข้มข้นอร่อยมาก”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 622)

ความใคร่ได้ของเขาที่มีต่อหญิงสาวสองคน ชูดาและนิธิตา แตกต่างกันเป็นสองแบบ แบบของชูดานั้นเป็นแบบที่ปลูกปลอบอารมณ์เขาให้ชื่นมื่นดูจได้รสของวิสกี้อันแรงร้อน

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 518)

เขาปรารถถึงขวดเหล้าฉบับพลัน และเทมันลงสู่แก้วจนเต็มปรี ตุ่มเพียวๆ เข้าคอโดยไม่พะวงหน้าเยิน คล้ายกับจะให้รสชาติบาดคอของมันข่มความแสบทรวงอย่างพิลึกก็ก็ทำให้ราบคาบลง

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 223)

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า ดี เข้มข้น เด็ด วิเศษ เป็นคำขยายที่สามารถนำไปขยายคำอื่นๆ ได้ และคำเหล่านี้เมื่อนำมาใช้เพื่อบอกรสชาติของอาหาร ทำให้ผู้อ่านนึกถึงรสชาติของอาหารที่ผสมผสานกับความรู้สึกที่มีต่อรสชาตินั้นด้วย เช่น รสละเมียดละไมแต่เข้มข้นของซุปล้วนหอม หรือรสชาติบาดคอของเหล้า

จากตัวอย่างทั้งหมดจะเห็นได้ว่าคำบอกรสเหล่านี้ช่วยสร้างจินตภาพที่ประณีต และชัดเจนในความรู้สึกของผู้อ่าน โดยไม่เพียงแต่บอกรสโดยตรงว่าเป็นรสใดเท่านั้น แต่ยังเพิ่มรายละเอียดของรสชาตินั้นอีกด้วย อีกทั้งได้สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อรส เพื่อกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่านเสมือนว่าได้สัมผัสรสชาตินั้นด้วยตนเอง

การใช้คำเพื่อแสดงอาการ การเคลื่อนไหว

ภฤชนา อโศกสินได้นำคำบอกอาการ การเคลื่อนไหวมากล่าวถึงลีลาการเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของอาการและการเคลื่อนไหวเหมือนดังเห็นภาพเหล่านั้นด้วยตนเอง คำที่แสดงอาการและการเคลื่อนไหวที่ปรากฏในวรรณกรรมของภฤชนา อโศกสิน สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวไปข้างหน้า และการเข้าประชิดอย่างรวดเร็ว
2. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ
3. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนที่ขึ้นที่สูงอย่างรวดเร็ว
4. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวในอากาศ

1. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวไปข้างหน้า และการเข้าประชิดอย่างรวดเร็ว
ดังตัวอย่าง

พอแน่ใจว่าเป็นเขา หล่อนก็รีบวิ่งหลุนๆ ออกมาเปิดประตูเหล็กโปรงๆ เตี้ยๆ ด้วย
ท่าทางปิติยินดี แล้วอ้อมมาทางที่เขานั่ง

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 216)

บาลีเกือบจะไม่ได้ตอบคำถามห้วงใยของเธอ หล่อนก้าวพรวดๆ ถึงชั้นบน ห้องกลางที่
เคยเห็นเขานั่งนั้นปิดไฟเงียบ มีไฟดวงเดียวตรงทางที่จะเลี้ยวไปห้องอาและห้องหล่อน บาลีเข้า
ห้องปิดประตู แล้วร้องให้ออกมาแรงๆ จนเนื้อตัวสั่นสะเทือน

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 175)

คุณทวิลุกขึ้นเช่นกัน ปราดไปเคาะประตูตึ๊งๆ อย่างลึมตัว

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 301)

ชีวันก้าวพรวดๆ ถึงเก้าอี้ที่คู่บ่าวสาวนั่งพนมมือ ความรีบทำให้เขาหน้าสังข์เกือบถ่วง
ตะไลลงบนมือน้องสาว

(บุษบกใบไม้ : 3)

พอหันมาเห็นเขาและสามภพยื่นแขนออก หนูน้อยก็ทิ้งช้อนตะเกียบตะกายลุกขึ้นยืน
บนม้ายาว พลังไผ่เข้าสู่อ้อมกอดของลุง

(บุษบกใบไม้ : 552)

หล่อนหมดความอดทนถึงกับต้องไผ่เข้าไปคุกเข่าตรงหน้ามารดา กอดเอวนางเสงี่ยม
แล้วฟูบลงสะอึกสะอื้นอยู่กับดัก

(บุษบกใบไม้ : 578)

ลำแสงจากไฟเรือขึ้นสูงแล้วลงต่ำตามอาการระจอนของเรือ ส่องให้เห็นคลื่นเป็นลูกๆ
แล่นควักๆ ตามกันมาลูกแล้วลูกเล่าไม่มีว่างเว้น

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 212)

เสียงร้องวัดดั่งขึ้น และไฟก็เปิดพริบขึ้น แต่ระนองไม่รอช้า ไม่ทันดูด้วยซ้ำว่าเจ้านั้น
ตายหรือประการใด เขาฉวยกระเป๋าก็แผ่นผืนลงไปยังประตู ถอดกลอนพรวด วังไม่คิดชีวิต

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 965 – 966)

เขาสั่งเรือกลับท่าทันที ไม่ทันได้หายใจกันละ พอทำตะสะพาน ก็พุ่งพรวดไปข้าง
หน้าราวกับลูกธนู เรื่องปลานั้นปล่อยให้ลูกน้องจัดการ ตัวเขารีบไปพบมารดา

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 1045)

สิชลกำลังจะกินข้าวพอดี เสียงรถมาจอดหน้าบ้านไม่ได้ทำให้หล่อนนึกสงสัย แต่พอได้
ยินเสียงกริ่งประตูก็ชะงักออกไป ครั้นพอเห็นเขาชะเง้อชะเง้ออยู่ตรงนั้น สิชลก็ถลาร้อนออกมา
โดยเร็วราวกับว่าว่าได้ลมบน รีบถอดกลอนมือสั้น

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 1079)

“ผมกลับห้องดีกว่า” เขาอดรนทนไม่ได้จึงเอ่ยขึ้น

ข้างใน...ในอกเขาขณะนี้มีการประหนึ่งคลื่นลูกย่อมที่วิ่งรี่จากกลางทะเลตรงเข้าโถม

กระแทก

(ข้ามสี่พันดร : 82)

“คุณเดื่อน” เขาก็มีท่าคล้ายแพ้อคล้ายละเมอแล้วความหาคคล้ายหล่อนเคลื่อนไหวเข้ามา
แล้วถอยออกไป จนเขาถลันตามพลางไขว่คว้ายามเมื่อฝันลมโยกโยนจนหนหนึ่ง หล่อนหล่นหาย

(ข้ามสี่พันดร : 399 – 400)

บางศพมีมือโผล่ออกมา อยู่ในสภาพดีพอสมควร (สำหรับความเป็นศพ) ผมเหลืออบดู
ลกๆ แล้วรีบจำพรวดๆ หนีเลย ไม่เหมือนท่านเมิ่งที่อ้อยอิ่ง พินศพิศเพ่งอยู่นั้นแล้ว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 711)

มธุรสพุงปราดออกไปตรงช่องว่างที่สามี่แหวกทางให้ราวกับจรวด พริบตาเดียวก็ไปยืน
หอบอยู่ที่ห้องบุตรสาว

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 44 – 45)

ปลายปากกาแล่นปราดๆ ไปตามหน้ากระดาษ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 285)

ความจริงเขาสนิทกับวิธมาก และเวลานี้ก็ยังสนิทเหมือนเดิม แต่เมื่อเขาก้าวเข้ามาใน
ห้องนี้เมื่อนาทีที่ผ่านไปมีความรู้สึกบางสิ่งบางอย่างแล่นปราดขึ้นมากระทบใจของเขากะทันหัน

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 424)

2. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ

ดังตัวอย่าง

เขาได้ยินเสียงสะอื้นเบาๆ แห้งโหยจากทางโน้นทางปลายสายซึ่งผู้ฟังหายง่วงแล้วโดย
สิ้นเชิง เพียงแต่ว่ามีน้ำตาพรูลงมาอาบหน้าแทน

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 340)

ทั้งสองปากมีดงก้วยหนาแน่นสลัดกับไร่ข้าวโพด และหญ้าสวดยใบยาวเรียว เขียว
อ่อนแกมประกายน้ำเงิน ยามลมสะบัดโบกก็พาหญ้าทั้งไร่เอนลู่ ดูสละสลวยเหมือนเกลียวผม
ของสตรี

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 141)

ต้นข้อสดๆ ที่เขาเคยเห็นมันสูงสล้างอยู่ในอากาศเมื่อไม่นานมา กำลังยุบยอบย็น
เกรียมอยู่ ในแสงแดงฉานของอาณัติจักรไฟ

(บุษบกใบไม้ : 529)

พวกลูกเรือจะไม่ตกอกตกใจเสียเลยกับอาการที่เรือเอนขึ้นๆ ลงๆ แต่ระนองเกาะเสาเรือไว้แน่น

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 210)

ขับหลบเข้ามาในแก่ง ขณะที่ฝนซึ่งโปรยเม็ดบางๆ เมื่อสักครู่เริ่มตกหนา และหนาขึ้นจนเกิดเสียงอื้ออึงไปทั้งทะเล

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 212)

“แม่ ใ้พวกเช่าเรือมันได้หมึกสองร้อยโล”

เขาพูดผ่านริมฝีปากแห้งๆ แล้วน้ำตาที่เอ่อท่วมวงพวงลงมา

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 518)

แม้เรือจะเอนขึ้นลงตามแรงน้ำ หากเขาเกาะราวไว้แน่นปล่อยตัวไปตามเรือย่อมต้องได้รับความสนุกอย่างสมบูรณ์

(ข้ามสี่พันดร : 169)

ฝนโปรยสายตั้งแต่เช้าตรู่ แม้กระทั่งรอดจอดเทียบบนลานด้านหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแอฟริกาใต้แล้ว สายน้ำบางเบาที่ยังไรยตัวลงมาเรื่อยๆ ท่ามกลางพากฟ้าอำลุ่ม

(ข้ามสี่พันดร : 212)

“แม่เข้าใจลูก แม่เข้าใจ” นางสาวที่ยังคงบีบมือลูกไว้แน่นสงสารเขาสุดซึ้ง จนน้ำตาร่วงลงมาพรูพราย

(ข้ามสี่พันดร : 608)

น้ำพระเนตพรูพราย ลงมาอีก จนทรงรู้สึกว่ามันไม่ไหว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 199)

อัสสุชลที่ทรงคิดว่าสิ้นแล้ว กลับไหลหลังพรั่งพริ้วด้วยความสะท้านสะเทือนอย่างรุนแรง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 197)

สายฝนที่แม่ซาหลงแล้ว หากก็ยังพรั่งพรูมีรู้หยุดเหมือนม่านแก้วอันแพรวพราวแห่งยาม
เช้าของปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2523

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 245)

น้ำตาหล่นร่วงพรูลงมาเหมือนสายฝน ริมฝีปากเบ้าออกเล็กน้อยดูไม่ผิดกับเด็กเล็กๆ
นิยามจึงกอดศีรษะนั้นไว้

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 57)

รถเริ่มฝ่าสายฝน ซึ่งแต่แรกตกลงมาเพียงบางๆ หลายนาที่ต่อจากนั้นก็พรั่งร่วงลงมา
ราวฟ้าทั้งพื้นคือกระชอน

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 653)

3. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวที่ขึ้นที่สูงอย่างรวดเร็ว

ดังตัวอย่าง

พุ่งถี่ขึ้น

ผู้พูดเองก็หลงลืมคนใช้อีกหนึ่งคนเสียสนิท บาลีแห่งนมองดูควันไฟสีเข้มที่ทยอยพวย

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 87)

อากาศ

แม่...หล่นร่วงออกมาเบาๆ แล้วสะดุ้งโลิดเหมือนว่าทั้งร่างถูกโยนคว้างขึ้นไปใน

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 205)

ชายคนนั้นได้มาขุดเจาะถูกตาน้ำของเขา ยังผลให้มันพุ่งกระชูดขึ้นมาเหนือพื้นดิน

(บุษบกใบไม้ : 58)

ดึกคืนคืนนี้ มิได้ทรงเป็นสตรีผู้บอบบาง พเนจรมานอนสิ้นแรงบนสันดินแห่งผืนนาของ
ตะเข็บชายแดนอีกต่อไป หากอำนาจหนึ่งซึ่งอยู่เบื้องหลังได้อัดฉีดความฮึกเหิมห้าวหาญ จนพุ่ง
ทะยานขึ้นมาเต็มตัวเต็มตน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 127)

บรรยากาศสงบ วังเวง เปลวเทียนพุ่งสูง ลูกใหม่เนื้อเทียนจนไหลหยาดลงมา กลาย
เป็นน้ำตาเทียนเกาะเป็นกิ้งก่าขนาบแท่งเทียนสีเหลืองอร่าม

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 335 – 336)

4. คำที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวในอากาศ

ดังตัวอย่าง

“แถวไหนคะ” หล่อนยกสองมือขึ้นสะบัดสะบั้งอยู่ไหวๆ แสดงอาการตื่นตื่นออกนอก
หน้า

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 216)

สองเมืองนั่งไขว่ห้างสบาย นัยน์ตามองไปยังโบไม้ที่พลิกไปมาอยู่ในสายลมเบาๆ

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 279)

ลมยังคงโบกโบยโยกกิ่งมะพร้าวและเตยทะเลกวัดไกว

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 420)

เด็กหนุ่มพยักหน้า รับคำไปอย่างนั้น ขณะที่เขา...ใจที่กำลังสะท้านด้วยความ
คิดถึงแรงกล้าเริ่มส่ายไปส่ายมาดุจว่าวเบือลม มีเค้าว่าอีกไม่นานก็คงตกลงจากอากาศ

(ข้ามสี่พันดร : 651)

ลมพัดจัดพาเอากิ่งมะม่วงข้างห้องไกวกระทบชายคา ไม่นานที่ต่อมาฝนก็ตกเบาๆ
แล้วค่อยๆ หนักขึ้นเป็นลำดับ

(ข้ามสี่พันดร : 557)

เขาคงรักความฝันโดยเฉพาะในฝันนั้นไม่มีคนอย่างนางรื่นเริงหรือพรหมในฝันนั้น มี
อากาศบริสุทธิ์ มีหน้าผาเหมือนลายผ้า มีดอกไม้เล็ก ๆ โผล่จากหุบหินโยกไกวไหวเอนในลม
อ่อน

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 307)

แสงเหลืองแห่งเปลวแดด อันคล้ายร้อนคล้ายแรงแจ่มแจ้งอีกเพียงครู่ จึงลบลับลา
รอน แลเห็นวิหคณกนาผกฉินบินเหิน ประหนึ่งขยับจะกลับรัง หากก็เหมือนเด็กที่ยังสนุกกับเล่น
หัว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 96)

ลมแรงขึ้น โยกยอดมะม่วงที่ขึ้นเรียงตามแนวรั้วสายไอนประหนึ่งจำราย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 353)

ไม้ยืนต้นสูงใหญ่อันแผ่ออกปกคลุมหลุมหลบภัยสนาม กำลังกวัดไกวเอนเอน โยน
ยอดอยู่ไปมา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 357)

นกหลายชนิดโผบินบินร่อนอยู่ในอากาศ ส่งเสียงจ้อกแจ้กจุกจิกชวนให้ผ่อนคล้าย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 468)

ลมจากมหาสมุทรอินเดียพัดแรง...ตีพระเกศาแกว่งไกว

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 654)

ต้นไม้บนสองฝั่งทาง ทั้งที่อยู่ใกล้และไกลลิบเบื้องหน้าโนนเอนระเนระนาดราวกับ
ผู้คนบ้าคลั่งลุกขึ้นเต้น ลมหอบฝุ่นหมุนคว้างแลดูเป็นเกลียวจนคนในรถต้องรีบหมุนกระจกปิด
โดยเร็ว

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 648)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน มีความพิถีพิถันในการเลือกสรรคำ ที่แสดงอาการและการเคลื่อนไหว เพื่อแนะนำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่แจ่มชัด โดยคำที่ปรากฏนั้น แสดงให้เห็นถึงทิศทางที่ชัดเจน ทั้งการเคลื่อนไหวไปข้างหน้า เช่น คำว่า พุ่งปราด พุ่งพรวด การเคลื่อนไหวจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ เช่น คำว่า ร่วงพรุ พรุพราย การเคลื่อนที่ขึ้นที่สูงอย่างรวดเร็ว เช่น คำว่า พวยพุ่ง พุ่งกระชูด และการเคลื่อนไหวในอากาศ เช่น คำว่า กวัดไควไหวเอน โผผินบินร่อน ซึ่งคำต่างๆ เหล่านี้ เป็นคำที่สื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพลีลาการเคลื่อนไหวของสิ่ง ต่างๆ ได้เสมือนว่าผู้อ่านได้มองเห็นภาพเหล่านั้นด้วยตนเอง

นอกจากนี้ กฤษณา อโศกสิน ยังได้นำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาล่อลวงซ้อนกัน เพื่อถ่ายทอดภาพอาการ และท่าทางของตัวละคร ให้ปรากฏเด่นชัดในใจของผู้อ่าน ซึ่งนับได้ว่า เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่พบในงานของกฤษณา ดังตัวอย่าง

ชีวันพลอยหยุดด้วย แต่ก็พยักเพียดหงึกหงักไปอย่างนั้นเอง เมื่อมองดูกอไผ่สูงใหญ่ที่ มุมห้องที่ได้รับการดูแลจนสวยได้เหลือเชื่อ

(บุษบกใบไม้ : 2)

ขณะที่ทำท่าค่ออ่อนค่อพับอยู่นั้น หล่อนรู้สึกสนุกแทบขาดใจทีเดียว

(บุษบกใบไม้ : 184)

“พี่สามอุบเงียบเขี้ยว คงาย” ชะตาครางพลางกระวีกระวาดลุกขึ้น

(บุษบกใบไม้ : 212)

“เห็นทะเลแล้วยังคิดถึงพ่อ” ทำยที่สุดผณก็สะอึกสะอื้นออกมาอีก

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 23)

เขาทำท่าว่าค่อยยังชั่ว คลายอาการร้อนรุ่ม ครั้นถัดมาอีกพักหนึ่งกลับกระเสือกกระสน ทรนทรายขึ้นมาใหม่

(ข้ามสี่พันดร : 403)

นัยน์ตายังคงแดง เกมอาการกระสับกระส่าย ประเดี้ยวก็ลุกขึ้นยืน เดินไปจนสุดพื้นที่ แล้วย้อนกลับ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 286)

เมื่อ 'รำอัปรา' เริ่มขึ้น...นางรำวัยสิบขวบก็ได้แสดงฝีมือการรำอันแหล่มซ้อยเชื่องช้าด้วยการวางเท้าทอดแขนอย่างเนิบนุ่มนิ่มนวล

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 470)

เกี่ยวนอนกระสับกระส่าย ผุดลุกผุดนั่งอยู่ตั้งแต่หัวค่ำจนดึกดื่น ที่ราคาญที่สุด คือบ้านซึ่งคับแคบเท่ากับ 'แมวดิ้นตาย'

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 664)

เงาของใครคนหนึ่งแวบผ่านเข้ามา วิฐสะดุ้งผวาเกือบจะหวัดร้องออกมาด้วยความตกใจมือที่ทาบอกสั้นริก

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 411)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน ได้นำคำที่แสดงถึงอาการซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงมากล่าวซ้อนกัน ดังคำว่า พยักเพียดหนึ่งหงัก คออ่อนคอพับ กระวีกระวาด สะอึกสะอื้น กระเสือกกระสนทุรนทุราย กระสับกระส่าย แหล่มซ้อยเชื่องช้า เนิบนุ่มนิ่มนวล ผุดลุกผุดนั่ง และสะดุ้งผวา ซึ่งการซ้อนคำเป็นการเน้นย้ำความหมายของคำ และเพิ่มพลังทางความคิดให้แก่ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพที่แจ่มแจ้ง

การใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก

กฤษณา อโศกสิน เลือกรู้คำเพื่อแสดงและเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ซึ่งคำที่บอกถึงอารมณ์และความรู้สึกที่ปรากฏในงานวรรณกรรมของกฤษณา สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกเศร้า เหงา ว้าเหว่ ท้อแท้สิ้นหวัง และเบื่อหน่าย
2. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกเจ็บปวด ทุกข์ และทรมาน

3. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกตกใจ หวั่นไหว หวาดกลัว และระแวง
4. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง โกรธแค้น
5. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกอึดอัด กัดดัน และเคร่งเครียด
6. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกดีใจ พอใจ ตื่นเต้น สนุกสนาน สบายใจ

และมีความสุข

1. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกเศร้า เหงา ว้าเหว่ ท้อแท้สิ้นหวัง และเบื่อหน่าย

ดังตัวอย่าง

บาลีรู้สึกขัดถึงความวิเวกว้าเหว่ในห้วงนั้น จนความตื่นตันไหลป่าเข้ามาครอบครอง
เต็มอก

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 253)

ความทรวดทรมแห่งแล้งของพ่อยังติดตรึงอยู่ในม่านตา มีแต่เค้าของชายผู้ถูกทำลาย
โดยความสมบุกสมบันเท่านั้นที่หลงเหลืออยู่ โดยเฉพาะในหน่วยตาแห่งเกรียมด้วยความหมด
หวัง หมดอาลัย

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 257)

ปีทองขั้บรถอย่างซึ่มที่สุด น้ำตาเอ่อเป็นระยะ...ถึงอย่างไรหล่อนก็เศร้าโศกเสียดาย
อาลัยรักพี่ชายคนโต

(บุษบกใบไม้ : 255)

แสงสุดท้ายของตะวันยามเย็นหลงเหลืออยู่เท่าเส้นด้าย ใจหญิงสาวก็กลับหล่อเหี่ยว
แห้งโหยลงอีก

(บุษบกใบไม้ : 434)

ทะเลบัวแบบนี้ก็เหมาะกับคนบ้าอยู่หรอก... ขึ้นไม่เท่าหอนอะไรมั้ง มันก็จะแห้งเหี่ยว
หงอยเหิงทำให้บ้านหนักขึ้นอีก

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 217)

ระนองไปแล้วจริงๆ บ้านเงียบกริบ มีแต่นางบัวเผื่อนเท่านั้นที่นั่งหงอยเหิงแล้วชิมอยู่
 ตามลำพัง

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 740)

ในที่สุดหล่อนก็เดินกลับ... รู้สึกเหงาเงียบอ้างว้างทีเดียว เงียบอย่างทีลึซดไม่เคยคิดว่า
 มันจะเงียบได้ขนาดนี้

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 984)

หล่อนโทรศัพท์มาลาไปเรียนต่อต่างประเทศ เธอก็ได้แต่ให้ศีลให้พรอย่างปลื้มแทน
 ขณะเดียวกันก็โคกสลดกำสรดเศร่า

(ข้ามสี่พันดร : 272)

'เมื่อคุณพบกับปัญหาการปรับตัว เช่น ต้องพยายามเอาชนะความกดดันของ
 อารมณ์เอาชนะความโดดเดี่ยวเปลี่ยวใจ ความเบื่อหน่ายเหงาหงอย สิ่งแรกที่คุณทำ คือ
 ทำอะไรหรือเที่ยง คุณจะทำยังไง คุณมีวิธีเอาชนะความรู้สึกที่คุณคิดว่าเลวร้ายตกต่ำได้แค่ไหน'

(ข้ามสี่พันดร : 592)

ปานฉะนี้ พี่เขาจะรู้หรือยังถึงชะตากรรมของน้องชาย คงโคกสลดรันทดใจเป็นอันมาก
 อาจฝังรากหยั่งลึกดุจแผลร้ายที่มีอาจถ่ายถอน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 313)

เจ็ดปีเต็มทีมณฑาทองจากไป หมอกาแมลรู้สึกเบื่อหน่ายเอือมระอาต่อข่าวคราวและ
 ปัญหาที่สังคมของเขาต้องแบกรับจากชาวเอเชียอพยพเหล่านี้อย่างยิ่ง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 630)

ดัมพิตคิดไม่ได้ว่า ถ้าลอกเอาความกังวลใจและความอับเฉาเศร้าสร้อยที่สิ่งแวดล้อม
หยาบยื่นให้ออกไปเสียจากหล่อนแล้ว สตรีสาวผู้นี้จะเป็นผู้หญิงซึ่งทรงความงามอย่างน่าพิศไม่
รู้เบื่อที่เดียว

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 489 – 490)

นิมิตมาองดูผีสะใภ้ ก็แลเห็นความเหนื่อยหน่ายท้อแท้ปรากฏออกมาอย่างแจ่มชัด

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 398)

เธอปฏิเสธไม่ได้เลยว่า เธอเกิดอารมณ์เบื่อหน่ายท้อแท้ในคุณสมบัติของเธอ แม้กาล
เวลาจะล่วงไปเท่าใด เขายังคงเป็นเขา ซึ่งอยู่ได้กับตนเอง กับการทำงานกับหนังสือ กับชีวิต
แคบๆ ในครอบครัวตลอดเวลา

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 475 – 476)

หลังจากคืนนั้นแล้ววิฑูกลับซึมเศร้าหมองลงไปอีก และเขาก็ถือโอกาสปลีกตัวเข้าไป
นอนค้างกับมารดาถึงสองครั้ง

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1057)

2. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกเจ็บปวด ทุกข์ และทรมาน ดังตัวอย่าง

เขานั่งไปอึดใจหนึ่ง เกิดความรวดร้อนแปลบขึ้น แต่แล้วก็สลัดออกไปเสียได้ในพริบตา

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 132)

แม้ขณะนี้ ความรู้สึกของหล่อนจะเริ่มปวดเจ็บขึ้นมาแค่ไหนก็ตาม หญิงสาวก็ได้
คำตอบจากความปวดเจ็บนั้นทันทีทันใด

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 146)

ยามหล่อนมีแต่หน้าตาบานแฉ่งหัวเราะว่า มิโยคนทั้งโลกเขาจะทุกข์ระทมตรมทรวง แต่ครั้นหล่อนโคกเศร้ายุบเหี่ยว เขาก็กลับห่วงกังวลปริวิตก เกรงหล่อนจะตรอมใจจนไม่คืนกลับ มาเป็นปีทองที่เขาเคยเห็น

(บุษบกใบไม้ : 567)

นางเสี้ยมอดฆ่าทำทางหล่อนไม่ได้ ก็ยิ้มออกมาด้วยเอ็นดู โห่เอ๋ยลูกเอ๋ย แม้ยามทุกข์ระทมตรมตรมก็ยังไม่วายไม่ละความเป็นเด็กเอาแต่ใจตน

(บุษบกใบไม้ : 579)

บางคู่ทำทางอ่อนแง่นับตั้งแต่มีลูกคนแรกเลยเขี้ยว จะแก้ไขอย่างใดไม่เห็นทาง ฝ่ายชายมักจะไม่ค่อยเป็นอะไรมา แต่ฝ่ายหญิงสติทุกข์ทนมั่นหมั่น น้ำตาเล็ดน้ำตาร่วง ไปตามๆ กัน

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 187)

“ฉันทำได้” เสียงของหล่อนดูคล้ายจะสะท้าน ความสะท้านที่หลุดออกจากทรวงอก เป็นแฉ่งข้างความเจ็บปวดเสียดร้าว

(ข้ามสี่ทันดร : 87)

ภาพเพื่อนหล่อนตอนเย็นวันศุกร์ผ่านเข้ามาชวนให้สะบัดร้อนสะบัดหนาวไม่สร้างคลาย คืบทั้งคืบเขาเป็นไข...หนาวเหน็บเจ็บร้าวทุกซอกซวน หากก็พยายามกัดฟันกลั้นสะอื้น

(ข้ามสี่ทันดร : 635)

ตรงกันข้ามกับหัวอกของเพื่อนเธอที่นอนกอดความแตกสลายของหัวใจ และของกัมพูเจีย มายาวนานด้วยความทุกข์ระทมขมขื่น

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 110)

เพียง ม. ม้า คล้ายไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเป็น อักษรใด ขณะใจของผู้เขียนคงรูดร้าว ตรอมตรม...ตรม เขานึกถึงคำนี้อย่างขมขื่น

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 163 – 164)

ความเจ็บปวดที่เรียกว่าเจ็บที่สุด ปวดที่สุด ร้ายแรงแสบร้อนที่สุดนั้นผ่านไปแล้วนาน
มาก...หากก็ยังจำได้ว่าเจ็บปวดเช่นไรจึงหมายถึงความทุกข์

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 454)

ความพลัดผิดทำให้เด็กสาวเกิดความอับอาย ขมขื่นและรู้ซึ่งว่าสิ่งตอบแทนของความ
ประพฤติที่ออกนอกทางของจารีตประเพณีนั้นเป็นสิ่งที่ยากลำบาก และเจ็บปวดรวดร้าวเกินกว่า
จะมีใครมาช่วยแก้ไขได้

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 300)

มธุรสเกือบจะต้องยกมือปิดหู ‘เคยนอนสองคน บนเตียงใหญ่ๆ’ ของนางใส่นั้น ทำให้
หล่อนปวดแสบปวดร้อนไปถึงหัวใจ

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 83)

ปัจจุบันนี้คำว่า ‘หนังสือพิมพ์ชอบ’ ดูจะมีความหมายมาก เพราะหนังสือพิมพ์เสีย
เวลาเรียงพิมพ์ไม่กี่ชั่วโมง เดียวก็พาดหัวได้ตัวโป่งๆ ก็กระแนะกระเหนเสียปวดแสบปวดร้อน
ตามคอลัมน์ต่างๆ วันเดียวไม่แสบ เจ็ดวันก็ต้องแสบ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 350 – 351)

ชั่วชีวิต เขาเคยฝ่าฟันอุปสรรคมากต่อมาก และทุกครั้งไม่ว่างานหรือคนที่ว่ายาก
แสนยาก เขาก็สามารถทำความเข้าใจและ ‘ผ่านตลอด’ ไปได้อย่างทะลุปรุโปร่ง จนใสรวาวเกิด
ความลำพองในตนเองและสมรรถภาพพิเศษของตน ถึงกับเชื่อมั่นว่าไม่มีสิ่งใดเกินไปสำหรับเขา
แต่มาถึงเดี๋ยวนี้ สตรีผู้เดียวที่มีไต่ยิ่งใหญ่กระไรนักหนา กลับก่อความทุกข์ทรมานใหม่ให้แก่เขา
ถึงขนาดกินไม่ได้นอนไม่หลับ

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1515)

3. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกตกใจ หวั่นไหว หวาดกลัว และ ระแวง

ดังตัวอย่าง

ทุกครั้งที่หล่อนนึกว่าหล่อนจะกลายเป็น ‘แม่’ บาลือกสันขวัญหาย ก็หล่อนรู้ซึ่งแล้ว
นี่นาว่า การทำให้กำเนิดชีวิตที่ไม่สมประกอบนั้น บาปหนักหนาขนาดไหน

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 471)

บาลีไม่กล้าเอ่ยถึงความหวาดหวั่นพรั่นพรึงที่เพิ่งผุดขึ้นมาในใจ เมื่อนั่งฟังเขาสอบ
ปากคำปลอดและเรื่องรามเมื่อสักครู่นี้เลย

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 229)

ช่างนำขนพองสยองขวัญเสียนักหนา เมื่อตระหนักได้ว่าป่าไม้นับแสนๆ ไร่ของทุกๆ
ภาค ถูกมือมีดเหล่านี้ลอบโค่นจนเหี้ยนเตียนหมดแล้วจริงๆ

(บุษบกใบไม้ : 405 - 406)

นางลดความหวังกังวลลงมากแล้ว นับตั้งแต่เสียลูกชายคนโตไปอย่างหาเหตุผลไม่ได้
ปุบปับกะทันหันจนนางตั้งตัวไม่ติด เพราะฉะนั้นก็ขึ้นมาได้อย่างหนึ่งแม้ว่านางจะหวาดวิตก
ทุกซักรือนกับอนาคตของลูกสักเพียงไหน ก็ช่วยแก้ไขวิถีแห่งกรรมของแต่ละคนหาได้ไม่

(บุษบกใบไม้ : 436)

เขาเศร้าใจจริงๆ กับคำถามนี้...ทำไมคนเราจะต้องมีวันใดวันหนึ่งซึ่งต้องผูกประโยคเอา
กับตัวเองหรือกับสายโลหิตของตน อย่างน่าสะพึงกลัวเช่นนี้ด้วยหนอ

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 974)

คนติดยาหรือเคยติด เมื่อเลิกได้ใหม่ๆ ยังไม่ชิน ใครพูดอะไรทำนองไหน จะผิดหูแล้ว
เลยไปถึงผิดใจค่อนข้างบ่อย มันบ่อยของมันโดยอัตโนมัติ...แม้ไม่พูด แค่มอง แค่นำเสียงก็
หวาดหวั่นพรั่นระแวง

(ข้ามสี่พันคร : 87)

“ยังไม่หลับหรือคะ...เหนื่อยไหมคะ แล้วคุณเที่ยงล่ะทำไมยังไม่กลับ” ปากของหล่อนพูด แต่ใจกลับส่งไปไกลลิบ เป็นใจที่ค่อนข้างแหว่งไหว่หวุ่น

(ข้ามสี่พันดร : 306)

สตรีสาวผู้ทำไม่รู้ไม่ชี้ ยังคงรับประทานเรื่อยๆ พูดกับน้องชาย ประหนึ่งพูดไปโดยธรรมชาติ หากในหนที่ยันลิ แสนสั้น หล่อนหัวเราะแหว่งหวาดภัย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 37)

มณฑาทองที่รัก ขอให้ฉันได้ระบายความในใจอันอัดอั้นคับแค้นกับเธอบ้าง แม้ว่าเธออาจตระหนกตกตื่นผวาหวาดในอวสานของฉันขนาดไหน แต่ก็เชื่อมั่นอย่างมากว่า เธอคงนึกเลยไปไม่ถึง โดยเฉพาะไม่ถึงที่สุดของความสิ้นชาติ สิ้นกษัตริย์ และสิ้นอิสรภาพ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 112)

ทั้งสองเดินอ้อมหลังตึกไปยังตึกเล็กของตมภ์ควงคู่นั้ไปอย่างสนิทสนม จนทำให้สายตาของคนรับใช้ที่เดินไปเดินมาอยู่แถวนั้น ต้องมาตามอย่างหวาดหวั่นพรุนใจ

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 151 - 152)

ดวงตาของโสรจวารวาชั้นมานิดหนึ่ง คล้ายหวาดกลัว กริ่งเกรง

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 91)

โดยราณี...เขาไม่อยากจะเชื่อไฟแห่งความคิดของเธอให้ร้อนระอุขึ้นมาอีก เพราะยิ่งเธอวิตกกังวลเท่าใด เขาก็ยิ่งเดือดร้อนมากขึ้นเท่านั้น

(ตะวันตกดิน เล่ม : 521)

4. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง โกรธแค้น
ดังตัวอย่าง

สองเมืองจึงเจ็บแสบ ทั้งรังเกียจดูแคลนนัก

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 264)

ไม่มีคำตอบจากเขา อมรมิ้มปากหนึ่ง ตามองตรงไปข้างหน้า ในใจนั้นมีแต่ความโกรธ จากความโกรธกลายเป็นชิงชัง แล้วก็ถึงกับรังเกียจ

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 304)

ใครจะเดียดต้นกับชีวิตประจำวันสักเท่าใด โกรธเกลียดเกรี้ยวกราดกับความไม่ถูก ทำนองคลองธรรมของระบบระเบียบการบ้านการเมืองขนาดไหน เข้มแข็งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรของชาติบางอย่างที่สูญเสียไปอย่างไม่เข้าเรื่องอย่างไร ปีทองก็ยังคงเป็นหญิงสาวที่ผ่องใส ไม่รับรู้ร้อนเย็นของดินฟ้าอากาศรอบตัวอยู่อย่างนั้น

(บุษบกใบไม้ : 255)

ผิวหน้าปีทองซีดลงถนัดนี้ เพราะไม่รู้ว่าเขา 'ดำ' กราดไปถึงใครถึงพ่อแม่หล่อนหรือ ถึงผู้คนรอบตัวซึ่งเขาเจ็บแค้นชิงชัง

(บุษบกใบไม้ : 389)

“คุณบอกแค่นี้ ผมก็แทบจะตามไปอัดไอ้หมอนี่ซะเชียว” ชับโมโหมุนหันขึ้นมามาก

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 282)

เขาเห็นระนองเดินควงไปกับสำรวจแล้ว เพราะฉะนั้นผมเองก็เลยคุมแค้นเดือนพล่านขึ้นมาทันควัน

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 654)

เขาอาจพูดด้วยความอาฆาตพยาบาทก็เป็นได้ ชายหนุ่มแค้นหัวเราะเหมือนคำราม

(ข้ามสี่พันดร : 102)

สกาไม่ได้ยินเสียงคร่ำครวญหรือแม้แต่โกรธแค้นจากลูกคนโต ขณะที่เธอสะอึกสะอื้น แทบสิ้นลมประดีด้วยเสียใจ แค้นใจจนแทบกระอักเป็นโลหิต

(ข้ามสี่พันดร : 709)

ตาของหล่อนเจ็บแค้น...แค้นลึกกว่าหล่อนมาก

ครั้งหล่อนตัดสินใจไปเรียนต่อประเทศฝรั่งเศส ตาโกรธเคืองจนถึงกับไม่พูดด้วย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 69)

คำว่าทนไม่ได้ของมณฑาทองจึงคล้ายปลายเล็บแหลมที่เพียงเกี่ยวเนื้อพอระคาย ทันทีที่เปรียบกับความคับแค้นของพระองค์ที่ต้องทรงพลัดพรากจากแม่กับไม่มีแผ่นดินจะเหยียบยืน เพียงเท่านั้นก็ลั่นพ่นจนเหลือพรรณนา และยังภาวะเพื่อชาติในภายหน้า ที่ยังไม่รู้ว่าจะตั้งขึ้นหรือล้มลงอีกด้วยเล่า

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 158)

คำว่า ‘คุณพ่ออาจจะกลับมา’ นี้กระมังที่เป็นความหวังอันเรื่องรองในหัวใจของพจนานและมาลาทิพย์ เพราะเด็กชายหญิงทั้งคู่โตพอที่จะเข้าใจความดีเลวต่างๆ ของมนุษย์ ได้แต่เจ็บแค้นเหยียดหยามเด็กหญิงเกี่ยวที่มา ‘แย่ง’ บิดาไป

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 22)

หล่อนไม่มีทางเลือกใดๆ อีกต่อไปแล้ว นอกจากแสดงซึ่งความเมตตาธรรม ทั้งๆ ที่หล่อนก็คงขยะเขยงชิงชิง ครอบครัวยังนางใสสุดพรรณนา

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 77)

‘แต่ท่าทางเธอเป็นคนตรงนะฮะ คุณแม่ของเธอก็ดูซื่อๆ’ ถ้าเขาพูดออกไปอย่างนี้ เขารู้ได้ทันทีว่า วิญจะยังขัดแค้นด้วยความไม่พอใจ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 111 - 112)

บางครั้ง บางคราว ความงามตรงหน้า ก็ทำให้หล่อนเกิดความชิงชังรังเกียจ เพราะรู้ อยู่เต็มอกว่ามันเป็นความงามที่แปดเปื้อนด้วยสิ่งปฏิญูล จนอยากจะชักพอกให้ชาวสะอาด

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 214)

5. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกอัดอัด กัดดัน และเคร่งเครียด ดังตัวอย่าง

ใครก็ตามที่เป็นพ่อเป็นแม่ แม้ตนเองจะเคยโชกโชกอย่างไร ก็มักจะไม่หวังจะได้เห็นลูกสาวของตนโชกโชกเช่นนั้น คุณบุรี่จึงได้แต่ฟังด้วยความอึ้งอืดอัดในแวบหนึ่งเขาคิดขึ้นมาได้ว่ากรรมตามสนองเขาแล้ว

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 196)

สีหน้ายิ้มแย้มเมื่อสักครู่เปลี่ยนเป็นเคร่งเครียดเหมือนกับว่า ชายคนนั้นได้มาขุดเจาะลูกต่าน้ำของเขา ยิ่งผลให้มันพุ่งกระชูดขึ้นมาเหนือพื้นดิน

(บุษบกใบไม้ : 58)

“งานปลูกป่าเป็นตามที่ต้องใช้ความอดทนมากพอๆ กับงานคุมป่าเหมือนกันแหละคะ พ่อปีนะผจญภัยกับความอึดอัดคับใจมาซะหนักต่อนักแล้ว พลัดพลังอะไรไป คนเขาก็ว่าป่าไม้ร่วมมือกับคนนั้นคนนี่กินป่า มันลำบากคะ”

(บุษบกใบไม้ : 80)

ดวลสบตาบิดาอย่างไม่รู้สึกรู้สมในคำบริภาษ เดินตามออกมาเงิบๆ จนถึงห้องกลาง แล้วนั่งลงบนเก้าอี้ตรงข้ามอย่างลอยๆ แลเห็นหน้าชายกลางคนขมวดมุ่นขุ่นเครียด ชวนซ่าแกมสงสาร ทั้งเห็นใจและหน่ายท้อ

(ข้ามสี่ทันดร : 58)

เมื่อจำเจ็ดเหลือบดู...เช่นลูกน้องผู้ภักดี ก็เห็นว่าหัวหน้าของเขาผู้เป็นชายชาญทหารกล้า ตกอยู่ในความหมกมุ่นครุ่นคะนึ่ง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 340)

6. การใช้คำที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกดีใจ พอใจ ตื่นเต้น สนุกสนาน สบายใจ และมีความสุข

ดังตัวอย่าง

คืนนี้นับเป็นคืนแรกที่เขาสดชื่นรื่นรมย์ ผู้หญิงสาวที่นั่งข้างๆ เขา 'ทัน' เขาในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องถึง นอกจากเรื่องธุรกิจ

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 429)

นอกจากความอึดอ้อมปราโมทย์ที่ผุดขึ้นอย่างหวานซึ่งแล้ว บาลียังมีความกังวลเล็กๆ ตามติดมาด้วย

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 229)

ตุ้มจุกจิ้งจางโซ่ของเก่าหลายชิ้น มีพวกลายครามเบญจรงค์และงาแกะสลัก ก้มลงดูพื้น ก็แลเห็นแต่พรมเปอร์เซียผืนบางลวดลายหยดย่อยที่ชวนให้ตื่นตาตื่นใจ

(บุษบกใบไม้ : 403)

ส่วนมากการเดินทางไปเที่ยวทุกครั้งตลอดชีวิตที่ผ่านมาของหล่อนนั้น มักมีแต่ความรมย์รื่นชื่นบาน เมื่อกลับถึงบ้านก็จะมีกำลังวังชาแจ่มใสและสามารถจะติดเชื้ความสุขสำราญไปได้อีกนานวัน

(บุษบกใบไม้ : 543)

นางอ้อมกำลังอึดอ้อมแจ่มใสอย่างยิ่งกับโชคมหาศาลนี้ เพราะนางจะได้มีโอกาสปลดเปลื้องหนี้สินไม่ต้องเสียดอกเบี้ยทบต้นให้นางขุนอีกต่อไป

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 342)

เป็นอันว่าระนองซ้อสายสร้อยคอให้สำรวจหนึ่งเส้นหนักสองสลึง แล้วหล่อนก็ขอทองห้อยคอเล็กๆ เป็นรูปปลาราคาอันละสามร้อยบาทอีกหนึ่งอัน

แค่นั้นก็เป็นอันว่าปรีดีเปรมเกษมสันต์ ชวนกันแวะกินอาหารแล้วจึงกลับ

(ไฟทะเล เล่ม 2 : 678)

ประโยชน์ที่ได้ไม่สามารถตีออกมาเป็นราคาค่างวดใดๆ หากหล่อนก็เอบอิมกริมขึ้นใน
อารมณ์นี้แล้วจริงๆ

(ข้ามสี่ทศวรร : 202)

ชายหนุ่มไม่เคยฝึกไฝ่สิ่งอันพันละน้อยเช่นนี้มานานนัก เมื่อมีผู้ชวนเชิญให้ได้สัมผัส
และคนคนนั้นคือสตรีผู้เป็นมิตรที่ดีระหว่างการเดินทาง เขาจึงพลอยยอมรับขึ้นขอไปตามไปด้วย

(ข้ามสี่ทศวรร : 291)

หัวข้อสนทนาผ่านเลย จากเรื่องนี้ไปเรื่องนั้นและเรื่องโน้น หนุ่มสาวบางคู่คุยกัน
กระจุกระจี้ มวนกัญญาให้สู้กับ สู้แล้วครึกครื้นครื้นคะนอง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 350)

เมื่อนึกถึงพรุ่งนี้ที่เขาจะได้พบ ‘หมอเพียร์’ พร้อมอาการตื่นเต้นปิติใจที่เขาอยากรู้นัก
หนาวว่า ความยินดีปรีดีเปรม ของคนที่เคยรักกันดูตมแล้วพลัดพรากจากกันไปถึงสิบสี่ปี กว่าจะ
ย้อนกลับมาพบกันใหม่ ท่ามกลางสถานการณ์อันคับขันของชาติ จะเป็นอันใด

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 482)

“ลงไปอาบน้ำได้ไหมคะ”

“ได้...เดี๋ยวที่จะลงไป ตอนนี้ขอคิดอะไรไปพลางๆ ก่อน หล่อนเปลี่ยนสรรพนามจาก
‘ฉัน’ มาเป็น ‘พี่’ อย่างสนิทสนมช่วยให้ินิมา บังเกิดความปลื้มปิติเสียเหลือเกิน

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 27)

“ถึงไม่มีนายชัย คุณเพลาก็ไม่ผิดหวัง ลูกสะใภ้ทั้งคนกับหลานซึ่งมีค่าเท่ากับดวงใจ”
คราวนี้เขาพูดด้วยใจจริง เพราะโดยเนื้อแท้แล้วเดชะกำลังตื่นเต้นปิตินัก ที่ชัยพรได้ให้หลานคน
แรกแก่เขา เป็นชายเป็นผู้สืบสกุลอีกคนหนึ่งของพงษ์สุภาพ

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 174 - 175)

เขาจับความในใจของตนเองได้อยู่เสมอ เมื่อรู้สึกถึงความหงุดหงิดทั้งหลายที่สะสมอยู่ในอกตลอดเวลาค่อยๆ คลายความร้อนระอุมีความเบิกบานแจ่มชื่นเข้ามาแทน แม้เพียงได้ร่วมโต๊ะอาหารได้เห็นหล่อนพูดและหัวเราะ

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1057)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้นำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมากล่าวซ้อนกัน โดยเป็นการเน้นย้ำความหมายของคำ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างละเอียดชัดเจน และคำที่นำมาซ้อนกันนั้นไม่ได้มีเพียงสองคำเหมือนคำซ้อนทั่วไปเท่านั้น แต่จะนำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันหลายคำมาใช้ ซึ่งเป็นการสร้างพลังของคำให้กระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่าน โดยที่คำเหล่านี้ต่างก็มีส่วนร่วมทำให้ผู้อ่านนึกเห็นและเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนกล่าวถึงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น คำว่า โศกสลดกำสรดเศร้า เจ็บปวดเสียสร้าว ตระหนกตกตื่นผวาหวาด ขยะแขยงชิงชัง หมกมุ่นครุ่นคะนึ่ง ครึกครื้นครื้นคะนอง อันแสดงให้เห็นถึงภูมิรัฐของผู้เขียนในเรื่องของคลังคำและสามารถนำคลังคำเหล่านั้นมาเลือกใช้ได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจน

การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ กฤษณา อโศกสิน สามารถเลือกใช้คำมาสร้างจินตภาพของ สี แสง กลิ่น รส อากา การเคลื่อนไหว และอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้หลากหลายแพรวพราว ประณีตงดงาม ผสานกับความสามารถในการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะและความละเอียดอ่อนพิถีพิถันในการเลือกสรรคำ โดยเฉพาะการซ้อนคำ อันถือได้ว่าเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่พบในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน เป็นจำนวนมาก เพื่อสื่อจินตภาพที่ชัดเจน กระตุ้นเร้าจินตนาการของผู้อ่านให้มีอารมณ์ร่วมรับรู้ นึกเห็นภาพคล้ายตามผู้เขียน

บทที่ 4

การสร้างจินตภาพโดยใช้ภาพพจน์

ในการสร้างวรรณกรรมนั้น การใช้คำเพียงอย่างเดียว อาจไม่เพียงพอต่อการนำเสนอความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียน เนื่องจากความรู้สึกภายในเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดออกมาได้ยากด้วยภาษา สิ่งที่เราารู้สึกกับสิ่งที่เราบรรยายออกมาด้วยคำอาจจะไม่ตรงกัน และเมื่อถ้อยคำไม่สามารถสื่ออารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนสู่ผู้อ่านได้หมด ดังนั้นบางครั้งนักเขียนจึงต้องถ่ายทอดความรู้สึกนั้นด้วยการใช้ภาพพจน์ เช่น การนำปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อที่จะอธิบายถึงสิ่งต่างๆ หรือความรู้สึกให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจนมากขึ้นจนเกิดเป็นจินตภาพ

กฤษณา อโศกสิน สามารถนำภาพพจน์มาใช้เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนในวรรณกรรมได้อย่างเหมาะสม ประณีตงดงาม ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่เด่นชัด ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. อุปมา (Simile)
2. อุปลักษณ์ (Metaphor)
3. บุคลาธิษฐาน (Personification)
4. อติพจน์ (Hyperbole)
5. นามนัย (Metonymy)
6. ปฏิภาคพจน์ (Paradox)
7. พุจฉา (Interrogation)
8. การเลียนเสียง (Onomatopoeia)

อุปมา (Simile)

อุปมา (Simile) คือการนำเอาสิ่งหนึ่งมาเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีคำที่แสดงให้เห็นว่าเปรียบเทียบอย่างชัดเจน เช่น มีคำว่า ดูจ ดัง เหมือน ปาน รวากับ ประหนึ่ง ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ปรากฏว่ามีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอย่างหลากหลาย ซึ่งที่กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้เปรียบเทียบนั้นล้วนก่อให้เกิดจินตภาพที่ประณีตงดงาม ผู้อ่านสามารถนึกเห็นภาพที่ต้องการสื่ออย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพของตัวละคร

ฉากที่ปรากฏในเรื่อง หรืออารมณ์ความรู้สึกอันหลากหลายของตัวละคร ซึ่งกฤษณา อโศกสิน สามารถเลือกสรรสิ่งนำมาเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม และสิ่งที้นำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบมีดังต่อไปนี้

1. สัตว์
2. พืช
3. คน อวัยวะ และกิริยาของคน
4. โรคภัยไข้เจ็บ
5. วัตถุ สิ่งของ
6. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง
7. อาหาร
8. พาหนะ
9. สี
10. น้ำ
11. ไฟ
12. สภาพและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
13. สิ่งสมมุติ และเวทมนตร์คาถา
14. นามธรรม

1. สัตว์

กฤษณา อโศกสิน นำสัตว์มาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพดังตัวอย่าง

“กลุ่มนะ เวลาคนทำตัวเสียมนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้นามสกุลเดียวกับเรา พอดีพอร้ายถูกฟ้องขึ้นโรงขึ้นศาล หนังสือพิมพ์ลงก็ไม่ว่าจะเอาหน้าไปไฉน เหมือนปลาช่อนเดียวกันเน่าตัวเดียว กลิ่นก็คุ้งไปหมด”

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 486)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบสมาชิกในครอบครัวที่ประพฤติตนไม่ดี สร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้กับครอบครัว กับปลาเน่าเพียงตัวเดียวในข้อง แต่ส่งกลิ่นเหม็นเน่าไป

ทั้งข้อ เพื่อชี้ให้เห็นว่าสมาชิกเพียงคนเดียวที่ประพฤติชั่ว สามารถทำให้สมาชิกอื่นทั้งหมดในครอบครัวต้องเสื่อมเสียอับอายไปด้วย

หล่อนเป็นผู้หญิงคนละชนิดกับปีทอง คือมักสนใจในปัญหาต่างๆ รอบตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เสมือนปลวกซึ่งจะกัดกินเนื้อไม้ให้ผุกร่อน หักโคนลงไปได้ในอนาคต

(บุษบกใบไม้ : 160)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบปัญหาการคอร์รัปชันกับปลวกที่กัดกินเนื้อไม้จนผุกร่อน เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหาการคอร์รัปชันของข้าราชการป่าไม้บางคน ที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงผลเสีย ซึ่งเป็นการบ่อนทำลายทรัพยากรของชาติ เช่นเดียวกับปลวกซึ่งคอยกัดกินเนื้อไม้จนผุกร่อน และหักโคนลงในที่สุด

แม้บางครั้งวณิกโกธรหุดหงิด แต่แล้วก็จำต้องให้โดยดี เพราะจำเป็นเหมือนไก่โต้งคุมฝูงหากินอยู่ในแถบนี้ ลูกน้องชัยมีเรื่องอะไรกับใครก็วิ่งไปหาจำ เรื่องหนักก็กลายเป็นเบา เรื่องเบาก็กลายเป็นไม่มีเรื่อง

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 522)

การเปรียบเทียบจำกับไก่โต้ง เป็นการสื่อถึงลักษณะของตัวละคร เนื่องจากไก่โต้งเป็นไก่ที่ใหญ่ที่สุดในพวก เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับจำ ทำให้ผู้อ่านนึกภาพของคนที่เป็นหัวหน้า มีอำนาจ คอยควบคุมดูแลลูกน้อง และปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนแก้ปัญหาให้ได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กเรื่องใหญ่ โดยอาศัยชุดทากที่ตนเองสวมใส่อยู่ทำให้จำเป็นเหมือน “ไก่โต้ง”

จิตใต้สำนึกที่เลวร้ายก็เหมือนสัตว์มีเขี้ยวเล็บถ้าไม่คอยขับ คอยไล่ มันก็จะค่อยๆ โตขึ้นจนคับตัว คับใจ มันจะกัดจะข่วนเราตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง

(ข้ามสี่พันดร : 379)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบจิตสำนึกที่เลวร้ายกับสัตว์มีเขี้ยวเล็บ ซึ่งคอยกัดคอยข่วนตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานของจิตใจอันเกิดจากความคิด ความรู้สึกในทางลบ เพราะความคิดและความรู้สึกในด้านลบไม่เพียงแต่จะทำร้ายผู้อื่นแต่ยังทำร้าย

ตัวเราเองด้วย ทำให้เราอ่อนรน ไม่เป็นสุข อย่างเช่น ความรู้สึกเกลียด อิจฉา ความรู้สึกเหล่านี้ จะแผดเผาจิตใจให้เป็นทุกข์

ชาวกัมพูชาจึงประหนึ่งกลุ่มชนที่ถูกต้อนไปต้อนกลับราวฝูงสัตว์ที่เจ็บป่วย เกือบจะหมดกำลังสิ้นปัญญาอยู่รอมร่อทั้งรัฐบาลและกองทัพก็อ่อนระโหยเหนียวพลี

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 282)

การเปรียบเทียบชาวกัมพูชา กับฝูงสัตว์ที่เจ็บป่วย เป็นการสื่อให้เห็นภาพความโหดร้ายของมนุษย์ สภาพของชาวกัมพูชาที่ถูกต้อนประหนึ่งสัตว์ เป็นภาพของมนุษย์กลุ่มหนึ่งถูกกระทำอย่างโหดร้ายโดยไม่มีโอกาสลุกขึ้นมาต่อสู้ ต้องยอมจำนนต่อสภาพที่ถูกต้อนกลับไปกลับมา เหมือนสัตว์จนไร้สิ้นเรี่ยวแรง จนร่างกายบอบช้ำและกระทั่งสิ้นหวังเพราะภัยจากสงคราม จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน มีความเข้าใจในสิ่งที่นำมาเปรียบ โดยได้นำธรรมชาติของสัตว์ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องตกเป็นเหยื่อกลางของมนุษย์ มาเปรียบเทียบกับประชาชนชาวกัมพูชาที่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลและกองทัพ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความประณีตในการเลือกสรรสิ่งที่นำมาเปรียบ จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน

หล่อนเคยผจญแล้วกับการตัดสินใจผลิผลามไม่ผิดอะไรกับผีเสื้อปีกสวยๆ ซึ่งบินกรีดกรายอยู่ตามดอกไม้ เมื่อไม่พอใจดอกนั้นก็ไต่ไปดอกนั้น ไต่บินไปเรื่อยๆ โดยไม่เคยคิดเกรงกับชีวิตไม่ว่าวันนี้หรือพรุ่งนี้

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 681)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบตัวละครกับผีเสื้อ เพื่อสื่อถึงลักษณะนิสัยตลอดจนพฤติกรรมตัวละคร โดยชี้ให้เห็นถึงความมีอิสระในการคิด การตัดสินใจ และการกระทำของพิมพ์สซึ่งยังเป็นวัยรุ่นก็ยอมทำตามใจตัวเองเป็นหลัก ขาดสติยั้งคิด ไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดในอนาคตเช่นเดียวกับผีเสื้อปีกสวยที่ผกผันไปตามดอกไม้ต่างๆ อย่างเสรี

ความสะท้านที่ไม่รู้ว่าเกิดจากคลื่นชนิดใด ทอยกันเข้ามากระทบผนังทุกด้านในห้อง หัวใจ ให้เกิดกระทบกระเทือนอย่างเฉียบพลัน เป็นอาการของความทุกข์และความปวดเจ็บที่ หล่อนไม่เคยปรารถนา เสมือนงูเห่าที่หล่อนเลี้ยงไว้ด้วยความประมาทจนมันอบอุ่นเต็มที่ และ เกิดกำลังวังชาพอที่จะฉกกัด แม่พิษร้ายเข้าไปตามเส้นเลือดในกาย

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1445-1446)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการกล่าวถึงความรู้สึกของทัศนิกามีต่อโสรวาร ความรู้สึก ที่เกิดขึ้นนี้เป็นความรู้สึกสับสนระหว่างความรักกับไม่ต้องการจะรัก เนื่องจากโสรวารนั้นมีความ สัมพันธ์กับน้ำสาวของทัศนิกา ซึ่งการรักคนที่ไม่สมควรรักนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวด โดย กฤษณา อโศกสิน นำงูเห่ามาเปรียบเทียบกับความรู้สึกของทัศนิกา ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ ร่วมรับรู้ถึงความทุกข์ทรมานจากความรู้สึกของตนเอง เหมือนกับการเลี้ยงงูเห่าเอาไว้ แล้ว วันหนึ่งมันก็ย้อนทำร้ายเราเอง

2. พืช

กฤษณา อโศกสิน นำพืชมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

หน้าตาเขาที่บ้านขยาย ดูราวกับพันธุ์ไม้ซึ่งได้ปุ๋ยได้น้ำ ได้รับการดูแลอันอบอุ่น

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 87)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน นำความสดชื่น ความมีชีวิตชีวาของพันธุ์ไม้ซึ่งได้รับ การดูแลอย่างดี ได้รับทั้งปุ๋ยและน้ำสมบูรณ์ มาเปรียบเทียบกับความรู้สึกของตัวละคร เพื่อชี้ให้ เห็นถึงความรู้สึกเข้มแข็งเบิกบานใจ

หล่อนเองก็ไม่คิดว่าจะทำงานนี้เรื่อยไปโดยไม่เปลี่ยนแปลง ว่าที่จริงแล้วก็เหมือนอก ผักตบชวาที่ลอยคว้างอยู่กลางน้ำ และถูกพัดพามาติดอยู่ชั่วคราวที่ช่วยยามรอเวลาที่จะถูกพัดต่อไป เท่านั้น

(บุษบกใบไม้ : 401)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบปี่ทองกับกอผักตบชวา ทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจ ลักษณะนิสัยของปี่ทองว่าเป็นคนที่ไม่มีความหมาย ไม่มีจุดยืนในตัวเอง ล่องลอยไปวันหนึ่งๆ แล้วแต่โชคชะตาจะนำพา จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวสร้างความเข้าใจในตัวละครได้อย่างชัดเจน เนื่องจากกฤษณา อโศกสิน เลือกใช้ภาพธรรมชาติใกล้ตัวเป็นสื่อเปรียบเทียบ และเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม

อีกฝ่ายหนึ่งไม่ตอบ แต่แววตาที่มองมายังหญิงสาวร่างโปร่งเพรียว นัยน์ตาดำขลับ เหมือนเมล็ดแตง วงหน้ารูปไข่บางนวลนั้น แสดงชัดว่าเห็นด้วยกับคำปรารภของผู้เป็นสามี (ไฟทะเลเล่ม 2 : 882)

การเปรียบเทียบนัยน์ตากับเมล็ดแตง เป็นการสื่อให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละคร โดยเน้นย้ำความดำขลับของนัยน์ตา ซึ่งดำเนินเช่นเดียวกับเมล็ดแตง การเปรียบเทียบดังกล่าว ผู้อ่านสามารถนึกหรือมองเห็นภาพได้โดยง่าย เพราะสิ่งที่กฤษณานำมาเปรียบเป็นสิ่งที่ผู้อ่านคุ้นเคย ดังนั้นการเปรียบเทียบตามตัวอย่างข้างต้นจึงสร้างภาพในใจให้กับผู้อ่านได้ชัดเจน

หญ้าคือส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นส่วนที่แสดงสัจธรรม นั่นก็คือ เขาได้ตัดเอาส่วนเสียของหญ้า คือยอดหญ้าออกไป

ไม่ผิดอะไรกับความพยายามที่จะกำจัดความชั่ว

ไม่ผิดอะไรกับการกำจัดความอ่อนแอ

(ข้ามสี่ทันดร : 299)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้ทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยการเปรียบเทียบความชั่วและความอ่อนแอ กับยอดหญ้าที่เสีย เพื่อชี้ถึงสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ทำให้มองเห็นภาพชัดเจน อันนำไปสู่ความเข้าใจในสิ่งที่ต้องการนำเสนอ ซึ่งจากตัวอย่าง ยอดหญ้าที่เสียก็คือ ความชั่ว ความอ่อนแอ ที่จำเป็นต้องกำจัด เพื่อให้สิ่งดีๆ เกิดขึ้นทดแทน เช่นเดียวกับการตัดยอดเสียทิ้งเพื่อเปิดโอกาสให้ยอดใหม่ที่ดีกว่าได้แตกออกงอกงาม

พวกเขาได้เช่นฆ่าล้างโคตรล้างเผ่าพันธุ์ ปัญญาชนชาวเขมรด้วยวิธีทารุณกรรมทุกรูปแบบจนตายเข้า ตายเย็น ตายกลางคืน ทั้งตายเดี่ยวและตายหมู่ ราวไปไม้สัดในป่าอันถูกฟาดฟันจนร่วงพสุ กองทับถมกันจนกัมพูชายามนั้นประหนึ่งนรกใหญ่ของโลกมนุษย์

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 219)

การใช้คำซ้ำว่า “ตาย” ในบริบทนี้ เป็นการสื่อให้เห็นภาพของความโหดร้ายทารุณจากสงคราม การสู้รบ ซึ่งมีการเช่นฆ่าเพื่อล้างเผ่าพันธุ์ ภาพที่เกิดขึ้นจากการซ้ำคำ “ตาย” หลายครั้ง เป็นการแยกแยะให้เห็นปริมาณของการตาย ทั้งตายตอนเช้า ตอนเย็น และตอนกลางคืน ซึ่งเป็นการตายที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาและรวดเร็ว โดยกฤษณา อโศกสิน ได้เปรียบเทียบการฆ่าล้างชีวิตเหมือนกับไปไม้สัดที่ถูกฟันจนร่วงพสุ เป็นการย้ำภาพความสูญเสียของชีวิต ภาพดังกล่าวกระทบใจผู้อ่าน ซึ่งไปไม้ที่ยัง “สัด” เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความมีชีวิต แต่ถูกฟาดฟันอย่างโหดเหี้ยม โดยมีผู้ที่เสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะ “ตายเดี่ยว” หรือ “ตายหมู่” ล้วนให้ภาพของชีวิตที่ถูกทำลายอย่างโหดร้าย สร้างอารมณ์สะเทือนใจให้กับผู้อ่าน

เด็กหญิงตรงนั้นเหมือนต้นไม้ที่ตัดมาจากป่า แล้วนำมาสร้างบ้านทั้งสัดๆ โดยไม่กระเพาะออกเลย แม้แต่เปลือกนอกอันแสนขรุขระ ถ้าจะมองในแง่ของธรรมชาติมันก็อาจจะแปลกตาดีอยู่ แต่ถ้ามองในแง่ของวัฒนธรรมแล้วดัมพ์คิดว่ายัง “ไปไม่ไหว”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 742)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบลักษณะของเกี่ยวกับต้นไม้ที่ตัดมาจากป่าแล้วนำมาสร้างบ้านทั้งๆ ที่ยังไม่ได้เอาเปลือกนอกออก เพื่อถ่ายทอดภาพลักษณะของเกี่ยวซึ่งขาดการอบรม การขัดเกลา ตลอดจนการปรุงแต่งที่ดี และไม่เหมาะสมที่จะยกย่องให้เป็นภรรยา การเปรียบเทียบดังกล่าวเชื่อมโยงถึงลักษณะนิสัยหยาบกระด้างของเกี่ยว อันเป็นผลจากการเติบโตมาจากแหล่งเสื่อมโทรม และไม่ได้รับการศึกษา

“คุณ!...คุณ” ไยราทวดตัวลงนั่ง ถ้าอ่อนแออีกนิดเดียว เขาก็คงปล่อยโฮ แต่ กระนั้นน้ำตาก็เอ่อขึ้นรวดเร็วในดวงตาของเขา ริมฝีปากสั่น แห้งผาก เขาค่อยๆ คุกเข่าลงข้างเตียง ทำท่าคล้ายจะยื่นมือไปจับมือ ‘คุณ’ แต่แล้วก็ชะงัก เมื่อมองเห็นความเลือนลอย แนวนี้ ประจักษ์ไปไม้แห่งที่กรอบเก่าติดเกราะอยู่กับดิน จนเกือบจะกลายเป็นซากหมักหมมเน่าบูด

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1651- 1652)

“ไปไม้แห่งที่กรอบเก่าติดเกราะอยู่กับดิน จนเกือบจะกลายเป็นซากหมักหมมเน่าบูด” ข้อความดังกล่าว สื่อให้เห็นภาพของความร่วงโรย ไร้ชีวิตชีวาใดๆ หลงเหลืออยู่ เป็นเพียงซากที่กำลังเปื่อยยุ่ยแล้วสลายไปในที่สุด เมื่อภรรยา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับ “คุณ” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นสภาพของ “คุณ” ซึ่งทรวดโถมทั้งร่างกายและจิตใจ เนื่องจากความผิดหวังและสูญเสีย สร้างความบอบช้ำและได้ทำลายความสดชื่นงดงามในชีวิตจนหมดสิ้น เหลือเพียงซากของชีวิตเช่นเดียวกับไปไม้แห่งที่ทั้ง “กรอบ” และ “เก่า” จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว กระทบใจผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นสภาพของ “คุณ” ได้ชัดเจน

3. คน อวัยวะ และกิริยาของคน

ภรรยา อโศกสิน นำคน อวัยวะ และกิริยาของคนมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

“เขาไม่ได้ขอให้พี่ว่าความให้เขา แต่แค่ไปปลดทุกข์เท่านั้นเอง ก็เหมือนคนไปล้างนั่นแหละ”

...

“แต่พุงนี้เขาอาจจะปวด อยากถ่ายทุกซัปดาห์แล้วเอาใครสักคนเป็นส้วมแทนพี่ก็ได้ มะรืนนี้ก็เหมือนกัน คนเรานี่ต้องถ่ายทุกวันใช่ไหม แต่พุงนี้มรดกจะถ่ายบ่อยขึ้น แล้วก็อาจจะเปลี่ยนที่ถ่ายไปเรื่อยๆ บาอาจจะต้องกระทบกระเทือนกับอาการ ‘ท้องร่วง’ ของเขาอยู่มั่ง เพราะงั้นพี่ถึงอยากจะเตือนเธอว่า ถ้าเธอเกิดประจันหน้ากับความเรื้อราของเขา เธอต้องอดทน”

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 353 – 354)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบความรู้สึกโกรธ เกลียด และต้องการจะระบายออก กับคนที่ปวดท้องหนัก ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้อย่างสมเหตุสมผล จริงจังน่าประทับใจ เมื่อคนเราโกรธหรือเกลียดใครสักคนหนึ่ง เขาก็ย่อมอยากทำอะไรสักอย่างเพื่อทำให้ความรู้สึกนี้หายไป แต่การกระทำของเขาอาจสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นได้

จากตัวอย่างเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของอมร เมื่อบาลีบอกเลิกตน ทำให้ออมรไม่พอใจเป็นอันมากและต้องการหาทางระบายออกเพื่อทำให้บาลีต้องรู้สึกอย่างเดียวกับตนบ้าง โดยการกล่าวร้ายบาลีทำให้บาลีเสื่อมเสีย เช่นเดียวกับคนที่ปวดอุจจาระและต้องการจะปลดทุกข์ และอาจถึงขั้น “ถ่ายเรียวรด” สร้างความเดือดร้อนไปทั่ว นอกจากนี้การเปรียบเทียบยังเชื่อมโยงถึงลักษณะและพฤติกรรมของอมร อันแสดงให้เห็นว่าอมรเป็นคนใจแคบไม่มีน้ำใจ และไม่ได้รับบาลีอย่างแท้จริง เมื่อไม่สมหวังก็สามารถทำลายอีกฝ่ายหนึ่งได้

ภูเขาลูกยาวทอดตัวเหยียดเป็นแนวอยู่เบื้องหน้าเหมือนหญิงสาวนอนหงายดูท้องฟ้า ทรวงอกของนางพุ่งขึ้น ผมสยายไปข้างหลัง ดวงอาทิตย์สาดแสงชมพูกำอ้อมทองไล่ระเรื่ออยู่ตรงช่วงคอต่อกับอก นางนอนดูฟ้าทั้งทิวาและราตรีอยู่ในท่านี้ชั่วมกับชั่วมักัลย์มาแล้ว และจะนอนอยู่ต่อไปชั่วนิรันดร์ หากเรือนร่างของนางตั้งแต่หัวจรดปลายเท้าซึ่งเคยเป็นที่ชุมนุมของมวลหมู่ พฤษพีไพรอันใหญ่กว้างและอึมทึบด้วยความชุ่มชื้นฉ่ำโดยอุ้มไว้เหมือนคลังเก็บสมบัติแผ่นดินมี รากามหาศาล ค่อยๆ โปร่งบางลงไปทุกวันวารที่ผ่านผัน

(บุษบกใบไม้ : 144)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบภูเขาที่ตั้งตระหง่าน ทอดตัวเหยียดเป็นแนวกับหญิงสาวที่นอนหงายดูฟ้า เห็นทรวงอกพุ่งขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงฉากธรรมชาติที่งดงาม สร้างจินตนาการกว้างไกลให้แก่ผู้อ่าน ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความมีศิลปะของกฤษณา อโศกสิน ในการถ่ายทอดภาพฉากบรรยากาศของธรรมชาติ ทำให้เกิดความงดงามประทับใจติดตรึงในใจผู้อ่าน

หญิงสาวจึงเริ่มขยักจิตใจที่เคยผูกพันฝักใฝ่ในคนรักให้ลดลงนิดหนึ่ง เหมือนคนเล่น ว่าวที่กำลังจะสาวว่าวลง หล่อนกำลังใช้เวลาตั้งป่านเส้นนั้นเข้าหาตัวโดยไม่ให้เขารู้สึก

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 34)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบความรู้สึกของตัวละครกับคนที่เล่นว่าวซึ่งกำลังจะสาวว่าวลง เพื่อสื่อภาพให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นว่า ต้องการจะตัดรอนความสัมพันธ์แต่ไม่อาจกระทำได้ที่ทันใด ซึ่งการที่คนเล่นว่าวกำลังสาวว่าวลง เป็นการสื่อถึงการกระทำที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่ให้อีกคนหนึ่งรู้สึกตัวและไม่ดูเหมือนว่าเป็นการตัดขาดความสัมพันธ์โดยทันที แต่จะซัดเข้าไว้แล้วค่อยๆ ดึงเข้ามาหาตัวทีละนิด

ลำธารยังคงลั่งเล...ถ้าจะเปรียบ ก็ประดุจคนที่ยืนอยู่บนฝั่งเตรียมตัวข้ามฟาก หากก็ยังไม่แน่ใจจนแล้วจนรอดว่าเรือโดยสารลำที่จะพาเขาไปฝั่งโน้นปลอดภัยหรือไม่

ดังนั้นจึงยังสมัครใจยืนอยู่ รอดูท่าทีของดินฟ้าอากาศ

(ข้ามสี่พันดร : 603)

จากตัวอย่างข้างต้น การเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำความรู้สึกกังวลไม่แน่ใจของลำธาร เนื่องจากลำธารนั้นขาดความมั่นใจในการที่จะเลือกคบกับเดือนสิบ จึงทำให้เขาลังเลตัดสินใจไม่ได้ว่าจะยังคงคบหากันต่อไปหรือเลิกติดต่อกันโดยสิ้นเชิง โดยรอดูสถานการณ์ก่อน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความรักของลำธารที่มีต่อเดือนสิบนั้นไม่ใช่รักแท้ เมื่อครอบครัวของเดือนสิบมีปัญหา เขากลับลังเลใจและมีท่าทีออกห่าง ทั้ๆ ที่ความจริงแล้ว ลำธารควรจะอยู่เคียงข้าง ยามที่คนรักประสบกับปัญหา

“ญวนรุกรานเรามาตลอดเพราะหวังจะสร้างคามมั่นคงของชาติเขา ...เรากลายเป็นประเทศเล็กไปแล้วอ..ญวนต้องการรวบเรากับลาวไว้ด้วยกันเพื่อผนึกกำลัง..สู้กับชาติมหาอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีน” ในตอนท้ายนี้ ทรงทอดเสียงอ่อนลงด้วยทรงรู้ด้วยว่า เมื่อสักครู่ทรงรวดเร็วว่ะทันหันในถ้อยคำเปรียบเปรย..เหมือนลูกคนหนึ่งของโลก ฎูกใครบางคนหยิบยกเอาลูกอีกคน ผู้แข็งแรงกว่ามาเป็นตัวอย่าง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 434-435)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อถึงความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ ความรู้สึกเจ็บปวดของคนรักชาติคนหนึ่งที่มีชีวิตผูกพันอยู่กับการรอกอบกู้ชาติของตน เมื่อชาติของตนถูกนำมากล่าวเปรียบเปรยกับอีกชาติหนึ่งซึ่งเหนือกว่า โดยกฤษณา อโศกสิน ได้เปรียบเทียบว่าเหมือนกับความรู้สึกของลูกคนหนึ่งที่ถูกเปรียบเทียบกับลูกอีกคนซึ่งแข็งแรง เก่งกว่า และเป็นปกติธรรมดาที่คนด้อยกว่า

จะรู้สึกเจ็บปวด ไม่พอใจ จากการเปรียบเทียบ ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้และเกิดความรู้สึกคล้ายตาม เพราะสิ่งที่กฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เราสามารถพบเห็นได้เสมอ ถึงการเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่แข็งแรงกว่ากับผู้ที่ย่อยกว่า

ถ้าจะเปรียบ วีระ ทมสิทธ์กับกฎเกณฑ์อะไรสักอย่างหนึ่ง เขาก็อาจเปรียบได้กับนักเรียน “ประจำ” ที่เพิ่งเรียนเป็น “ไปมา” ยกตัวอย่างง่ายๆ ก็คือ เวลาข้ามถนน เขาจะ “ตื่น” และหวาดกลัวไม่แน่ใจว่าถ้าข้ามไปแล้ว รถจะไม่วิ่งเข้ามาบดขยี้เขาเป็นศพอยู่กลางถนนนั้น หรืออีกประการหนึ่งก็คือ ถึงแม้จะรอดตายจากรถทับแล้ว เขาจะไม่ถูกคนแปลกหน้าหลอกล่อเอาไปขายเสียกลางทาง

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 845)

นักเรียนประจำ เป็นนักเรียนที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในโรงเรียน ตั้งแต่กิน เรียนหนังสือ จนกระทั่งนอน ซึ่งสิ่งที่นักเรียนประจำได้รับ คือ การมีระเบียบวินัย และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายในโรงเรียน ขณะเดียวกันนักเรียนประจำจะขาดประสบการณ์การใช้ชีวิตในสังคมภายนอก ซึ่งเมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับวีระ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของวีระ ซึ่งปกติเป็นคนที่อยู่ในกฎเกณฑ์ ไม่ประพฤติตนออกนอกกลุ่มนอกทาง แต่เมื่อมาเจอกับซูด้า ทำให้วีระประพฤติผิดต่อเพื่อนทอง ซึ่งวีระเองก็กลัวและรู้สึกผิดต่อสิ่งที่ทำลงไป

ความรู้สึกที่หล่อล่อนมีต่อโสรวารนั้นเปรียบได้ดั่งคนที่กำลังจะจมน้ำ และมีโอกาสว่า ขอนไม้เล็กๆ เป็นเครื่องพยุงชีวิต แล้วหล่อล่อนก็หวงขอนไม้เล็กๆ นั้น เช่นเดียวกับมนุษย์ทุกรูปทุกนามหวงบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งสุดท้ายของตนเท่านั้นเอง แม้จะไม่เคยเห็นค่าของมันมาก่อน แต่ในยามที่มันเป็นของ ‘ชิ้นสุดท้าย’ มันกลับกลายเป็นสิ่งมีค่ามหาศาลขึ้นมาอย่างน่าอัศจรรย์

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1249)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการเสนอให้เห็นภาพของคนที่พยายามเอาชีวิตรอด ซึ่งแม้ขอนไม้เล็กๆ ก็มีคุณค่า ในยามที่มันกลายเป็นสิ่งเดียวที่หลงเหลืออยู่ เพราะคนที่กำลังจะจมน้ำไม่ว่าใครก็ตาม เมื่อมีขอนไม้ที่อยู่ใกล้ก็ยอมคว้าไว้ และหวงแหนเป็นธรรมดา ดังนั้นการเปรียบเทียบความรู้สึกของวีระกับคนที่กำลังจมน้ำจึงสอดคล้องเหมาะสม โดยกฤษณา อโศกสิน ได้

เปรียบเทียบความรู้สึกของวิฑูที่มีต่อโศรวารในยามที่เธอสูญเสียสามี โศรวารจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญชิ้นสุดท้ายซึ่งมีคุณค่าแก่การห่วงแหน การเปรียบเทียบดังกล่าวจึงทำให้ผู้อ่านจินตนาการและร่วมรับรู้ตลอดจนเห็นใจถึงความรู้สึกของวิฑูได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง

4. โรคภัยไข้เจ็บ

กฤษณา อโศกสิน นำโรคภัยไข้เจ็บมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

เขาเองก็อธิบายอะไรมากกว่านั้นไม่ได้ เพราะเขาไม่เคยรู้จักธรรมชาติของการขาดรัก แต่รู้อาการของบาลีมานานเหมือนคนเป็นโรคเรื้อรังชนิดหนึ่ง หากเป็นโรคซึ่งไม่มีผู้ใดแลเห็น มันแทรกซากออกงอกอยู่ภายใน มีเรี่ยวแรงมากพอที่จะดลบันดาลให้หล่อนรู้สึกในสิ่งที่แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ โชคดีที่มันไม่รุนแรงจนแสดงอาการ 'ประสาธ' ออกมาให้เห็น

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 204)

จากตัวอย่าง การเปรียบเทียบดังกล่าวสื่อถึงลักษณะของบาลี ซึ่งเป็นตัวละครที่มีปมด้อยครอบครัวแตกแยก พ่อแม่หย่าร้างกัน ซึ่งกฤษณา อโศกสิน นำโรคภัยไข้เจ็บมาเปรียบเทียบเพื่อสื่อถึงความเจ็บปวดฝังลึกอันเกิดจากการถูกทอดทิ้งมาตั้งแต่เด็ก ทำให้บาลีมีนิสัยและพฤติกรรมแตกต่างออกไปจากคนอื่น ๆ

ลำธารไม่หวนคืน..หญิงสาวคะนึงในใจ..แม้สายน้ำที่ย้อนกลับก็ยังคงเชี่ยวกรากขึ้นกว่าเก่า สาอะไรกับใจคนผู้ไปแล้วไม่ไปลับ ไปๆ กลับๆ ย่อมร้ายกว่า ด้วยว่า เดี๋ยวสมหวังเดี๋ยวผิดหวัง ดูจะเป็นไข้ซะบัดร้อนสะบัดหนาวอยู่อย่างนั้น

(ข้ามสี่พันดร : 465)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบความรู้สึกของตัวละครกับการเป็นไข้ เพื่อสื่อถึงความรู้สึกที่ผสมผสานกัน เป็นความรู้สึกไม่แน่ใจ โดยชี้ให้เห็นความรู้สึกของเดือนสิบที่มีต่อลำธาร ซึ่งเดือนสิบเองไม่แน่ใจว่าการที่ลำธารกลับมาคบหากับตนใหม่นั้น จะสร้างความทุกข์ใจให้มากกว่าการเลิกราจากกัน ดังที่ลำธารขาดการติดต่อไประยะหนึ่ง และได้สร้างความเจ็บปวดให้กับ

เดือนสิบในครั้งนั้นหรือไม่ ดังนั้นเดือนสิบจึงไม่แน่ใจว่าตนเองจะพบกับความผิดหวังหรือสมหวัง ถ้าหากผิดหวังก็น่าจะสร้างความทุกข์ใจยิ่งกว่าที่ผ่านมา

“ความรัก ถ้าได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มันก็เป็นความงาม ถ้าขาดไปเกินไป หรือขมไปเกินไป มันก็เป็นความเจ็บซึ่งเรามีหน้าที่ต้องอดทน ต้องปรับตัวองแก้ หรือมิฉะนั้นก็ต้องเติม ต้องตัด เหมือนเราเป็นผี เป็นเนืองอก หมอผ่าตัดให้เรา เราก็ต้องเจ็บปวด และอดทนต่อความเจ็บปวด พอเราหายดี เราถึงจะเห็นค่าของมีดของหมอ”

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1531-1532)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรักที่ว่า ความรักทำให้คนมีทั้งความสุขและความทุกข์ หากความรักพอดีมันก็ทำให้เราเป็นสุข แต่ถ้าหากขาดหรือเกินมันก็สร้างความเจ็บปวดให้ ดังนั้นเราจึงต้องตัดต้องเติมให้ความรักมีสัดส่วนที่พอดี ซึ่งกฤษณาได้เปรียบเทียบความรักที่ไม่พอดีกับการที่เราเป็นผีหรือเนืองอก ผีและเนืองอกเป็นส่วนเกินที่เราไม่ต้องการซ้ำร้ายยังสร้างความเจ็บปวด ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องตัดมันทิ้ง แม้ว่าการผ่าตัดมันออกจะทำให้เราต้องเจ็บปวดด้วยก็ตาม แต่เมื่อแผลหายสนิทเราก็จะเห็นคุณค่าของ “มีดหมอ”

5. วัตถุ สิ่งของ

กฤษณา อโศกสิน นำวัตถุ สิ่งของมาเป็นสิ่งเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

“แหม...จะทำอะไร เขาก็เศรษฐีนั่นะซี มีเมียยังมีเนกไท สรุปลงแล้วก็ไม่จริงไม่จังแหละ ลองไปเรื่อยๆ เขาว่าไม่ต้องยุ่งกับเขาหรอก ถึงยังไงเขาก็ตามใจตัวเองวันยังค่ำ คนอื่นไม่เกี่ยว”

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 69)

จากตัวอย่าง “มีเมียยังมีเนกไท” เป็นการเปรียบเทียบเพื่อสื่อถึงพฤติกรรมของสองเมืองว่าเปลี่ยนผู้หญิงบ่อย ไม่รักใคร่จริงจัง โดยลองคบหากันไปเรื่อย เมื่อเบื่อก็เลิกพากันไป

“เออ..จริง” น้องสาวถึงบางอ้อ แต่อีกใจหนึ่งก็อยากลอง ที่อยากเพราะอนาคตของ หล่อนดูกว้างไกลเหมือนตะเกียงซึ่งแขวนไว้ในที่โล่ง แล้วถูกลมพัดแรง ทั้งน้ำมันก็แห้งหมด ทำให้เปลวไฟริบหรี่

(บุษบกใบไม้ : 274)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อภาพรายละเอียดของตัวละคร โดยการเปรียบเทียบเชื่อมโยงถึงลักษณะของปีทอง ซึ่งเรียนหนังสือไม่จบ ไม่มีงานทำ วันๆ หนึ่งหมดไปกับการเที่ยวเตร่ และใช้ชีวิตอย่างอิสระ โดยไม่คำนึงถึงวันข้างหน้า ดังนั้นอนาคตของเธอจึงไม่แน่นอน ไม่รู้ทิศทาง ด้วยซ้ำว่าตัวเธอเองจะทำอะไร อยู่ที่ไหน สุดแล้วแต่ดวงชะตาจะพาไป ถึงแม้เธอจะมีทรัพย์สินเงินทองของพ่อแม่เป็นทุนเดิม แต่เมื่อไม่แสวงหาเพิ่มเติม วันหนึ่งข้างหน้ามันก็อาจหมดไปในอนาคต

เนื้อตัวที่เย็ดขีด หัวใจที่ขุ่นฝัว กำลังถูกเขากระตุ้นให้ค่อยๆ ร้อนและค่อยๆ ไส ประหนึ่งกระจกที่ถูกขีดด้วยน้ำยา มันแวววาวขึ้นได้ในชั่วครู่ต่อมา ค่อยๆ แว่วค่อยๆ วาว

...

ซึบเอาผ้ากำมะหยี่ในมือเขาขีดไล่ไปตามรอยหม่นมัวทุกตารางเซนติเมตรของแผ่นกระจก เขาได้พบว่ากระจกแผ่นนั้นเป็นกระจกหนาที่มีคุณภาพดี ความสะอาดซ่อนอยู่ภายใต้ฝุ่นละอองของความขุ่นมัว เพราะฉะนั้นเขาจึงไม่ต้องเสียเวลาฉัดน้ำยา และลงฝ้านานนัก กระจกวิเศษที่เขาพกติดอยู่ก็เริ่มสว่างเรืองรองราวกับเนื้ออัญมณี เนื้อกระจกละเอียดแม้ตรงซอกมุมเขาค่อยๆ เอาผ้าเช็ดตรงมุมลับตา มันผ่องพิลาศสะอาดแวบขึ้นมาทันควัน แทบว่าความผ่องนั้นจะติดมากับผ้าในมือเขาด้วยซ้ำ ครู่เดียวที่เขาลงมือทำความสะอาด กระจกทั้งแผ่นก็ผ่องใสและซึบก็มองดูอย่างกริมจิต

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 764 - 765)

จากตัวอย่าง เป็นการกล่าวถึงบทอัศจรรย์ ซึ่งกฤษณา อโศกสิน สร้างภาพให้ผู้อ่านจินตนาการได้อย่างงดงาม ชัดเจนในความรู้สึก โดยเปรียบเทียบสิทธิ์กับกระจก และเปรียบเทียบความไร้เดียงสาในเรื่องเพศสัมพันธ์กับความขุ่นฝัว ขุ่นมัวที่ติดอยู่บนกระจก และมีซึบเป็นผู้ขีด

ไล่ไล่ฝุ่นละอองจนหมดสิ้นกลายเป็นกระจกเนื้อดี มีคุณค่า อันเป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความ
สุข ความพอใจจากการร่วมสุขระหว่างหญิงชาย ซึ่งกฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบได้อย่าง
เหมาะสม น่าประทับใจ

บัดนี้เขาแต่งกายเรียบร้อย กางเกงกับเชิ้ตรีดเรียบ ผ้าผมหะอาดราวกับว่าครึ่งกระโถน
เขาไม่เคยเป็นผู้มอมแมมทรุดโทรม ประหนึ่งผ้าซีรัวร์ผืนหนึ่งที่ขาดการซักฟอก

...

ผ้า...ถ้าสกปรกมาก หมักหมมมายาวนาน ก็แน่นอนที่ว่าจำต้องถูกซักฟอกอย่างถูกวิธี
ด้วยผงหรือน้ำยาคุณภาพ

(ข้ามสี่พันดร : 563)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบเคียงวันกับผ้าซีรัวร์ผืนหนึ่งที่ขาดการทำความสะอาด
เพื่อสื่อภาพของเที่ยงวันตอนที่ยังติดยาเสพติด การเปรียบเทียบดังกล่าวมีความสอดคล้อง
เหมาะสม เนื่องจากคนที่ติดยามักจะไม่สนใจตนเอง ปล່อยให้เนื้อตัวสกปรก มีกลิ่นเหม็น ผม
รกรุงรัง เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป เช่นเดียวกับกับผ้าซีรัวร์ ซึ่งเป็นผ้าที่นำมาใช้เช็ดคราบสกปรก
และไม่ได้นำไปซักล้าง คราบสกปรกจึงหมักหมมติดเนื้อผ้า ทำให้มีกลิ่นเหม็น เมื่อกฤษณา
อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับเที่ยงวัน ไม่เพียงแต่สื่อถึงลักษณะภายนอกของคนติดยาเท่านั้น
แต่ยังสื่อถึงความทรุดโทรมทางด้านจิตใจด้วย อันเป็นผลมาจากพิษร้ายของยาเสพติดที่สามารถ
เปลี่ยนคนดีให้เป็นคนชั่วได้ ซึ่งการจะทำให้กลับกลายมาเป็นคนเดิมก็ต้องอาศัยเวลา และการ
ฟื้นฟูทั้งสภาพร่างกายและจิตใจ เช่นเดียวกับการซักผ้าซีรัวร์ที่หมักหมมอยู่เป็นเวลานานก็ต้อง
อาศัยน้ำยาที่มีคุณภาพและการซักอย่างถูกวิธี

เรื่องราวของมนุษย์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับจิตและใจนั้น กว้างไกลไพศาลเกินคาดเดา
ประดุจผ้าหลายผืนที่ทบซ้อนกันเป็นตั้งใหญ่ ยามเมื่อต้องรื้อค้นเอาผ้าผืนล่างขึ้นมาเพ่งพิศ ใ
เล่าจะไม่เห็น้อยแรง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 404-405)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบเรื่องราวในใจของมนุษย์กับการทบซ้อนของผ้าหลายๆ ผืน เพื่อชี้ให้เห็นถึงปริมาณของเรื่องราวในจิตใจของมนุษย์ว่ามีเป็นจำนวนมาก และนอกจากนี้ กฤษณา อโศกสิน ยังได้อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับว่า หากจะเข้าใจถึงจิตใจของมนุษย์แล้ว ก็เหมือนกับการร้อยคันผ้าผืนที่อยู่ข้างล่างในผ้ากองใหญ่ จะเห็นได้ว่า การใช้ภาพพจน์ดังกล่าว ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ตลอดจนเข้าใจถึงรายละเอียดของสิ่งที่ผู้เขียนสื่อออกมาได้อย่างแจ่มชัดขึ้น

จริงอยู่มธุรสอาจจะเป็นผู้หญิงอีกชั้นหนึ่งสะอาดหมดจด แต่หล่อนก็เหมือนแก้วที่ร้าวแล้วในความรู้สึกของสามี ถึงแม้จะมีภาววิเศษผสานเนื้อแก้วให้ติดกัน จนใช้ประโยชน์ได้ต่อไป แต่รอยร้าวยังปรากฏให้เห็นเด่นชัด

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 220)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบแก้วร้าวกับมธุรส เพื่อสื่อถึงความรู้สึกของเพลลาที่มีต่อมธุรสหลังจากที่ได้แยกทางกันไปแล้วกลับมาอยู่ด้วยกันตามเดิม เนื่องจากในอดีตการกระทำของมธุรสได้สร้างความแตกแยกภายในครอบครัว แม้ว่าปัจจุบันมธุรสจะทำตัวดีกว่าเดิม แต่สิ่งที่ผ่านมายังคงเป็นร่องรอยหลงเหลือค้างคาในจิตใจของเพลลา จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงความรู้สึกของเพลลาเป็นรูปธรรมชัดเจน

“ผู้ชายยกขบวนกันมาหลงเขาเป็นคนๆ ทีเดียว แต่นั่นแหละถึงยังไงตอนนั้นเธอก็ยังไม่สวยเลยทีเดียวยุวก สวยจริง แต่สวยธรรมชาติเหมือนผ้าอยู่ในพับยังไม่ได้เอาไปตัดเสื้อ

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 909)

การเปรียบเทียบความสวยงามตามธรรมชาติกับผ้าที่ยังไม่ได้เอาไปตัดเสื้อ เป็นการเปรียบเทียบที่สอดคล้องเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพความงามของหญิงสาว ซึ่งจากตัวอย่างเป็นการกล่าวถึงความงามของวิฐุในขณะที่ยังเป็นวัยรุ่น ที่ขาดประสบการณ์ ปราศจากการเสริมแต่งแต่ไม่ว่าจะเป็นรูปลักษณะภายนอกหรือกิริยาท่าทาง แม้ว่าจะมีความงดงามตามธรรมชาติเช่นเดียวกับผ้าผืนที่ยังอยู่ในพับ แต่หากนำผ้านั้นมาตัดเย็บโดยช่างที่มีฝีมือ และตัดเย็บผ้าเหล่านั้นให้เป็นชุดที่เหมาะสมกับผ้าแต่ละชนิดแต่ละผืน ผ้าผืนนั้นก็จะมี ความสวยงาม

และสะดุดตาแก่ผู้พบเห็นยิ่งขึ้น ซึ่งในปัจจุบันด้วยวัยและประสบการณ์ที่มากขึ้นของวิฑู ทำให้วิฑู มีความสวย สง่าสมวัย เป็นที่สะดุดตามากกว่าตอนที่ เป็นวัยรุ่น

6. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง

กฤษณา อโศกสิน นำสถานที่และสิ่งก่อสร้างมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่าน เกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ แต่ตัวเขาไม่เคยบรรลุสิ่งนี้เลยไม่ว่าวันใด หัวใจเขา แห้งผากเหมือนบ่อน้ำหน้าแล้งอยู่ตลอดเวลา แม้ทิวแสงจะวิ่งขึ้นมากลบเสียได้ทุกคราวที่เขา มูมานะ ฮีตผู้ชีวิตทำให้เขายืนยึดบ่ายึดไหล่เหมือนกับว่าโลกนี้เป็นของเขา แต่ลี้กลงไปแล้วเขาก็ หมดกำลังใจอยู่เงียบๆ

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 227)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อถึงความรู้สึกอันแห้งแล้งของสองเมือง ซึ่งบ่อน้ำที่แห้งผากใน หน้าแล้ง ให้ภาพความความแห้งแล้ง ขาดความชุ่มชื้นโดยสิ้นเชิงเพราะในหน้าแล้งแม้แต่ดินยัง แดกกระแหง ทำให้ผู้อ่านนึกถึงความรู้สึกของสองเมืองและยังเชื่อมโยงถึงลักษณะนิสัย โดยแสดง ให้เห็นถึงความแข็งกระด้างภายในจิตใจ เมื่อเขาขาดความสุขสดชื่นทางใจ ก็เหมือนขาดน้ำ หล่อเลี้ยง ก็ย่อมทำให้เขาเป็นบุคคลที่เย็นชาและแข็งกระด้าง

“โอ๊ย..ปีนะหรือคะสุซิ่น ทุกข์หนักบรมเลยตั้งแต่พี่ปานตาย แล้วพ่อแม่ปิ้งจับเจ้าไม่ พุดไม่จาเป็นวันๆ คีนๆ ปีกก็แทบจะกลายเป็นบ้า พี่สามไม่รู้หรือคะว่าสภาพบ้านที่มีลูกคนนึงตาย ไปอย่างไรไม่รู้เนื้อรู้ตัว มันเหมือนป่าช้าเราดีๆ นี่เอง”

(บุษบกใบไม้ : 381)

การเปรียบเทียบสภาพของครอบครัวที่สูญเสียลูกไปคนหนึ่งกับป่าช้า เป็นการสื่อภาพ บรรยากาศของความเงียบเหงา อ้างว้าง และทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงความรู้สึกทุกข์ทรมาน หม่น หมองของปัทมา การเปรียบเทียบดังกล่าวกระทบอารมณ์ผู้อ่าน สร้างความรู้สึกสะเทือนใจ เกิด เป็นจินตภาพที่แจ่มชัด

“ก็ผมเป็นชาวประมง ทะเลเหมือนบ้านไปแล้ว

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 41)

การเปรียบเทียบทะเลกับบ้านเป็นการสื่อภาพชีวิตของชาวประมง ซึ่งทั้งกิน อยู่ นอน ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางเงื่อนน้ำอันกว้างใหญ่ เช่นเดียวกับการปฏิบัติตนของคนที่อยู่บ้าน ดังนั้น การเปรียบเทียบทะเลเหมือนบ้านจึงมีความเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงวิถีชีวิตของชาวประมงที่มี อาชีพเป็นชาวประมง ต้องอยู่กับทะเลเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เขารู้สึกว่าทะเลเป็นบ้านหลังหนึ่ง ของเขา

ที่นี่..หากจะเปรียบกับประจวบฯซักล้ง..ที่เต็มไปด้วยเสื้อผ้าใช้แล้วหลายเนื้อ หลายสี ทั้งหนาและบาง เปราะเปื้อนน้อยและสกปรกมาก หากเมื่อนำมารวมในอ่างใบใหญ่ใส่ผงซักฟอก ครั้งเดียว จึงเป็นธรรมชาติอยู่เองที่บางชิ้นต้องขยี้นาน ขณะที่บางชิ้นก็ซักง่าย แต่จะง่ายหรือยาก ก็จำต้องรอดตากพร้อมกัน ดังนั้นจึงเสมือนชิ้นที่สะอาดเร็ว ต้องเสียเวลารอคอย ที่ปรึกษาผู้มี หน้าที่ซักผ้าจึงถูกเค้นมาจากที่ “เย็น” มากแล้ว

(ข้ามสี่พันดร : 646)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบสถานที่พิชิตใจ กับซานซักล้ง เพื่อสื่อภาพของ สถานที่ซึ่งมีหน้าที่ช่วยเหลือคนติดยาให้เลิกเสพยาและกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้ และเปรียบเทียบคนที่ติดยาว่าเป็นผ้าแต่ละผืนซึ่งแตกต่างกัน คนที่ติดยามานานก็คือผ้าที่สกปรก มาก ส่วนคนที่เพิ่งเริ่มติดยาก็คือผ้าที่มีความสกปรกน้อย และคนที่มามีหน้าที่ซักผ้าก็ต้องเป็นคน ที่รู้ ถึงธรรมชาติและสภาพของคนติดยาแต่ละคน ตลอดจนมีความเข้าใจถึงจิตใจของคนเหล่านี้

จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงหน้าที่ของสถานที่พิชิตใจได้ ง่ายและแจ่มชัด เนื่องจากกฤษณา อโศกสิน นำสิ่งที่อยู่รอบตัวมาเปรียบเทียบ และเป็นสิ่งที่ ใกล้ชิดกับผู้อ่าน อันแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจในสิ่งแวดล้อมรอบตัวและสามารถนำมาใช้ในงาน วรรณกรรมของตนได้อย่างเหมาะสม จนก่อให้เกิดจินตภาพชัดเจน

“เธอเอ๋ย” มันแป้นแจ๋ยั้งจี้ละก็ หาทางกำจัดเสียเร็วเถอะ” สิริินทร์กล่าวอย่างคนเลือดร้อน

“จะไปกำจัดยังไงเล่า! เธอนี้พูดยังกะแผ่นดินจีน สมัยพระนางซูสีแน่ะ นี่กว่าจะกำจัดใครก็กำจัดง่าย ๆ จั๊นซี”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 118)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อผู้อ่านนึกถึงแผ่นดินจีนสมัยพระนางซูสี ผู้อ่านก็สามารถนึกถึงอำนาจอันยิ่งใหญ่ ความเป็นใหญ่ของพระนางซูสีทำให้พระนางสามารถจะสั่งฆ่าใครก็ได้แล้วแต่ความพอใจ เมื่อเปรียบเทียบกับความคิดที่จะกำจัดใครสักคนบนแผ่นดินไทย ทำให้ผู้อ่านนึกถึงความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากประเทศไทยนั้นทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ไม่มีใครมีอำนาจสั่งทำร้ายใครได้โดยไม่มีความคิด ไม่เว้นแม้แต่พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว เป็นการย้ำให้เห็นถึงความเป็นไปไม่ได้ในการจะกำจัดคนที่เราไม่พอใจ ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะของเฟื่องทองว่ามีสติยั้งคิด ผิดกับสิรินทร์ซึ่งวู่วามเอาแต่ใจ อันเป็นนิสัยของคนรวยอยากจะทำอะไรก็ทำได้

น้ำตาซึมออกมาเต็มตาและไหลพรากเรื่อยรินเหมือนคราวทำงานบั้ง

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 478)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน ได้สื่อสะท้อนความเศร้า ความเสียใจของตัวละคร โดยเปรียบเทียบน้ำตาที่ไหลพรากเหมือนกับน้ำที่ทะลักออกมาเมื่อทำงานบั้ง ซึ่งให้ภาพของน้ำที่เอ่อท้นออกมามากมายมหาศาล อันแสดงถึงความทุกข์อันหนักหน่วงของตัวละคร การเปรียบเทียบดังกล่าวกระทบอารมณ์ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงความรู้สึกเสียใจอย่างรุนแรงจนไม่อาจกลั้นน้ำตาเอาไว้ได้

7. อาหาร

ภคณา อโศกสิน นำอาหารมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

การสมสู่ของหญิงชายนั้น เป็นความรู้สึกรุนแรงร้อนนั้กนากั้จริง ขาดไม่ได้เช่นเดียว กับขาดอาหารทุกมื้ก็จริง แต่เมื่อลงมือเสพด้วยความไม่มั่นคง ไม่ว่าจะด้วยอารมณ์เฉพาะหน้า หรือด้วยสำนึกลึกต้นบางประการใดก็ตาม มันจะกลับกลายเป็นข้าวของแตกหักตำ่ทรมไปได้ใน พริบตา

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 456)

จากตัวอย่าง การเปรียบเทียบเป็นการชี้ให้เห็นถึงความจริง ความเป็นปกติธรรมดา ของมนุษย์ซึ่งย่อมมีกิเลสต้นหา การสมสู่ระหว่างหญิงชายจึงแท้จะเป็นของคู่กันกับการดำรง ชีวิต และอาจขาดไม่ได้เช่นเดียวกับการที่คนเราต้องการอาหารทุกมื้ แต่ภคณา อโศกสิน ได้แสดงถึงเหตุและผลถึงความจริงที่ว่า หากความใคร่ที่ปราศจากความรัก ขาดความผูกพันอัน ลึกซึ้ง แค่เพียงเวลาไม่นานความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนซึ่งร้อยรัดไว้ด้วยความรู้สึกต้นเงินก็ ย่อมขาดสะบั้นลง

“มันเขี้ยวจริง” หล่อนเข้าท่อนขาวาวของแม่หนู “คู่นี้..อวบแน่นยังกะข้าวต้มมัดแน่นะ”
(บุษบกใบไม้ : 81)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการใช้ภาพพจน์เพื่อขยายให้เห็นขนาดของขาว่า อวบและ แน่นเหมือนข้าวต้มมัด ซึ่งภคณา อโศกสิน สามารถเลือกคำที่นำมาเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากข้าวต้มมัดมีลักษณะที่อวบ เนื้อแน่น การเปรียบเทียบขาบกับข้าวต้มมัด ทำให้ผู้อ่านเกิด จินตภาพของขาที่สมบุรณ์ แข็งแรง มีเนื้อที่อวบตึงและแน่น

เจ้ก่อนข้างขาวไม่สูงแต่ลำ มัดกล่ำของเขากลมแข็งราวกับข้าวต้มมัดที่รัดด้วยเส้น ตอกจนปอง คงมีเชื้อเงินนิตน้อย

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 232)

จากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบเพื่อสื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นลักษณะทางกายภาพของ ตัวละคร ซึ่งมีร่างกายแข็งแรง มีกล้ามเนื้อทั้งกลมแน่น โป่งออกมาเป็นก้อนแข็ง ดูเหมือนกับ ชาวต้มมัดที่มีการบรรจุจนเต็มห่อแล้วใช้เชือกมัดเป็นท่อนจนปอง

“โถ ไมใช่หรือแม่” เขางืมงำจากผ้าห่มที่ตั้งขึ้นมาปิดอก

“นั่นนะซี..ยายฟานแกขาวออกจ๊ะ ผิวยังกะนมสด แล้วรูปร่างก็เตี้ยเล็กกว่าหนูเดือน แยะเลย”

(ข้ามสี่พันดร : 272)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบผิวขาวกับนมสด ซึ่งเป็นการสื่อลักษณะ ทางกายภาพของตัวละคร เพื่อชี้ให้เห็นความงามของผิวที่มีความขาวสวย สะอาด น่าดู

ดูเหมือนว่าประชาชนทั่วพนมเปญจะพากันเดินลงไปทางทิศใต้ขณะที่เคลื่อนที่ไปนั้น เราถูกอัดแน่นเหมือนปลากระป๋อง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 142-143)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบการเบียดเสียด ความแออัด เพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพ ของผู้คนซึ่งมีปริมาณมากเหมือนกันปลากระป๋อง การเปรียบเทียบดังกล่าวมีความสอดคล้อง เหมาะสม เพราะปลากระป๋องเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปปลา ที่มีเนื้อปลาอัดแน่นบรรจุอยู่ในกระป๋อง ขนาดเล็ก เมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบกับฝูงชนที่พากันเดินลงไปทางทิศใต้ ทำให้ผู้อ่าน นึกเห็นภาพแออัด ยัดเยียดของฝูงชนจำนวนมาก

“แหม ไข่เรื่องรืดนี่มันเกือบจะหมดสมัยแล้วนะ ชัยเขาไปหลับตาอยู่ที่ไหนถึงไม่รู้ว่ายาคูมไม่ให้เด็กเกิดนะมีเต็มตลาดซื้อได้ง่ายๆ ยิ่งกะซื้อท้อฟี่นั่นแหละ”

(เรียมมนุษย์ เล่ม 1 : 125)

“ท้อฟี่” เป็นสิ่งที่เราสามารถหาซื้อได้ง่าย เมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับยาคูม ทำให้ผู้อ่านนึกถึงสิ่งที่มีปริมาณมากและสามารถพบได้เกลื่อนกลาด “เต็มตลาด” อัน แสดงให้เห็นว่าเรื่องเพศสัมพันธ์สำหรับวัยรุ่นเป็นเรื่องปกติธรรมดา เกิดขึ้นเป็นประจำสำหรับ

สังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งวัยรุ่นเหล่านี้สามารถป้องกันตัวเองได้ด้วยการใช้ยาคุม ซึ่งหาซื้อได้ทั่วไป เหมือนกับการซื้อท่อพีวี ดั้งนั้นการทำแท้งจึงน่าจะหมดสมัยไปแล้ว

“ดีแล้ว คุณทานเหล่านี้เถอะ”

เหล่าช็อกโกแลตเป็นสีเข้มราวกับน้ำเชื่อม

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1007)

“น้ำเชื่อม” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสีน้ำตาลไหม้อมดำ เมื่อถูกขนานนำมาเปรียบเทียบกับสีของเหล่าช็อกโกแลตซึ่งเป็นสีเข้ม สามารถทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของเหล่าช็อกโกแลตได้โดยที่กฤษฎา อโศกสิน ไม่ได้อธิบายโดยตรงไปตรงมา แต่อาศัยประสบการณ์ของผู้อ่านเองในการรับรู้ถึงสีเข้มที่กฤษฎากล่าวถึงได้

8. พาหนะ

กฤษฎา อโศกสิน นำพาหนะมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

นายเขตประจันทำหน้าบึ้ง “เรื่องอะไรมันจะมาเคารพ พ่อไม่ได้มียศมีตำแหน่งอะไรแล้ว คนเราปลดเกษียณแล้วก็เหมือนรถไฟถูกปลดระวางนั่นแหละ แต่พ่อไม่สนใจหรอก หลักเราดีแล้ว จะต้องแคร์อะไรใคร พ่อกับมันนะเทียบกันไม่ได้ มีคนละชั้น ลูกจำไว้

(บุษบกใบไม้ : 45)

การเปรียบเทียบระหว่างคนที่ปลดเกษียณแล้วกับรถไฟปลดระวาง เป็นการชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่หมดประโยชน์ หมดความหมาย ซึ่งกฤษฎา อโศกสิน กล่าวถึงนายเขตประจันที่ปลดเกษียณ ทำให้เขาหมดซึ่งหน้าที่การงานรวมทั้งตำแหน่งเกียรติยศทั้งหลายที่เคยมี จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว ช่วยให้อ่านเข้าใจถึงความรู้สึกของนายเขตประจัน และชี้ให้เห็นว่าตัวเองเป็นเช่นไรโดยพยายามอธิบายให้ลูกสาวเข้าใจว่าตนนั้นไม่เป็นที่ยอมรับนับถืออีกต่อไป เป็นเหมือนรถไฟที่ถูกทิ้งให้ว่างเปล่า จอดนิ่งสนิทไร้ประโยชน์

“...แน่ละซี! ได้ดีไปแล้วนี่ มันจะมาเห็นบุญเห็นคุณอะไรเราจริงไหม เราก็อเหมือนเรือจ้างนั่นเอง ถึงฝั่งแล้วเขาก็ถีบหัวส่ง นี่ยังฟ้าทองอีกคนอยากให้เราเป็นฝั่งเป็นฝาไปเสียที จะได้หมดห่วง คุณดัมพ์นั่นเขาก็คนดีนะใครเป็นลูกเป็นเมียก็สบาย ไม่เจ้าชู้ หัวทกกันชีวิตเหมือนคุณเดชหรอก”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 275)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบคนกับเรือจ้าง เพื่อสื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของคน ซึ่งเมื่อช่วยเหลือหรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นแล้วก็กลายเป็นคนที่หมดคุณค่า เช่นเดียวกับเรือจ้างที่บรรทุกผู้โดยสารไปส่งถึงฝั่งหลังจากนั้นก็หมดประโยชน์ จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล เพราะเรือจ้างมีหน้าที่บรรทุกผู้โดยสารไปส่งให้ถึงที่หมายก็เป็นอันว่าเสร็จสิ้น ซึ่งก็เหมือนกับคนที่ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นแต่ไม่ได้ทำให้เขาซาบซึ้งและสำนึกในบุญคุณ จากตัวอย่าง “เราก็อเหมือนเรือจ้าง” เป็นความรู้สึกของเฟื่องทองที่เคยช่วยเหลือชูด้าเอาไว้ แต่ชูด้าไม่สำนึกบุญคุณ เฟื่องทองจึงรู้สึกที่ตนเองไม่มีความหมายในสายตาของชูด้าแม้ว่าจะเคยช่วยเหลือชูด้ามาก่อนก็ตาม

“นาย’ มีบิรวารมาก มากเกินกว่าจะสนใจคนอย่างผม แต่ถ้าท่านสนใจก็นับว่าเป็นบุญ ผมขอพูดอย่างตรงไปตรงมาว่า เมื่อสิ้นนายเก่าผมเหมือนเรือที่เขาลอยโซ่ให้น้ำพัดพาไปตามบุญตามกรรม ...คุณวิภูเธอยังมีเมตตาและผมก็จำเป็นต้องรับเอา พอผมยอมผลัดพรรคี่ดีขึ้นเห็นกับตา เมื่อเป็นอย่างนี้ คุณทณทิจจะไม่ยอมให้คะแนนความจำเป็นเลยหรือว่า เราจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 535 – 536)

เมื่อโสรวารสูญเสียเจ้านายเก่าไปเขาก็ขาดหลักพึ่งพิงซึ่งการที่กฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับเรือที่ถูกปล่อยโซ่ให้น้ำพัดพาไป ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของคนที่ต้องตกอยู่ในสภาพแว้งคว้างแล้วแต่ดวงชะตาจะชักพาไปในทิศทางใด เหมือนเรือที่ถูกปล่อยไปตามกระแสน้ำ จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงชะตาชีวิต และมีความเห็นใจต่อตัวละคร อันเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมของโสรวารซึ่งต้องยึดวิภูเป็นหลัก เมื่อวิภูได้ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ

9. สี

กฤษณา อโศกสิน นำสีมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ
ดังตัวอย่าง

ผมทหารกล้าสนิทท่อนบางเกาะอยู่กับศึรชะ เปลือกตาปิดเกือบตลอดเวลา แต่เมื่อเปิด
เปลือกตาก็จะแลเห็นนัยน์ตาดำคล้ายเหมือนสีหมึกจีน

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 473)

“ดำนคล้ายเหมือนสีเหมือนสีหมึกจีน” เป็นการเปรียบเทียบเพื่อนำภาพของสีดำ เมื่อ
ผู้อ่านนึกถึงหมึกจีน ผู้อ่านก็จะนึกเห็นภาพของสีดำที่ดำสนิทไม่มีสิ่งอื่นใดเจือปน

อารมณ์ของเดชก็เช่นเดียวกับอารมณ์ของชายเจ้าชู้ทั้งหลายเวลาเริ่มกับเวลาอวสาน
ไกลกันราวกับขาวและดำ

(เรียมมนุษย์ เล่ม 1 : 583)

การใช้สีตรงกันข้ามกันคือ สีขาวกับสีดำ มาเปรียบเทียบเรื่องของเวลาเริ่มต้นกับตอน
จบ ทำให้ผู้อ่านนึกเข้าใจถึงความต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยสีขาวในตัวอย่างข้างต้นแสดงถึง
การกระทำดีซึ่งเดชปฏิบัติตนดีต่อซุดาในตอนที่เราเริ่มรักกันใหม่ๆ ในขณะที่สีดำแสดงถึงการกระทำ
ที่ตรงกันข้ามกันเมื่อเดชหมดรักและต้องการจะเลิกกับซุดา จะเห็นได้ว่าการนำสีตรงกันข้ามกัน
มาเปรียบดังตัวอย่าง ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของการกระทำอันแตกต่างกันของเดช อันนำไปสู่
การเข้าใจถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของเดชได้ จนเกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจน

เขาคี่มไวน้หมดแล้วขอเดิม ซัณซีกาลองจิบเข้าไปเล็กน้อย น้ำสีแดงใสเหมือนสีทับทิม
สยามันมีรสค่อนข้างเปรี้ยว มีกลิ่นหมัก ซึ่งไม่น่ารื่นรมย์นักสำหรับหล่อน แต่ศาวิกาและวิฐูตี้ม
อย่างเอร็ดอรว้อย

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1049)

จากตัวอย่างข้างต้น การที่กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบสีแดงใสของไวน้กับสีทับทิม
สยาม เป็นการให้รายละเอียดของสี ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสีได้ละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น

10. น้ำ

กฤษณา อโศกสิน นำน้ำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ
ดังตัวอย่าง

ชะตากับหล่อนั้น แท้จริงแล้วเหมือนน้ำกับน้ำมัน หากจะคบหากันลึกซึ้งยอมเข้าถึง
กันไม่ได้เลย หล่อนเองก็เพ็งรู้

(บุษบกใบไม้ : 253)

การเปรียบเทียบดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยและความคิดของคนสองคน ซึ่ง
แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง และไม่มีทางที่คนสองคนนี้จะเข้ากันได้หากจะคบหากันเป็นเพื่อนสนิท
จะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบได้อย่างสมเหตุสมผล เนื่องจากธรรมชาติของน้ำกับ
น้ำมันได้ถูกสร้างให้มีความแตกต่างกันและไม่สามารถผสมผสานรวมกันเป็นหนึ่งเดียวได้ เช่น
เดียวกับชะตากับป้าทอง ซึ่งสองคนนี้เกิดมาจากครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกัน ทำให้
ความคิดและนิสัยไม่สามารถเข้ากันได้ เพียงแต่รู้จักพูดคุยกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น

น้ำหล่อเลี้ยงความหวังอันได้แก่ ความงามความดีของบุตรธิดาหลงเหลืออยู่เพียงครั้ง
อีกครั้งก็ประหนึ่งว่าเป็นน้ำเสียที่จำใจสาดทิ้ง หรือมิฉะนั้นก็เก็บซ่อนใส่แก้วตั้งไว้ในมุมมืดที่ไม่มี
ผู้ใดล่วงรู้

(ข้ามสี่พันดร : 61)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการสื่อถึงความรู้สึกของผู้เป็นพ่อที่มีบุตรสองคน ถูกเลี้ยงดู
แบบเดียวกัน แต่กลับมีนิสัยและพฤติกรรมแตกต่างกัน ซึ่งบุตรทั้งสองต่างก็เป็น “น้ำหล่อเลี้ยง
ความหวัง” ทำให้พ่อแม่มีความสุข สมหวัง หากลูกเติบโตเป็นคนดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ใน
สังคม โดยในตัวอย่างเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกของนายดำเกิงที่มีต่อเดือนสิบและดวล เนื่อง
จากเดือนสิบทำให้เขาภาคภูมิใจ ทั้งเรื่องการเรียนและหน้าที่การงาน ในขณะที่ดวลกลายเป็นคน
ติดยา สร้างความเดือดร้อนให้กับครอบครัว กฤษณา อโศกสิน จึงเปรียบดวลว่าเป็นน้ำเสีย
ไม่สามารถเป็นน้ำหล่อเลี้ยงความหวังให้กับพ่อได้ ท้ายที่สุดเขาจึงเลิกคาดหวัง และไม่ใส่ใจบุตร
คนนี้อีก เหมือนกับว่าเขาจำเป็นจะต้องเอาน้ำเสียนั้นทิ้งไป

ไอน์ยามเข้าแผ่นอยู่โดยรอบ บริสุทธิ์สะอาดตั้งหนึ่งน้ำกลั่นความมืดท่ามกลาง
สวนสวยที่ล้อมพระองค์และเขาไว้

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 742)

น้ำกลั่นเป็นน้ำที่ผ่านการกลั่นกรองมาอย่างดี สะอาด บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งเจือปน
เมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ จึงให้ภาพบรรยากาศสดชื่น สะอาด สร้าง
ความชุ่มเย็นสบายใจ

โสรवारไม่ดีใจเลยที่ได้ยินคำพูดเหมือนถ่อมตัวเต็มประดา เพราะสายตากล้า และรอย
ยิ้มเยื่อนเฉียบคมบนริมฝีปากหล่อนนั้นทำให้เขาปวดแสบปวดร้อน เหมือนเอาน้ำเดือดราดลง
มาบนที่ใดที่หนึ่งบนอวัยวะของเขา

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1460)

“น้ำเดือดที่ราดลงมาบนอวัยวะ” ข้อความดังกล่าวทำให้ผู้อ่านนึกถึงความเจ็บปวดแสบ
ร้อนของผิวหนังที่โดนความร้อนเผาไหม้จนพุพอง เมื่อนำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบกับความรู้สึกของ
โสรवार จึงสื่อให้เห็นถึงอารมณ์และความรู้สึกเจ็บปวดรุนแรง จะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน
สร้างจินตภาพทำให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมรับรู้ถึงความรู้สึกของตัวละครได้ชัดเจน เนื่องจากนำภาพ
ของความเจ็บปวดทางกายมากล่าวถึงเพื่อสื่อสะท้อนให้ผู้อ่านนี้รู้ถึงความรู้สึกเจ็บปวดทางจิตใจ
ซึ่งมองไม่เห็น แต่ผู้อ่านเข้าใจและนึกเห็นภาพได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง

11. ไฟ

กฤษณา อโศกสิน นำไฟมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดัง
ตัวอย่าง

บางครั้งเลือดข้นของเขาจึงเดือดพล่านขึ้นมาเหมือนมีไฟลน เขารู้สึกเจ็บแสบกับความ
เห็นแก่ได้ของคนหลายกลุ่มและข้าราชการหลายเหล่า กรรมของเขานี้ดูจะเป็นกรรมมีกรรมเพราะ
เป็นหน่วยรักษามวลประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของชาติ

(บุษบกใบไม้ : 374)

ไฟ เป็นสิ่งที่แสดงถึงความร้อน สื่อแทนถึงความรุนแรงของอารมณ์ ซึ่งจากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบถึงอารมณ์ที่เดือดพล่านเหมือนกับมีไฟลน แสดงให้เห็นถึงอารมณ์และความรู้สึกของสามภพที่ถูกกระตุ้นให้รู้สึกโกรธขึ้นมาอย่างกะทันหันในบางครั้งที่เขาไปถึงข้าราชการป่าไม้บางคนที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และบ่อนทำลายทรัพยากรของชาติ อันเป็นความรู้สึกโกรธของคนที่ยึดมั่นและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน และไม่สามารถยอมได้เมื่อนึกถึงคนที่สร้างความเดือดร้อนให้กับส่วนรวม ความรู้สึกยอมไม่ได้จึงเหมือนไฟที่กระตุ้นให้เลือดดีของเขาเดือดพล่าน

“คุณคะ..” แม่ของเขาพูดได้เพียงคำเดียวเท่านั้นจริงๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยามเมื่อนายดำเกิงกำลังโกรธเกรี้ยวดุไฟประลัยกัลป์ขนาดนี้

(ข้ามสี่พันตร : 59)

ภฤชณา อโศกสิน นำไฟประลัยกัลป์ ซึ่งหมายถึง ไฟล้างโลก มาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อถ่ายทอดภาพอารมณ์ความรู้สึกโกรธอย่างรุนแรง เป็นความโกรธชนิดที่สามารถจะทำลายอีกฝ่ายหนึ่งได้ ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวมีความสมเหตุสมผล เนื่องจากนายดำเกิงผิดหวังในตัวดวงมาก และเสียใจเมื่อรู้ว่าดวงกลายเป็นคนติดยา จึงทำให้ความผิดหวังและความเสียใจซึ่งเข้มข้นรุนแรงแปรเปลี่ยนเป็นความโกรธ คลั่งแค้นจนยากที่จะอภัยให้ได้ ซึ่งยอมเป็นปกติธรรมดาของพ่อทุกคนเมื่อรู้ว่าลูกของตนติดยา เพราะไม่เพียงแต่คนที่ติดยาเท่านั้นจะทุกข์ทรมาน แต่ยังรวมถึงสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวที่ต้องทนทุกข์ทรมานตามไปด้วย

นิธิมานั่นไหว้เขาแล้ว ก็รีบหลบหายไปทางหลังเรือน...เหตุการณ์เมื่อคืนนี้ยังคงอยู่บนอยู่ในอารมณ์ของหลอนประหนึ่งกองไฟ มันคงดับไม่ได้ง่าย ๆ นัก

(เรือนมนุษย์ เล่ม 2 : 613)

จากตัวอย่าง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น “เมื่อคืนนี้” สร้างความไม่พอใจแก่นิธิมานเป็นอย่างมาก และยังคงความรู้สึกนั้นอยู่ ดังเช่นกองไฟ โดยภฤชณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับอารมณ์โกรธของนิธิมาน เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกโกรธที่เขาไม่สามารถอภัยให้ได้ เนื่องจากว่าเดชพยายามจะข่มเหงน้ำใจนิธิมาน แต่นิธิมานก็สามารถเอาตัวรอดได้ แต่การกระทำดังกล่าวของเดชก็ยังคงติดตรึงอยู่ในใจของเธอ และเธอก็ไม่สามารถจะลืมมัน

“คุณอย่านึกนะว่า ผมจะสบาย ตลอดเวลาที่ผมนอนอยู่นี้ ผมเฝ้าร้อนเหมือนมีไฟมาสูม อยู่ได้เดียวไม่มีผิด ผมไม่เคยคิดเลยจริงๆ ว่า จะพบเหตุการณ์อย่างนี้ในชีวิต”

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 981)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ร้อนรอน กับไฟซึ่งกอง สุมอยู่ได้เดียวได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากความร้อนที่เกิดขึ้นภายในใจ ย่อมทำให้คนเราไม่สามารถอยู่ได้อย่างสงบ เหมือนกับว่ามีใครมาจุดไฟสูมไว้ได้เดียว ทำให้เกิดความร้อน จะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบความร้อนใจอันเกิดจากความรู้สึกผิดของโสรวารที่ได้ทำกับ วิถีกับความร้อนกายที่เกิดจากไฟ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของความร้อนรนในใจของโสรวารเป็น รูปธรรมชัดเจน

12. สภาพและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

กฤษณา อโศกสิน นำสภาพและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

เขารักสุขภาพจิตใจในยามสงบของเขานี้อย่างยิ่ง มันสวยงาม แจ่มชัดเหมือนแผ่นน้ำที่ราบเรียบ สดใสเป็นประกาย มีแสงแดดทอพร่าง แต่ยามขุ่นมัวสีข้างแสนอัปลักษณ์เหลือหลาย เหมือนกับร่างกายของเขาทั้งร่างมีแต่ปมปมและความโศโครก

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 346)

กฤษณา อโศกสิน นำความสงบนิ่งของแผ่นน้ำ มาเปรียบเทียบกับความรู้สึกของ ตัวละคร เพื่อสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกปลอดโปร่ง สดชื่นแจ่มใส มีความสุข โดยเปรียบเทียบ ได้อย่างสมเหตุสมผล เนื่องจากภาพแผ่นน้ำที่ราบเรียบ มีแสงแดดตกกระทบกับพื้นผิวน้ำเป็นประกาย ให้ภาพที่สวยงามและสร้างความรู้สึกสบายใจ ดังนั้นภาพดังกล่าวจึงสื่อถึงความ รู้สึกอันสงบนิ่งเป็นสุขของตัวละคร

ความเฉยของเขานั่นเองแหละก่อให้เกิดความอึดอัด แต่หล่อนหาว่านั่นเรียกว่า ความทุกข์ที่ลึกซึ้ง เป็นความทุกข์ซึ่งหยั่งรากยาวไกลไปถึงไหนๆ ไม่ใช่ความทุกข์ที่เอาแต่ร้องไห้ ทำท่าบึ้งบึ้งอาละวาดเหมือนลมพายุ ซึ่งพัดกระโชกมาเพียงครั้งคราวอย่างหล่อน

(บุษบกใบไม้ : 266)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อภาพพฤติกรรมการแสดงออกของตัวละครที่แตกต่างกัน เป็นพฤติกรรมอันแสดงออกถึงความทุกข์ ความเสียใจอย่างลึกซึ้ง โดยนายเซตประจัน ซึ่งเป็นบิดาของปีทองนั้นไม่ได้แสดงออกถึงความทุกข์ แต่แท้จริงแล้วความทุกข์นั้นมากมายเกินกว่าจะแสดงออกมา แตกต่างจากปีทองที่ร้องไห้เอะอะเป็นบางครั้ง เวลาที่เธอนึกถึงพี่ชายและรู้สึกเสียใจอย่างรุนแรงจนต้องระบายความทุกข์อันอัดอั้นออกมา เหมือนกับลมพายุซึ่งพัดกระหน่ำเพียงครั้งคราว แล้วก็หายไป

เป็นที่รู้กันว่า ถ้าเมื่อไหร่ “ลูกพี่” นิ่งนิ่งเงียบสงบบุหรี่ปันควันบู้ย เงียบเหมือนทะเลที่ไม่มีคลื่นลมละก็เมื่อนั้นแหละ เขาจะต้องมีเรื่องหนักหนาอยู่ในใจ

(ไฟทะเล เล่ม 1 : 226)

ภุชญา อโศกสิน นำความเงียบสงบของลักษณะธรรมชาติของทะเลยามไม่มีคลื่นลมมาเปรียบเทียบกับอาการของตัวละครที่นิ่งนิ่งเงียบ ซึ่งทะเลนั้นแม้ไม่มีคลื่นลมก็เชื่อว่าะนิ่งสนิทมันยังคงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาเพียงแต่อาจมองไม่เห็น เช่นเดียวกับอาการนิ่งเงียบของซันภายนอกดูนิ่ง แต่ภายในอาจกำลังสับสน

เสียงของบิดาเสมือนฟ้าร้องอยู่ไกลๆ ความบาดเจ็บของใบหน้ายามเมื่อแค้นคั่ง ก็ดังหนึ่งเส้นแสงของสายฟ้า คราเมื่อแล่นเดี่ยวอยู่ในอากาศพร้อมคำรณคำราม

(ข้ามสี่พันดร : 58)

ฟ้าร้องเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเสียงกัมปนาทแผดก้องของฟ้าร้องหรือฟ้าผ่า ล้วนก่อให้เกิดการทำลายที่รุนแรง เมื่อภุชญา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบ นอกจากจะสื่อถึงเสียงอันแผดก้องแล้ว ยังสื่อให้เห็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในความรู้สึกของตัวละครอย่างจริงจังชัดเจน ซึ่งตามตัวอย่างนี้ เป็นการสื่อถึงอารมณ์โกรธรุนแรงของนายดำเกิง และแสดงออกด้วยเสียงที่ดังเหมือนกับการคำรณคำรามของฟ้า และแสดงออกทางสีหน้าอันบาดเจ็บ สร้างความหวาดกลัวแก่ผู้พบเห็นเช่นเดียวกับสายฟ้าฟาด

มณฑาทองจึงก้าวออกไป แล้วยืนอยู่อย่างสงบ คอยจนเขาพูดจบหันกลับมา
ต่างก็ยื่นมองกัน..ด้วยรอยยิ้มและประกายตาอันแจ่มใสสมหวัง ดวงใจเบ่งบาน
ประหนึ่งแสงอรุณยามรุ่ง

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 685)

“แสงอรุณยามรุ่ง” เป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศที่สดชื่นแจ่มใส อากาศบริสุทธิ์
การนำมาเปรียบกับ “ดวงใจที่เบ่งบาน” ซึ่งให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครซึ่งเบิกบาน
สดใส บริสุทธิ์ ได้อย่างชัดเจนเหมาะสม

ดัมพ์อดคิดไม่ได้ว่า หมู่นี้หนีมาดูเปล่งปลั่งขึ้น โดยเฉพาะดวงตาคู่นั้นมันเหมือนแสง
จันทร์คืนวันเพ็ญ อันหม่มเมฆที่บดบังอยู่ได้ถูกลมบนพัดกระจายไป จนสามารถจะทอดลงมาดูได้
ชีวิตบนพื้นโลกได้อย่างเต็มที่

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 234)

จากตัวอย่างเป็นการสื่อภาพลักษณะทางกายภาพของตัวละคร ซึ่งการเปรียบเทียบ
ดวงตากับแสงจันทร์คืนวันเพ็ญ แสดงให้เห็นถึงความงดงาม สว่างไสว บ่งบอกถึงความสุข
และความอ่อนโยน ทำให้ผู้ที่พบเห็นรู้สึกเป็นสุขและสบายใจ ดังแสงจันทร์ที่ส่องแสงสว่างให้แก่
พื้นโลก

ทินกรเข้าใจความระส่ำระสายในจิตใจของบุตรได้ดี ความรักเมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะบังคับ
ไม่ให้ทुरนทुरายเลยนั้นยากนักหนา แม้สำหรับบุคคลที่มีสติมัน มีปัญญาความคิดอันได้ฝึกอบรม
มาดีแล้วอย่างทัศนทิการก็ย่อมจะหวั่นไหวสะทสะท้านดูจพายุคะนอง ซึ่งแม้ไม่ใหญ่ แข็งแรงก็
อาจจะถูกทำลายส่วนสำคัญให้หักโค่นลงมาได้

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1533)

กฤษณา อโศกสิน นำธรรมชาติของความรัก ซึ่งมีอำนาจรุนแรงมาเปรียบเทียบกับ
พายุที่กำลังคะนอง มีอำนาจสามารถทำลายได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งต้นไม้ใหญ่แข็งแรง ซึ่งการ
เปรียบเทียบบั้นเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านจินตนาการและร่วมรับรู้ถึงความรู้สึกปั่นป่วน ระส่ำระสาย
ภายในจิตใจของตัวละครเมื่อต้องตกอยู่ในความรัก และอำนาจของมันส่งผลกระทบต่อความ

รู้สึกผิดชอบชั่วดี แม้แต่กับคนที่มีความดีมีคุณ มีปัญญาความคิด ได้รับการฝึกอบรมที่ดีอย่าง ทัศนิกาก็ยังห่วงไหวได้ ไม่ต่างอะไรไปกับต้นไม้ที่แกว่งไกวและอาจหักโค่นลงได้ด้วยแรงคะนอง ของพายุ

13. สิ่งสมมุติและเวทมนตร์คาถา

กฤษณา อโศกสิน นำสิ่งสมมุติและเวทมนตร์คาถามาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

เวลาเห็นฝนวิ่ง มันทูสวดยเหลือเกินทีเดียว เหมือนเทพธิดาที่มีอาภรณ์ทำด้วยแก้วร้อยไว้เป็นสายคลุมร่างงามระหงทรงอรรชร ลอยลิ้มมาจากขอบฟ้า แล้วมาเทชุ่มตรงลำเรือเปียกปอนไปทั่ว

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 690)

การเปรียบเทียบสายฝนกับเทพธิดาที่คลุมร่างด้วยอาภรณ์ซึ่งร้อยด้วยแก้ว เป็นการสื่อให้เห็นจากความงดงามตามธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพการทิ้งตัวลงมาจากขอบฟ้าของสายฝนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความชุ่มฉ่ำแก่ผู้ที่อยู่เบื้องล่าง นอกจากนี้การเปรียบเทียบยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกเป็นสุข สดชื่นสบายใจคล้อยตามไปด้วย

ชายหนุ่มคิดแล้วก็สมเพชตนเอง..เขายังควรจะจำสิ่งใดได้อยู่อีกหรือ เกือบสิบปีที่ตกอยู่ใน “ความมีนเมา” เหมือนผีป่าซาตานเข้าสิง สมองของเขายังสดใสพอจะจำความใด ๆ ได้ก็มาน้อย

(ข้ามสี่พันคร : 206-207)

ผีป่าซาตาน เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความชั่วร้ายทั้งหลายทั้งมวล เมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับคนติดยา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงพฤติกรรมของเที่ยงวันซึ่งในอดีตเขาเคยติดยา จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวมีความเหมาะสม เนื่องจากพฤติกรรมของผู้ติดยานั้นได้สร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นตลอดเวลา โดยกระทำผิด กระทำความชั่วแบบไม่รู้ตัว แต่เป็นเพราะฤทธิ์ของยาเสพติดที่ทำให้คนเสพเกิดอาการอยากต้องเสพซ้ำเป็นประจำ

จนกระทั่งมีแมวเห็นผิดเป็นชอบ ต้องกลายเป็นโจรลักขโมย กักขฬะก้าวร้าว เหมือนกับว่า ณ เวลานั้นเขาได้ถูกผีป่าซาตานซึ่งก็คือความชั่วร้ายอย่างที่สุดเข้าสิงร่างและบงการให้เขาทำความชั่วโดยไม่รู้ตัว

เพียงไม่กี่ประโยคของหัวหน้านิลก็ประหนึ่งอาคมขลังอันเด็ดขาด สามารถดับร้อนในใจ
เจีย วาริน โดยคุณณี

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 367)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบคำพูดของหัวหน้านิลซึ่งสามารถดับอารมณ์ร้อนของเจีย วารินได้ เสมือนว่าคำพูดนั้นเป็นอาคมขลัง เพื่อชี้ให้เห็นถึงการเคารพ เชื้อพืง และยอมรับนับถือ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหัวหน้านิลนั้นมีบุคลิกภาพและลักษณะตลอดจนพฤติกรรมต่างๆ เป็นที่ยอมรับจากลูกน้องและผู้ร่วมงานอื่นๆ แม้ว่าจะต่างชาติต่างภาษากัน แต่ด้วยวัยและประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมาของหัวหน้านิล จึงทำให้เขาเป็นที่ยอมรับ

“คุณเดชละ” เขาแกล้งสัพยอก

ซูดาก็แพ่ตั้นมาราวกับแม่เสือ ตาลูกวาว

“คนชาติชั่วพรรณนั้น อย่าพูดถึงดีกว่า เขากับน้ำวันะเหมือนสัตว์นรกกับเทวดา”

หล่อนบรวิภาษ

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 256)

จากตัวอย่างข้างต้น ภาพที่เกิดจากการเปรียบเทียบ ทำให้ผู้อ่านนี้รู้ถึงความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงระหว่างเดชกับวีระ ซึ่งในความรู้สึกของซูดา เดชเปรียบได้กับสัตว์นรก เนื่องจากเขาเคยทำให้ซูดาต้องเจ็บปวดโดยการทิ้งเธอแล้วผละไปหาผู้หญิงคนใหม่ ในขณะที่วีระนั้นเปรียบได้กับเทวดาเพราะปัจจุบันวีระได้ตามเอาใจปรนเปรอเธอทุกอย่าง ทำให้ซูดารู้สึกว่าตัวเองมีความหมายอีกครั้งหนึ่ง จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการสื่อภาพของความตรงกันข้ามกันระหว่างสัตว์นรกซึ่งเป็นสิ่งแทนความชั่วร้ายกับเทวดาซึ่งแทนความดีงาม โดยผ่านทางความรู้สึกของซูดา

เขาสังเกตเห็นชีวิตจิตใจแล่นขึ้นมาหล่ออยู่ในแวดาหล่อนทันทีทันใด โสรวารจึงยก
หลังมือขึ้นขึ้นจุมพิต

เหมือนเทวดาเอาไม้กายสิทธิ์แตะลงไปบนเจ้าหญิงนิทรา แล้วเจ้าหญิงก็พลิกฟื้น ตื่น
จากหลับหลายพันปีในที่เดียว

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 490)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของวิภู เมื่อโสรวารมีใจสนองตอบความรู้สึกของเธอ ทำให้เธอกลายเป็นหญิงสาวที่มีชีวิตชีวาหลังจากที่โคกเศรำมาตั้งแต่สามปีเสียไป โดยชี้ให้เห็นว่าโสรวารนั้นสามารถทำให้เธอมีความสุขและกลับมาเป็นวิภูผู้สดใสเรริงราวดังเดิม ซึ่งกฤษณา อโศกสิน ได้เปรียบโสรวารว่าเป็นเทวดา และการตอบสนองต่อความต้องการของวิภู ก็คือการเอาไม้กายสิทธิ์แตะลงไปบนเจ้าหญิงนิทรา จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวมีความชัดเจนเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดเจนลึกซึ้ง

14. นามธรรม

กฤษณา อโศกสิน นำนามธรรมมาเป็นสิ่งเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพดังตัวอย่าง

จากที่ที่เขาเขียนนั้น สามารถแลเห็นดวงไฟดวงโตจากเรือ “ไต่หมึก” ล้ำอื่น ๆ สว่างจ้าอยู่ตามขอบฟ้ามืดดูเป็นราวพรราวตาแว่นระยะกันเป็นช่วงๆ เหมือนมีการเฉลิมฉลองในทะเล

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 126)

จากตัวอย่าง ความสว่างของดวงไฟดวงโตจากเรือไต่หมึกหลายลำที่ลอยอยู่กลางท้องทะเลอันมืดมิด ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของแสงไฟยามค่ำคืนซึ่งปรากฏเป็นดวงเล็กดวงน้อยประปรายอยู่ตามขอบฟ้าไกลลิบ เหมือนกับมีงานเลี้ยงเฉลิมฉลองอันประดับประดาด้วยไฟหลายดวงส่องแสงระยิบระยับ เพื่อเพิ่มสีสันและความงดงาม ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวดูสมจริง ทำให้ผู้อ่านจินตนาการถึงฉากและบรรยากาศที่มีแสงระยิบระยับพรราวตาของแสงไฟจากเรือไต่หมึกตรงปลายขอบฟ้า เป็นภาพที่แสดงถึงความงดงามในยามค่ำคืน ที่มีเพียงแสงสว่างจากเรือไต่หมึกท่ามกลางความมืด

“ถอนหญ้าก็เลยเหมือนถอนกิเลสจนครบ คือถอนเท่าไรมันก็ขึ้นมาอีก ขึ้นเรื่อยๆ... หน้าฝนกิเลสออกเร็ว หน้าหนาวหน้าร้อนค่อยยังชั่ว...เพราะหญ้าขาดน้ำ เหมือนคนขาดความสบาย..”

(ข้ามสี่พันดร : 575)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน เลือกรวบรวมสิ่งนำมาเปรียบเทียบได้เหมาะสม และน่าประทับใจ สามารถสร้างภาพและทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งที่ตนนำเสนอได้อย่างชัดเจน เนื่องจากได้นำลักษณะทางธรรมชาติของหญ้า ที่ไม่ว่าจะเพียรพยายามถอนเท่าไร มันก็จะงอกงามขึ้นมาได้ใหม่อีก มาเปรียบเทียบเช่นเดียวกับกิเลสในใจคน ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามันยังคงติดอยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม โดยเราไม่สามารถกำจัดมันออกไปได้อย่างถาวร แม้ว่าเราจะตัดกิเลสบางอย่างได้ แต่กิเลสอื่นก็จะตามมา และเมื่อคนเรามีความสะอาด สบาย กิเลสตัณหาที่เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกับหญ้าในหน้าฝน เมื่อได้นำอุดมสมบุรณ์มันก็จะงอกงามขึ้นมาใหม่ แต่ถ้าหากว่าคนเราขาดความสะอาด สบาย ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด กิเลสก็อาจลดน้อยลง เพราะแม้แต่คิดถึงเรื่องปากท้องของตนเอง จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวนอกจากจะมีความเหมาะสมแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงจินตนาการอันลึกซึ้งของกฤษณา อโศกสิน อีกด้วย

เขากับหล่อนค่อยๆ ห่างเหินกันออกไปทุกขณะ เหมือนภาคเหนือและภาคใต้ จะอ้าปากพูดเรื่องใด หล่อนจะต้องขึ้นเสียงใส่เขาเหมือนเขาไม่มีสมรรถภาพ ไม่มีความคิดเห็น (เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 786)

จากตัวอย่างการเปรียบเทียบเป็นการสื่อถึงสัมพันธภาพภายในครอบครัวระหว่างเพลากับมธุรส ซึ่งนับวันจะห่างเหินออกไปมากขึ้น เนื่องจากต่างคนต่างก็อยู่ในโลกส่วนตัวของตัวเอง โดยเฉพาะมธุรสที่เข้าสังคมเป็นประจำ ไม่ดูแลเอาใจใส่ครอบครัว ส่วนเพลาก็ทำแต่งานไม่สนใจคนในครอบครัว ทำให้ทั้งสองคนพูดกันน้อยลง และไม่มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งที่อยู่กันเป็นสามีภรรยากันมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการเปรียบเทียบมธุรสกับเพลานี้เหมือนกับภาคเหนือและภาคใต้นั้นจึงมีความเหมาะสม โดยสื่อให้เห็นถึงความห่างเหินเย็นชาอันนำมาซึ่งความแตกแยกระหว่างสามีภรรยา

ศาวिकासบายใจอยู่อย่างหนึ่งเมื่อได้อยู่กับชายผู้นี้... ‘นาย’ เป็นแบบของผ้าสกปรกที่
เว้นช่องว่างไว้สำหรับความสะอาดที่สะอาดจริงๆ ในบางแง่มุมเหมือนกัน เขาเปรียบประดุจ
ความกันดารแห่งทะเลทรายอันเว้งว่าง แต่ว่าล้อมรอบด้วยขุมน้ำมันอันมีค่ามหาศาล

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 302 – 303)

ความกันดารแห่งทะเลทรายอันเว้งว่าง สื่อให้ผู้อ่านนึกถึงภาพบรรยากาศความแห้ง
แล้ง แต่ในความแห้งแล้งนั้นกลับอุดมไปด้วยขุมน้ำมันซึ่งมีค่ามหาศาล โดยกฤษณา อโศกสิน
นำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบกับลักษณะนิสัยของ “นาย” เพื่อชี้ให้เห็นถึงความมั่งคั่งด้วยทรัพย์สิน
เงินทองแต่ทว่าขาดแคลนน้ำใจและความเมตตาต่อผู้อื่น จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว
สามารถสื่อภาพลักษณะของตัวละครได้อย่างเด่นชัด และยังแสดงถึงความสามารถในการเลือก
สรรสิ่งที่น่าสนใจเปรียบได้เหมาะสมและน่าสนใจ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีการนำภาพพจน์แบบ
อุปมามาใช้ได้เหมาะสมและเลือกใช้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการนำธรรมชาติ คน สัตว์ พืช
วัตถุสิ่งของหรือสิ่งต่างๆ ตามที่ได้กล่าวข้างต้น ซึ่งสื่อให้เห็นภาพจากบรรยากาศ ลักษณะนิสัย
พฤติกรรม และอารมณ์ความรู้สึกตัวละคร ตลอดจนแง่คิดต่างๆ อันแสดงถึงความสามารถในเชิง
ประพันธ์รวมทั้งความพิถีพิถันในการสร้างจินตภาพ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและร่วมรับรู้ในเรื่องราวต่างๆ
ได้ละเอียดลึกซึ้ง

อุปลักษณ์ (Metaphor)

อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งโดยไม่มีคำแสดง
การเปรียบเทียบ เป็นการกล่าวโดยตรงว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง อาจมีคำ เป็น คือ ปรากฏอยู่
ด้วย การใช้อุปลักษณ์ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ก็มีการนำสิ่งต่างๆ มาเปรียบเทียบ
ได้อย่างหลากหลายเช่นเดียวกันกับการใช้อุปมา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและความพิถีพิถัน
ที่จะเสนอภาพในใจของตนเองให้ชัดเจนในใจของผู้อ่านมากที่สุด โดยสิ่งที่กฤษณา อโศกสิน
นำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบมีดังนี้

1. สัตว์
2. พืช

3. คนและกิริยาของคน
4. โรคภัยไข้เจ็บ
5. วัตถุ สิ่งของ
6. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง
7. อาหาร
8. พาหนะ
9. สี
10. น้ำ
11. ไฟ
12. สภาพและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
13. สิ่งสมมุติ
14. นามธรรม

1. สัตว์

กฤษณา อโศกสิน นำสัตว์มาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

บิดามารดาเขาเข้าลักษณะผัวนกอินทรี เมียเสือ คนหนึ่งใหญ่บนฟ้า อีกคนใหญ่บนดิน โยเล่าจะอยู่ด้วยกันได้

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 394)

อินทรีเป็นนกออยู่ในวงศ์เดียวกับเหยี่ยว ถือได้ว่าเป็นเจ้าแห่งเวหา ในขณะที่เสือก็เป็นเจ้าแห่งป่า กฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบเพื่อสื่อให้เห็นถึงลักษณะของพ่อแม่ของสองเมือง ซึ่งต่างคนต่างก็ไม่ยอมกันและกัน เพราะต่างก็เอาแต่ใจตัวเองเป็นใหญ่ จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่จะอยู่ร่วมกันไม่ได้ ในที่สุดจึงต้องแยกทางกัน

“คุณต้องนึกว่าคุณเป็นจิ้งกิ้งนะ คุณกำลังอยู่บนหลังม้าที่ชื่ออรัญ ส่วนม้าที่ชื่อสามณะ ครั้งหนึ่งเคยเป็นม้าแข่งฝีตีนดีจริง แต่ตอนนี้ถูกปลดแล้ว ปล่อยให้มันหาหญ้ากินเจียบๆ อยู่แถวๆ ภูเขาดีกว่า”

(บุษบกใบไม้ : 335)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบอรัญและสามภกับม้า เพื่อถ่ายทอดภาพของตัวละคร โดยให้อรัญเป็นม้าของสุดหล้า ซึ่งหมายถึงว่าสุดหล้าได้ครอบครองอรัญ ในขณะที่สามภเป็นม้าที่ถูกปลดระวางไปแล้ว แสดงให้เห็นว่าสามภนั้นหมดความหมาย ถึงแม้ว่าครั้งหนึ่งเขาเคยเป็นคนดี ยอดเยี่ยมและเป็นหนึ่งในสายตาของสุดหล้า แต่เมื่อมีคนที่ดีกว่าผ่านเข้ามา สามภจึงเป็นเพียงม้าที่ถูกปลดแล้ว แต่เขายังมีความสุขตามอัตภาพ ไม่ต้องต่อสู้ดิ้นรนแย่งชิงสิ่งใดกับใครอีกต่อไป และ “หาหญ้ากินแถวภูเขา” เป็นการสื่อให้เห็นถึงอาชีพป่าไม้ของเขาที่ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง สงบ และมีความสุขกับธรรมชาติที่เขารัก

ทุกวันนี้ คนดีคนสุจริตทั้งหลาย ต่างก็เอือมระอา กับตัวด้วงตัวแมลงร้าย ที่คอยเจาะไป ทั้งเปลือกทั้งกระดูกของราชการเต็มทน

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 108)

กฤษณา อโศกสิน นำตัวด้วงหรือตัวแมลงร้ายที่คอยเจาะทำลายทั้งเปลือกและกระดูกของราชการมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้าราชการบางคนแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ฉ้อราษฎร์บังหลวง ทำให้ผู้คนเสื่อมศรัทธาในระบบราชการ เนื่องจากคนเหล่านี้ใช้อำนาจหน้าที่ของตนในทางมิชอบ แต่ก็ไม่มีมาตรการใดที่จะจัดการและกำจัดคนเหล่านี้ให้หมดไปได้

“ดวลมันกลายเป็นหมูเป็นหมาไปตั้งแต่เมื่อไหร่ก็ไม่รู้”

(ข้ามสี่พันดร : 406)

จากตัวอย่างเป็นการสื่อภาพลักษณะของดวล อันเป็นผลมาจากการติดยาเสพติด ซึ่งคนที่ติดยา นั้นมักจะไม่ใส่ใจดูแลตัวเอง ปล่อยให้ร่างกายสกรปรก ผมกรรุงรัง ไม่ต่างอะไรกับสัตว์ที่นอนคลุกฝุ่นคลุกดิน โดยไม่คำนึงถึงความสะอาด ซึ่งกฤษณา อโศกสิน ได้เปรียบเทียบ

ว่าดวลนั้นเป็นหมูเป็นหมาได้อย่างเหมาะสม เพราะดวลไม่สนใจดูแลตัวเอง ทำให้ร่างกายสกปรก เนื้อตัวเหม็นสาบ และเป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป

“ทุกประเทศมีปลาเน่า” ทรงตอบเขาทันควัน “อะเมริมี ไทยก็มี ประเทศไหนๆ ก็มี เมื่อมีขึ้นแล้วนั่นคือเรื่องที่ปลาดีๆ ต้องชมชื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าแก้ความเน่าไม่ตก ชูครากถอนโคนไม่ได้ ปล่อยความเน่าให้ลูกหลานจนทำลายปลาดี มันก็คือโคกนาฏกรรมของเรา”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 385)

กฤษณา อโศกสิน ได้นำสัตว์ คือ ปลาเน่าไม่กี่ตัวทำให้ปลาทั้งข้องเหม็นคลุ้ง มากล่าวเปรียบเทียบกับคนที่ก่อปัญหาขึ้นในประเทศ ทำให้ประเทศชาติเกิดความไม่สงบ ซึ่งการกระทำของคนเหล่านี้เป็นเพียง “ปลาเน่าไม่กี่ตัว” ซึ่งก็คือคนส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่สามารถสร้างปัญหาให้กับประเทศชาติจนลูกหลานใหญ่โตจนเกิดเป็นสงครามภายในประเทศ ทำให้ประชาชนผู้บริสุทธิ์พลอยได้รับผลกระทบไปด้วย ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลกต่างก็รับรู้

“...ถึงฉันเป็นกาก็ยังดีกว่าหงส์บางตัวที่ชอบใช้อาจม ตั้งแต่ฉันมาอยู่บ้านนี้ ฉันได้เรียนรู้ดีที่ลึกหนาบาง หน้าฉาก หลังฉากของพวกที่เรียกตัวเองว่าผู้ดีมีเงินอีกแยะทีเดียว”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 580)

“เป็นกาก็ยังดีกว่าหงส์บางตัวที่ชอบใช้อาจม” ข้อความนี้ ชูดาได้เปรียบเทียบตนเองซึ่งถูกสังคมมองว่าเป็นคนชั้นต่ำกับคนที่มีความสูงซึ่งได้รับการยกย่องจากสังคมว่าเป็นคนชั้นสูง โดยการเปรียบเทียบดังกล่าวสื่อให้เห็นว่า แม้ว่าชูดาจะมีพื้นเพมาจากคนชั้นต่ำแต่ก็ยังดีกว่าคนชั้นสูงบางคน ที่อาศัยเงินตราเป็นเครื่องวัดระดับชั้น ทั้งที่ความเป็นจริงเขาลำบากกว่านั้นอาจจะไม่ได้ดีไปกว่าคนยากจนซึ่งอาจมีจิตใจดีงาม ไม่เกลือกกลั้วมัวเมากับสิ่งชั่วร้าย ซึ่งชูดาว่ากล่าวเดชว่าเป็นเหมือนหงส์ที่อยู่เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวมีความเชื่อมโยงถึงลักษณะของชูดาและเดช ทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจตัวละครมากยิ่งขึ้น

ผู้เป็นคนเก่าแก่ของ ‘คุณ’ เคยเห็นไอยรามาตั้งแต่ยังเป็นเด็กหนุ่มกระทั่งกลายเป็นหนุ่มใหญ่ เติบโตจากลูกครอก กลายเป็นปลาตัวโตประเปรี้ยว จากปลาหนุ่มกำลังจะกลายเป็นปลาแก่ และเมื่อแก่จัดๆ ก็คงกัดและเห่าได้

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 855)

“ลูกครอก” เป็นลูกปลาจำพวกปลาช่อนที่ติดตามพ่อเป็นฝูงๆ ซึ่งภรรยา อโศกสิน นำมาเป็นเปรียบเทียบกับไอยราตั้งแต่เด็กจนเติบโตเป็นหนุ่มใหญ่ สื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของไอยรา ที่ได้เรียนรู้การใช้ชีวิตจากผู้ที่มีประสบการณ์สูงกว่า แล้ววันหนึ่งเขาก็เติบโตเป็นคนฉลาดปราดเปรี้ยว และประสบการณ์ตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งโตเป็นหนุ่มได้หล่อหลอมให้ไอยรามีความเข้มแข็ง รวมทั้งเจเนจิมมีเล่ห์เหลี่ยมพอตัวทำให้ “คุณ” ไขว่คว้าใจให้ดูแลกิจการรถยนต์

2. พีช

ภรรยา อโศกสิน นำพีชมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

ต้นไม้แห่งความรักที่ปลูกขึ้นโดยบังเอิญเพียงเพื่อ ‘แก้ขัด’ นั้นไม่เคยเติบโตจนถึงกับรากแก้วอันเหนียวแน่นยึดลำต้นสูงใหญ่ไว้ได้ มันมีเพียงรากเล็กๆ ที่ทำท่าว่าจะเจริญเติบโตเท่านั้น แต่แล้ววันหนึ่ง มันก็เน่าก่อนกาลอันควรและสูญหายตายจากไป หล่อนและเขามีหน้าที่เพียงถอนมันทิ้งและลิ้มมันได้ในมิชามินาน

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 203)

จากตัวอย่าง การกล่าวเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายกับต้นไม้ สื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันฉาบฉวย และความรู้สึกที่มีต่อกันตื้นเขิน เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่ขาดความจริงใจ เพียงแต่คบหากันไว้ในยามที่ไม่มีใครเท่านั้น ดังนั้นเมื่อเวลาล่วงเลยความรู้สึกที่เคยมีต่อกันจึงหมดสิ้นไปได้โดยง่าย เช่นเดียวกับรากเล็กๆ ของต้นไม้ ซึ่งเน่าก่อนที่จะเติบโตเป็นรากแก้ว จึงทำให้ไม่สามารถยึดลำต้นสูงใหญ่เอาไว้ได้ จากตัวอย่างเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมของบาลี ซึ่งบาลีได้เคยคบหากับผู้ชายหลายคน เมื่อเลิกรักกับคนเก่าแล้วก็มีคนใหม่แทน แต่ผู้ชายเหล่านั้นก็เป็นแค่คนที่คบกันเพื่อ “แก้ขัด” โดยไม่จริงจังถึงขั้นจะร่วมชีวิตคู่ ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงในจิตใจของบาลี ซึ่งผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจได้

ดอกไม้อายุสั้น แต่คนอายุยืนกว่ามาก และมีประโยชน์กว่ามากไม่ใช่แค่บานแค่วันเดียว
อะไรอย่างคุณรักษ์ว่านะคะ ตอนตูมเสียอีกไม่มีคุณภาพอะไรนอกจากเนื้อหนังเต่งตึงนิดหน่อย
 ประสบการณ์ก็ไม่มีความรู้หรือก็ไม่แน่น ไม่มีน้ำหนักสักเท่าไร พอถึงวัยยานี้ก็จะต้องจะเริ่มแก่
 เริ่มโรย แต่ในด้านเนื้อหากลับหอมหวานคงทนขึ้นผิดกับดอกไม้ดอกคะ”

(บุษบกใบไม้ : 350)

คนทั่วไปมักจะเปรียบเทียบผู้หญิงกับดอกไม้ ซึ่งมีความงดงาม อ่อนหวาน เมื่อถึงวัย
 ที่เป่งบานเต็มที่เช่นเดียวกับดอกไม้ ผู้ชายต่างก็ชื่นชอบและอยากเด็ดมาเชยชมก่อนที่มันจะ
 ร่วงโรยตามกาลเวลา แต่ตามตัวอย่างนี้ กฤษณา อโศกสิน เสนอแง่คิดแตกต่างออกไป ชี้ให้
 เห็นอีกมุมมองหนึ่ง โดยเปรียบเทียบให้เห็นว่าผู้หญิงนั้นมีค่ามากกว่าดอกไม้ และมีจุดน่าสนใจ
 บางประการที่ตรงกันข้ามกับดอกไม้ ไม่ใช่แค่ “ตูม บาน แล้วก็โรย” โดยกล่าวเปรียบเทียบว่า
 หญิงสาวที่เพิ่งเริ่มรุ่นนั้นเหมือนกับดอกไม้ที่กำลังตูมก็จริง ผิวพรรณเต่งตึง แต่ทว่ายังขาด
 ประสบการณ์ ไม่น่าอภิรมย์เท่าไรนัก ผิดกับผู้หญิงที่มากด้วยประสบการณ์ หากเปรียบกับ
 ดอกไม้ก็อยู่ในช่วงที่บานแล้วกำลังจะโรย แม้ว่าคนทั่วไปจะไม่ชอบดอกไม้ที่บานเต็มที่จนแทบ
 จะร่วงโรย แต่สำหรับผู้หญิงนั้นก็กลับตรงกันข้าม เมื่อวัยมากขึ้น ประสบการณ์ต่างๆ ก็มากขึ้น
 ด้วย และด้วยประสบการณ์นั่นเองทำให้ผู้หญิงในวัยบานเริ่มโรยจึงมีเสน่ห์ดึงดูดมากกว่า

จำไม่ได้บ้างเพี้ยน “ผู้พิทักษ์สันติ” ของราษฎรสักน้อยนิด..อาศัยที่อยู่นานในถิ่นนี้ จำ
 ก็เลยกลายเป็นกาฝากอะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งเลื้อยแฝงอกงามเกาะกินไม้ใหญ่อยู่อย่างบรมสุข กิน
 เล็กกินน้อยกินเรื่อยไปมิได้ว่างเว้น

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 810)

กฤษณา อโศกสิน นำลักษณะทางธรรมชาติของกาฝากมาเปรียบเทียบกับจำ ซึ่งจำ
 อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นเวลานาน กลายเป็นคนค้ำคองของชุมชน โดยความจริงแล้วจำไม่ได้
 สร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชน เนื่องจากไม่ปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิทักษ์สันติราษฎร แต่อาศัยว่า
 ตนเป็นข้าราชการและแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากคนในชุมชน จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบ
 ดังกล่าวมีความเหมาะสม เพราะกาฝากเป็นพรรณไม้ซึ่งอาศัยเกาะคูดน้ำและแร่ธาตุหรือสาร
 อาหารที่สังเคราะห์แล้วจากพรรณไม้อื่น ส่วนใหญ่มักใช้เรียกไม้พุ่มที่อาศัยเกาะเบียดเบียนไม้ต้น
 ชนิดต่างๆ และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับจำ จึงชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมของตัวละครได้อย่างเด่นชัด

“ครับ แล้วพี่จะไม่ยินดีกับผมมั่งหรือหรือเหี่ยวเป็นหญ้าแห้งมาตั้งนาน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 716)

“หญ้าแห้ง” สื่อถึงหญ้าที่ขาดน้ำหล่อเลี้ยง ไร่วิตชีวา กฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับจิตใจของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งในอดีตนั้นเคยเหี่ยวแห้งแล้งเหี่ยว ไม่สดชื่นแจ่มใส

“ผมไม่คิดว่า เขาจะเลวถึงขนาดนี้หรืออะ” ดัมพ์สายหน้า

“ว่าได้เธอเธอ ผู้หญิงมันเปรี้ยวไม่ต้องดูอื่นไกลเลย ดูแต่ต้นไม้ซีเธอ เสียดสีกันนานๆ มันยังกลายเป็นไฟป่าทั้งป่าได้เลย ของพรรณนี้ประมาณไม่ได้นะเธอนะถึงเธอก็เถอะ”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 113)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบความความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายที่เกิดจากความใกล้ชิดกับต้นไม้ซึ่งเสียดสีกันเป็นเวลานาน จนทำให้เกิดไฟป่า เพื่อสื่อความหมายของการใกล้ชิดที่อาจจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์ด้านชู้สาว แม้ว่าทั้งคู่ต่างก็รู้ว่าไม่สมควร ซึ่งการเปรียบเทียบนั้นสื่อถึงชูดากับวีระ โดยวีระนั้นเป็นน้ำเซยของชูด แต่เมื่อสองคนนี้ได้ใกล้ชิดกันประกอบกับการที่ชูดเป็นผู้หญิงรักสนุก จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องรักใคร่ระหว่างหลานกับน้ำเซย

ใจที่จะปรับได้ ต้องหมั่นปรับตั้งแต่มันยังอ่อน สมมุติว่าเราจะปราบคอรัปชั่น เราก็ต้องปราบมาตั้งแต่มันยังเพิ่งเริ่มหรือมีรากอ่อนสองสามเส้น ไม่ใช่มาปราบเอาเมื่อมันแก่แล้ว โคนต้นแต่ไม่กำจัดราก อีกหนอยมันก็แตกใบอ่อนงอกงามขึ้นมาอีก

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 365)

กฤษณา อโศกสิน ทำสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ การคอรัปชั่น ให้เป็นรูปธรรม คือ ต้นไม้ ซึ่งการกล่าวเปรียบเทียบทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งที่นำเสนอได้ชัดเจน เนื่องจากกฤษณา อโศกสิน ได้ทำให้คำนี้มีรูปร่าง สามารถมองเห็นได้ด้วยตา โดยนำต้นไม้มาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อแสดงถึงแง่คิดที่ว่า หากจะทำลายการคอรัปชั่นให้หมดไป เราต้องทำลายมันตั้งแต่

ตอนเพิ่งเริ่ม เพราะเมื่อมันขยายออกสู่วงกว้าง เราก็ไม่สามารถจะกำจัดได้สิ้นซาก ทำได้แค่ลด การเติบโตเพียงบางช่วงบางคราวเท่านั้น แต่มันก็จะแผ่ขยายออกไปได้อีก

3. คนและกิริยาของคน

กฤษณา อโศกสิน นำคนและกิริยาของคนมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิด จินตภาพ ดังตัวอย่าง

ครั้นแล้วเมื่อครู่นี้เอง หล่อนบอกเขาว่าหล่อนขอเลิกกับเขาแทนที่เขาจะขอเลิกกับ หล่อน

มันตบหน้ากันซัดๆ หล่อนกระที่บยอดอกเขา หล่อนกล่าวอย่างไร

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 325)

จากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบเพื่อสื่อถึงความรู้สึกของอมร ซึ่งเจ็บแค้น หลังจาก ที่ถูกบาสีบอกเลิก ทั้งที่เขาคิดว่าเขาเองน่าจะเป็นฝ่ายบอกเลิกบาสีมากกว่า เพราะเขาเชื่อมั่นใน ตนเองว่าเป็นคนที่ดีที่สุดในแล้วสำหรับบาสี แต่เขากลับถูกบอกเลิก ดังนั้นเขาจึงรู้สึกเสียหน้า ทั้งเจ็บทั้งอาย และคลั่งแค้น จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวสามารถทำให้อ่านร่วมรับรู้ ถึงอารมณ์และความรู้สึกของอมรได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง เพราะกฤษณา อโศกสิน นำกิริยาที่แสดง ถึงการหยามเกียรติ คือ การตบหน้าและกระที่บหน้าอก มาเปรียบเทียบ ซึ่งย่อมทำให้อ่านที่ ถูกกระทำนั้นรู้สึกเจ็บแค้น

เขาต้องดูแลต้นไม้ให้ถูกตัดและเติบโตอย่างมีระเบียบ ส่วนที่สงวนต้องสงวนจริงจัง มันเป็นลูกรักอีกบ้านหนึ่งของเขาเหมือนกัน หากเป็นลูกที่วิ่งไม่ได้ พุดไม่ได้ จำร้องเรื่องใดๆ ไม่ได้เลย ดังนั้นเขาจึงต้องโอบอุ้มคุ้มครองดูแลความปลอดภัยให้มันโดยใกล้ชิดมากกว่าลูกอีกบ้าน หนึ่งซึ่งช่วยตัวเองได้

(บุษบกใบไม้ : 205)

จากตัวอย่าง การเปรียบเทียบป่าไม้ว่าเป็นเหมือนลูกรักอีกบ้านหนึ่งของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เพื่อสื่อแสดงถึงความรู้สึกรักและห่วงหาพันที่มีต่อผืนป่า เช่นเดียวกับว่ามันคือลูกอีกคนที่เขาต้อง

เอาใจใส่ดูแล ตลอดจนปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย การเปรียบเทียบดังกล่าว แสดงถึงความรักอันบริสุทธิ์ และการให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อไปไม่ ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงเพราะหน้าที่ของตนที่ต้องปฏิบัติ แต่ทำด้วยใจรักและทุ่มเทแรงกายแรงใจอย่างแท้จริง

การเป็นได้ก่งไม่ใช่ง่ายๆ จะต้องผ่านชีวิตกลางคลื่นลมและมรสุมมานักต่อนัก กว่าจะทำให้ลูกน้องจงรักภักดีขึ้นชอบในฝีมือ ดูๆ ไปแล้วก็ไม่ผิดอะไรกับผู้เป็นดาราทีมฟุตบอลนั่นเอง เขาจะต้องแข็งแกร่งซึ่งเอาชัยมาไว้ในกำมือได้หลายหนหลายครา จนกระทั่งทีมยอมยกนิ้วให้เป็นพระเอก เมื่อเขาเป็นพระเอกของสนามแล้ว เขาก็ยอมเป็นพระเอกของคนดูทั่วไปโดยไม่ยาก (ไฟทะเลเล่ม 1 : 367)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบอาชีพการเป็นได้ก่งเรือกับการเป็นดาราทีมฟุตบอล เพื่อชี้ให้เห็นถึงความยากลำบากในการจะให้ลูกน้องมีความเชื่อถือในฝีมือ โดยต้องอาศัยประสบการณ์ ซึ่งย่อมเกิดจากการฝึกฝนหลายๆ ครั้ง จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวมีความสอดคล้องเหมาะสม เนื่องจากการเป็นดาราทีมฟุตบอลนั้นเชื่อว่าใครก็เป็นกันได้ง่าย ต้องอาศัยการลงแข่งขันหลายครั้งเพื่อสั่งสมประสบการณ์และนำชัยชนะมาสู่ทีมได้หลายครั้ง จึงจะได้รับยกย่องว่าเป็นพระเอกของทีม ซึ่งก็เหมือนกับการเป็นได้ก่งเรือ โดยกฤษฎณา อโศกสินชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่จะเป็นได้ก่งเรือที่ได้รับการยอมรับนับถือจากบรรดาลูกเรือ นั้น จะต้องมีความซื่อสัตย์และความซำนาญ อันได้มาจากการนำเรือออกทะเล ฝ่าทั้งคลื่นลมและมรสุมครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ก็สามารถหาปลาทำรายได้เป็นที่พอใจ เมื่อสามารถแสดงให้เห็นถึงความสามารถของตนเองแล้ว ลูกเรือทั้งหลายก็เชื่อถือ มีความจงรักภักดี ตลอดจนคนรอบข้างก็จะเชื่อในฝีมือเช่นเดียวกัน

หากกัมพูชาเป็นคนคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง พรรคใดพรรคหนึ่ง ก็ถือว่าคนคนนั้น กลุ่มบุคคลเหล่านั้นหรือพรรคนั้นๆ ได้ถูกสับถูกลิตรอนออกเป็นท่อนเป็นริ้วจนยากจะรวมกันเป็นหนึ่งได้

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 460)

จากตัวอย่าง เปรียบเทียบประเทศกัมพูชาว่าเป็นคน กลุ่มคน และพรรคใดพรรคหนึ่ง เป็นการย่อส่วนของประเทศกัมพูชาให้มีขนาดเล็กจนสามารถมองเห็นรูปทรงได้ชัดเจน ซึ่งจาก

ตัวอย่างข้างต้นภาพที่เกิดในใจของผู้อ่าน เป็นภาพของประเทศกัมพูชาที่ถูกฉับ ถูกตัด เป็นท่อน เป็นริ้วเหมือนกับคนที่ถูกตัดให้ขาดออกจากกัน หรือฉับ หรือทำให้เป็นริ้ว ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของความละเอียด เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยจากการถูกทำลาย โดยกฤษณา อโศกสิน เลือกลงคำที่บอกถึงการกระทำ “ฉับ” “ลิดรอน” เป็นท่อน เป็นริ้ว เปรียบกับการทำลายประเทศชาติ โดยการหักเหกันเองของคนภายในชาติ และเมื่อสงครามนั้นยืดเยื้อเป็นเวลายาวนาน รวมทั้งการที่ชาวกัมพูชาได้ถูกแบ่งเป็นหลายกลุ่มหลายฝ่าย ก็ยากยิ่งที่จะรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวได้อีก

หล่อนเคยหมายมาดอยู่เสมอว่า

“เมื่อไหร่ที่หลุดจากการเป็นคนใช้เขาได้ละก็ วันนั้นแหละจะเดินให้เป็นทหารเสียวะ”

(เรื่อบนุษย์ เล่ม 1 : 499)

คำว่า “ทหาร” เป็นการสื่อภาพของทำให้ผู้อ่านนึกภาพของคนที่มีระเบียบวินัย และคนที่มีความสง่า เมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับการเดินทาง ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของการเดินด้วยท่าทางองอาจ และยึดอกด้วยความมั่นใจ ปราศจากความเกรงกลัว โดยในประโยคข้างต้น เกี่ยวซึ่งเคยเป็นเด็กรับใช้ แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นเมียน้อยของเพล่า เมื่อเธอมีฐานะดีขึ้น เธอจึงหวังว่าวันหนึ่งเธอจะสามารถทำตัวเสมอคนอื่นได้ แล้ววันนั้นเธอจะเดินยึดอกไม่ต้องก้มหน้าก้มตาอีกต่อไป

น้องๆ เชื่อว่า เขาจะสามารถเป็นกัปตันพานาว่า ชีวิตทั้งของตัวเองและของผู้ที่อยู่ใต้ความคุ้มครองให้เล่นลิ่วไปในทางที่ราบเรียบได้ดีเสมอ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 435)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบว่าครอบครัวเป็นเรือลำหนึ่ง ซึ่งบรรทุกผู้โดยสาร และเปรียบใสรวาร์เป็นกัปตัน ผู้นำพาเรือลำนี้ให้ “เล่นลิ่วไปในทางที่ราบเรียบ” ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวมีความเหมาะสม ซึ่ให้เห็นว่าใสรวาร์มีความเป็นผู้นำ เป็นกำลังหลักของบ้าน โดยเขามีอาชีพมั่นคง และมีความรับผิดชอบสูง สามารถเลี้ยงดูคนในครอบครัวให้มีชีวิตสุขสบายได้ เหมือนกับเรือหากจะเล่นไปในทิศทางที่ถูกต้องจนถึงฝั่งอย่างปลอดภัย ก็ย่อมขึ้นอยู่กับกัปตันเรือผู้ซึ่งต้องรับผิดชอบต่อทั้งเรือและชีวิตของลูกเรือทั้งหมดด้วย

4. โรคภัยไข้เจ็บ

กฤษณา อโศกสิน นำโรคภัยไข้เจ็บมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

...และท้ายสุดเมื่อมีสามีใหม่ทุกสิ่งทุกอย่างก็ถูกวันเวลากลิ่นหายได้สนิท แผลสดกลายเป็นแผลเก่า มีร่องรอยหลงเหลือให้เห็นได้เพราะอยู่นอกเหนือการปกปิดของเสื้อผ้าอาภรณ์ แต่เธอก็มองดูด้วยความเคยชิน แม้จะเคยเจ็บใจที่ทำให้เธอเสียโฉม หากท้ายสุดก็ทำให้ใจให้ปลงเสียได้

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 374 – 375)

“แผลสดกลายเป็นแผลเก่า” เป็นการสื่อถึงความรู้สึกที่เคยเจ็บปวดแต่เมื่อเวลาผ่านไปมันก็เป็นแค่รอยประทับตราอยู่ในจิตใจของคุณสายทอง จากผลพวงของความล้มเหลวในชีวิตคู่ซึ่งแม้ว่าครั้งหนึ่งคุณสายทองเคยรู้สึกเจ็บปวดกับการหย่าร้าง แต่เวลาก็ทำให้เธอไม่เจ็บปวดอีกต่อไป และสามารถระลึกถึงเรื่องราวในอดีตได้โดยไม่สะเทือนใจ

ส่วนที่แก้ไขได้บ้างนั้น เป็นเพียงส่วนน้อยนิดถ้าจะเทียบกับอาการของ “มะเร็ง” ที่แผ่ขยายลุกลามไปทั่วทุกเม็ดโลหิต พวกที่จ้องจกฉวยเอาประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นส่วนตนที่ยังจ้องอยู่นั้น พวกที่เป็นคนตรงตั้งอกตั้งใจทำงานจริงจังก็จ้องทำงานไปเกิดเหมือนกองทัพธรรมกับธรรม ซึ่งฝ่ายหลังยังมีกำลังมหาศาลโค่นล้มไม่หมดอยู่นั่นเอง

(บุษบกใบไม้ : 202)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบการคอร์รัปชันของข้าราชการป่าไม้กับมะเร็ง ซึ่งแผ่ขยายไปทั่วเม็ดโลหิต เพื่อชี้ให้เห็นว่าปัญหาการคอร์รัปชันได้บ่อนทำลายระบบราชการ และสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประเทศชาติ โดยกฤษณา อโศกสิน นำลักษณะของมะเร็ง ซึ่งเป็นโรคร้ายที่รักษาไม่หาย และสร้างความเจ็บปวดทรมาน มาสื่อถึงความรุนแรงของการคอร์รัปชันที่ลุกลาม ซึ่งการจะจัดให้สิ้นซากนั้นทำได้ยาก ทำได้เพียงแค่แก้ไข้ปัญหาเป็นครั้งคราวเท่านั้น

มนุษย์เรามักจะเป็นเช่นนี้ กล่าวคือ มักจะล้างแค้นกันด้วยอารมณ์ และด้วยอารมณ์นี้เอง ที่ทำให้จุดต่างด่างเล็กๆ ลุกลามกลายเป็นแผลเนื้อร้ายที่ยากแก่การเยียวยา

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 37)

จากตัวอย่างการเปรียบเทียบ เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกของตัวละคร ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงความปวดเจ็บ ซึ่งจุดต่างด่างเล็กๆ แทนความความเจ็บปวดอันเป็นผลมาจากการทำร้ายกันด้วยวาจา เนื่องจากความโกรธและต้องการจะให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องเจ็บปวดเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของผลที่เกิดจากความรู้สึกโกรธแค้น การไม่ให้อภัยและการพูดจาไม่ดีต่อกัน จึงทำให้เหตุการณ์ความไม่เข้าใจกันเพียงเล็กน้อย บานปลายกลายเป็นความหมางใจฝังลึกยากที่จะประสานกันได้ดังเดิม

5. วัตถุ สิ่งของ

กฤษณา อโศกสิน นำวัตถุมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

“แม่เข้าใจความแตกต่างของสมุดสองเล่มดีแล้วนี่จ๊ะ” คุณสายทองตอบ “แม่เองก็เคยเป็นสมุดทั้งสองเล่มนั้น เล่มแรกสะอาด ไม่มีแม่แต่ชื่อเจ้าของสมุด ช่างในก็ขาว ไม่มีรอยยับแม้สักนิด แต่ก็ไม่มีการบันทึกรอะไรเลยเหมือนกัน ตรงกันข้ามกับสมุดเล่มหลัง บันทึกรไว้นเต็มทีว่าง ถ้าเจ้าของใส่ใจใช้ ถึงจะเป็นสมุดใช้แล้ว แต่ก็ให้ความรู้กับคนที่เปิดอ่านจริงไหม”

(ปฐนปิดทอง เล่ม 1 : 345)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบสายทองกับสมุดสองเล่ม ซึ่งมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เพื่อสื่อแสดงถึงการใช้ชีวิตของคุณสายทอง โดยเล่มแรกสะอาด ไม่มีรอยยับ ไม่มีการบันทึกร เปรียบได้กับอดีตของคุณสายทอง ที่เคยมีชีวิตสุขสบาย แต่ขาดรสชาติของชีวิต ส่วนอีกเล่มหนึ่ง มีการบันทึกรไว้นเต็ม แม้ว่าจะเป็นสมุดใช้แล้ว แต่ก็มีประโยชน์แก่ผู้ที่เปิดอ่าน เปรียบได้กับคุณสายทองในปัจจุบัน ซึ่งมีประสบการณ์ ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มากมายทั้งดีและร้าย ซึ่งประสบการณ์นั้นเองสามารถนำมาเป็นบทเรียนเตือนใจ จะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน นำสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้อ่านมาเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน และน่าประทับใจ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นรายละเอียดลึกซึ้ง

เขานึกในด้านดีที่ว่าไม่ใช่ความผิดของหล่อนที่เกิดมาเป็นคนรักสบายฉาบฉวย คิดแต่เรื่องรื่นรมย์และบันเทิงเช่นนี้ หากเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้หล่อหลอมหล่อนจนกลายเป็นเครื่องปั้นดินเผาฝีมือเลว และเผาด้วยความร้อนที่ไม่ได้มาตรฐานเมื่อนำเอาจากเตา ก็เลยดูกลายเป็นเนื้อเครื่องปั้นที่สุกบ้างดิบบ้าง ส่งขายไม่ได้ หรือแม้แต่จะเก็บไว้ใช้ในบ้านก็ยังคงระอ๊กระอ่วนใจ

(บุษบกใบไม้ : 129-130)

จากตัวอย่างเป็นการถ่ายทอดลักษณะตัวละคร โดยเปรียบเทียบกับเครื่องปั้นดินเผาที่ไม่ได้มาตรฐาน ไม่สามารถนำออกขายได้หรือแม้แต่นำมาใช้เองในบ้านก็ยังให้ความรู้สึกระอ๊กระอ่วนใจ การเปรียบเทียบบ้างกล่าวมีความสมเหตุสมผล แสดงรายละเอียดของตัวละครได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงลักษณะนิสัยของปีทอง ซึ่งในสายตาผู้อื่นแล้วปีทองเป็นผู้หญิงที่ไม่มีสาระ ไร้แก่นสาร เนื่องจากการเลี้ยงดูและให้ความรักในทางที่ผิด จึงทำให้ปีทองกลายเป็นคนขาดความคิด รักความสบาย ใช้ชีวิตฉาบฉวย เป็นเหมือนเครื่องปั้นดินเผาซึ่งหลอมจากเบ้าหลอมและเผาด้วยความร้อนไม่ได้มาตรฐาน

ข้อ..คนคนเดียวที่เป็นพันธมิตรหนึ่งนั้นประมาณไม่ได้เลยที่ไม่มีมีความสำคัญ พันธุ์เล็ก ๆ ที่มีความหมายเท่าเครื่องจักรกลชิ้นใหญ่เหมือนกัน ถ้าหากว่ามันเกิดเกรไม่ทำงานตามหน้าที่เสียแล้ว เครื่องใหญ่ทั้งเครื่องก็ต้องสะดุดหยุดลง เสียงานไปทั้งขบวนเหมือนกัน (ไฟทะเลเล่ม 1 : 1031)

พันธุ์เล็ก คือ ซึ่งโดยรอบตัวจักร กฤษณา อโศกสิน นำมาเพื่อเปรียบเทียบกับระนอง และเปรียบเทียบกับเครื่องจักรกลชิ้นใหญ่กับครอบครัว เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของส่วนประกอบไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ แสดงให้เห็นว่าสมาชิกทุกคนต่างก็มีความสำคัญเท่าๆ กัน หากทุกคนทำตามหน้าที่ของตนก็สามารถนำพาครอบครัวให้อยู่อย่างสงบราบรื่นได้ แต่ถ้าสมาชิกคนหนึ่งไม่ทำหน้าที่ของตนให้ดี เหมือนพันธุ์เล็กตัวหนึ่งที่หยุดทำงาน ก็สามารถทำให้เครื่องใหญ่ทั้งเครื่องสะดุดได้ เช่นเดียวกับระนองซึ่งไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของลูกที่ดีก่อความยุ่งยากให้กับครอบครัว สร้างความเบื่อบ่าให้แก่มหาชิกอื่น ทำให้ครอบครัวไม่สามารถอยู่อย่างสงบสุขได้

“คุณจะต้องใช้คนที่รังเกียจคุณเป็นน้ำยาทำความสะอาดใช้ให้ถูกใช้ให้เหมาะ จนกระทั่งคุณคุมสติได้ ไม่เห็นว่าเขาร้ายหรือดีกว่าที่เขาเป็น..ขอให้คุณระลึกไว้เสมอนะเที่ยง การที่เราเห็นโลกในด้านร้ายระแวงว่าใครต่อใครเขาจะรังเกียจเราไปหมด ก็ทำให้ใจเราเป็นมะเร็งได้”

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 477)

คนติดยาที่สามารถเลิกเสพยาได้แล้วกลับเข้าสู่สังคม ใช้ชีวิตปกติเหมือนคนอื่นๆ นั้น มักเป็นที่รังเกียจจากคนทั่วไป ดังนั้นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมจึงเป็นไปได้ยาก ซึ่งคนที่เคยติดยาอาจจะไม่เป็นที่ยอมรับและไม่มีใครต้องการคบหาด้วย และความรังเกียจของคนในสังคมนี้อาจเป็นตัวกระตุ้นให้คนที่เคยติดยา อาจหันกลับไปเสพยาซ้ำอีก เนื่องจากจิตใจอ่อนแอเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เมื่อถูกซ้ำเติมก็ยิ่งเพิ่มโอกาสในการเสพยามากขึ้น จากตัวอย่าง ตามแนะนำให้เที่ยงวันอดทนและเอาชนะความอยากยาของตนเองให้ได้ ด้วยการทำความดีจากคนในสังคมเป็นเหมือนน้ำยาล้างจิตใจอ่อนแอให้สะอาดเข้มแข็ง จนหมดความคิดที่จะกลับไปเสพยาซ้ำอีก

“ฉะนั้น ฉันจำถือว่าสุมีบุญคุณที่ได้ช่วยชีวิตฉันไว้ ในเวลาเดียวกันฉันก็ตั้งใจไปลาบปลื้มที่ตัวเองได้พบเพชรในหมู่ทหารไทย ที่ฉันนึกอยู่เสมอว่าพวกเขาไม่ชอบคนชะแ่มร์มีทหารไทยอีกมากที่ฉันไม่ศรัทธา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 667)

คนที่ดีมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ย่อมเป็นคนที่มีความน่าชมเชย เมื่อถูกขูดรีด อโศกสิน นำมาเปรียบกับ “เพชร” ซึ่งงดงาม มีคุณค่า เช่นเดียวกับคนดี ก็ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพอุปนิสัยของ “สุ” ที่มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่แบ่งชาติแบ่งภาษา ซึ่งลักษณะของสุดังกล่าวนั้นก็แตกต่างจากทหารไทยคนอื่นๆ

ส่วนเด็กเกียวนั้นหล่อนเป็นเพียงแต่ถ้วยน้ำพริกราคาถูก มีลวดลายอันไม่ต้องด้วยรสนิยม แต่หล่อนก็เป็นของใหม่ที่ปราศจากตำหนิ เพียงแต่ใช้ความพยายามลื้มๆ สีสรรของมันเสียบ้าง และทำให้จิตใจมุ่งไปสู่รสชาติของน้ำพริกในถ้วยนั้น ก็พอใช้ได้สำหรับยามขาดแคลน

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 220)

เมื่อคนเราตกอยู่ในภาวะขาดแคลน สิ่งใดก็ตามที่อยู่ใกล้มือก็จะคว้ามา โดยไม่ใส่ใจกับรายละเอียดของมัน นึกเพียงว่ามันมีคุณค่าตรงที่เป็นสิ่งชดเชย ซึ่งจากตัวอย่างจะเห็นวาทฤษฎี อโคสกิน เปรียบเทียบเกี่ยวเป็นด้วยน้ำพริกราคาถูกแต่ก็เป็นด้วยน้ำพริกถ้วยใหม่ปราศจากตำหนิและเติมไปด้วยน้ำพริกรสชาติดี การเปรียบเทียบดังกล่าวชี้ให้เห็นลักษณะของเกี่ยวในความรู้สึกของเพลาส์ซึ่งเบือหน่ายมทรสุดอย่างที่สุด ได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพชัดเจน

ลูกสาวก็เป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่งเหมือนกัน โดยเฉพาะถ้าลูกสาวสวยเรียนเก่งก็ต้องอวดมากหน่อย

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 727)

ทฤษฎี อโคสกิน เปรียบเทียบลูกสาวที่ทั้งสวยและเก่งว่าเป็นเหมือนเครื่องประดับได้เหมาะสม เนื่องจากการมีลูกสาวสวย เรียนเก่ง สามารถทำให้ผู้เป็นพ่อแม่ภูมิใจ สามารถอวดให้ผู้อื่นรับรู้ ทำให้ผู้อื่นร่วมภูมิใจกับลูกสาวของตนด้วย

6. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง

ทฤษฎี อโคสกิน นำสถานที่และสิ่งก่อสร้างมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

ใช้ว่าเขาและหล่อนจะไม่เคยตกอยู่ในอ้อมแขนหญิงใด ชายใด ถ้าจะนับจำนวนครั้ง ก็หาได้นับถ้วนไม่ แต่แขนเหล่านั้นก็เป็นเพียงที่พักรวม มิใช่บ้านถาวร เสนพานเข้าก็มีแต่ความรำคาญ ซินชา และแห่งหน้าจจนถึงทิ้งร้างกันไปในที่สุด

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 203)

จากตัวอย่างเป็นการกล่าวถึงบาสีตอนที่อาศัยอยู่เมืองนอก เธอเคยคบหากับผู้ชายหลายคน แต่ละคนคบกันไม่นานก็เลิกร้างกันไป สื่อให้เห็นถึงพฤติกรรมของบาสีและสาเหตุของพฤติกรรม โดยเชื่อมโยงถึงความรู้สึกของบาสีที่ขาดความอบอุ่น เนื่องจากครอบครัวแตกแยก และเธอก็แสวงหาความรักความอบอุ่นตลอดเวลา ซึ่งความอบอุ่นจาก “แขน” หลายแขนยังไม่เพียงพอ เป็นเพียงที่พักรวมชั่วคราว คือ ให้ความอบอุ่นได้เพียงครั้งคราว แต่สิ่งที่บาสีต้องการ

จริงๆ แบบ “บ้านถาวร” คือ ความรักความเข้าใจในความเป็นตัวตนของเธอ ดังนั้นเมื่อคนที่เธอคบด้วยไม่เข้าใจและไม่สามารถทำให้เธออบอุ่นปลอดภัยได้แท้จริง เมื่อเวลาผ่านไปเธอจึงเบื่อหน่ายและท้ายสุดก็ต้องเลิก

โรงฆ่าสัตว์ที่มีนามว่ากัมพูชา คงจะเดินทางไปถึงลมหายใจเฮือกสุดท้ายอย่างแน่นอนหากไม่ได้องค์การระหว่างประเทศยื่นมือเข้ามาช่วย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 282)

กฤษฎา อโศกสิน เปรียบเทียบประเทศกัมพูชากับโรงฆ่าสัตว์ เพื่อสื่อภาพความโหดร้ายของคนในประเทศกัมพูชาที่ตกอยู่ในภาวะสงคราม โดยมีการฆ่าทำลายล้างเพื่อแย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่ การเช่นฆ่าที่เกิดขึ้นมากมายไร้ซึ่งความปราณี ไม่ต่างกับการฆ่าสัตว์ในโรงฆ่าสัตว์ที่มีการทำกันเป็นประจำ จนผู้ฆ่าไม่รู้สึกละเทือนใจต่อการทำลายทำลายชีวิตผู้อื่น คำว่า “โรงฆ่าสัตว์” สามารถอธิบายรายละเอียดของภาพความโหดร้ายทารุณที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่าการเปรียบเทียบนี้สามารถทำให้ผู้อื่นเกิดจินตภาพได้อย่างละเอียดลึกซึ้งโดยไม่ต้องอาศัยการบรรยายหรือการพรรณนาความแบบยาวๆ

เขานึกแล้วให้เจ็บใจตัวเอง ความพลาดของตัวคนเดียวเท่านั้นที่ทำให้เขาและเหล่าตกอยู่ในลักษณะที่ถูกคุกคาม ด้วยกิริยาหยาบช้าโหด ส่วนเขานั้นถูกคุกคามด้วยความแค้น ถ้าผู้หญิงคนหนึ่งเห็นเขาเป็นศาลาพักร้อนชั่วคราว

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 807)

จากตัวอย่าง กฤษฎา อโศกสิน เปรียบเทียบวีระกับศาลาพักร้อน ซึ่งศาลาพักร้อนเป็นสิ่งก่อสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อาศัยพักหรือหลบแดดหลบฝนชั่วคราว ซึ่งจากการเปรียบเทียบทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงการกระทำของซูดา โดยซูดาได้มีความสัมพันธ์กับวีระเพียงเพราะว่าในขณะนั้นเธอขาดหลักพึ่งพิง ประกอบกับความต้องการอยากจะทำแก้มืดเพื่องทอง เธอจึงเลือกคบกับวีระ แต่เมื่อเดชกลับมาขอคืนดีเธอก็ผลัดจากวีระกลับไปเป็นภรรยาของเดชดังเดิม ทำให้วีระรู้สึกโกรธแค้นเมื่อเขาเป็นแค่คนแกัดชั่วคราวของซูดาเท่านั้น

“นี่ผมควรจะไปกราบเท้า ‘นาย’ ด้วยนะ ผมตั้งใจไว้แล้ว...ในฐานะที่ท่านทำให้ทาง
ลูกรังของผม กลายเป็นทางลาดยางขึ้นมาบ้าง”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 724)

จากตัวอย่างข้างต้น ถนนทางลูกรัง สื่อภาพความขรุขระ ไม่สม่ำเสมอ ทำให้พาหนะ
สัญจรไปมาได้ช้าลง ส่วนถนนทางลาดยาง สื่อภาพความราบเรียบ สะดวกสบาย ทำให้การ
สัญจรไปมาสะดวกรวดเร็วและคล่องตัว ซึ่งจากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบกับเส้นทางอันจะนำ
ไปสู่ความก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน เพื่อชี้ให้เห็นว่า “นาย” ทำให้เส้นทางของความก้าวหน้า
สะดวกและง่ายขึ้น

7. อาหาร

กฤษณา อโศกสิน นำอาหารมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ
ดังตัวอย่าง

“...ผมไม่รู้ ไม่เข้าใจหรอกเรื่องเหลวๆ แบบนั้น นอกเสียจากว่า จะเป็นเรื่องของคนที่
ผมรัก ผมก็พยายามรู้ พยายามเข้าใจ แต่ก็แค่ทัฟฟ์กับแก คือตะจะต้องกันถึงเนื้อถึงตัวจน
เปราะเปื้อนแต่ก็ไม่ชิม”

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 300)

จากตัวอย่างกฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบได้นำสนใจและสร้างจินตภาพชัดเจน โดย
นำสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและพบเห็นเป็นประจำ คือ ทัฟฟ์กับแก มาเปรียบเทียบกับผู้หญิงเป็นแกและ
ผู้ชายเป็นทัฟฟ์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของสองเมืองกับผู้หญิงที่เขาคบหาด้วย ซึ่ง
แม้ว่าจะมีความใกล้ชิดกันมากขนาดไหนก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ผูกพันจนลึกซึ้งถึงขั้นรู้ถึงจิตใจของกัน
และกัน ซึ่งเหมือนกับทัฟฟ์ที่สัมผัสกับแกเกือบตลอดเวลา แต่ก็แค่เปราะเปื้อน เนื้อแกไม่
แทรกซึมเข้าไปในทัฟฟ์

“มันก็ไม่ถึงกับเสียชื่อหรือไม่เสียหรอก เพียงแต่ไม่ชอบทำอะไรที่มันสูญเปล่า สั่งข้าว
ผัดบ้าง มากินตั้งจานโตกินไปได้สองสามคำ แล้วเททิ้งนะดีเธออะไร”

(บุษบกใบไม้ : 95)

จากตัวอย่างการเปรียบเทียบ เป็นการถ่ายทอดลักษณะความไร้แก่นสารของปีทอง ผ่านทางความคิดของสามภพ แม้ว่าปีทองจะมีรูปร่างสวยงาม มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย แต่ก็ เป็นเหมือนข้าวผัดจานโตดูน่ากิน แต่มีรสชาติไม่ถูกใจถึงขนาดต้องเททิ้ง ดังนั้นสามภพจึงไม่ปรารถนาจะข้องเกี่ยวกับปีทอง แม้จะรู้ว่าปีทองมีใจให้ตน การเปรียบเทียบดังกล่าวเชื่อมโยงถึง ลักษณะนิสัยของสามภพและปีทอง ซึ่งมีนิสัย ความคิด ตลอดจนพฤติกรรมแตกต่างกันมาก สามภพเป็นคนเอาจริงเอาจังกับชีวิต ใส่ใจความเป็นไปของสังคมส่วนรวม ในขณะที่ปีทองสนใจแต่เรื่องของตนเอง ไม่มีอนาคต ดังนั้น ในความรู้สึกของสามภพ ปีทองจึงเป็นผู้หญิงไร้สาระซึ่ง เขาไม่คิดจะคบหาด้วย แม้จะลองดูใจกันไปก่อนเขาก็ยังรู้สึกว่าเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

แท้ที่จริง ผู้หญิงเหล่านี้มีค่าเพียงของหวานหลังอาหารหนักแต่ละมือนั่นเอง คนบางคนติดของหวาน ไม่กินไม่ได้ เมื่อได้กินแล้วจึงหายกระวนกระวาย มันอาจจะทำให้รสชาติ นั้นสมบูรณ์แบบขึ้นก็จริง แต่คนเราก็มักเคยอิมด้วยของหวานอย่างเดียว

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 793)

ปกติแล้วผู้หญิงมักถูกเปรียบกับดอกไม้ แต่ตามตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบผู้หญิงกับของหวาน เพราะต้องการสื่อถึงคุณค่าของผู้หญิงในความคิดของผู้ชายที่ มักตีราคาผู้หญิงต่ำ การเปรียบเทียบดังกล่าว เป็นการถ่ายทอดความคิดของเดช ซึ่งเขามีฐานะ ร่ำรวยจึงทำให้เขาสามารถหาผู้หญิงสวยมาเป็นคู่ครองได้ง่าย โดยคิดว่าผู้หญิงเหล่านั้นไม่ได้ มีความสำคัญมากนัก บางคนอาจต้องการเพื่อดับความกระวนกระวาย แต่ในชีวิตคนเราก็มีย ่ออย่างอื่นอีกมากมายที่ทำให้ชีวิตเราสมบูรณ์ ซึ่งการเปรียบเทียบทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความคิด อันสอดคล้องกับพฤติกรรมการเปลี่ยนผู้หญิงบ่อยของเดช

“หนุ่มนี้ ‘นาย’ ระวังตัวมาก ตั้งแต่ นายไฟทูร์ยี่ตัวของทรงศรีเข้ามาอาละวาดในบ้าน ‘นาย’ ไม่ได้เรียกใครเลยไม่ว่าจะโปรดปรานแค่ไหน แต่อย่าคิดนะว่า เขาจะกลับไปกินน้ำพริก ค้างคืนถ้อยนั้นได้อีก ไม่ว่าคนครัวจะพยายามเอามาผัดใหม่ ให้กลายเป็นน้ำพริกทรงเครื่อง หรือน้ำพริกสวรรค์อะไรก็ตาม”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 1485-1486)

“น้ำพริกจิ้มค้างคิน” สื่อบอกให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของอาหารที่ถูกทิ้งค้างคิน หมดรสชาติไม่สดใหม่ นำลิ้มชิมรสอีกต่อไป เหมือนกับภรรยาของ “นาย” ซึ่งอยู่กินกันมานานจน “นาย” เบื่อหน่าย เอือมระอา แม้ว่าเธอจะเสริมเติมแต่งเพียงใด เปลี่ยนรูปโฉมใหม่จนงดงามขึ้น แต่ก็ยังเป็นคนเดิมคนเก่าที่คุ้นเคยกัน แม้กระทั่งยามที่ “นาย” ไม่นึกต้องการหญิงอื่นใดเลย เขาก็ยังคงไม่ปรารถนาภรรยา

8. พาหนะ

กฤษณา อโศกสิน นำพาหนะมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพดังตัวอย่าง

“ถ้าฉัน แม้ว่าเมืองยังต้องตัดปัญหาอยู่ๆ รอบตัวออกไปให้มากที่สุด เราควรช่วยเขาแค่ที่เราพอมีแรง อย่าโอบเข้ามาอ้อมไว้จนเพียบแประ เดียวเรือเราจะพลอยล่มไปด้วย รับปากกับแม่ได้ไหม”

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 330)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบครอบครัวกับเรือ โดยกล่าวถึงการกระทำของสองเมืองที่ต้องการปกป้องดูแลนั่นเอง คือ เรือรากับปลอด แต่เรือรากับปลอดก็นำความเดือดร้อนมาให้ ดังนั้นคุณสายทองจึงเตือนให้สองเมืองระวังถึงปัญหาที่จะเป็นต้นเหตุทำลายความสงบสุขของครอบครัว

“นานเท่าไรล่ะสู นานเท่าไร ฉันจึงกู้เรือใหญ่สำเร็จนานเท่าใด” ทรงถามแถมรำพันขึ้นมาอีก แม้จะทรงตระหนักได้ในคำอธิบายของเขา ทรงใช้ทุกพลังกำลัง ต่อสู้เพื่อกัมพูชา เพื่อให้กัมพูชามีที่นั่งในสหประชาชาติ

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 392)

จากตัวอย่างเป็นการเปรียบเทียบประเทศกัมพูชากับเรือใหญ่ ซึ่งการแตกแยกกันเองของคนภายในชาติ ทำให้เกิดสงครามและทำให้คนในประเทศกัมพูชาต้องระส่ำระสาย เหมือนกับเรือใหญ่ล่ม แสดงให้เห็นภาพของผู้คนที่แตกแยกกระจัดกระจายไปคนละทิศละทาง การเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกละอายใจ และร่วมรับรู้ถึงความเหนื่อยยากของ

เจ้าหญิงโสคนเทียผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกอบกู้ประเทศ โดยไม่รู้ว่เมื่อไรตนสามารถทำให้คนในชาติมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อีก

การศึกษาที่อยู่ในเกณฑ์ดี ทำให้ ‘คุณ’ ดำเนินการบางอย่างด้วยตนเองไม่ได้ ฉะนั้น ‘คุณ’ จึงต้องมีลูกเรือ มีคนสนิทเป็นเรือให้ ‘คุณ’ นั่งข้ามฟากไปสู่จุดหมายที่ ‘คุณ’ ปรรวณา
(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 626)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบคนสนิทของ “คุณ” กับเรือซึ่งนำคุณไปสู่จุดหมาย เพื่อชี้ให้เห็นว่า “คุณ” ให้คนสนิทของตนดำเนินงานบางอย่างแทนซึ่ง “คุณ” ไม่สามารถทำด้วยตนเองได้

9. สี

กฤษณา อโศกสิน นำสีมาเป็นสื่อเปรียบเทียบเพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง
หล่อนรู้จักและแน่ใจได้ว่า เขามี ‘สี’ เดียวกับหล่อน เขาว่าแห้วและไขว่คว้าหาสิ่งที่ยาก
เช่นเดียวกับหล่อน

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 65)

จากตัวอย่างกฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบความเหมือนกันของสองเมืองและบาลีกับการที่เขามีสีเดียวกัน โดยถ่ายทอดลักษณะนิสัยของสองเมืองและบาลี ซึ่งต่างก็มาจากครอบครัวที่มีปัญหาพ่อแม่หย่าร้างเหมือนกัน จึงทำให้ทั้งคู่มีความเหมือนกันในหลายๆ ด้าน และเข้าใจซึ่งกันและกัน

10. น้ำ

กฤษณา อโศกสิน นำน้ำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ
ดังตัวอย่าง

“ผิวแกมมันเหลือเกินจริงๆ เลย เหลือเกินจริงๆ..มันแกล้งแมรีใจ ก็รู้ทั้งรู้ว่า แม่กะ
อีก็กินมันน้ำกะน้ำมัน” เธอบ่นเรื่อยไป

(ข้ามสี่ทศวรร : 288)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสื่อถึงคนสองกลุ่มซึ่งไม่ถูกกัน โดยนำธรรมชาติของน้ำกับ
น้ำมันมาเปรียบเทียบ หากนำมารวมกันน้ำกับน้ำมันก็จะแยกออกจากกันอย่างเห็นได้ชัด เมื่อนำ
มาเปรียบกับครอบครัวของนางรื่นเริงกับครอบครัวของนางสวาท แสดงให้เห็นถึงความไม่ถูกกัน
โดยถ่ายทอดความรู้สึกของนางรื่นเริงซึ่งมีความไม่พอใจครอบครัวของนางสวาท และไม่ต้องการ
จะเกี่ยวข้องกับ

“กระหม่อมเป็นเพียงหยดน้ำเล็กๆ หยดเดียว”

....

“ต้องรวมกับน้ำหยดอื่นด้วย..ถึงจะมีพลัง”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 665)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบสรคมกับหยดน้ำเล็กๆ หยดเดียว เพื่อชี้ให้เห็นถึงพลัง
เพียงเล็กน้อยซึ่งไม่อาจทำให้งานชิ้นสำคัญประสบผลสำเร็จได้ แต่หากรวมกับหยดน้ำอื่นๆ มาก
หยดก็ยิ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพลัง ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสรคมเป็นคนถ่อม
ตน เมื่อเจ้าหญิงโสคนเทียนชมยกย่องที่เขาได้มีส่วนร่วมในการช่วยกอบกู้ประเทศกัมพูชา แต่
สรคมไม่ได้เห่อเหิมไปกับคำชมนั้น โดยได้กล่าวถึงการร่วมมือความสามัคคีของคนอีกหลายฝ่าย
ด้วย จึงทำให้ภารกิจต่างๆ สำเร็จลุล่วงลงได้

11. ไฟ

กฤษณา อโศกสิน นำไฟมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

กามคือไฟซึ่งเคยลุกโชติอยู่ในกาย กลับดับจนดับหมดสมรรถภาพเกือบสิ้นเชิง ทั้งปมด้อยมากมายเหลือคณานับไว้สำหรับน้อยเนื้อต่ำใจในโชควาสนาต่อไปอีกมิรู้จบ

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 400)

กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบเรื่องกามกับไฟ โดยทางพุทธศาสนา ความปรารถนาในกามคุณถือว่าเป็นกิเลสตัณหาเหมือนกับไฟที่แผดเผาจิตใจ เกิดและดับได้โดยง่าย แต่สามารถสร้างความรู้สึกเจ็บปวดทุกข์ร้อนได้

ดีเหมือนกันที่ไม่ทรงติดต่อมา ไม่ทรงพยายามจะพบเขาดีเหมือนกัน ชายหนุ่มนี้ก็นึกในใจ ไฟนั้นควรจะดับเสียให้สิ้นตั้งแต่ยังเป็นไฟกองเล็ก

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 786)

จากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบระหว่างความรักกับไฟ ซึ่งเป็นความรู้สึกของเจ้าหญิงโสคนเทียที่มีต่อสรคม แต่สรคมนั้นมีคนรักอยู่แล้ว และเข้าใจถึงสถานะทั้งของตนเองและเจ้าหญิงโสคนเทียเป็นอย่างดี จึงไม่มีทางที่จะเป็นคู่รักกันได้ ดังนั้นเขาจึงพยายามตีตัวออกห่างและวางตัวเหมาะสมเพื่อไม่เป็นการทำให้เจ้าหญิงโสคนเทียรู้สึกว่าตนมีความหวัง ส่วนเจ้าหญิงโสคนเทียก็รู้และเข้าใจดีดังนั้นจึงไม่พยายามจะพบกับสรคม เหมือนกับว่าได้ทรงพยายามตัดความรู้สึกรักของตนเสียก่อนที่มันจะลุกลามใหญ่โต

“แหม!” ชูดาซ้อนอย่างกระตุ้งกระตุ้ง “พูดยังกะว่าไฟกองนี้มันน่ากลัวยังงั้นแหละ ที่แท้ก็ไฟปลายไม้ขีด! ไม่รู้ละ บอกมาก่อนว่าเงินที่ให้ยืมกับเช็ดของน้ำเฟืองนะยังอยู่ไหม”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 150)

จากตัวอย่าง เป็นการเปรียบเทียบระหว่างชั้ยพรกับไฟปลายไม้ขีด เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกของชูดาที่มีต่อชั้ยพร ซึ่งเขาเป็นลูกเลี้ยงและยังเป็นวัยรุ่นนคึกคะนอง โดยชูดาสามารถ

เข้าหยอกเขาได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงความเดือดร้อน เพราะหากเทียบกันแล้วชูดานั้นมีเล่ห์เหลี่ยมมากกว่า การถึงเนื้อถึงตัวระหว่างกันก็แค่ทำให้ชูดาเกิดความรู้สึกกระชุ่มกระชวยขึ้น และหว่านเสน่ห์กับลูกเลี้ยงบ้างเพื่อให้ตนเองรู้สึกว่ายังมีค่าหลังจากถูกสามีละเลย แต่ไม่ถึงกับทำให้เธอตื่นเต้น สนุกสนาน หรือสร้างความพอใจให้กับเธอ ในขณะที่ชัชพรอาจจะคิดจริงจัง

“คะ ต้องรีบ...เพราะเดี๋ยวคุณไอยจะไม่ทันรถ”

คำตอบของหล่อน ยิ่งก่อให้เกิดกองไฟใหญ่ขึ้นในอารมณ์ของเขา

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1393)

“กองไฟใหญ่ในอารมณ์” คือ ความโกรธที่พุ่งขึ้นเมื่อโสรวารได้ฟังคำตอบอันไม่น่าพอใจจากทัศนิกา ซึ่งสืบเนื่องจากความหวงแหนคนที่ตนรัก โดยภุชฌนา อโศกสิน เปรียบเทียบอารมณ์โกรธกับกองไฟ เพื่อสื่อให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกของโสรวาร

12. สภาพและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ภุชฌนา อโศกสิน นำสภาพและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาเป็นเรื่องเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

เมื่อเขาพูดเช่นนั้น บาลิฐู้ได้ทันทีว่า แต่นี้ไปเมฆหมอกมีดหม่นซึ่งคล้ายจะคลุมอยู่เหนือหลังคาบ้านตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมงนั้น กำลังเคลื่อนคล้อยลอยห่างออกไปทุกขณะ

(ขุนปัดทอง เล่ม 2 : 430)

ภุชฌนา อโศกสิน เปรียบเทียบปัญหาและความเดือดร้อนภายในครอบครัวกับเมฆหมอกที่ปกคลุมอยู่เหนือหลังคาบ้าน เพื่อสื่อถึงความมืดมัว ไม่แจ่มใส อันเชื่อมโยงถึงปัญหาต่างๆ ที่สร้างความทุกข์ให้แก่คนในครอบครัว ซึ่งเมื่อเมฆหมอกนั้นลอยหายไป ท้องฟ้าก็สว่างสดใสขึ้นอีกครั้ง นั่นก็หมายความว่าปัญหาต่างๆ ที่รุมเร้าได้ถูกขจัดออกไปจนหมดสิ้น

เธอถึงจุดอิมตัวของเธอแล้ว เธอไม่ใช่ดินน้ำลมไฟที่มีการเปลี่ยนแปลงเลยละ แต่เธอเป็นก้อนหินยืนหยัดอยู่บนภูเขา

(บุษบกใบไม้ : 583)

จากตัวอย่างการเปรียบเทียบดังกล่าว สื่อถึงลักษณะของปรายซึ่งเคยเป็นลูกน้องเก่าของสามภพ และมีอุดมการณ์เดียวกัน โดยภุชฌนา อโศกสิน นำเอาลักษณะทางธรรมชาติของก้อนหินอันแข็งแกร่ง มั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง มาเปรียบถึงความยึดมั่นในอุดมการณ์ของปราย และยังเน้นย้ำถึงความหนักแน่นโดยเปรียบถึงก้อนหินที่อยู่บนภูเขา เพราะคงอยู่อย่างไรก็ยังคงอยู่อย่างนั้นแม้เวลาจะผันแปร ต่างจากดินน้ำลมไฟที่ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ การเปรียบเทียบดังกล่าวเชื่อมโยงถึงลักษณะนิสัยของปราย ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและนึกเห็นได้ชัดเจน

ข้ารู้สึกว่าคุณรักของเธอ ข้าเริ่มจะมีเมฆหมอกปกคลุมปรายๆ ขึ้นมาแล้ว

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 321)

ภุชฌนา อโศกสิน นำลักษณะของความพรั่มว ไม่สว่างสดใสของฟ้าที่มีเมฆหมอกปกคลุมมาเปรียบเทียบกับความรัก เพื่อสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงเรื่องราวความรักระหว่างข้ากับสิชล ซึ่งไม่ราบรื่น อาจจะมีอุปสรรคอันเกิดจากผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย และข้าเองก็รู้สึกถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาในอนาคต จะเห็นได้ว่าภุชฌนา อโศกสิน มีเข้าใจในสิ่งที่นำเปรียบโดยเปรียบเทียบให้เห็นได้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเมื่อฟ้าเริ่มมีเมฆหมอกปกคลุมก็แสดงว่าอาจจะมีฝนตกลงมา เช่นเดียวกับความรักระหว่างข้ากับสิชล ซึ่งอาจจะประสบปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ทำให้ความรักไม่สมหวัง

มีงานใหญ่สำหรับหล่อน..รออยู่ข้างหน้า..หากดวลเล็กเสพโดยสิ้นเชิง นั่นก็หมายถึงมรสุมอันพัดกระหน่ำกำลังจะถล่มบ้านทั้งหลังให้แหลกมลายมีโอกาสดลายตัวในชั่วเวลาไม่นานเกินควร

(ข้ามสี่พันดร : 459)

ภุชฌนา อโศกสิน นำลักษณะความรุนแรง ความมืดหม่น รวมทั้งความเสียหายที่เกิดจากมรสุม มาเปรียบเทียบกับปัญหาภายในครอบครัว อันสร้างความทุกข์ร้อนอย่างแสนสาหัส โดยจากตัวอย่างได้กล่าวถึงดวล ซึ่งเขาทำให้พ่อแม่และพี่สาวต้องทนทุกข์ทรมานจากการที่เขากลายเป็นคนติดยา ทำลายตนเองตลอดจนสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวด้วย ดังนั้นหากดวลเล็กเสพยาแล้วกลับมาเป็นดวลคนเดิม ครอบครัวก็จะอยู่อย่างมีความสุข สามารถกลับมาใช้ชีวิตที่เป็นปกติได้

“เจ้าหญิง” ในที่สุดเขาก็เอ่ย เวลานี้ผมเชื่อเหลือเกินว่ามีคลื่นใต้น้ำลูกใหญ่กำลังวิ่ง
ใกล้เขมรเข้ามา ผมไม่คิดว่าการกระทำของเขมรแดงครั้งนี้จะไม่มีใครต่อต้าน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 59)

การใช้สภาพทางธรรมชาติที่รุนแรง เช่น “คลื่นใต้น้ำลูกใหญ่” แสดงให้เห็นถึงภัยพิบัติอันน่าสะพรึงกลัวสำหรับชาวเขมร ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถคาดเดาได้ล่วงหน้า เหมือนกับคลื่นใต้น้ำซึ่งมองไม่เห็น โดยกฤษณา อโศกสิน เปรียบเหตุการณ์ร้ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เหมือนกับคลื่นใต้น้ำลูกใหญ่ได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากสิ่งที่จะเกิดในอนาคตย่อมไม่สามารถคาดเดาได้ เช่นเดียวกับคลื่นใต้น้ำซึ่งเราไม่สามารถมองเห็น แต่เราจะรู้ได้ก็ต่อเมื่อคลื่นใหญ่นั้นได้ซัดเข้าหาฝั่ง จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวเป็นการให้ภาพที่น่าหวาดกลัว เนื่องจากสิ่งที่จะได้เจอเป็นสิ่งที่รุนแรงจนคาดไม่ถึง การเปรียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของความน่าสะพรึงกลัวจากสิ่งที่เราไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาได้ชัดเจน

เพียงแต่หล่อนลดทิวลิปเท่านั้น...ทิวลิปเดียว...ทิวลิปและความกระด้างดั่งดินแท้ๆ ที่เป็น
ลมสลาดันทำลายความสงบสุขของครอบครัวให้พังพินาศ มันเหมือนกับเส้นผมบังภูเขา..มองไม่เห็นเพราะไม่พยายามมอง หรือมิฉะนั้นก็มองข้ามไป!

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 18)

“ทิวลิปและความกระด้างดั่งดิน” เป็นนามธรรม ซึ่งกฤษณา อโศกสิน นำปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อถ่ายทอดภาพให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยใช้ลักษณะของความรุนแรงและความน่ากลัว อันเป็นผลจากพลังอำนาจในการทำลายทุกสิ่งรอบตัวของลมสลาดัน เมื่อกฤษณา อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบจึงทำให้อ่านนึกถึงปริมาณความรุนแรงและอำนาจของทิวลิปที่สามารถเป็นตัวการ “ทำลายความสงบสุขของครอบครัวให้พังพินาศ” เนื่องจากเราไม่สามารถมองเห็นสิ่งที่เรากระทำได้ด้วยตัวเราเอง เช่นเดียวกับมรุสที่ไม่รู้ตัวในสิ่งที่ได้ทำลงไป แต่ก็ยังดีดั่งดินต่อไปด้วยแรงทิวลิป จนกระทั่งทำให้เพลานไม่ได้และขอหย่า ซึ่งกว่ามรุสจะรู้ตัวก็สายไปแล้ว

“แล้วลูกจะไปหรือ”

“ดูก่อนซะแม่ ผมเองก็อยากก้าวหน้า แต่เราก็ต้องดูจังหวะจะโคนการก้าวด้วยว่า ที่เราจะเหยียบไปนั้นเป็นดินแข็งหรือดินปนทราย” เขาตอบอย่างใช้ความคิด “ถ้าเหยียบลงไปไม่เท่าไร ดินมันร่วนพังครืนลงมา จะยิ่งแย่กว่าอยู่ที่เดิม”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 434)

จากตัวอย่างข้างต้น ดินแข็งหรือดินปนทรายเปรียบได้กับความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่ การงาน ซึ่งถ้าหากตำแหน่งใหม่ที่ใฝ่ฝันได้รับนั้นมีความมั่นคงเพียงพอ การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งใหม่ก็เหมือนกับการเหยียบลงไปบนดินแข็ง แต่ถ้าหากตำแหน่งนั้นขาดความมั่นคง การรับตำแหน่งใหม่ก็คงไม่ต่างกับการยืนอยู่บนดินปนทราย ซึ่งคงจะยืนอยู่ได้ไม่นาน ดินอาจจะร่วนจน “พังครืนลงมา” จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าว กฤษณา อโศกสิน ได้นำสภาพทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัวมาเป็นสื่อเปรียบเทียบได้อย่างสอดคล้อง โดยทำสิ่งที่เป็นามธรรมให้เป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อ่านนี้กรู้ เห็นภาพของสิ่งที่กล่าวถึงได้อย่างชัดเจน

13. สิ่งสมมุติ

กฤษณา อโศกสิน นำสิ่งสมมุติมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพดังตัวอย่าง

เดือนสิบคงกำลังสู้กับเจ้าปีศาจร้ายตัวนั้น ปีศาจที่สิงสู่วิญญาณน้องของหล่อน

(ข้ามสี่ทศวรร : 195)

“ปีศาจร้ายตัวนั้น” คือ ยาเสพติด ซึ่งมีผลทำให้ดวงกลายเป็นคนชั่ว ก้าวร้าว กักขฬะ เพราะปีศาจร้ายเป็นสิ่งแทนความชั่วร้าย เมื่อมันอยู่ในจิตใจของดวง มันได้เปลี่ยนแปลงดวงเป็นคนละคน ซึ่งความชั่วร้ายที่ฝังอยู่ในร่างกายและวิญญาณนั้นเป็นผลมาจากการเสพยา และเดือนสิบจะต้องสู้กับมันซึ่งยากแสนยาก เพราะอิทธิพลของยาเสพติดนั้นร้ายแรงนัก เมื่อเสพติดเข้าไปแล้วก็ยากที่จะถอนตัว และเดือนสิบซึ่งเป็นพี่สาวก็ต้องพยายามกำจัดให้มันออกไปให้พ้นจากตัวดวงให้ได้

“ผมบอกแล้วไงว่า ผมไม่รู้ไม่เห็นพวกมากลากไป โธ่! ซวยชะมัดเลย เกิดมาไม่เคยก็ เคย ถูกขังกับไอ้พวกผีห้าซาทานอะไรไม่รู้ เหม็นจะตายโหง”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 323)

ผีห้าซาทานเป็นสิ่งสมมุติแทนความชั่วร้าย ความไม่ดีทั้งหลาย เมื่อภิกษุ อโศกสิน นำมาเปรียบเทียบกับคนที่ถูกจับขังอยู่ในคุกซึ่งขังรวมกันหลายคน ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของคน ที่หยาบกระด้าง มีจิตใจชั่วร้าย และกระทำความผิดจึงถูกจับตัวมาขังรวมกันในคุกสกปรก ซึ่งผู้ร้ายที่ถูกขังจะไม่ได้รับการเอาใจใส่ ดังนั้นคนเหล่านี้จึงมีเนื้อตัวสกปรกเหม็นสาบ ส่วนชายพร ซึ่งขบถชนคนตายก็ถูกจับมาขังรวมกับคนเหล่านี้ด้วย และด้วยความที่เขาเกิดมาเป็นลูกคนรวย ไม่เคยตกอยู่ในสภาพอับจน แต่ต้องถูกจับมาให้อยู่ร่วมกับคนเหล่านั้น เขาจึงรู้สึกว่าคุณเหล่านั้น เป็นเหมือนผีห้าซาทาน

“คุณไส...” วิฐคราง และจับแขนเขาไว้ “เรื่องอะไรคุณจะต้องลงโทษตัวเองขนาดนั้น อย่ายกย่องแม่ทัณฑิกาจนเลิศลอยเป็นนางฟ้านางสวรรค์เลย พอเสียที่”

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1189)

นางฟ้า นางสวรรค์ เป็นสิ่งสมมุติแทนคุณงามความดี แทนหญิงสาวซึ่งมีความงดงาม ทั้งกายและใจ ซึ่งจากตัวอย่างการเปรียบเทียบทัณฑิกาเป็นนางฟ้านางสวรรค์ ทำให้ผู้อ่าน จินตนาการภาพของทัณฑิกามีร่างกายงดงาม ตลอดจนถึงจิตใจบริสุทธิ์ เป็นที่ชื่นชมต่อบุคคล ทั่วไปรวมทั้งโสรวารด้วย จึงทำให้วิฐรู้สึกโกรธ อิจฉา และน้อยใจที่โสรวารยกย่องทัณฑิกามาก จนเกินไป อันแสดงให้เห็นว่าโสรวารนั้นชื่นชอบทัณฑิกาอย่างแท้จริง แต่เพราะตนเองกระทำใน สิ่งไม่ดีจึงทำให้โสรวารรู้สึกว่าคุณอยู่ไกลเกินเอื้อม เป็นนางฟ้านางสวรรค์อันแสดงถึงความ สูงส่งและคนไม่ดีอย่างเขาไม่คู่ควร ซึ่งการยกย่องเชิดชูอย่างเห็นได้ชัดเท่ากับว่าเป็นการทำให้วิฐ รู้สึกว่าตนเองนั้นต่ำทราม วิฐจึงไม่พอใจและไม่ต้องการให้โสรวารยกย่องทัณฑิกา

14. นามธรรม

ภิกษุ อโศกสิน นำนามธรรมมาเป็นสื่อเปรียบเทียบ เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่าง

กระแสนสวาทระหว่างเพศจะน้อยกว่าความรู้สึกซึ่งต่างก็ตระหนักว่า ตนนั้นได้เพื่อนแท้ เพื่อนซึ่งเป็นขั้วลบเหมือนกัน และขั้วลบทั้งสองนั้นได้วิ่งเล่นเข้าสู่กัน ดุดดึงกันเข้าไว้แนบแน่น รวากับขั้วแม่เหล็ก ลบกับลบบวกกันเพื่อจะกลับกลายเป็นบวกเหมือนเขาอื่น

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 202)

จากตัวอย่าง การเปรียบเทียบดังกล่าวเชื่อมโยงถึงลักษณะของสองเมืองและบาลี ซึ่งมีความเข้าใจกันด้วยความที่เหมือนกันในหลายๆ ด้าน โดยกฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบว่าทั้งสองคนเป็นขั้วลบ ซึ่งก็คือ คนทั้งสองต่างก็มีปมด้อยในชีวิตอันเกิดจากปัญหาการหย่าร้างของบิดามารดา ทำให้คนทั้งคู่ใช้ชีวิตในทางที่ผิด และเมื่อเขาทั้งสองตกลงจะอยู่ด้วยกันก็ยิ่งทำให้เขาทั้งสองเห็นใจกันมากขึ้น และอาจนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีมีความสุข เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ

“การผูกเนกไทคือการตีกรอบ คุณไม่ยอมผูกไซ้ใหม่ เทียงคุณชอบแต่งตัวตามสบาย”

(ข้ามสี่พันดร : 39)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบการผูกเนกไทกับการตีกรอบ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการตกอยู่ในกฎระเบียบ ที่สร้างความคิดอัด ซึ่งผลจากการติดยาทำให้เที่ยงวันอยากทำตัวตามสบาย เอาแต่ใจตัวเอง แต่เมื่อเขาเลิกเสพและได้รับการรักษาจนหาย เขาจึงต้องกลับเข้ามาอยู่ในสังคมเหมือนคนอื่น ๆ และต้องรู้จักปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ไม่ใช่ทำตามใจตนดังแต่ก่อน

“เมื่อยาก ฉันจึงเห็นว่าทางสายกลางก็คือเผด็จการทางธรรมชาติอีกเหมือนกัน เพราะไม่ว่าสิ่งของหรือคน ที่อยู่บนสองข้างของตาซึ่งได้ถูกบังคับโดยระเบียบวินัยว่า น้ำหนักจะต้องเท่ากัน นั่นจึงไม่ใช่การยินยอมพร้อมใจที่แท้จริง”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 297)

คำว่า “กลาง” คือ การอยู่ตรงกลาง ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งจากตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบเพื่อแสดงแนวคิดอันเป็นสังขรณ์ แต่ปฏิบัติได้ยากยิ่ง แม้ว่าคนเราจะรู้ถึงธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ว่าเมื่อขึ้นอยู่บนตาซึ่งแล้ว คำว่าเป็นกลางจะบังคับให้สิ่งนั้นมีน้ำหนักเท่ากัน ซึ่งหากเป็นคนที่ต้องการทำให้มีความเสมอภาคกันก็ยิ่งทำได้ยาก อาจเสมอภาคกันได้แต่ก็เป็นความเสมอภาคที่เกิดจากการบังคับ เนื่องจากความเสมอภาคกันแท้จริงแล้วไม่มีในโลก

และการเดินทางสายกลางก็ทำได้ยากและขาดความเป็นอิสระทางธรรมชาติ แต่ถูกบังคับโดยธรรมชาติของมันว่าเมื่อนำไปซึ่งของสองสิ่งต้องเท่ากัน แต่ไม่ใช่การยินยอมด้วยใจอย่างแท้จริง

การใช้ภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีลักษณะเช่นเดียวกับการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา โดยสิ่งที่นำมาเปรียบมีความหลากหลายและเหมาะสมสามารถถ่ายทอดสิ่งต่างๆ ให้ผู้อ่านเข้าใจและร่วมรับรู้จนเกิดเป็นจินตภาพ

บุคลาธิษฐาน (Personification)

บุคลาธิษฐาน (Personification) คือ การกล่าวสมมุติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือสัตว์ หรือพืช สามารถแสดงลักษณะไม่ว่าในด้านรูปลักษณ์ ลักษณะนิสัย ความรู้สึก หรือพฤติกรรมต่างๆ เช่นเดียวกับมนุษย์ เพื่อให้ทำให้อ่านเรื่องราวน่าสนใจ มีชีวิตชีวา และสามารถเร้าอารมณ์ผู้อ่านทำให้ผู้อ่านคล้อยตามได้ ซึ่งสิ่งที่กฤษณา อโศกสิน นำมากล่าวสมมุติให้มีชีวิตดังหนึ่งว่าเป็นมนุษย์ สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. ธรรมชาติ
2. อวัยวะของคน
3. พืช
4. วัตถุ สิ่งของ และสิ่งมีค่า
5. นามธรรม

1. ธรรมชาติ

กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้ธรรมชาติแสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคน ดังตัวอย่าง

แล้วหล่อนก็ฝันนำกลัว ในฝัน..หล่อนได้ยินเสียงโกลาหลอลหม่านปานประหนึ่งภูเขาที่กำลังนอนอยู่นี้จะแตกทำลาย

(บุษบกใบไม้ : 526)

“ภูเขาที่กำลังนอน สีสภาพของภูเขาที่ทอดตัวเหยียดยาว ในยามค่ำคืนซึ่งสรรพสิ่งทั้งหลายต่างหลับใหล เป็นบรรยากาศที่สงบเงียบ ซึ่งจากตัวอย่างมณฑาทองผืนร้าย เธอฝันว่าได้ยินเสียงอันดังมากจนแม้แต่ภูเขาก็ก็น่าจะฟังลงมาได้

ดวงอาทิตย์วงโตสีแดงค่อยๆ ฤกษ์ท้องทะเลกลืนกินทีละน้อย แต่ในทะเลกว้างก็ยังสว่างจ้า เหมือนจะไม่รู้จักค่ำมืด

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 205)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้ท้องทะเลมีกิริยา “กลืนกิน” เหมือนคน เพื่อสื่อแสดงให้เห็นฉากและบรรยากาศอันงดงามในยามเย็น ซึ่งเป็นภาพของดวงอาทิตย์ที่ค่อยๆ เคลื่อนคล้อยต่ำลงตามเส้นแนวเชื่อมต่อของขอบฟ้าและทะเล แต่ดูเหมือนกับว่าทะเลได้กลืนกินดวงอาทิตย์ทั้งดวงลงไปจมอยู่กับมหาสมุทร

กิ่งใบของไม้โปร่ง เหยียดขึ้นไปทาบกับราตรีประดับดาวที่กำลังอำลา

(ข้ามสี่ทันดร : 279)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้สภาพธรรมชาติแสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคน เพื่อให้เห็นถึงความอ่อนโยนที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ เป็นฉากบรรยากาศที่สร้างความรู้สึกนุ่มนวลอ่อนโยน ทำให้ผู้อ่านรู้สึกคล้อยตาม

ฟ้าค่อยๆ รุ่ง..พระสุริยาทิตย์ยังทรงจักรถของพระองค์เช่นทุกเช้า ..ไม่ว่าผู้ใดจะเป็นจะตาย จะห้าห้า จะยังพันรานรูกันอยู่ตรงไหนฟ้ายังคงคือฟ้า ดินยังคงคือดิน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 563)

กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้ดวงอาทิตย์ทำกิริยา “จักรถ” ดังหนึ่งว่าเป็นคน เพื่อสื่อภาพของดวงอาทิตย์ยามเช้า ที่ไพล่พันขอบฟ้าเพื่อนำความสว่างมาสู่พื้นโลก ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของดวงอาทิตย์ ที่เป็นเช่นนี้ทุกวัน เป็นความงดงามบริสุทธิ์ ไม่มีวันแปรเปลี่ยน ไม่ว่าจะบนพื้นโลกจะเกิดสิ่งใดก็ตาม ธรรมชาติก็ยังคงเป็นอย่างนั้น ต่างจากมนุษย์

ซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เนื่องจากกิเลสตัณหาทำให้มนุษย์แก่งแย่งชิงดีกัน ก่อให้เกิดความไม่สงบสุข

ขณะนี้อาทิตย์กำลังอุทัยไม่แลดูดุร้ายร้อนระอุ อากาศสดแห่งวันใหม่ผสมกลมกลืนอย่างสะอาดกับความงามอย่างผยองของมัน แต่กระนั้นมันมิได้ทิ้งที่ท่าของผู้บังคับบัญชา บัญชาให้คนทุกคนเริ่มทำหน้าที่ประจำวัน

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 921)

จากตัวอย่าง เป็นการกล่าวสมมุติให้ดวงอาทิตย์มีกิริยาแสดงท่าทางเช่นเดียวกับ “ผู้บังคับบัญชา” ที่ออกคำสั่งให้ทุกคนเริ่มทำหน้าที่ประจำวันของตน เพื่อชี้ให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของดวงอาทิตย์ ซึ่งมีอิทธิพลเหนือสรรพสิ่งทั้งหลายบนโลก จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบมีความสมจริงเหมาะสม เนื่องจากดวงอาทิตย์เป็นสิ่งที่แสดงวันใหม่ และยามเช้าก็แสดงถึงการเริ่มต้นเมื่อเวลาผ่านไป ดวงอาทิตย์มาเยือนบอกให้สรรพสิ่งทั้งหลายตื่นขึ้นแล้ว “เริ่มทำหน้าที่ประจำวัน”

2. อวัยวะของคน

ภฤชณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้อวัยวะของคนแสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคนดังตัวอย่าง

นับเป็นชั่วโมงกว่าเสียงครวญของกระดูกทุกชิ้นเหล่านั้นจะค่อยๆ แผ่วลงจนหยุดนิ่ง สกรรจ์หลับตาแม้ว่าปากยังอ้าค้าง แต่เขาก็ไม่ร้องอีกต่อไป

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 351)

เสียงครวญสื่อถึงความรู้สึกเจ็บ และเมื่อภฤชณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้กระดูกทุกชิ้นส่งเสียงครวญ ก็เพื่อสื่อถึงความเจ็บปวดทิวสรรพวางค์กาย อันเป็นความทุกข์ทรมานของคนใกล้ตาย จากตัวอย่างกล่าวถึงอาการใกล้ตายของสกรรจ์ซึ่งป่วยเป็นโรคมะเร็งในตับ โดยแสดงถึงความเจ็บปวดครั้งสุดท้ายก่อนจะหยุดนิ่งและไม่ร้องอีกต่อไป การการเปรียบเทียบดังกล่าว กระทบอารมณ์ผู้อ่าน สร้างความรู้สึกสะเทือนใจ ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง

สามภพกับชีวิตเดินตามร่างกระบี่กระบองในกระโปรงสั้นแค่เข้าสี่ขาสะอาด มีริ้วลาย
ดำตรงท่อนแขน พวงผมแกว่งไกวไปมาอย่างตื่นเต้นเร้าเหมือนเด็กได้เที่ยว

(บุษบกใบไม้ : 414-415)

กฤษณา อโศกสิน สร้างภาพความเบิกบาน ไร่ร้างแจ่มใสของปีทอง โดยกล่าวสมมุติ
ให้พวงผมแกว่งไกวไปมาอย่างตื่นเต้นเร้า ซึ่งสื่อแทนถึงความรู้สึกของปีทองและแสดงออกด้วย
ท่าทางกระบี่กระบอง มีชีวิตชีวา แม้กระทั่งพวงผมก็แสดงอาการตื่นเต้น

วัตุนั้นหล่อนอ้อมแล้ว แต่หัวใจดี ชูดายังไม่อ้อม

(เรียมมนุษย์ เล่ม 2 : 532)

การเปรียบเทียบแบบบุคคลาธิษฐาน กล่าวถึง หัวใจของชูดาซึ่งยังไม่อ้อม เป็นการชี้ให้
เห็นถึงความขาดแคลนทางด้านจิตใจและต้องการทำให้เต็ม นั่นคือความต้องการการเป็นที่รัก
โดยชูดานั้นเป็นเมียของเดช ผู้ซึ่งมีฐานะร่ำรวย ดังนั้นชูดาจึงเพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์สินทาง
วัตถุ แต่ในด้านจิตใจชูดาไม่ได้รับความรักอย่างแท้จริง ดังนั้น “หัวใจที่ยังไม่อ้อม” ของชูดา จึง
ยังคงเสาะแสวงหาเพิ่มเติมเพื่อให้เต็มอ้อมสมบูรณ์ จากตัวอย่างเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมของชูดา
ทำให้ผู้อ่านเข้าใจในตัวละครมากยิ่งขึ้น

วิฐิบีบสิ่งที่ถือไว้อย่างแรง ถ้ามันไม่ใช่วัตูแข็ง ก็คงจะแหลกราฎคามือหล่อนแล้ว
ทุกขุมชนตื่นระริกด้วยความแค้น

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1602)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นการสื่อภาพที่แสดงให้เห็นผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงความรู้สึกโกรธแค้น
และเดือดดาลอย่างรุนแรงของวิฐุ โดยกฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้ขุมชนซึ่งเป็นส่วนประกอบ
ของร่างกายแสดงกิริยาอาการเหมือนคน เพื่อเน้นย้ำภาพความรู้สึกโกรธแค้นผสมผสานกับความ
เจ็บปวดที่สุดจะระงับ แม้แต่ขุมชนซึ่งเป็นแค่ส่วนเล็กๆ ก็ร่วมแสดงถึงความรู้สึกนั้นออกมา

3. พืช

กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้พืชแสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคน ดังตัวอย่าง

ยามเมื่อพบต้นหนามมีว่าใหญ่หรือเล็กก็คิดวางทางของเขา คนซัดหนุ่มก็จะใช้หน้า
หม้อดัน...ดัน...แล้วต้นเหล่านั้นก็ราบลง ราบจนรถสามารถแล่นลุยขึ้นไปบนกิ่งก้านที่เอนลู่จน
สลบเหมือดแบบยอมแพ้ พอรอดผ่านแล้ว บางต้นแข็งกร้าวก็ตั้งขึ้นมาใหม่

(ข้ามสี่ทศวรร : 123)

กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้ต้นไม้แสดงอาการเช่นเดียวกับคน เพื่อสื่อให้เห็น
ภาพของกิ่งก้านของต้นไม้ซึ่งถูกล้อรถบดเบียดจนติดราบกับพื้นดิน แต่บางต้นอาจจะไม่ได้ถูก
เหยียบ ดังนั้นพอรอดผ่านไป มันก็เชิดกอกขึ้นมาใหม่เหมือนกับว่ามันไม่ยอมแพ้ จากตัวอย่าง
แสดงให้เห็นถึงจินตนาการของกฤษณา อโศกสิน ที่ต้องการถ่ายทอดภาพรายละเอียดของฉาก
เล็กๆ น้อย แม้ว่าจะไม่สื่อถึงเรื่องราวสำคัญ แต่ก็ทำให้ฉากในเรื่องมีความน่าสนใจ

พุ่มไม้ประดับเบียดตัวกันรายรอบภูเขาหน้าตก มีพวกเฟิร์น บอนของออฟอินเดีย
ลิบสองปันนายีนต้นขนาดท่วมบันเอนแฉ่ใบแก้ง่างเป็นซี่ๆ อิงแอบอยู่ข้างๆ ไทรทองอันเหลืองลลอบ

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 509)

จากตัวอย่างข้างต้น “บอนของออฟอินเดีย และต้นลิบสองปันนาอิงแอบข้างๆ ไทรทอง
เหลืองลลอบ” เป็นการถ่ายทอดภาพฉากและบรรยากาศความงดงามตามธรรมชาติ สื่อให้เห็น
ถึงความอ่อนโยนที่ธรรมชาติมอบให้กับมวลมนุษย ซึ่งการกล่าวสมมุติให้ต้นไม้ทำกิริยาเช่นเดียวกับ
กับคน นอกจากจะสื่อถึงธรรมชาติแล้ว ยังสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกอบอุ่นมีความสุข ทำให้ผู้อ่าน
เกิดความรู้สึกคล้อยตามไปด้วย

4. วัตถุ สิ่งของ และสิ่งมีค่า

กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้วัตถุสิ่งของแสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคน
ดังตัวอย่าง

ประเภทสอง มนุษย์ที่เกิดมาชั่วเองโดยกำเนิด คนเหล่านี้เป็นผู้ร้ายโดยธรรมชาติ แม้พระธรรมคัมภีร์อันเลิศล้ำ ก็ไม่อาจเอื้อมไปขัดสี่ชั่ววิรรณวิญญานชั่วของเขาได้เลย เขาจะเกิดมาเป็นคนชั่ว และตายไปอย่างคนชั่ว จนแม้ลมหายใจสุดท้ายก็ไม่อาจมีผู้ใดทำให้เขาสำนึกบาปได้

(ปฐมปิณฑอง เล่ม 2 : 219)

พระธรรมคัมภีร์ เป็นคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์ สอนให้มนุษย์เกรงกลัวต่อบาป และประพฤติตนเป็นคนดี ละเว้นความชั่ว จากตัวอย่างกฤษณา อโศกสินชี้ให้เห็นถึงมนุษย์ประเภทหนึ่งที่เป็นคนชั่วโดยกำเนิด มีความชั่วอยู่ในวิญญาน แม้จะเพียรอบรมสั่งสอนก็ไม่สามารถเปลี่ยนคนเหล่านี้ให้เป็นคนดีได้ เขาจะก่อกรรมทำชั่วจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต “แม้พระธรรมคัมภีร์ก็มีอาจเอื้อมไปขัดสี่ชั่ววิรรณ” แสดงให้เห็นว่าแม้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาก็ไม่สามารถขัดเกลาหรือชำระล้างบาปชั่วในใจของคนเหล่านี้ได้

หล่อนจึงจำใจต้องเดินตามเขาไปในห้องกระจก ซึ่งภายในนั้นมีตู้ยวาวๆ เรียงรายกันอยู่หลายตู้ แต่ละตู้มีวัตฤธาตุราคาสูงล้อยื่นแสงไฟอยู่อย่างน่าตื่นตา

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 631)

การล้อยื่นแสงไฟของวัตฤธาตุราคาสูง เป็นกิริยาอาการซึ่งสื่อให้เห็นภาพของแสงไฟที่ตกกระทบกับวัตฤธาตุเหล่านั้น ก่อให้เกิดแสงที่เป็นประกายแพรวพราว สร้างความสวยงามสะดุดตาแก่ผู้พบเห็น

คันสีเทานั้นถูกชนพังยับ เสียศูนย์มาแล้ว แต่พอออกจากอู่ซ่อมมันก็เปลี่ยนรูปโฉมใหม่ สะดุ้งสะดุ้งพริ้งพราวออกมาหลอกคนตาบอดตาใสได้อีกนานพอดู

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 503)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้รถมีอาการ “สะดุ้งสะดุ้งพริ้งพราว” ซึ่งเป็นกิริยาของคน เพื่อสื่อภาพของรถที่ถูกตกแต่งดัดแปลงจนไม่เหลือสภาพเดิมของรถที่เคยถูกชนพังยับ ให้ดูดีสามารถอดรูปโฉมหลอกตาและยั่วใจผู้ซื้อ

5. นามธรรม

กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้นามธรรมแสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคน ดังตัวอย่าง

บาก็อย่าไปคิดอะไรให้มาก ความคิดมากนี่บางทีฆ่าเราได้ ทำให้ชีวิตแห้งแล้งอับเฉาไป โดยไม่ควร

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 173)

จากตัวอย่างกฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้ความคิดซึ่งเป็นนามธรรมแสดงกิริยาของคน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความน่ากลัวของความคิด ซึ่งหากเราคิดมาก คิดไปล่วงหน้าจนสับสน วุ่นวาย ความคิดนั้นจะย้อนมาทำร้ายตัวเรา ทำให้เราอ่อนรน เจ็บปวดเป็นทุกข์

แล้วก็ถึงวันนี้ วันที่เขาสูญเสียปานทองไปอย่างกะทันหัน ความตายมิได้รั้งรอถามเขา แม้สักคำว่าจะอนุญาตให้ดูคร่าชีวิตลูกชายหรือไม่

(บุษบกใบไม้ : 269)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน สื่อถึงความรู้สึกช็อกของนายเขตประจันหลัง จากที่รู้ว่าตนได้สูญเสียลูกชายไปก่อนเวลาอันควร โดนการเน้นย้ำถึงความตาย ความสูญเสียซึ่งเกิดขึ้นกะทันหัน ก่อให้เกิดความเศร้าเสียใจอย่างรุนแรง โดยที่ผู้เป็นพ่อไม่ได้เตรียมตัวล่วงหน้า

ความสลดหมดใจ โจมทันที ปราดเข้าตีตรงแสกหน้า แล้วจากนั้นเป็นต้นมา ก็คล้ายกับช็อกไปครู่ใหญ่ ในที่สุดเมื่อฟื้นตื่นเขาก็กลายเป็นอีกคนหนึ่ง

(ข้ามสี่พันดร : 707)

กฤษณา อโศกสิน นำความรู้สึกสลดใจ ท้อแท้สิ้นหวัง ซึ่งเป็นนามธรรม มากกล่าวสมมุติให้แสดงกิริยาเหมือนคน เพื่อสื่อถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นการอุจิมทันที โดยไม่ทันตั้งตัว จึงทำให้ตกตะลึงช็อกไปชั่วขณะ

“ผมเข้าใจท่านดี ท่านรักชาติของท่าน ผมรักชาติของผม เราต่างก็พยายามทุกวิถีทางที่จะป้องกันภัยอันตรายที่จะเข้ามาทำร้ายชาติของเราจนบาดเจ็บ เวลานี้ชาติของท่านกำลังบาดเจ็บ เจ็บหนัก ถ้าท่านจะลุกขึ้นสู้เพื่อเยียวยาโดยไม่กระทบกระเทือนชาติอื่น ท่านมีสิทธิ์”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 127)

จากตัวอย่างเป็นการสื่อภาพความรู้สึกเจ็บปวดของคน อันเป็นผลมาจากสงครามทั้งภายนอกและภายในประเทศ ซึ่งสงครามย่อมก่อให้เกิดความสูญเสีย สร้างบาดแผลทั้งร่างกายและจิตใจให้กับคนในชาติ เช่นเดียวกับประเทศซึ่งกฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้บาดเจ็บมีความเจ็บปวดอันเกิดจากสงคราม เพื่อแทนความรู้สึกของคนทั้งประเทศ จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์ดังกล่าวกระทบอารมณ์ผู้อ่าน ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ และร่วมรับรู้ถึงชะตากรรมของคนในประเทศที่มีสงคราม จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจนลึกซึ้ง

ในฐานะที่เขาเคยผ่านชั้นเชิงของผู้คนมามากพอควร ไสรวารปราศจากความเชื่อโดยสิ้นเชิง ในเรื่องอุดมคติ เพราะเขามักจะได้แลเห็นนามธรรมค่านั้น ถีอตรงเดินนำหน้าออกมาก่อน และมีความเห็นแก่ได้หรือหวังประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด ร่วมแอบแฝงมากับทำยชบวณอุดมคตินั้นด้วยเสมอ จนกลายเป็นเรื่องชวนหัวของผู้คน หากว่าใครจะตะโกนคำว่า อุดมคติหรือความเสียสละขึ้นมาอย่างเอาเป็นเอาตาย

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 487)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน กล่าวสมมุติให้คำว่าอุดมคติ สามารถ “ถีอตรงเดินนำหน้า” และคำว่าความเห็นแก่ได้หรือหวังประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง “ร่วมแอบแฝงมากับทำยชบวณ” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของสองสิ่งนี้เป็นรูปธรรมชัดเจน และสื่อความหมายได้ละเอียดครบถ้วน โดยชี้ให้เห็นว่าไม่มีอุดมคติจริงๆ ในตัวของมนุษย์ เป็นเพียงฉากบังหน้าเพื่อปกปิดความเห็นแก่ได้เอาไว้ไม่ให้ผู้อื่นเห็น และเมื่อใครพูดถึงอุดมคติอย่างเอาเป็นเอาตายจึงเป็นเรื่องชวนหัว เพราะไม่มีใครเชื่อว่าเขาเหล่านั้นจะไม่เห็นแก่ตัวโดยไม่หวังประโยชน์ของตนเป็นใหญ่

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน เลือกใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐาน ได้นำสนใจ โดยสื่อถึงความคิด ความรู้สึกได้อย่างแท้จริง เช่น “เสียงครวญของกระดุกทุกชิ้น”

สื่อถึงความรู้สึกเจ็บปวดทุกข์ทรมาน หรือการนำธรรมชาติมากล่าวสมมุติให้มีกิจวิธียิ่งหนึ่งว่าเป็นคน เพื่อสื่อภาพฉากความงดงาม ความอ่อนโยนที่ธรรมชาติมอบแก่มนุษย์ เช่น “ดวงอาทิตย์วงโตสีแดงค่อยๆ ถูกท้องทะเลกลืนกิน” เป็นต้น ซึ่งการใช้ภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐานเป็นการกระตุ้นความรู้สึกสร้างจินตนาการทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามและเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน

อติพจน์ (Hyperbole)

อติพจน์ (Hyperbole) คือ การกล่าวเกินจริง เป็นการกล่าวโดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงหรือข้อความนั้นเป็นความจริงไปไม่ได้ แต่กล่าวเพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์

ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ผู้วิจัยพบว่ามี การนำสิ่งต่างๆ มาใช้เปรียบเทียบเกินจริง ซึ่งสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. ธรรมชาติ
2. กิริยา อวัยวะ และส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์
3. สัตว์
4. วัตถุ สิ่งของ และสิ่งมีค่า
5. สถานที่
6. ไฟ
7. จำนวนนับ

1. ธรรมชาติ

กฤษณา อโศกสิน นำธรรมชาติมากล่าวเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

หล่อนเฝือกลับเข้าไปรากับลม สองเมืองแลตามแล้วนี้ข้า

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 217)

“ไฟไปรากับลม” เป็นการเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวไปข้างหน้ากับลม เพื่อสื่อให้เห็นการเคลื่อนไหวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลจากความรู้สึกตื่นเต้นดีใจ

“ไม่ทราบ จู่ๆ ก็ฟ้าผ่าเบรียงลงมาทั้งๆ แดดออกยังแจ่มใส”

(บุษบกใบไม้ : 562)

“ฟ้าผ่าเบรียงลงมาทั้งๆ แดดออก” เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่กฤษฎา อโศกสิน นำมากล่าวเกินจริง เพื่อสื่อภาพเหตุการณ์ที่เหนือความคาดหมาย ซึ่งจากตัวอย่าง ชี้ให้เห็นถึงคำสั่งย้ายข้าราชการโดยกะทันหัน ทั้งๆ ที่ไม่มีเค้ามามาก่อนว่าสภาพจะต้องถูกย้ายที่ทำงานใหม่ และไม่ทราบสาเหตุของการโยกย้ายด้วย

เพียงวันเดียวนั่งด้วยตื่นตัน..ภาพพอกับแม่ยามได้รู้ว่าเขาติดยา..อาจจะเกินกว่าฟ้าผ่าหน่อยหนึ่ง เหมือนกรณีได้แตกแยกแล้วสูบเอาคนทั้งสองหล่นลงไป

(ข้ามสี่พันดร : 318)

การเปรียบเทียบเกินจริง “เหมือนกรณีแตกแยกแล้วสูบเอาคนทั้งสองหล่นลงไป” ยิ่งกว่าฟ้าผ่า เป็นการสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกของพ่อแม่เมื่อรู้ว่าเพียงวันเดียวเสพติด เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเฉียบพลัน สื่อถึงอาการช็อกจากการได้รู้ถึงสิ่งที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นได้แต่ทว่าได้เกิดขึ้นแล้ว เหมือนกับว่าแผ่นดินได้แยกออกแล้วคนทั้งคู่ก็หล่นลงไปโดยไม่รู้ตัว

ทันใดนั้นเสียงปืนใหญ่ก็บีมสนั่น กระเทือนเลื่อนลั่นราวพสุธาจะแตกมลาย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 538)

จากตัวอย่าง สร้างภาพความน่าสะพึงกลัว ด้วยการกล่าวเกินจริงถึงอำนาจที่รุนแรงของเสียงปืนใหญ่ สามารถทำให้พื้นดินแตกแยกเป็นเสี่ยงๆ ได้ ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพความรุนแรงที่เกิดจากเสียงปืนอันดังสนั่น ก็ก่อกองไปทั่วทั้งบริเวณ

“วันไหนเขากลับก่อนที่ ฟ้าก็แทบจะผ่าทั้งๆ ที่ไม่มีฝน

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 104)

“ฟ้าแทบจะผ่าทั้งๆ ที่ไม่มีฝน” เป็นการเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อสื่อแสดงถึงสิ่งที่ไม่เหนือความคาดหมาย ซึ่งจากตัวอย่างกล่าวถึงพฤติกรรมของมจรูส โดยปกติแล้วเธอจะกลับบ้านหลังเพล

เสมอ แต่หากวันไหนมธุรสกลับบ้านก่อนก็แสดงถึงความผิดปกติ การเปรียบเทียบดังกล่าว เป็นการให้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับพฤติกรรมของมธุรส และผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงถึงลักษณะ และพฤติกรรมของมธุรสได้

“เพราะฉะนั้น ผมจึงต้องกลับ แต่ที่ทำให้เธอป่วยนี้ก็หินชาติพออยู่แล้ว มันน่าขันจริงๆ นะ คุณโสรวาร คนเราเวลารักเมฆไม่มีตัวตนก็ปั้นให้เป็นปราวาสาทได้”

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1668)

การเปรียบเทียบเกินจริง โดยนำธรรมชาติคือ เมฆมาปั้นให้เป็นปราวาสาท ชี้ให้เห็นถึงความมมงาย ความมีเดบอดทางความคิดของคนที่ตกอยู่ในความรัก แม้สิ่งที่ไม่ตัวตนจับต้องไม่ได้ก็สามารถทำให้มีตัวตนขึ้นมาได้ ซึ่งแท้จริงมันไม่มีทางเป็นไปได้เลย และจากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าโดยเราไม่รู้ซึ่งถึงสิ่งที่ตนได้กระทำลงไป เมื่อเขาคิดว่าเขารักทัศนทิกาลแล้วยอมละทิ้งทุกอย่าง เปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองเพื่อให้คู่ควรกับทัศนทิกาล แต่สุดท้ายเขาก็ยอมรับความจริงว่าเขาคิดผิด เขาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตของเขาได้ ในที่สุดเขาก็ต้องกลับมาหา “คุณ” เหมือนเดิม

2. กิริยา อวัยวะ และส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์

2.1 กิริยา

กฤษณา อโศกสิน นำกิริยามากกล่าวเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

“พี่ก็ไม่เห็นว่ามันจะสวยวิเศษอะไรสักแคไหนเลย ตาโตๆ ลึกๆ หน้ากางๆ ปากยังกะจะกินข้างได้ทั้งตัว

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 108)

จากตัวอย่างเป็นการสื่อถึงลักษณะทางกายภาพของตัวละคร โดยเป็นการวิจารณ์ถึงลักษณะหน้าตาโดยใช้อารมณ์ความรู้สึกไม่ชอบพอร่วมด้วย ดังนั้นจึงกล่าวว่าปากนั้นกว้างมากจนแทบจะกินข้างได้ทั้งตัว

“...ถ้าใ้พวกตามจับมันรู้ คงแทบกระอักเลือดเลยนะ” นางเจียมใจว่า

(บุษบกใบไม้ : 335)

“แทบกระอักเลือด” เป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อชี้ให้เห็นถึงความรุนแรงของความโกรธแค้นของข้าราชการป่าไม้ที่ไม่สามารถจัดการกับพวกลักลอบตัดไม้ทำลายป่าได้ และจากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่านางเจียมใจนั้นพึงพอใจในงานของตน โดยไม่ทุกข์ร้อนต่อสิ่งที่ตนเองทำ

ก็เพราะมันโง่ละซี...มันจึงต้องย้ายจากงานสบาย “มีเส้น” มาทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 231)

การกล่าวเกินจริง “อาบเหงื่อต่างน้ำ” สื่อภาพการทำงานที่ใช้แรงงานหนักและเหนื่อยซึ่งเสียเหงื่อมากทำให้เนื้อตัวเปียกชุ่มไปด้วยเหงื่อ โดยจากตัวอย่างกล่าวถึงระนองที่ออกจางานเดิมซึ่งเป็นงานเอกสารสบายๆ มาเป็นลูกน้องเรือออกหาปลา การกระทำของเขาจึงเหมือนกับเป็นคนโง่ในสายตาคนอื่น

นายดำเกิงตะคอกอย่างคั่งแค้น เป็นแค้นอันเกิดจากความสิ้นหวัง แค้นที่ทำให้ระยะสามสี่ปีมานี้ชีวิตรุ่งเรืองด้านธุรกิจดูคล้ายจะขาดทุนยับยั้ง หากไม่แข็งแกร่งพอเขาก็คงกระอักออกมาเป็นโลหิต หรือตายซากไปแล้วด้วยซ้ำ

(ข้ามสี่พันดร : 57)

จากตัวอย่างการเปรียบเทียบเกินจริง สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกโกรธ คั่งแค้นของนายดำเกิง ซึ่งอัดแน่นสมอกแต่ไม่สามารถระบายออกมาได้ และหากเขาไม่หนักแน่นพอความรู้สึกโกรธแค้นคงกลับกลายเป็นความรู้สึกเจ็บปวดจนแทบจะ “กระอักออกมาเป็นโลหิต”

ยามรุ่งเรืองเฟื่องฟูก็ขึ้นสู่ความเป็นมหาอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ ทั้งร่องรอยแห่งอารยธรรมชั้นสูงให้ชนรุ่นหลังตื่นตะลึงครั่นคร้าม ยามตกอับก็ร่วงดิ่งกระแทกดินแล้วทะลุทะลวงลงบาดาลไปได้อย่างคาดไม่ถึง แม้วันเวลาที่รอคอยความสุขและสันติภาพ ก็ราวกับว่าไกลเกินเอื้อม

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 469)

จากตัวอย่าง กิริยา “ร่วงตึงกระแทกดินแล้วทะเลาะลงลงบาดาล” สื่อถึงความตกต่ำอย่างที่สุด โดยกฤษณา อโศกสิน กล่าวเกินจริงแต่กระทบใจผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงชะตากรรมของมหานครวัด ที่ครั้งหนึ่งเคยรุ่งโรจน์ เป็นอาณาจักรอันยิ่งใหญ่สร้างความมหัศจรรย์แก่ผู้พบเห็น และเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของกัมพูชา แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป กลับกลายเป็นเศษซากของสิ่งก่อสร้าง ที่ร่องรอยของอารยธรรมชั้นสูงให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่าครั้งหนึ่งเคยเป็นสถานที่อันงดงาม รุ่งเรือง เช่นเดียวกับประเทศกัมพูชาในขณะนี้ซึ่งตกต่ำจนถึงที่สุด เนื่องจากสงครามอันเกิดจากการแตกแยกกันเองของคนภายในชาติ

“สำหรับฉันนะ เพียงแต่รู้ว่าเขารักกันเท่านั้น ฉันก็เจ็บปวดราวกับฟ้าทองเนียนเอาเนื้อของฉันไปเคี้ยวเล่น มันเป็นความเจ็บปวดของเมียทุกคนที่ผัวเอาใจไปไว้ที่หญิงอื่น ร่างกายเสียอีกที่ฉันคิดว่ามันยังไม่สู้กระไรนัก”

(เรียมมนุษย์ เล่ม 1 : 942-943)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อภาพของความรู้สึกเจ็บปวดแสนสาหัสจากการที่รู้ว่าสามีตนปันใจให้หญิงอื่นซึ่งเป็นน้องสาวของตนเอง โดยกฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบเกินจริงระหว่างความรู้สึกเจ็บปวดกับกิริยา “เนียนเนื้อเอาไปเคี้ยวเล่น” ซึ่งกระทบอารมณ์ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านสัมผัสได้ถึงความรู้สึกเจ็บปวดอันเข้มข้นรุนแรงของเฟื่องทอง

“สงสัยว่า พวงลาภคงร้องให้น้ำตาท่วมเมืองกันคราวนี้เอง ถ้ารู้ว่าลูกเป็นห่วงขนาดหนักถึงกับจะบินไป” บิดายังคงพูดยิ้ม

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 242)

ข้อความที่ว่า “ร้องให้น้ำตาท่วมเมือง” เป็นการเปรียบเทียบกิริยาของคนซึ่งไม่มีทางเป็นไปได้ แต่สามารถแสดงให้เห็นถึงปริมาณความเสียใจได้อย่างเด่นชัด โดยจากตัวอย่าง กล่าวถึงพวงลาภที่มีความเสียใจหากเขารู้ว่าทัศนิกาซึ่งเป็นหญิงสาวที่เขาหมายปองอยู่ กลับแสดงความเป็นห่วงชายอีกคนหนึ่งถึงขั้นจะตามไปเยี่ยมที่ต่างจังหวัด และความเสียใจอย่างหนักนี้เองสื่อแสดงให้เห็นว่าในสายตาของบิดาของทัศนิกานั้น พวงลาภมีความรักและต้องการทัศนิกาอย่างแท้จริง

2.2 อวัยวะและส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์

กฤษณา อโศกสิน นำอวัยวะและส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์มากล่าวเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

“เมื่อปีก่อนเหมือนกัน ผมก็ตามหน่วยปราบไปทำข่าวลักลอบตัดไม้ยังนั่นแหละ ตามไปลั่นแทบห้อยลงมาถึงเช่า แต่ก็จับไม้ไม่ได้ลำบากยากแค้นเลือดตาแทบกระเด็นเลย”

(บุษบกใบไม้ : 537)

จากตัวอย่าง “ลั่นแทบห้อยลงมาถึงเช่า” สื่อให้เห็นอาการเหนื่อยมากๆ ของนักข่าวคนหนึ่งซึ่งติดตามข้าราชการที่ตามจับพวกลักลอบตัดไม้ ทำลายป่า ซึ่งการตามจับคนเหล่านี้ลำบากยากยิ่ง แต่ก็ยังจับไม้ไม่ได้เพราะคนเหล่านั้นรู้ทางหนีที่ไล่ และมักจะได้รับความช่วยเหลือจากข้าราชการบางคนที่ได้รับผลประโยชน์ร่วมด้วย

เที่ยงวันหนึ่ง พลงก็ทวนรำลึกถึงชัยชนะที่เขาใช้เลือดเนื้อของความเป็นมนุษย์ทุกหยาดหยดแลกมา

(ข้ามสี่พันดร : 210)

จากตัวอย่าง ชัยชนะที่เที่ยงวันได้มานั้นต้องใช้เลือดเนื้อทุกหยาดหยดของความเป็นมนุษย์ เป็นการสื่อถึงความยากลำบากในการที่คนติดยาคนหนึ่งจะเลิกเสพยาและกลับมาเป็นคนเดิม จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบเกินจริงนั้นสมเหตุสมผล ทำให้ผู้อ่านรับรู้และเข้าใจถึงความยากเย็นแสนเข็ญของคนติดยาคนหนึ่ง เพราะการเลิกเสพยาให้ได้นั้นต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งอดทนต่อความเจ็บปวดอันเกิดจากฤทธิ์ของยา ซึ่งแม้ว่าเที่ยงวันจะหักดิบได้แล้วแต่เขาก็ยังคงกลับไปเสพยาอีก และเขาก็พยายามเลิกเป็นสิบครั้งกว่าจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการเอาชนะยาเสพติดจึงต้องทุ่มเททั้งพลังร่างกายและใจทั้งหมดที่มีอยู่เพื่อขจัดมันออกไปให้สิ้นซาก

ถูกคนหนึ่งมีนิสัยเผด็จการก้าวร้าวรุนแรง หวังชักฟอกล้มล้างความทุจริตและกฎระเบียบแบบเก่า ไปสู่ความเป็นธรรมและการจัดสรรแบบใหม่ โดยไม่ใช้ความประนีประนอมแบบค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างเหี้ยมโหดที่โลกอภัยไม่ได้แบบเลือดท่วมบ้านจึงเกิดขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 879)

การเปรียบเทียบแบบเกินจริง อย่าง “เลือดท่วมบ้าน” ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพของความรุนแรงที่เกิดจากการทำลายล้างชีวิตมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ย่อมก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตอันมากมายมหาศาลเกินจะพรรณนาได้ แต่กฤษณา อโศกสิน ก็ได้ถ่ายทอดการสูญเสียชีวิตออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนและสมเหตุสมผล ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพของความรุนแรงนั้นอย่างแจ่มชัด โดยการเปรียบเทียบด้วยคำว่า “เลือดท่วมบ้าน”

โสรवारชুমื่อให้ทิวากร และยิ้มกว้างแต่หัวใจเต้นแรงจนผนังอกแทบพัง

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1437)

“หัวใจเต้นแรงจนผนังอกแทบพัง” สื่อให้เห็นถึงภาพความสุข ความปิติยินดีที่เอ่อล้นจนแทบจะระงับไว้ไม่ได้ อันเป็นผลมาจากความรู้สึกตื่นเต้นและทำให้หัวใจของโสรวารเต้นแรง ซึ่งจากตัวอย่างการเปรียบเทียบเกินจริงว่าช่วยเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้ร่วมรับรู้และสัมผัสถึงอารมณ์ความรู้สึกของโสรวารได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3. สัตว์

กฤษณา อโศกสิน นำสัตว์มากล่าวเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

“ลุกขึ้นไถ่หนู ไฉนถึงแรงยังกะมดตะนอยงี้ละวะ”

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 230)

มดเป็นสัตว์ที่เล็กมาก การเปรียบเทียบกับเรียวแรงของระนอง เป็นการสื่อให้เห็นว่าระนองนั้นมีความอ่อนแอ ไม่สู้งานหนัก ทำให้ลูกเรือคนอื่นๆ สมเพชและรำคาญ

เกียวนอนกระสับกระส่าย ผุดลุกผุดนั่ง อยู่ตั้งแต่หัวค่ำจนตีคดื่น ที่ราคาแพงที่สุดคือ
บ้านซึ่งคับแคบเท่ากับ “แมวดิ้นตาย”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 564)

ความคับแคบเท่า “แมวดิ้นตาย” ให้ภาพของความเล็ก แคบ และน่าอึดอัด ซึ่ง
กฤษณา อโศกสิน นำมากล่าวเปรียบเทียบกับจริงเพื่อสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกอึดอัดคับใจของ
เกียว เมื่อเธอต้องกลับมาอนที่บ้านหลังเดิม ทั้งที่เธอก็เคยอยู่ในบ้านหลังนี้มาตั้งแต่เด็กจนโต
เป็นสาว แต่เพราะว่าการได้เป็นเมียน้อยของเพล่าทำให้เกียวสุขสบายขึ้น ดังนั้นเมื่อต้องกลับมา
อยู่ที่เดิมเธอจึงรู้สึกกระสับกระส่าย บ้านที่เคยอยู่ก็กลับแคบลง

4. วัตถุ สิ่งของ และสิ่งมีค่า

กฤษณา อโศกสิน นำวัตถุ สิ่งของ และสิ่งมีค่า มากกล่าวเปรียบเทียบกับจริง เพื่อมุ่ง
ให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

“โอ้ ตาเอี้ยตา..ดียังไงก็ไม่เท่าผีนั้นจะจ๊ะ ทู่นหัว..” เขตจับสี่ระชะภรรยาอีกครั้ง ”และผีนั้น
ก็แปรสภาพเป็นเฮโรอีนที่คนสูบฉีดกันทั่วโลก แพงยิ่งกว่าทองบวกเพชรอีก”

(บุษบกใบไม้ : 160)

เฮโรอีน “แพงยิ่งกว่าทองบวกเพชร” เป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อชี้ให้เห็นถึงราคาที่สูง
ของเฮโรอีน แท้จริงแล้วเฮโรอีนสกัดมาจากฝิ่นซึ่งมีราคาถูกลง แต่เมื่อแปรสภาพเป็นเฮโรอีนที่
สามารถทำให้คนเสพติดได้รวดเร็ว จึงทำให้ราคาของมันแพงยิ่งขึ้น

เงินหมื่นเงินแสนเดี๋ยวนี้หายากยิ่งกว่าหามุกในทะเล

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 7)

ปกติมุกก็เป็นสิ่งที่หาได้ยากยิ่ง ไม่บ่อยนักที่ใครจะพบเจอ แต่กฤษณา อโศกสิน นำมา
เปรียบเทียบว่าการหาเงินให้ได้เป็นหมื่นเป็นแสนนั้นยากยิ่งกว่า เพื่อชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันเงิน
ทองไม่ได้หามาได้ง่ายๆ ซึ่งกว่าจะได้มาเป็นก้อนใหญ่ก็ต้องอาศัยการเก็บหอมรอมริบด้วย

นี่หมายความว่าอย่างไร ถ้าไม่หมายถึงใจเขาที่เริ่มคึกคักองอาจใจที่พร้อมจะลุกขึ้นสู้..
เพชรทองกองซ้อนก็สับกอง ก็ไม่ทำให้เธอตื่นเต้นจนแทบจะร้องว่าทำเพลงได้เหมือนยามนี้

(ข้ามสี่ท่อน : 203)

จากตัวอย่าง สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกดีใจ ตื่นเต้นและมีความสุขของเที่ยงวัน แม้ว่าจะมีเพชรทองเป็นสับกองมาวางตรงหน้าก็ไม่สามารถทำให้เขารู้สึกตื่นเต้นได้ เมื่อเดือนสิบดีต่อเขา ทำให้เขารู้สึกมีความหวัง ซึ่งความรู้สึกเป็นสุขจากความรักยอมก่อให้เกิดความสดใส และเมื่อคิดว่าคนที่ตนรักมีใจสนองตอบก็ยิ่งทำให้เกิดความตื่นเต้นดีใจ

น้ำทุกหยด ขนมหุ้งทุกแผ่น ข้าวเหนียวน้ำพริกที่พกติดตัวมากับเป็ล้วนมีค่ามหาศาล
เป็นสิ่งที่คนทุกคนหวงแหนยิ่งกว่าเพชรพลอย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 539)

น้ำ ขนมหุ้ง ข้าวเหนียวน้ำพริกเป็นเพียงอาหาร หากเทียบกับเพชรพลอยแล้ว มีค่าแตกต่างกันมากนัก แต่ในยามสงคราม ยามที่มีความขาดแคลนในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะเรื่องอาหาร ดังนั้นแม้เป็นเพียงสิ่งน้อยนิด แต่มีคุณค่าของก็ถนอมหวงแหนยิ่งกว่าเพชรพลอย จากตัวอย่างชี้ให้เห็นคุณค่าของบางสิ่งที้อาจจะเป็นของธรรมดาหาได้ไม่ยากและมีค่าเพียงน้อยในเวลานึง แต่สำหรับบางขณะกลับกลายเป็นสิ่งที่คุณค่ามหาศาล เมื่อมันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต

ความวาบหวามปรากฏอยู่ในหน่วยตาคู่ นั้นอย่างปิดไม่มิด ดมพ์สังเกตเห็นความมันระยับ ด้วยน้ำหล่อเลี้ยงจนดูมันงดงามสุดพรรณนา งามยิ่งกว่านิลน้ำงาม งามอย่างคนที่สามารถสุดท้ายใจได้อย่างเต็มที่ เมื่อรู้ว่าเมฆหมอกร้ายๆ ในชีวิตของคนนั้นเคลื่อนคล้อยจากไป

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 274-275)

การเปรียบเทียบดวงตาที่มีความงามยิ่งกว่านิลน้ำงาม เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะทางกายภาพของนิธินา ผสมผสานกับการแสดงความรู้สึกของดมพ์ที่มีความชื่นชอบนิธินา ดังนั้นความงดงามที่มองเห็นด้วยความรู้สึกรักและพอใจ จึงล้ำเลิศกว่านิลน้ำงาม

“ใช้ส่วนดีพรรคนั้น ไม่ต้องเอามาพูดให้เสียเวลาหรอกนะ ใครๆ เขาก็รู้กันทั้งนั้นว่าพ่อ
แกตงฉิน ไม้บรรทัดยังตรงน้อยกว่าพ่อแก แต่...แม่จะบอกให้รู้ไว้นะทัศนิตว่า ตรงอย่างพ่อแกนะ
เขาเรียกว่าตรงแบบคนบ้า”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 639)

ข้อความที่ว่า “ไม้บรรทัดยังตรงน้อยกว่า” สื่อให้เห็นลักษณะนิสัยของทินกร ซึ่งเป็น
คนที่มีอุดมคติแน่วแน่ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม และดำรงชีวิตปกติธรรมดาไม่แก่งแย่งชิงดี
กับใคร ซึ่งกฤษณา อโศกสิน สามารถถ่ายทอดให้ผู้อ่านเข้าใจได้จนเกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจน
น่าประทับใจ

5. สถานที่

กฤษณา อโศกสิน นำสถานที่มาเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน
จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

น้องของหล่อนใช้แต่เพียงหล่นลงไปโนแ่ง..แต่เขาหล่นไปในอเวจีที่มีไฟนรกแผดเผา..
หล่อนและพ่อแม่ยืนบนปากเหวทั้งตั้งทั้งลากลากซากนั้น..อย่างน้อย..ก็เพื่อให้ฟื้นขึ้นมาได้

(ข้ามสี่พันดร : 393)

อเวจีเป็นชื่อนรกขุม 1 ในนรก 8 ขุม และกล่าวกันว่าเป็นขุมที่ลึกที่สุดสำหรับลง
อาญาแก่สัตว์ที่บาปหนักที่สุด ซึ่งกฤษณา อโศกสิน นำมากล่าวเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อสื่อให้
เห็นถึงผลของการติดยาเสพติดทำให้ดวงตองตกอยู่ในวังวนของความชั่วร้าย และยากที่จะหลุด
ฟื้นขึ้นมาได้ แต่ผู้เป็นพ่อแม่รวมทั้งพี่สาวจะต้องช่วยกันพยายามดึงเขาให้พ้นจากการติดยา และ
ทำให้เขากลับมาเป็นเด็กหนุ่มร่าเริงดังเดิม

เจ้าหญิงทรงเอนองค์เข้ามารับสั่งดั่งๆ ช่างหู แข่งกับเสียงฝนอันครึกโครมดุจหลังคาจะ
ถล่มทลาย

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 355-356)

จากตัวอย่างการเปรียบเทียบเกินจริง สื่อภาพของสายฝนที่ตกอย่างหนัก ทำให้ได้ยินเสียงกระทบหลังคาชัดเจน ซึ่งพลังความรุนแรงของสายฝนที่กระหน่ำลงมาอย่างหนักแม้ไม่อาจทำให้หลังคาพังลงมาได้ แต่เป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อทำให้ผู้อ่านได้สัมผัสถึงเสียงของสายฝนได้ชัดเจน

6. ไฟ

กฤษณา อโศกสิน นำไฟมาเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่านจนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

ชายหนุ่มขับรถเหมือนรถจะปลิว ใจร้อนยิ่งกว่าไฟลักร้อยกอง

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 719)

กฤษณา อโศกสิน นำไฟมาเป็นสื่อเปรียบเทียบกับอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เพื่อสื่อถึงความร้อนรน กระวนกระวายใจ และยังเป็น “ไฟร้อยกอง” ก็ยิ่งสื่อให้เห็นถึงความเข้มข้นของอารมณ์ ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจชัดเจน

นรกเป็นอย่างไร เคยไกลเกินนึก หากปีนี้ได้ยวันนี้เธอกำลังนั่งอยู่ท่ามกลางไฟนรก ไฟลามเลียจนแสบร้อนทุกคืนวัน

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 61)

ไฟ คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความร้อน การใช้ไฟเป็นสื่อเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นว่าไฟเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความร้อนรุ่มในใจของสภาวผู้เป็นแม่ที่ต้องทนดูลูกของตนทุกข์ทรมานจากการที่เขากลายเป็นคนติดยา และการเปรียบเทียบเกินจริงว่าเธอนั่งอยู่ท่ามกลางไฟนรก ก็เป็นการเน้นย้ำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพความรู้สึกทุกข์ทรมานไหม้เป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัด

เวลานี้ ใจของเขานั้นร้อนราวกับมีกองไฟแสนกองมาสูมเรียง

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1586)

จากตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครกับ กองไฟแสนกองมาสุ่มเสี่ยง เพื่อสื่อภาพอารมณ์และความรู้สึกที่ร้อนรุ่มรุนแรงของตัวละครในขณะนั้น จนทำให้เขากระสับกระส่ายและเป็นทุกข์

7. จำนวนนับ

กฤษณา อโศกสิน นำธรรมชาติมาเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งให้กระทบอารมณ์ผู้อ่าน จนเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน ดังตัวอย่าง

“คุณพูดยั้งงั้นได้ยังไงคะ คุณมีพ่อรวยออกล้านฟ้า”

(ปฐมนิเทศ เล่ม 1 : 17)

กฤษณา อโศกสิน ใช้จำนวนนับ “รวยล้านฟ้า” เป็นการกล่าวเกินจริงมาเปรียบเทียบให้เห็นฐานะของตัวละครซึ่งมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย เป็นเศรษฐีที่ร่ำรวยมหาศาล ทั่วไปตลอดชีวิตนี้ก็ยังไม่หมด

ก่อนหน้านี้ ปัทมาเคยทะนงในฐานะของตนเต็มร้อยเต็มพันเปอร์เซ็นต์ หลอนไม่เคยคิดตรองอย่างสืบสาวเอาเรื่องราวเหตุใดพ่อหลอนซึ่งเป็นข้าราชการใต้เท้าขึ้นมาจากพนักงานป่าไม้เล็กๆ จนถึงระดับป่าไม้เขต มีเงินเดือนซึ่งคำนวณแล้วว่าเอาสิบชาติคุณเข้าไปก็ไม่สามารถจะมีทรัพย์สินนอกนั้นต่ออย่างที่เราเห็น

(บุษบกใบไม้ : 107)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงปริมาณของทรัพย์สินเงินทองของนายเขตประจันซึ่งมีมากผิดปกติ เนื่องจากเงินเดือนของข้าราชการป่าไม้ไม่น่าจะทำให้เขากลายเป็นเศรษฐีมีเงินทองใช้ได้ อย่างฟุ่มเฟือย ซึ่งการเปรียบเทียบดังกล่าวเชื่อมโยงถึงพฤติกรรมของนายเขตประจันตอนที่ยังไม่ได้ปลดเกษียณ ด้วยทรัพย์สินอันมากมายเกินเงินเดือนที่ได้รับยอมแสดงให้เห็นว่านายเขตประจันมีรายได้มาจากทางอื่น คือการรับเงินใต้โต๊ะเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่พวกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ดังนั้นเขาจึงมีเงินทองมากมายและเหลือแบ่งปันให้กับลูกๆ ได้ใช้จ่ายอย่างสบาย โดยปัทมาก็ไม่เคยสนใจหรือคิดจะสืบสาวว่าเงินทองที่มากมายนั้นพ่อของเธอได้มาด้วยวิธีใด

ไม่ว่าหล่อนจะเจ็บปวดเพียงไหน ขอให้รู้ไว้เถิดว่าชายคนหญิง คนที่ซาบซึ้งตรึงตราในความรัก คนที่หล่อนล้ามเขาไว้ด้วยสายใยมหัศจรรย์ เจ็บปวดกว่านั้นพันเท่า

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 164)

จากตัวอย่าง สื่อให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกอันท่วมท้นของตัวละคร ซึ่งการที่สรคมทิ้งมณฑาทองโดยไม่ได้ออกกล่าวถึงสาเหตุสร้างความเจ็บปวดให้กับเธอเป็นอย่างมาก แต่สรคมกลับเจ็บปวดมากกว่าเธอเป็น “พันเท่า” ซึ่งยอมเจ็บปวดมากกว่าเมื่อตนได้ทำร้ายคนที่ตนรักด้วยฝีมือของตัวเอง โดยเขาได้ทิ้งมณฑาทองไปต่างๆ ที่ยังคงรักเธออยู่ แต่ด้วยความแตกต่างกันในเรื่องฐานะทางสังคม ทำให้เขาคิดว่าตัวเองไม่คู่ควรกับมณฑาทอง แต่แท้จริงแล้วสรคมมีความรักความปรารถนาดีต่อมณฑาทองเป็นอย่างมาก แม้เวลาผ่านไปหลายปีเขาก็ยังคงรักเธอไม่เปลี่ยนแปลง

จากตัวอย่างการกล่าวเปรียบเทียบกับจริง นอกจากจะมุ่งกระทบอารมณ์ ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างลึกซึ้งแล้ว ยังสื่อแสดงถึงเหตุการณ์อันเหนือความคาดหมาย เช่น “จู่ๆ ฟ้าก็ผ่าเปรี้ยงลงมาทั้งๆ แดดออก” หรือ “ฟ้าแทบจะผ่าทุกๆ ที่ไม่มีฝน” และ “เหมือนธรรณีได้แตกแยกแล้วสูบเอาคนทั้งสองหล่นลงไป” เป็นต้น และยังสื่อให้เห็นภาพอันน่าสะพึงกลัว แสดงถึงความโหดร้ายของมนุษย์ที่เข่นฆ่ากันเองเพื่อแย่งชิงอำนาจ เช่น “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างเหี้ยมโหดที่โลกอภัยไม่ได้แบบเลือดท่วมบ้านจึงเกิดขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา” เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ

นามนัย (Metonymy)

นามนัย (Metonymy) คือ การนำคุณสมบัติเด่นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากล่าว แทนที่จะเอ่ยชื่อของสิ่งนั้นโดยตรง โดยสิ่งที่ถูกอุปมา อโศกสิน นำมากล่าวแทนนั้นสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. สำนวน
2. กิริยา อวัยวะ และส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์
3. วัตถุ
4. พืช

5. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง

6. พาหนะ

1. สำนวน

ดั่งตัวอย่าง

พวก ‘ไม้ไผ่ลี้ผึ้ง’ ต่างหักทลายกันด้วยลุ่มเสียงคุ่นเคย อีกสามคนที่ยัง ‘ห่างฝั่ง’ ต่างก็
อมยิ้ม

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 388)

“ไม้ไผ่ลี้ผึ้ง” เป็นสำนวน ตามตัวอย่างนี้หมายถึงคนที่มีอายุมาก ซึ่งผ่านประสบการณ์
ชีวิตมากมาย ในขณะที่คน “ห่างฝั่ง” ก็คือ คนที่ยังมีอายุและประสบการณ์ในชีวิตน้อย ยัง
คงใช้ชีวิตอีกยาวนานกว่าจะเดินทางไปถึงฝั่ง

เขตนั่งยิ้มอยู่กับตัวเอง เพราะดูออก ตั้งแต่แรกแล้วว่าเพื่อนภรรยาตั้งอกตั้งใจจะ
ทอดสะพานให้สามภพจนออกนอกหน้า

(บุษบกใบไม้ : 83)

“ทอดสะพาน” เป็นการสื่อความหมายถึงการแสดงกิริยาท่าทางในทำนองว่าอยาก
ติดต่อดู หรืออยากเข้าไปทำความสนิทสนมด้วย จากตัวอย่างเป็นการชี้ให้เห็นการกระทำ
ของปีทอง เมื่อชอบพอใครแล้วก็แสดงท่าทีออกมาให้เห็นอย่างโจ่งแจ้ง

“หากเดือนไหนได้น้อยก็บั้นแล้ว หนักๆ ไปบางที่ก็น้อยใจนะคะ กับแม่ล่ะไม่ค่อยจะ
เห็นใจเราเท่าไรหรอก แต่กับพี่น้องละก็ลำบากอะไรนิดอะไรหน่อย แม่ก็ทุกขีร้อจนคนจะบ้าตายทั้ง
บ้าน พ่อเลยไม่ค่อยชอบพี่น้อง...เลยกลายเป็นว่าถือหางข้างละคน

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 416)

“ถือหาง” มีความหมายว่า เข้าทางฝ่ายที่ตนพอใจ ซึ่งภรรยา อโศกสิน นำมาใช้
เปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นถึงการกระทำของนางบัวเผื่อนที่ตามใจระนอง และมักแก้ตัวแทนเสมอ

เมื่อระนองทำผิดหรือสร้างเรื่องเดือดร้อนใจ จนทำให้นายแปร่งไม่พอใจพาลไม่ชอบระนอง ต่างกับสิชลซึ่งนายแปร่งถือว่าเป็นลูกรัก เพราะมีความรับผิดชอบ ทำให้พ่อภูมิใจ ดังนั้นเลยกลายเป็นว่าแม่เข้าข้างลูกชาย ส่วนพ่อเข้าข้างลูกสาว

“แล้วคนที่เขามีหน้าตาในสังคมมารู้เข้าว่าน้องแฟนเธอเป็นสิงห์อมควัน เธอจะเอาหน้าไปไว้ที่ไหน”

(ข้ามสี่พันดร : 69)

สิงห์อมควัน เป็นสำนวนหมายถึง คนที่สูบบุหรี่จัด แต่ตามตัวอย่างข้างต้น ไม่ได้หมายความว่าคนที่ติดบุหรี่เพียงอย่างเดียวแต่กล่าวถึงดวงที่ติดยาเสพติดด้วย

เดชเก่งรู้ที่เดียวว่า บุตรชายจะใช้ “ไม่ตาย” ไม่นับกับเขา เพราะฉะนั้นเขาคงจัดแจงทำลายไม่ตายต้นนั้นเสีย

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 161)

“ไม่ตาย” เป็นสำนวนหมายถึง ที่เด็ด ที่สามารถจัดการสิ่งต่างๆ ได้เด็ดขาด โดยในตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้แทนวิธีการสุดท้ายของชัยพรซึ่งเขานำมาต่อรองกับเดชเพราะไม่ต้องการไปเรียนต่อเมืองนอก แต่เดชรู้ทันเสียก่อนดังนั้นวิธีการของชัยพรจึงใช้ไม่ได้ผล

“ระวังนะ...จะตกกระป๋องไม่รู้ตัว หวังว่าคุณคงไม่ประมาทนัก ”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 390)

กฤษณา อโศกสิน นำสำนวน “ตกกระป๋อง” มาใช้เป็นแทนเพื่อสื่อความหมายว่าหมดความสำคัญ ไม่เป็นที่ต้องการอีกต่อไป ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงโดยตรงไปตรงมาแต่ใช้ภาพพจน์นามนัยแทน แสดงให้เห็นว่ากฤษณา อโศกสิน มีความสามารถในการเชิงประพันธ์ โดยสามารถนำสำนวนที่รู้จักกันทั่วไปมากล่าวทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งที่นำเสนอได้

2. กิริยา อวัยวะ และส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์

2.1 กิริยา ดังตัวอย่าง

‘ผู้หญิงคนนั้นนะนะ ผมจะบอกให้พูดกับใครสองสามคำก็พร้อมจะเปิดกระโปรงแล้ว’

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 339)

“เปิดกระโปรง” เป็นกิริยาอย่างหนึ่ง แต่ในบริบทตามตัวอย่างนี้ เป็นการกล่าวเพื่อแทนความหมายถึงผู้หญิงที่ปล่อยเนื้อปล่อยตัว เป็นคนใจง่าย ซึ่งจากตัวอย่าง เมื่ออมรรณุกบาลีบอกเล็ก เขาก็เลยโกรธแค้นและต้องการทำให้บาลีอัปอายเสียชื่อเสียง เขาจึงกล่าวร้ายบาลีว่าเป็นคนใจง่าย

ส่วนไม้ของกลางเขาจะปล่อยให้จับไปก่อนแล้วพวกพ้องก็จะตามไปหาทางเอากลับมาได้ ด้วยการ “จ้าง” อย่างแรงจนกระทั่งไม้เถื่อนจะได้รับการตีตราอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

(บุษบกใบไม้ : 336)

“จ้าง” เป็นกิริยา หมายถึง เหนี่ยวให้อ้าออก ซึ่งในบริบทตามตัวอย่างนี้ กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้แทนความหมายถึงการติดสินบนข้าราชการ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการเหล่านี้หย่อนประสิทธิภาพ และยอมให้มีการตีตราไม้เถื่อนให้เป็นไม้ที่ถูกต้องตามกฎหมาย

สีชลคาดการณไม่ผิด แม้ว่าจะผิดไปครั้งหนึ่งที่ว่า จ่าจะไม่พยายามเอาเรื่องเพราะกลัวตัวเองถูกขูดคู้ย ตรงกันข้าม...จ่านั่นแหละจะต้องพยายามจับระนองให้ได้แล้วทำการ “ฉาบปนกิจ” เสียให้สิ้นซากจะด้วยวิธีใดก็ตามเพื่อปิดปากโป้งๆ ของชายคนนั้น

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 985)

“ฉาบปนกิจ” หมายถึง การเผด็จ ในบริบทตามตัวอย่างนี้ กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้แทนในความหมายว่าทำให้ตายไม่เหลือซาก เนื่องจากการเผด็จเป็นการทำลายซากของสิ่งมีชีวิต ดังนั้นที่จ่าจึงพยายามจับระนองและกำจัดหรือฆาตรระนองให้ตายและเผา เพื่อไม่ให้หลงเหลือหลักฐานใดๆ ก็ตามที่จะทำให้จ่าถูกจับข้อหาฆ่าคนตาย

ดวลตายไปจากเด็กชายนารักนำเอ็นดูคนก่อน เหลือเพียงซากเดนของเด็กหนุ่มที่เรารู้
ว่าเขายังมีชีวิตก็เพียงเพราะเขาหายออกไปเพื่อชนของหรือช้อยา แล้วจึงคิดกลับบ้าน

(ข้ามสี่พันดร : 61-62)

“ตายไปจาก” เป็นกิริยา มีความหมายว่าสิ้นชีวิต ซึ่งในบริบทตามตัวอย่างข้างต้น ไม่ได้หมายถึงการเสียชีวิต แต่ภุชณา อโศกสิน นำมาใช้เพื่อสื่อแทนความหมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง เป็นการสื่อถึงลักษณะของดวล ซึ่งเป็นผลจากการใช้ยาเสพติดเป็นเวลานาน ทำให้ดวลเปลี่ยนเป็นคนละคน หมดความนารักนำเอ็นดูตามวัยที่ควรจะเป็น

“แกอย่าหาเรื่องอีกนะเจ้าชัย แค่นี้ฉันก็ช่วยแทบตายแล้ว คราวนี้ละก็พอแกเซียดฉัน
แน่”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 667)

“เซียด” เป็นกิริยาการใช้ของมีคม เช่น มีดโกนตัดให้ลึกเข้าไปในเนื้อ แต่ “เซียด” ตามตัวอย่างข้างต้น ภุชณา อโศกสิน นำมาใช้แทนความหมายถึงการเอาเรื่อง หรือการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งของนายเดชหากู้ความจริงว่าชัยพรได้สร้างความเดือดร้อนซ้ำอีก

ทินกรเองเป็นคน ‘กิน’ อุดมคติอย่างแน่นแนักเมื่อบิดาเป็นคั่นช่องอันวิเศษถึงเพียงนี้ จึงยากนักหนาที่หล่อนผู้ซึ่งรักและเคารพอย่างสูงสุดเกินผู้ใดในชีวิต จะเดินออกนอกเส้นทางนั้น
ไปได้

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 470)

“กิน” เป็นกิริยาหมายถึง การทำให้ล่องลงคอไปสู่กระเพาะ และอาการที่กินเข้าไปก็จะแทรกซึมเข้าสู่ร่างกาย เมื่อนำมาใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรมคือ อุดมคติ ก็สื่อแทนความหมายถึงการยึดมั่น ถือมั่นในอุดมคติอย่างแรงกล้า และซึมลึกจนติดเป็นนิสัย

2.2 อวัยวะและส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ ดังตัวอย่าง

ถึงอย่างไร ปลอดภัยกับเรื่องรามก็เป็นเลือดเนื้อของคุณทวิ

(ปฐนปิตทอง เล่ม 2 : 443)

“เลือดเนื้อ” เป็นส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ แต่ในบริบทตามตัวอย่างข้างต้น
กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้เพื่อสื่อแทนความหมายว่าลูก

“แต่หนุ่มคนนี้ดีกว่าผมสักร้อยเท่า เป็นแขนเป็นขาที่ชื่อตรงมาก กำลังมีไฟเขียว อยาก
ทำแต่งงานเรื่องอื่นทั้งหมด”

(บุษบกใบไม้ : 133)

“เป็นแขนเป็นขา” ในบริบทตามตัวอย่างข้างต้น สื่อแทนความหมายถึงปราย เป็น
ผู้ช่วยของสามภพที่สามภพไว้เนื้อเชื้อใจ และสามารถมอบหมายงานสำคัญ เป็นตัวแทนของสาม
ภพได้ ซึ่งเชื่อมโยงถึงลักษณะนิสัยของปรายที่มีความคิดเห็น มีอุดมคติเช่นเดียวกันกับสามภพ

นี่เป็นครั้งแรกที่เขาารู้สึกลำบากใจ เพราะเขาไม่เคยถูกปฏิเสธมานานนักหนา ไม่ว่า
หญิงนั้นจะรวยจน สูงต่ำ ดำขาว ยิ่งถ้าเป็นคนท้องที่นี้ด้วยแล้ว ก็มีแต่ว่าหล่อนและพ่อแม่หล่อน
ชวนกันหมายตาเขาไว้เสมอ..แม่แม่เขาจะได้ชื่อว่า “หน้าทาเกลือ ปากทาโชดาไฟ” ก็ตาม

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 190)

เกลือเป็นวัตถุที่มีรสเค็ม ใช้สำหรับประกอบอาหาร เมื่อกฤษณา อโศกสิน กล่าวถึง
นางซุนโดยเปรียบเทียบว่า “หน้าทาเกลือ” ทำให้ผู้อ่านนึกถึงลักษณะนิสัยของนางซุนได้ชัดเจน
ว่าเป็นคนที่มีความตระหนี่มาก และ “ปากทาโชดาไฟ” เป็นการชี้ให้เห็นอีกด้วว่านางซุนนั้น
ปากร้าย ชอบพูดจาดูถูกคนที่ยากจน

ก้อนเนื้อนับไม่ถ้วนเบียดกันอยู่ทั้งในเต้านมและนอกเต้านม เป็นเนื้อเก่าที่บางก้อนก็เริ่มเน่า บางก้อนก็แข็งดี ก้อนที่ตึกกว่านั้นกำลังเน่าตาม ความหมดหวังนั่นเองที่กลืนกิน
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 201)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กฤษณา อโศกสิน ได้ใช้คำว่า “ก้อนเนื้อ” แทนชีวิตของคนที่ได้รับบาดเจ็บจากการสู้รบ ซึ่งแทนที่จะบรรยายถึงสภาพของคนในขณะนั้นอย่างตรงไปตรงมา ซึ่งอาจจะต้องขยายรายละเอียดโดยการอธิบายความแบบยาวๆ ดังนั้นการใช้ภาพพจน์แบบนี้ก็น่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถเสนอภาพทำให้ผู้อ่านนึกเห็นได้ ซึ่งภาพของก้อนเนื้อนับไม่ถ้วนเบียดกันอยู่ บางก้อนเริ่มเน่า บางก้อนดี และบางก้อนที่ตึกกว่ากำลังเน่าตาม ที่กฤษณา อโศกสิน นำเสนอนั้นก็ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นสภาพของคนบาดเจ็บไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ได้แต่รอคอยความช่วยเหลือ โดยสภาพของคนเหล่านี้ก็เหมือนกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตเช่นเดียวกับก้อนเนื้อก้อนหนึ่งเท่านั้น เนื่องจาก “ความหวังนั่นเองที่กลืนกิน”

แม่บ้านซึ่งเจ้าก็เจ้าการแก้ปัญหาสารพัดให้แก่สังคมนอกบ้าน แต่ปัญหาในบ้านแค่จุมูกแม่บ้านผู้ฉลาดกลับมองข้ามไปเสียอย่างน่าขัน
(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 89)

จุมูกเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งเราไม่สามารถมองเห็นได้แม้ว่าจะอยู่ใกล้กับดวงตาของเรา ซึ่งกฤษณา อโศกสิน ได้นำมาใช้เพื่อสื่อแทนถึงปัญหาภายในบ้าน แต่มธุรสกลับมองไม่เห็น เพราะแม้แต่เข้าสังคมกับเพื่อนทองเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างๆ ของสังคม แสดงให้เห็นว่ามธุรสไม่ได้เอาใจใส่ดูแลครอบครัวตามหน้าที่ของแม่บ้าน

หล่อนไม่เชื่อว่าผู้หญิงคนนั้นจะยอมเป็นทาสน้ำเงินของ ‘นาย’ เหมือนหล่อน เพราะทัศนคติที่ไม่มี ‘หน้า’ หลายหน้า หล่อนผ่องแผ้วตลอดตัวและหัวใจ ทั้งไม่มีความจำเป็นจะต้องใช้สี่ย้อมไว้เพื่อหลอกผู้อื่น

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 306)

“หน้า” เป็นส่วนหนึ่งของร่างกายมนุษย์ ซึ่งในบริบทตามตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน นำคำว่า “หน้า” มาใช้แทนในความหมายว่าไม่จริงใจ คิดกับพูดไม่ตรงกันจึงต้องมี “หน้าหลายหน้า” เพื่อปกปิดความจริงที่ตนคิด จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพพจน์แบบนามนัยดังกล่าวสามารถสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงลักษณะของตัวคนที่เป็นคนจริงใจ คิดอย่างไรก็แสดงออกไปตามตรง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมเช่นเดียวกับพ่อของเธอ

3. วัตถุประสงค์

ดังตัวอย่าง

ทำอย่างไรสิชลจึงจะยอมโอนอ่อนผ่อนตามเขาบ้าง ใจนางนั้นอยากรวบรัดด้วยซ้ำ เพราะเหอ “ถึงข้าวสาร” ของเขา

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 297)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน นำคำว่า “ถึงข้าวสาร” มาใช้เพื่อสื่อภาพความร่ำรวยของซำปได้อย่างสมจริง เนื่องจากถึงข้าวสารสื่อถึงการมีทรัพย์สินมาก แสดงให้เห็นความร่ำรวยเมื่อซำปเริ่มมีใจและมาติดพันสิชล จึงทำให้นางบัวเฟื่อนดีใจและหวังอยากให้สิชลตกลงปลงใจกับซำปโดยเร็ว

“ใกล้หลักชัยเข้าไปหรือยังคะ คุณเที่ยง” เดือนสิบล้อมด้วยความหวัง

(ข้ามสี่พันดร : 407)

“หลักชัย” หมายถึงเครื่องยึดเหนี่ยวเพื่อชัยชนะ หรือจุดหมายแห่งความสำเร็จ และตามตัวอย่างนี้ “ใกล้หลักชัย” หมายถึง สิ่งที่ทำอยู่ใกล้จะประสบความสำเร็จ ซึ่งก็คือความพยายามของทุกคนที่ต้องการให้ดวงเล็กยาให้ได้ เมื่อดวงสามารถหักดิบได้ครบเจ็ดวัน และเข้ารับการบำบัดที่สถานพิชิตใจ ทำให้เดือนสิบล้อมมีความหวังมากขึ้น

แรงทิวทำให้มธุรสไม่ยอมลดบทบาทเท่าใดนัก “แต่ลูกสะเขาจะคิดยังไงที่พ่อแม่มาหย่ากันเมื่อจะเข้าโลง”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 377 - 378)

จากตัวอย่าง “โหลง” สื่อแทนคนที่มีอายุมากและอาจจะมีชีวิตอยู่ได้อีกไม่นาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้สิ่งแทนดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ามรุษกับเพลาะนั้นจะหย่ากันเมื่ออายุมากขึ้นทั้งคู่ ทั้งๆ ที่ได้อยู่ร่วมกันมาเป็นเวลาหลายปี

“คุณศาวิกาไม่ได้ทำราชการแต่รู้ระบบราชการดีจริง”

“ก็ดิฉันคลุกคลีอยู่กับคนรับราชการนี่คะ” หล่อนตอบ “และที่พูดยืดยาวนี้ก็เพราะอยากให้คุณทัศนทิเปลี่ยนใจ เปลี่ยนเข็มทิศเสียบ้างเท่านั้นเอง เข้าเมืองตาหลิ่วเราต้องหลิวตาม”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 280)

“เข็มทิศ” เป็นเครื่องชี้บอกทิศ มีเข็มเป็นแม่เหล็กซึ่งปลายข้างหนึ่งชี้ไปทางเหนือเสมอ ซึ่งในบริบทตามตัวอย่างข้างต้น ทัศนทิ อโศกสิน นำมาใช้แทนความหมายว่า “แนวความคิด” เพื่อสื่อภาพของนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพชัดเจน

4. พืช

ดังตัวอย่าง

“เป็นได้สี่อะ..ทำไมจะเป็นไม่ได้ มันน่าจะเป็นมาตั้งนานแล้วด้วยซ้ำ..ไอ้हांจ่านี่มันงอกรากตั้งเท่าไหรแล้วละ ...ซุดกันเป็นวันๆ คีนๆ เลย ฝ้าจะถึงโคนนะ”

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 1066)

คำว่า “งอกราก” เป็นกิริยาการแตกออกของรากต้นไม้ ซึ่งทัศนทิ อโศกสิน นำมาใช้แทนเพื่อสื่อความหมายของการติดยึด แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของहांจ่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานาน และแผ่ขยายอำนาจที่ได้มาจากเครื่องแบบข้าราชการจนแข็งแกร่งมั่นคง ยากที่จะहांจ่าออกไปให้พ้นจากพื้นที่นั้นได้

ฉันทักผู้หญิงที่ชอบเล่นกับหนามजूมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว

(เรือมนุษย์ เล่ม 1 : 159)

จิวเป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง กิ่งก้านและลำต้นมีหนามแหลมคม เป็นต้นไม้ที่ถูกลืมมดว่า อยู่ในนรกไว้สำหรับทำโทษคนที่เล่นชู้กับคู่ครองของผู้อื่น ดังนั้นการเล่นหนามจิวเป็นสื่อแทนที่แสดงถึงการมีชู้ ซึ่งจากตัวอย่างดัมพีได้กล่าวถึงชู้ดาว่าเขากลัวผู้หญิงที่ชอบเล่นชู้และต้องการจะยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงประเภทนี้ จะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน ไม่ได้ใช้คำแบบตรงไปตรงมา แต่กลับใช้ภาพพจน์แบบนามนัย ซึ่งสามารถสร้างจินตภาพได้อย่างชัดเจน

5. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง

ดังตัวอย่าง

เขาในฐานะชายชาติทหาร ทหารไทยไม่สามารถยอมได้เมื่อภัยมาถึงประตูบ้านในทุก
กรณี

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 319)

“ประตู” เป็นช่องทางเข้าออกของบ้าน โดยกฤษณา อโศกสิน นำมาใช้แทนในความหมายถึง ชายแดนของประเทศ ซึ่ง “ภัยมาถึงประตูบ้าน” สื่อแทนภัยที่คุกคามมาตามเขตชายแดนไทย และหากสามารถผ่านชายแดนมาได้ก็จะเป็นอันตรายต่อคนในประเทศ ดังนั้นสงครามซึ่งเป็นชายชาติทหารจึงต้องต่อสู้ป้องกันมิให้สงครามจากประเทศเพื่อนบ้านลุกลามเข้าสู่ประเทศไทย

เขาถือว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงช่วยคุ้มครองเขาอยู่มาก นี่ถ้าผิวของหล่อนถลันเข้ามาขณะ
ที่เขากำลังประคองประคองหล่อนไปสู่ ‘แดนนิทรา’ ละจะว่ายังไงกัน

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1351)

“แดนนิทรา” เป็นสถานที่ที่สมมุติขึ้น แสดงถึงสถานที่ที่มีแต่ความสุข ความรื่นรมย์ ซึ่งในบริบทตามตัวอย่างข้างต้น กฤษณา อโศกสิน นำคำนี้มาใช้แทนความหมายถึงความสุขที่เกิดจากการร่วมสุขระหว่างหญิงชาย โดยแทนที่กฤษณา อโศกสิน จะกล่าวตรงไปตรงมา แต่ใช้สถานที่มาเป็นสื่อแทน ซึ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้

6. พาหนะ

ตั้งตัวอย่าง

ใครจะตอบได้ว่าเมื่อเขากับหล่อนลงเรือลำเดียวกันไปแล้ว หญิงสาวผู้นี้จะไม่มัดแต่ ชูลมุนกับเรื่องราวของน้องชาย

(ข้ามสี่ทศวรรษ : 603)

“ลงเรือลำเดียวกัน” หมายถึงการนั่งเรือโดยสารไปด้วยกัน แต่ในบริบทนี้สื่อแทน ความหมายว่าการแต่งงาน ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นความไม่มั่นใจของลำธารหากเขาจะ แต่งงานกับเดือนสิบ ชีวิตคู่ของเขาจะไม่ยุ่งยากเนื่องจากปัญหาที่เกิดจากน้องชายซึ่งติดยาของ เดือนสิบ

จากตัวอย่างกฤษณา อโศกสิน นำภาพพจน์แบบนามนัยมาใช้เป็นจำนวนมาก เพื่อ สื่อถึงสิ่งต่างๆ ที่ต้องการนำเสนอ เป็นการใช้คำน้อยแต่สามารถสร้างจินตภาพได้ชัดเจน โดย หลีกเลี่ยงการอธิบายแบบความยาว แต่ใช้คำที่มีความหมายอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันมา กล่าวแทน และผู้อ่านสามารถเข้าใจสิ่งที่กฤษณา อโศกสิน นำเสนอได้

ปฏิกิริยาพจน์ (Paradox)

ปฏิกิริยาพจน์ (Paradox) คือ การกล่าวข้อความที่ขัดแย้งในตัวเอง เป็นการใช้ ภาพพจน์ด้วยการนำคำหรือความที่มีความหมายขัดแย้งกันมาใช้ด้วยกัน แต่สิ่งที่นำมากล่าวนั้น เป็นจริงหรือเป็นไปได้ ดังตัวอย่าง

“ผมชอบโสเภณี!” สองเมืองตอบ เสียงนั้นแตกปรัว่า “คือผมเป็นคนชอบคนในคราบ สัตว์มากกว่าสัตว์ในคราบคน!”

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 331)

จากตัวอย่าง “ผมเป็นคนชอบคนในคราบสัตว์มากกว่าสัตว์ในคราบคน” เป็นคำพูด ของสองเมือง ซึ่งว่ากล่าวเหน็บแนมอมร โดยอมรนั้นโกรธเมื่อถูกบาลีบอกเลิก และเขาคิดว่า บาลีกับสองเมืองมีความสัมพันธ์กัน เขาก็จึงบอกให้สองเมืองรับรู้ว่บาลีเป็นผู้หญิงไม่ดี เคยผ่าน

ผู้ชายมานับไม่ถ้วน แต่สองเมืองรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร ดังนั้นเขาจึงรู้ว่าสิ่งที่อมรกล่าวหาบาปี่นั้นเป็นการว่าร้าย ทำให้เขาได้เห็นธาตุแท้ของอมร แม้เขามีร่างกายเป็นมนุษย์ แต่จิตใจกลับตกต่ำ โดยมีความคิดและการกระทำไปในทางชั่ว ไม่ต่างกับสัตว์ ซึ่งสัตว์ในคราบคนย่อมน่ากลัวกว่าคนในคราบสัตว์ เนื่องจากความจริงแล้วมนุษย์มีจิตใจและความคิดสูงกว่าสัตว์มากนัก หากมนุษย์คิดชั่วทำชั่ว ก็เท่ากับว่ามนุษย์นั้นมีจิตใจเป็นสัตว์

“ไม่แน่เหมือนกันนะพี่สาม บางคนทำดีที่เหลวบางคนทำเลวที่ดี ของมันไม่ค่อยแน่เหมือนกัน ผมว่าการแต่งงานนี้ต้องอาศัยการปรับตัวมาก แต่สรุปแล้วก็คล้ายๆ เสี่ยงโชคยังไงยังงั้นเลย ใครโชคดียังอยู่นานยิ่งดี ใครโชคร้ายก็สามารถพังในเวลาไม่กี่ชั่วโมงเอง่ายๆ”

(บุษบกใบไม้ : 171)

“บางคนทำดีที่เหลวทำเลวที่ดี” สื่อให้เห็นถึงความขัดแย้งในลักษณะของคน ซึ่งสิ่งที่เราเห็นภายนอก อาจจะตรงข้ามกับความเป็นตัวตนจริงๆ ของเขา โดยจากตัวอย่างชี้ให้เห็นว่าการจะตัดสินว่าใครดีหรือไม่ดี ไม่ควรมองเพียงรูปลักษณ์ภายนอก ซึ่งบางคนอาจมีกิริยาภายนอกดี แต่ความจริงอาจเป็นคนไม่เอาไหน ในขณะที่คนที่มีกิริยาภายนอกไม่ดี แต่เขาอาจจะเป็นคนดี ตั้งใจทำงานก็ได้

แต่แล้วความกว้างขวางของโลกจึงคับแคบไม่เพียงพอสำหรับจะแบ่งสัดส่วนกัน
ได้สักที

(ข้ามสี่พันดร : 221)

การขัดแย้งระหว่าง “ความกว้างขวางของโลก” กับ “คับแคบ” ย่อมเกิดขึ้นได้ แม้ว่าโลกจะกว้างขวาง มีขนาดใหญ่ แต่เมื่อเทียบกับความต้องการของมนุษย์แล้วก็ดูจะคับแคบ เพราะต่างคนต่างก็ต้องการพื้นที่ที่จะยืนอยู่ในจุดที่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นในโลกใบใหญ่จึงไม่เพียงพอ

ต่างก็เดินทอดน่องเคียงกันไปบนทางดินอันเปล่าเปลี่ยวของชั่วโมงนาที่แห่งเช้าตรู่ที่แสง
ทุกแสงยังไม่ส่องฉาย แลเห็นเพียงเงามืดของแมกไม้บนภูผา... ล้อมด้วยความสบายที่คล้ายเป็น
สุขในดวงใจที่กำลังทนทุกข์เหลือแสน

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 53)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงความอ่อนโยนที่ธรรมชาติมอบให้กับมนุษย์ โดยความ
งดงามตามธรรมชาติ สามารถสร้างความรู้สึกสบายใจ มีความสุขได้ แม้กระทั่งยามที่เราตกอยู่
ในความทุกข์ ดังเช่นเจ้าหญิงโสคนเทีย ซึ่งเผชิญกับปัญหาต่างๆ อันเกิดจากสงครามภายใน
ประเทศ ต้องลี้ภัยไปยังประเทศที่สาม และด้วยหน้าที่ที่ต้องกอบกู้ชาติ ทำให้เจ้าหญิงเป็นทุกข์
แต่ความงดงามของธรรมชาติในยามเช้าก็สามารถปลุกปลอบความรู้สึกของเจ้าหญิงให้มีความสุขได้

“บางทีการที่เราไม่ทำอะไรเลย ก็คือการทำแล้วอย่างดีที่สุด”

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 2 : 757)

“การที่เราไม่ทำอะไรเลย ก็คือการทำแล้วอย่างดีที่สุด” ชี้ให้เห็นแนวคิดในการแก้
ปัญหา ซึ่งการอยู่เฉย อาจเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับปัญหาบางปัญหา โดยปล่อยให้เวลาเป็นสิ่งที่
ช่วยแก้ปัญหา เพราะบางทีการกระทำอาจทำให้ปัญหายิ่งรุนแรงมากขึ้นก็ได้

“คิดว่า” เขาพิมพ์ว่า “ไม่ควรมี เกลียดก็ควรจะเกลียดอย่างเดียว รักก็ควรจะรักอย่าง
เดียวซีทัศน์...ทำไม...คุณเกลียดอย่างไร หรือรักอย่างไรเกลียดเอาใครเข้า”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 812 – 813)

“เกลียดอย่างไร รักอย่างไร” สื่อให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ
ของตัวละคร ซึ่งทัศน์การรู้สึกสับสนกับความรู้สึกของตนที่ไปหลงรักโสรวาร โดยเธอคิดว่าเขา
เป็นคนไม่ดี ไม่ควรค่าที่จะรัก ความรู้สึกของเธอจึงมีทั้งรักและเกลียดผสมกัน

การใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกัน จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพและเข้าใจรายละเอียดต่างๆ ได้อย่างชัดเจน เพราะโดยทั่วไปแล้วความตรงข้ามจะทำให้ภาพชัดเจน การเขียนก็เหมือนกับการแสดงภาพ ฉะนั้นถ้าใช้ความตรงข้ามก็จะช่วยให้ภาพในความนึกคิดชัดเจนยิ่งขึ้น และก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและรู้สึกเช่นเดียวกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอได้

ปจจณา (Interrogation)

ปจจณา (Interrogation) คือ การใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เป็นการใช้ข้อความที่เป็นคำถาม แต่ทราบคำตอบอยู่ในตัวแล้ว ไม่ต้องการคำตอบอีก เป็นการใช้คำถามเพื่อย้ำความหมายลงไปอีก หรือเพื่อกระตุ้นให้คิด ดังตัวอย่าง

“คนเรามีโอกาสผิดไม่ใช่หรือคะ” หล่อนถามเขาขณะลงบันได

(ปูนปิดทอง เล่ม 1 : 127)

จากตัวอย่าง ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนย่อมทำในสิ่งผิดบ้างไม่มากก็น้อย และอาจด้วยความตั้งใจหรืออาจกระทำโดยไม่รู้ตัว แต่ถ้าหากคนทำผิดมีความรู้ตน สำนึกผิด เราก็ควรให้อภัย เพื่อเปิดโอกาสให้เขาได้แก้ไขปรับปรุง

...พูดพลางเขาก็นึกถึงความแข็งแกร่งของนางเจียมใจและใจใส่นั้นไม่ใช่ผู้หญิงหอรอกหรือ หน้าตาก็ออกสวยงามหมดจด แต่หล่อนทั้งคู่ทำงานใหญ่สืบแทนหัวหน้าครอบครัวผู้วายชนม์มาได้เป็นอย่างดี

(บุษบกใบไม้ : 374)

จากตัวอย่างเป็นการชี้ให้เห็นถึงลักษณะของเจียมใจและใจใส แม้ว่าเป็นผู้หญิงหน้าตาสวยงามแต่สามารถทำงาน สร้างฐานะให้ครอบครัวได้ โดยไม่ต้องอาศัยผู้ชาย ซึ่งการใช้คำถามเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าแม้ทั้งสองคนเป็นหญิงก็สามารถทำกิจต่างๆ ได้ดีเช่นเดียวกับผู้ชาย

ผิดนั้นเป็นผิดที่เขาน่าจะยื่นมือเข้าไปช่วยมิใช่หรือ ไม่ควรเลยที่ความรักของเขาจะราคาถูกเพียงเพราะรู้ว่าน้องชายหล่อนเสพยาติด

(ข้ามสี่พันดร : 156)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของลำธาร โดยเขาเกิดความรู้สึกผิดที่ห่างเหินจากเดือนสิบ เมื่อรู้ว่าน้องชายของเดือนสิบติดยา ซึ่งความจริงแล้วเขาควรจะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ แต่เพราะครอบครัวของเขาไม่ยอมรับเดือนสิบ จึงทำให้เขาไม่สามารถคบหากับเดือนสิบได้เหมือนเดิม ขณะเดียวกับที่เขาเองก็รู้สึกว่สิ่งที่เขาทำลงไปนั้น ผิดต่อเดือนสิบอย่างมาก

“วันเวลาผ่านไปสรรพสิ่งก็ต้องเปลี่ยนแปลง นี่เป็นกฎของชีวิตมิใช่หรือ” เขากลม
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 24)

จากตัวอย่าง ชี้ให้เห็นถึงสังขรณ์ของโลก ซึ่งสรรพสิ่งทั้งหลายบนโลกนี้ยอมเปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนเรารู้และเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็จะไม่ทำให้ใครเป็นทุกข์

“พี่เดชนึกยังงัยอะ”

“จะไปนึกยังงัย ก็แกเป็นน้องคนเดียวของพี่ไม่ใช่หรือ”

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 2 : 629 – 630)

จากตัวอย่าง เป็นการสื่อถึงความรู้สึกของเดช โดยเขาให้อภัยดัมพ์ผู้เป็นน้องชาย ซึ่งการใช้คำถาม เน้นย้ำความจริงที่ว่าพี่กับน้องสายเลือดเดียวกัน หากขัดแย้ง ไม่พอใจกัน ก็สามารถอภัยให้กันได้

“ท่าน” ศาวิการ้องเบาๆ อย่างแน่นอึดอัด “ท่านใช้เงินจนเพลินเกินไป

“ก็มันมีให้เราใช้นี่คุณ หรือคุณเห็นว่าผมบกพร่องตรงไหน ถึงคุณเอง คุณก็ยินดีรับคุณขาดแคลน คุณถึงอยากได้เงินผม คุณมีเรื่องที่จะต้องดูแลรักษาตัวเองมากมาย ยกตัวอย่างง่าย ๆ บ้านใหญ่โตที่เต็มไปด้วยเฟอร์นิเจอร์เก่าแก่มีราคา คุณคิดว่าคุณจะปล่อยให้มันรกร้างผุพังไปโดยคุณไม่ยอมเสียเงินจ้างคนดูแลได้หรือ”

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 299)

จากตัวอย่าง ชี้ให้เห็นว่าเมื่อคนเรตกอยู่ในภาวะขาดแคลน และหากมีคนหยิบยื่นมาเติมเต็มให้ เราก็ควรจะรับไว้ เนื่องจากเราไม่สามารถปล่อยให้ละละเลยได้ และ ‘นาย’ ใช้โอกาสที่คนเดือดร้อนต้องการความช่วยเหลือ มาสร้างประโยชน์ให้ตนเอง โดย ‘นาย’ ได้อาสาจะช่วยเหลือ

เหลือทั้งเรื่องเงิน และตำแหน่งหน้าที่ทางการทำงาน แต่ทว่าการช่วยเหลือดังกล่าว ‘นาย’ จะต้องได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า

การใช้ประโยคคำถามช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านได้คิดพิจารณาหาคำตอบ โดยที่ผู้เขียนไม่ได้ให้คำตอบไว้ตรงๆ เป็นการเร้าใจผู้อ่านและการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นได้อย่างลึกซึ้ง

การเลียนเสียง (Onomatopoeia)

การเลียนเสียง (Onomatopoeia) คือ การใช้คำที่บ่งบอกหรือเลียนเสียงที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นเสียงร้องของคน สัตว์ เสียงจากปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ หรือเสียงที่เกิดจากวัตถุ เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพอย่างเป็นจริงจัง ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เสียงนั้นปรากฏอยู่

การเลียนเสียงที่ปรากฏในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. การเลียนเสียงธรรมชาติ
2. การเลียนเสียงสัตว์
3. การเลียนเสียงคน
4. การเลียนเสียงวัตถุ และอาวุธ

1. การเลียนเสียงธรรมชาติ

ดังตัวอย่าง

เสียงดังแฉ่ๆ เรื่อยไปราวกับเทพธิดาแห่งเมื่อดฝนเกิดความอัดอั้นมากมาย จึงมีอารมณ์ที่จะโปรยลูกแก้วเล็กๆ ของเทวีกำแล้วกำเล่าไม่รู้จบรู้สิ้น

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 700)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของฝนที่ตกลงมาอย่างหนัก จึงทำให้เกิดเสียงดัง เพื่อสื่อให้ผู้อ่านสัมผัสถึงเสียงนั้นได้ชัดเจน เสมือนหนึ่งว่าได้ยินด้วยตนเอง

ฟ้าเบื้องบนมีคณินท เสียงพริ้วพริ้ว จางหายด้วยว่าที่พักตรงนี้อยู่ลึกเข้ามามาก
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 663)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของคลื่นที่วิ่งเข้ากระทบฝั่ง ซึ่งการกระทบ
ระหว่างคลื่นกับชายหาด ทำให้เกิดเสียงดัง “พริ้วพริ้ว”

เรือแหวกน้ำดังซำๆ ตรงไป...ตรงไปเรื่อยๆ ทะเลในย่านที่เขาจะไปหาปลาหมึกไม่ลึก
นักราวๆ ห้าชั่วโมงจากฝั่ง
(ไฟทะเลเล่ม 2 : 125)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของของน้ำที่แตกกระเซ็นกระทบเรือ เมื่อ
เรือแล่นผ่าน

...ยุพราส่งเสียงขณะยืนอยู่หน้าโต๊ะแต่งตัวในห้องเดียวกัน หลังจากอีกฝ่ายหายเข้าไป
ในห้องน้ำปิดประตูกระจก ลึกเข้าไปข้างในหน่อยหนึ่ง แล้วเปิดน้ำดังซู่ซ่า
(ข้ามสี่พันดร : 72-73)

เขาถอดแจ็กเก็ตออกพาดบนปลายไม้ แล้วหายเข้าไปเห็นไฟอมแวมในนั้น พร้อม
เสียงน้ำซู่ๆ ตามมา
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 549)

ลมเย็นโฉบผ่านสนามมาสัมผัสเนื้อตัวของไอยรา เสียงซู่ซ่าของน้ำตกจำลองกลมกล่อมเกลา
ความคิดคำนึงให้อ่อนโยนลง
(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 513)

จากตัวอย่าง “เสียงซู่ซ่า” กับ “เสียงน้ำซู่” เป็นการเลียนเสียงของน้ำที่ไหลจากที่สูงลง
สู่ที่ต่ำ และการแตกกระเซ็นของน้ำจึงทำให้เกิดเสียง

2. การเลียนเสียงสัตว์

ดังตัวอย่าง

เจ้านกตัวน้อยตัวหนึ่งเผลอไปเกาะอยู่ตรงกลางขอบกระจกหน้าต่าง เต็นหยองเหยงพลง เอียงคอบางนั้นทางนี้ ดวงตากลมน่ารักของมันก็ดูราวกับจะแลผ่านความใสที่มันเปิดแง้มไว้นิดหนึ่งนั้นเข้าไปภายในยังเตียงซึ่งมีร่างคนสองคนนอนกอดกันอยู่ พลงร้องจ๊ิกจ๊ิกเหมือนพลอยปิติ และโมทนาสาธุร่วมด้วย

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 231)

นกใหญ่น้อยร้องเป็นระยະๆ สลับกับเสียงนกเล็กๆ กระจุกกระจิกซึ่งแห่อยู่โดยรอบ

(บุษบกใบไม้ : 201)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของนกร้อง “จ๊ิกจ๊ิก” และ “กระจุกกระจิก” สื่อให้เห็นถึงความสุข ความรื่นรมย์ของนก อันเชื่อมโยงถึงความสุขของบาลีกับสองเมือง และเสียงร้องของนกก็ทำให้บรรยากาศยามเช้าดูอบอุ่น ชวนสบายใจ

ทันใดนั้นเอง ช้างดำงายาว เรี่ยวแรงมหาศาลก็แกล้งสะบัดวงเป่าฟูดๆ

(ข้ามสี่พันดร : 124)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของช้าง ซึ่งเป็นเสียงที่เกิดจากการเป่าวง โดยมีน้ำออกมาจากวงด้วย จึงทำให้เกิดเสียง “ฟูดๆ”

...ผู้ที่ยังมีแรงมีกำลังเดินไปท่ามกลางแมลงหลายชนิดกลุ่มรวมกันเกาะกินดื่มดูดหยุด เลือดอันแถมกับกลิ่นเน่าเหม็นจากบาดแผลหวนหวนระนนวนัน จึงมีเสียงหึ่งๆ อยู่มีห่างเป็นเสียงจากแมลงวันกลุ่มใหญ่ตัวโตที่บินว่อนทักทายตามติดด้วยหนอนตัวอ้วนขาวย้วยเย็บตามเนื้อหนังของสิ่งมีชีวิตสีดำจำนวนนี้

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 217)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของแมลงวันที่มีจำนวนมาก ตอมอยู่ตาม
เนื้อตัวของผู้อพยพชาวกัมพูชา ซึ่งสกรปรกจากการที่ไม่ได้ทำความสะอาดร่างกาย ตลอดจนมี
กลิ่นเหม็นที่เกิดจากบาดแผลเหวะเหว

ยุงก็เหลือร้ายมันมาเป็นกองทัพทีเดียว เสียงของมันดังหวิวๆ อยู่รอบมุ้ง

(เรือมนุษย์ เล่ม 2 : 665)

ตำรวจพิจารณาเขาอีกนิตหนึ่งก็แล่นรถหายไป

เหลือแต่เสียงยุงดังหวิวๆ เสียงใบไม้เคลื่อนไหวเบาๆ เสียงแตรรถเป็นครั้งคราว

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1706-1707)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของยุงรำคาญ ซึ่งยุงชนิดนี้จะสร้างความ
รำคาญ ทำให้ความเงียบสงบในยามค่ำคืนถูกรบกวนด้วยเสียงของยุง

3. การเลียนเสียงคน

ดังตัวอย่าง

“ตายตาย ตัวหนักจังเลย” คุณหญิงทำเสียงวิ๊ดว้ายเบาๆ กลั้วหัวเราะ

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 155)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของคน ซึ่งเป็นเสียงที่แสดงออกถึงอารมณ์
ความรู้สึกที่ตื่นเต้น เบิกบาน ทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นได้ชัดเจน

เขาหันจากคุณยายมาหาหลานซึ่งคลานอยู่บนพื้น โอบอุ้มมากอดไว้แล้วจูบดังฟอดๆ
ทั้งแก้มซ้ายแก้มขวาหลายทีติดต่อกัน

(บุษบกใบไม้ : 93)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของการกระทำของคน ซึ่งเสียงดังกล่าวสื่อ
ให้เห็นถึงความรัก ความเอ็นดูที่ยายมีต่อหลานสาว

อาการคลื่นไส้เวียนศีรษะ คายของเก่าไอ้ก้อักจ๊ากจนล้นขมเปรี้ยว เพราะน้ำที่วังขึ้นมาสออยู่เต็มปากนั่น ไม่ใช่เรื่องที่เขาเคยเป็นมาก่อนเลยจริงๆ

(ไฟทะเลเล่ม 2 : 199)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงอาการคลื่นไส้ของคน ที่เกิดขยักขย็อนภายในช่องท้องและกระเพาะพยายามบีบอาหารที่อยู่ในท้องออกมา โดยผ่านลำคอ จึงทำให้เกิดเสียงดังกล่าว

หล่อนโดดโหยงจากเก้าอี้ ลูกขี้ยืนตัวสั้นพลงขี้มือขี้ไม้ขวกไขว่หลับตาแน่น เอาแต่กรีดๆ

(ข้ามสี่พันดร : 137)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของคน ที่แสดงออกถึงความรู้สึกตกใจหวาดกลัว ซึ่งเสียงดังกล่าวเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เมื่อคนเราตกใจกลัวอะไรบางอย่าง

“ไอ้โฮเว้ย..ร้อนยังกะไฟเลยแฮะ”

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 324)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงอุทานของคน ซึ่งแสดงออกถึงความรู้สึกตกใจ ไม่คาดคิด

“เอาเถอะยังงี้ๆ มันก็ต้องเจ็บ หน้าอย่างนี้ไม่ร้องคับห้องให้ตัดหัว อูย-อูย-อูย” คราวนี้คนพูดดี้นทุรนทุราย หน้าตาบิดเบี้ยวมากขึ้นอีก

(เรือมนุษย์ เล่ม 2 : 706)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของคน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกเจ็บปวด

เสียงคุ้ยชอนๆ พร้อมกับเคี้ยวมะดันหยับๆ ถ้ามธุรสได้เห็น หล่อนจะต้องเคี้ยวยานอนหลับมากขึ้นอีกเท่าตัว

(เรื่อมนุษย์ เล่ม 1 : 798)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงการกระทำของคน เป็นเสียงที่เกิดจากการเคี้ยวอาหารอย่างสม่ำเสมอ

ทิวากรยักษ์ไหล่นิดๆ หยิบปลาเห็ดโคนทอดที่เหลืออยู่ในจานใส่ปาก เสียงกรอบแกรบ เวลาเคี้ยวทำให้คุณวชิห์นมามอง

(ตะวันตกดิน เล่ม 2 : 1530)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงการกระทำของคน เป็นเสียงที่เกิดจากการเคี้ยวอาหารซึ่งมีความกรอบ จึงทำให้คนที่นั่งอยู่ใกล้ๆ ได้ยินเสียงเวลาเคี้ยวชัดเจน

4. การเลียนเสียงวัตถุ และอาวุธ

ดังตัวอย่าง

คุณอัศวินเงียบ ได้แต่ฟังเสียงเดินตึงๆ ของคุณสายทอง เสียงปิดประตูปังๆ 'รดหัว' ดังมาจากชั้นบน

(ขุนปัดทอง เล่ม 1 : 375)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงการกระทำของคน ซึ่งเสียงเดิน “ตึงๆ” กับเสียงปิดประตู “ปัง” สื่อให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกไม่พอใจ โดยแสดงออกด้วยการเดินลงสั้นเท้า และปิดประตูแรงกว่าปกติ จึงทำให้เกิดเสียงดังกล่าว

เขากำลังจะเงยหน้าขึ้นมอง ก็ได้ยินเสียงดังเปรี้ยง

(บุษบกใบไม้ : 355)

จากตัวอย่าง “เบรียง” เป็นเสียงของปิ่น ซึ่งอำนาจความรุนแรงของม้วนก็ก่อให้เกิดเสียงดัง แม้ไม่ได้อยู่ใกล้ก็สามารถได้ยิน

นางสนั่นหน้า “ไม่ไหวมั้ง เดียวไปทำมิดทำส้มเขาหล่นโพ้งเพล้ง อายเขาเปล่าๆ
(ไฟทะเลเล่ม 2 : 259)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของวัตถุ คือ มิดและส้มที่หล่นลง
กระทบกับพื้น

ยุพรายกกล่องขึ้นจับมีเสียงกริกแล้วกริกอีก พอๆ กับนางสวาทแม่ของเที่ยงวันกำลัง
เพลิน
(ข้ามสี่พันดร : 115)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของกล่องถ่ายรูป ซึ่งจะมีเสียงดังเวลา
ที่กดชัตเตอร์

เที่ยงวันตื่นตื่น หัวอกเกิดเสียงตุ้มๆ เหมือนมีคนมารัวกลอง
(ข้ามสี่พันดร : 120)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงที่เกิดจากการกระทำของคน ซึ่ง “เสียง
ตุ้มๆ” เกิดจากการตีกลองใหญ่ทำให้เกิดเสียงดังสนั่น

ทันใดนั้นเสียงลูกบิดก็ดังขึ้นกริบหนึ่ง..แล้วประตูก็เปิดออก
(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 122)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของลูกบิดประตู ที่เกิดจากการที่คนเปิด
ประตูพยายามเปิดให้เบาที่สุด เพื่อไม่ให้คนข้างในห้องได้ยินเสียง

แน่นอนไม่มีตารางเมตรใดน่าวางใจในยามนี้ แม้ขณะที่นั่งอยู่ในสำนักงาน ก็สามารถ
จะได้ยินเสียงปืนใหญ่ดังบีบบี้มเป็นระยะ ประกาศให้รู้ถึงสงคราม

(จำหลักไว้ในแผ่นดิน : 241)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของปืนใหญ่ ซึ่งมีเสียงดังสนั่น สื่อให้เห็น
ถึงอำนาจความรุนแรงของอาวุธชนิดนี้ ที่สามารถทำลายผู้คนได้เป็นจำนวนมากภายในเวลาอัน
รวดเร็ว

และแล้วก่อนที่พิศจะทำอย่างใดต่อไป หล่อนก็รู้สึกว่แจกันใบนั้นปลิวหรือมากระทบ
ฝาห้องข้างประตูที่หล่อนยืน เสียงเที่ยง! ฝอยกระเบื้องขึ้นหนึ่งกระเด็นมาถูกแขนของหล่อน

(เรื่องมนุษย์ เล่ม 1 : 383)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของแจกัน เมื่อถูกขว้างกระทบกับผนัง
จึงแตกและมีเสียงดัง

เขาได้ยินเสียงวางซ้อนดังกรึกอยู่เบื้องหลังฉากกันที่มีกรอบเป็นไม้สักฉลุลาย

(ตะวันตกดิน เล่ม 1 : 132)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เลียนเสียงของซ้อนที่ถูกวางลงบนจาน เป็นเสียงที่
เกิดจากการกระทบกันระหว่างวัตถุ 2 ชนิด

กฤษณา อโศกสิน เลือกรสรคำที่เลียนเสียงธรรมชาติมาใช้เพื่อบอกเสียงได้อย่าง
เหมาะสม ตามเสียงที่เกิดขึ้นจริง เกิดเป็นลีลาแห่งเสียงที่สร้างจินตภาพจริงจังชัดเจน สร้าง
ความประทับใจแก่ผู้อ่านเหมือนได้ฟังเสียงนั้นด้วยตนเอง

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน สามารถสร้างจินตภาพได้
ละเอียดลึกซึ้งชัดเจน โดยสามารถสื่อภาพฉาก บรรยากาศ ลักษณะนิสัย พฤติกรรม ตลอดจน
อารมณ์และความรู้สึกของตัวละคร และยังสื่อแนวคิดต่างๆ ด้วย โดยสิ่งที่กฤษณา อโศกสิน

นำมาเป็นสื่อเปรียบเทียบนั้นมีความสอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อความ เช่น การเลือกสถานที่ “โรงฆ่าสัตว์” มาสื่อเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นภาพความโหดร้ายอันเนื่องมาจากสงครามที่มีการเข่นฆ่าล้างโคตรกันอย่างไม่รู้ดีสะทสะเทือน หรือการนำสภาพทางธรรมชาติ “ใบไม้แห้ง ที่กรอบเก่าติดเกาะอยู่กับดิน จนเกือบจะกลายเป็นซากหมักหมมเน่าบูด” มาสื่อเปรียบเทียบ เพื่อแสดงถึงสภาพของตัวละครซึ่งสูญเสียความหวัง หดอาลัยในชีวิต อันแสดงให้เห็นถึงความทุกข์อย่างแสนสาหัส การใช้วัตถุสิ่งของมาเปรียบเทียบถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร เช่น การเปรียบเทียบปีกของกับเครื่องปั้นดินเผาที่เหลว หรือการเปรียบเทียบเกี่ยวว่าเป็นถ้วยน้ำพริกราคาถูก เป็นต้น

นอกจากนี้ภุชญา อโศกสิน ยังกล่าวสมมุติให้นามธรรมและสิ่งที่ไม่มีชีวิต สามารถทำกริยาอาการหรือมีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ เพื่อสื่อภาพและความรู้สึกของนามธรรมและสิ่งไม่มีชีวิตให้ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจน และยังเลือกใช้การเปรียบเทียบเกินจริง เพื่อมุ่งกระทบอารมณ์ ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์และความรู้สึกคล้อยตาม

จะเห็นได้ว่าในวรรณกรรมของภุชญา อโศกสิน ภาพพจน์ส่วนใหญ่ที่นำมาใช้เป็นภาพพจน์แปลกใหม่ สะดุดตาสะดุดใจและเร้าความรู้สึกผู้อ่าน เช่น การเปรียบเทียบป่าไม้ว่า “มันเป็นลูกรักอีกบ้านหนึ่งของเขาเหมือนกัน หากเป็นลูกที่วิ่งไม่ได้ พุดไม่ได้ ร่ำร้องเรื่องใดๆ ไม่ได้เลย” การเปรียบเทียบความสัมพันธ์อันฉาบฉวยระหว่างหญิงชาย “แค่ทัฟฟิกับแกง คือแต่ต้องกันถึงเนื้อถึงตัวจนเปรอะเปื้อน แต่ก็ไม่ซึม” เป็นต้น และที่เป็นจุดเด่น น่าประทับใจอีกอย่างหนึ่งในวรรณกรรมของภุชญา อโศกสิน คือ ข้อความที่นำมาเปรียบเทียบมักจะมีส่วนขยายยาว จึงให้รายละเอียดของสิ่งที่นำเสนอได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น

เขานึกในด้านดีที่ว่าไม่ใช่ความผิดของหล่อนที่เกิดมาเป็นคนรักสบายฉาบฉวย คิดแต่เรื่องรื่นรมย์และบันเทิงเช่นนี้ หากเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้หล่อหลอมหล่อนจนกลายเป็นเครื่องปั้นดินเผาฝีมือเลว และเผาด้วยความร้อนที่ไม่ได้มาตรฐานเมื่อนำเอาจากเตา ก็เลยดูกลายเป็นเนื้อเครื่องปั้นที่สุกบ้างดิบบ้าง ส่งขายไม่ได้ หรือแม้แต่จะเก็บไว้ใช้ในบ้านก็ยังคงกระอักกระอ่วนใจ

(บุษบกใบไม้ : 129-130)

การเป็นได้ก็ไม่ใช่ง่ายๆ จะต้องผ่านชีวิตกลางคลื่นลมและมรสุมมานักต่อนัก กว่าจะทำให้ลูกน้องจงรักภักดีขึ้นชอบในฝีมือ ดูๆ ไปแล้วก็ไม่ผิดอะไรกับผู้เป็นดาราที่มฟูตบอสนั่นเอง เขาจะต้องแข็งแกร่งซึ่งเอาชัยมาไว้ในกำมือได้หลายหนหลายครา จนกระทั่งทีมยอมยกนิ้วให้เป็นพระเอก เมื่อเขาเป็นพระเอกของสนามแล้ว เขาก็ยอมเป็นพระเอกของคนดูทั่วไปโดยไม่ยาก

(ไฟทะเลเล่ม 1 : 367)

แท้ที่จริง ผู้หญิงเหล่านี้มีค่าเพียงของหวานหลังอาหารหนักแต่ละมือนั่นเอง คนบางคนติดของหวาน ไม่กินไม่ได้ เมื่อได้กินแล้วจึงหายกระวนกระวาย มันอาจจะทำให้รสชาตินั้นสมบูรณ์แบบขึ้นก็จริง แต่คนเราก็ไม่เคยอิมด้วยของหวานอย่างเดียว

(เรือมนุษย์ เล่ม 1 : 793)

ซึ่งจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า กฤษณา อโศกสิน มีความสามารถและพิถีพิถัน ใส่ใจในรายละเอียดของการนำภาพพจน์มาใช้ เพื่อสร้างจินตภาพอันละเอียดลึกซึ้งให้ปรากฏแจ่มชัดในใจผู้อ่าน

บทที่ 5

บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทย่อ

การวิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน มีความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า และวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของ กฤษณา อโศกสิน ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ
2. การสร้างจินตภาพโดยการใช้ภาพพจน์

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน มีลำดับขั้นตอนของการศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. รวบรวมข้อมูล

1.1 สืบค้นและรวบรวมนวนิยายของ กฤษณา อโศกสิน เรื่องที่ได้รับรางวัลจากสถาบันและองค์การต่างๆ ซึ่งมีรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือซีไรต์ รางวัลวรรณกรรมยอดเยี่ยมขององค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) รางวัลวรรณกรรมดีเด่นจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือ ในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ

1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติและผลงานของ กฤษณา อโศกสิน

1.3 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับจินตภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดความมุ่งหมายและขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำนวนิยายของ กฤษณา อโศกสิน ที่ได้รับรางวัลมาศึกษาอย่างละเอียด โดยจัดบันทึกข้อมูลลงในบัตรที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น จากนั้นก็จัดแยกประเภทของข้อมูลตามขอบเขต ด้านเนื้อหา และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น

3. ชั้นสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

3.1 สรุปและอภิปรายผล

3.2 เสนอผลการวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

ผลจากการวิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน ปรากฏว่า กฤษณา อโศกสิน สามารถนำคำและภาพพจน์มาใช้สร้างจินตภาพได้อย่างชัดเจน โดดเด่น น่าประทับใจ และเข้มข้นด้วยพลังความคิด ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. การสร้างจินตภาพโดยการใช้คำ

ผลจากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่ากฤษณา อโศกสิน นำคำมาใช้เพื่อสร้างจินตภาพได้อย่างประณีตงดงาม โดยคำที่เลือกใช้เป็นคำที่ช่วยสื่อให้เห็นรายละเอียดแห่งสี แสง กลิ่น รส อากาศ การเคลื่อนไหว และอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งคำเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อประสาทสัมผัสของผู้อ่านให้รู้สึกนึกคิด ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพแจ่มแจ้งชัดเจน และเข้าใจสารที่กฤษณา อโศกสิน นำเสนอได้ ซึ่งการใช้คำที่ปรากฏในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีดังนี้

1.1 การใช้คำบอกสี

ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ผู้วิจัยพบว่านอกจากจะใช้คำบอกสีที่ทำให้เกิดสีสันจริงจางชวนประทับใจแล้ว ความหมายของสีแต่ละสียังเปี่ยมไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก และไม่เพียงแต่กล่าวถึงสีอย่างตรงไปตรงมา กฤษณา อโศกสิน ยังช่วยขยายภาพของสีด้วยการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนที่มีต่อสีนั้นๆ ด้วย อันมีส่วนช่วยในการกำหนดนึกและเน้นย้ำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่ชัดเจน

1.2 การใช้คำบอกแสง

การใช้คำบอกแสง เป็นการให้แสงเงาของภาพที่ต้องการนำเสนอ โดยสื่อถึงฉากและบรรยากาศ คำบอกแสงที่กฤษณา อโศกสิน เลือกใช้นั้นแสดงรายละเอียดของแสงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงที่กระพริบส่องเป็นประกาย การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อ

ภาพของแสงอ่อนๆ ที่ค่อยๆ สุกสว่างขึ้น การใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงสว่าง เจิดจ้า และการใช้คำบอกแสงซึ่งสื่อภาพของแสงหม่นมัวและมีด และที่โดดเด่นคือ การนำคำบอกแสงที่มีความหมายคล้ายคลึงกันหลายคำมากล่าวซ้อนกัน คือ คำว่า “หม่นมัวมืดมัวสลัว” “สลัวมัวราง” และ “ครึ้มสลัวมัวหม่น” ซึ่งการซ้อนคำเหล่านี้ เป็นการเน้นย้ำความหมายของคำ ทำให้ภาพของแสงที่ปรากฏในใจผู้อ่านเด่นชัดขึ้น และนี่เห็นภาพของบรรยากาศตามที่กล่าวถึงได้

1.3 การใช้คำบอกกลิ่น

การใช้คำบอกกลิ่น นอกจากกฤษณา อโศกสิน จะบอกให้รู้ว่ากลิ่นนั้นหอมหรือเหม็นแล้ว ยังได้เพิ่มรายละเอียดของกลิ่นนั้นด้วยว่าหอมหรือเหม็นอย่างไร เช่น เหม็นบูด เหม็นเขียวหึ่ง หอมกรุ่น และยังสอดแทรกความรู้สึกที่มีต่อกลิ่นด้วย เช่น “กลิ่นฉุนเขียวทำให้แสบจมูก” “กลิ่นสาบสาบแกมเหินควายยังคละคลุ้งชวนให้คลื่นไส้” อีกทั้งยังได้บอกถึงปริมาณของกลิ่นด้วยว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด เช่น ใช้คำว่า อบอวล กำจาย เพื่อบอกให้รู้ว่ากลิ่นนั้นไม่รุนแรง และใช้คำว่า คละคลุ้ง คลุ้งตรลบ เพื่อบอกให้รู้ว่ากลิ่นที่รุนแรงมีปริมาณมาก และในบางครั้งกฤษณา อโศกสิน ก็อาจจะใช้คำบอกกลิ่นที่เป็นกลิ่นของสิ่งต่างๆ เช่น กลิ่นควาปลา กลิ่นปลาเค็มทอด กลิ่นควันไฟ กลิ่นแกงส้มร้อนจัด เป็นต้น โดยไม่ได้ใช้คำบอกกลิ่นที่เป็นคำเฉพาะว่าหอมหรือเหม็น แต่ผู้อ่านสามารถนึกถึงกลิ่นที่กฤษณา อโศกสิน กล่าวถึงได้จากความคุ้นเคยในกลิ่นนั้นด้วยประสบการณ์ของผู้อ่าน ซึ่งความละเอียดอ่อนในการใช้คำบอกกลิ่นเหล่านี้สามารถทำให้ผู้อ่านนึกถึงกลิ่นต่างๆ เหมือนได้สัมผัสด้วยตนเอง เกิดเป็นจินตภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง

1.4 การใช้คำบอกรส

ผลจากการศึกษาปรากฏว่า กฤษณา อโศกสิน นำคำบอกรสมากล่าวถึงเพื่อบอกรสชาติของอาหาร ทำให้งานวรรณกรรมมีความละเอียดอ่อน งดงามในความรู้สึก ช่วยสร้างจินตภาพที่ประณีต ชัดเจน โดยไม่เพียงแต่บอกรสโดยตรงว่าเป็นรสใดเท่านั้น แต่ยังเพิ่มรายละเอียดของรสนั้นอีกด้วย เช่น เค็มจัด เค็มปะแล่มๆ หวานแสบได้ อีกทั้งยังได้สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อรสด้วย เช่น รสชาติหวานกลมกล่อมของเหล้าหวาน เพื่อกกระตุ้นจินตนาการของผู้อ่านเสมือนว่าได้สัมผัสรสชาตินั้นด้วยตนเอง

1.5 การใช้คำเพื่อแสดงอาการ การเคลื่อนไหว

กฤษณา อโศกสิน มีความพิถีพิถันในการเลือกสรรคำที่แสดงอาการและการเคลื่อนไหว เพื่อแนะให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพที่แจ่มชัด โดยคำที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นถึงทิศทางที่ชัดเจน ทั้งการเคลื่อนไหวไปข้างหน้า เช่น คำว่า พุ่งปราด พุ่งพรวด การเคลื่อนไหวจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ เช่น คำว่า ร่วงพรุ พรุพราย การเคลื่อนที่ขึ้นที่สูงอย่างรวดเร็ว เช่น คำว่า พวยพุ่ง พุ่งกระชูด และ

การเคลื่อนไหวในอากาศ เช่น คำว่า กวัดไควไหวเอน โผผินบินร่อน ซึ่งคำต่างๆ เหล่านี้ เป็น คำที่สื่อให้ผู้่านนึกเห็นภาพลีลาการเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ ได้เสมือนว่าผู้่านได้มองเห็นภาพ เหล่านั้นด้วยตนเอง นอกจากนี้กฤษณา อโศกสิน ยังได้นำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมา กล่าวซ้อนกัน เพื่อถ่ายทอดภาพอาการ และท่าทางของตัวละคร ให้ปรากฏเด่นชัดในใจของ ผู้่าน ซึ่งนับได้ว่าเป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งที่พบในงานของกฤษณา อโศกสิน

1.6 การใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก

กฤษณา อโศกสิน เลือกใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึกอันหลากหลายของ ตัวละคร ทำให้ผู้่านได้สัมผัสถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังนำคำที่มีความหมาย คล้ายคลึงกันมากล่าวซ้อนกัน โดยเป็นการเน้นย้ำความหมายของคำ เพื่อทำให้ผู้่านเข้าใจถึง อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างละเอียดชัดเจน และคำที่นำมาซ้อนกันนั้นไม่ได้มีเพียงสอง คำเหมือนคำซ้อนทั่วไปเท่านั้น แต่จะนำคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันหลายคำมามาใช้ ซึ่งเป็น การสร้างพลังของคำให้กระทบอารมณ์ความรู้สึกของผู้่าน โดยคำเหล่านี้ต่างก็มีส่วนร่วมทำให้ผู้ อ่านนึกเห็นและเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนกล่าวถึงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น คำว่า โศกสลดกำสรดเศร้า เจ็บ ปวดเสียดรำว ตระหนกตกตื่นผวาหวาด ขยะแยะขิงขัง หมกมุ่นครุ่นคะนึ่ง ครึกครื้นครื้น คะนอง

2. การสร้างจินตภาพโดยการใช้ภาพพจน์

ผลจากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า กฤษณา อโศกสิน สามารถสร้างจินตภาพได้อย่าง ละเอียด ลึกซึ้ง โดยสื่อภาพฉาก บรรยากาศ ลักษณะนิสัย พฤติกรรม และอารมณ์ ความรู้สึก ของตัวละคร ตลอดจนการนำเสนอแง่มุมต่างๆ ซึ่งแฝงอยู่ในเนื้อหา ด้วยการเลือกใช้ภาพพจน์ได้ สอดคล้อง เหมาะสมกับเนื้อความ และภาพพจน์ที่กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้สามารถสรุปได้ ดังนี้

2.1 อุปมา

ผลจากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า มีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอย่างหลากหลาย ซึ่งสิ่ง ที่กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้เปรียบเทียบนั้นล้วนก่อให้เกิดจินตภาพที่ประณีตงดงาม ผู้่าน สามารถนึกเห็นภาพที่กฤษณา อโศกสิน ต้องการสื่ออย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกาย ภาพของตัวละคร ฉากที่ปรากฏในเรื่อง หรืออารมณ์ความรู้สึกอันหลากหลายของตัวละคร ซึ่ง กฤษณา อโศกสิน สามารถเลือกสรรสิ่งๆ นำมาเปรียบได้อย่างเหมาะสม

2.2 อุปุปลักษณ์

การใช้อุปุปลักษณ์ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ก็มีการนำสิ่งต่างๆ มาเปรียบเทียบได้อย่างหลากหลายเช่นเดียวกันกับการใช้อุปมา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและความพิถีพิถันในการที่จะเสนอภาพในใจของตนเองให้ชัดเจนในใจของผู้อ่านมากที่สุด

2.3 บุคลาธิษฐาน

กฤษณา อโศกสิน นำธรรมชาติ อวัยวะของคน พืช วัตถุสิ่งของ และนามธรรม มากล่าวสมมุติให้แสดงกิริยาอาการดังหนึ่งว่าเป็นคน โดยสื่อถึงความคิด ความรู้สึกได้อย่างแท้จริง เช่น “เสียงครวญของกระดุกทุกชิ้น” สื่อถึงความรู้สึกเจ็บปวดทุกข์ทรมาน หรือการนำธรรมชาติมากล่าวสมมุติให้มีกิริядังหนึ่งว่าเป็นคน เพื่อสื่อภาพจากความงดงาม ความอ่อนโยนที่ธรรมชาติมอบแก่มนุษย์ เช่น “ดวงอาทิตย์วงโตสีแดงค่อยๆ ถูกท้องทะเลลื่นกิน” เป็นต้น ซึ่งการใช้ภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐานเป็นการกระตุ้นความรู้สึกสร้างจินตนาการทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามและเกิดเป็นจินตภาพชัดเจน

2.4 อติพจน์

กฤษณา อโศกสิน นำธรรมชาติ กิริยา อวัยวะและส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ สัตว์ วัตถุสิ่งของ สถานที่ ไฟ และจำนวนนับ มากล่าวเปรียบเทียบเกินจริง นอกจากจะมุ่งกระทบอารมณ์ ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างลึกซึ้งแล้ว ยังสื่อแสดงถึงเหตุการณ์อันเหนือความคาดหมาย เช่น “ลูๆ ฟ้ายก็ผ่าเบรียงลงมาทั้งๆ แดดออก” หรือ “ฟ้าแทบจะผ่าทั้งๆ ที่ไม่มีฝน” และ “เหมือนธรรณีได้แตกแยกแล้วสูบเอาคนทั้งสองหล่นลงไป” เป็นต้น และยังสื่อให้เห็นภาพอันน่าสะพึงกลัว แสดงถึงความโหดร้ายของมนุษย์ที่เข่นฆ่ากันเองเพื่อแย่งชิงอำนาจ เช่น “การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างเหี้ยมโหดที่โลกอภัยไม่ได้แบบเลือดท่วมบ้าน จึงเกิดขึ้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา”

2.5 นามนัย

กฤษณา อโศกสิน นำสำนวน กิริยา อวัยวะและส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ วัตถุ พืช สิ่งก่อสร้าง และพาหนะ มากล่าวแทนสิ่งต่างๆ ที่ต้องการนำเสนอ เป็นการใช้คำน้อยแต่สามารถสร้างจินตภาพได้ชัดเจน โดยหลีกเลี่ยงการอธิบายแบบความยาว แต่ใช้คำที่มีความหมายอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันมากล่าวแทน และผู้อ่านสามารถเข้าใจสิ่งที่นำเสนอได้

2.6 ปฏิภาศพจน์

ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีการใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกัน เพื่อสื่อภาพในความคิดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจและรู้สึกเช่นเดียวกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอได้

2.7 ปุจฉา

ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีการใช้ประโยคคำถามเพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านได้คิดพิจารณาหาคำตอบ โดยที่ผู้เขียนไม่ได้ให้คำตอบไว้ตรงๆ เป็นการเร้าใจผู้อ่านและการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความคิด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงอารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นอย่างลึกซึ้ง

2.8 การเลียนเสียง

ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เลียนเสียงคนเลียนเสียงวัตถุและอาวุธ และเลียนเสียงของน้ำ โดยกฤษณา อโศกสิน สามารถเลือกสรรคำเลียนเสียงมาใช้เพื่อบอกเสียงได้อย่างเหมาะสม ตามเสียงที่เกิดขึ้นจริง เกิดเป็นลีลาแห่งเสียงที่สร้างจินตภาพจริงจังชัดเจน สร้างความประทับใจแก่ผู้อ่านเหมือนได้ฟังเสียงนั้นด้วยตนเอง

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษา จะเห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน เลือกใช้ภาษาในการนำเสนอเนื้อหาได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเมื่อกล่าวถึงผลงานของกฤษณา อโศกสิน คนมักจะให้ความสำคัญกับเนื้อหาและแนวคิดของเรื่อง เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่สะท้อนสภาพปัญหาต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะเรื่องราวที่ใกล้ตัวผู้อ่าน ดังนั้นผู้อ่านจึงได้แง่คิดในการดำรงชีวิตกลับมาเสมอ จึงทำให้ผลงานของเธอเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่อง แต่มีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ผลงานของกฤษณา อโศกสิน ติดตรึงในใจผู้อ่าน นั่นคือ การใช้ภาษาในการถ่ายทอดเรื่องราว ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายฉาก บรรยายภาค ลักษณะนิสัย พฤติกรรม ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งกฤษณา อโศกสิน สามารถนำเสนอได้อย่างสมบูรณ์ โดยการแสดงรายละเอียดแห่งสี แสง กลิ่น รส อากาศ การเคลื่อนไหว และอารมณ์ความรู้สึก นอกจากนี้กฤษณา อโศกสินยังได้เลือกใช้ภาษาพรรณนาประเภทต่างๆ เพื่ออธิบายเรื่องราวที่บางครั้งอาจยากแก่การเข้าใจ หรือหลีกเลี่ยงการพรรณนาแบบความยาว แต่ก็สามารถสื่อถึงสารที่ต้องการนำเสนอได้ โดยผู้อ่านสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งการเปรียบเทียบนั้นมีความหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้อ่าน อันแสดงให้เห็นว่ากฤษณา อโศกสิน มีความสนใจ ตลอดจนมี

ความรอบรู้ในสรรพสิ่งรอบตัว กฤษณา อโศกสิน จึงสามารถนำมาใช้ได้อย่างชัดเจน ลึกซึ้ง และน่าประทับใจ รวมทั้งยังได้เพิ่มเติมรายละเอียดของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับ เพื่อเน้นย้ำความหมายของสารที่นำเสนอ อันแสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการทำงาน และจินตนาการกว้างไกล สามารถสื่อรายละเอียดปลีกย่อย ที่นักเขียนบางท่านอาจมองข้าม แต่สำหรับในวรรณกรรมกฤษณา อโศกสิน รายละเอียดเล็กน้อยเหล่านี้มีความสำคัญเพียงพอ ทำให้งานมีความน่าสนใจ ชวนติดตาม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นจริงทางสังคม โดยต้องการให้ผู้อ่านรับรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์ อันเป็นเรื่องราวที่ซับซ้อน ลึกซึ้ง ยากแก่การเข้าใจ ดังนั้นการจะนำเสนอสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ที่ต้องอาศัยความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราว เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้อ่านเล็งเห็นแนวคิดและสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตจริงได้ ซึ่งกฤษณา อโศกสิน จะต้องใช้ลีลา ชั้นเชิงในการประพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านคล้อยตาม เกิดเป็นจินตภาพคมชัด และได้รับสารอย่างถูกต้องสมบูรณ์

แม้ว่ากฤษณา อโศกสิน จะเป็นนักเขียนที่มีผลงานออกมามากมาย และได้รับความนิยม อีกทั้งยังได้รับรางวัลหลายรางวัลด้วยกัน แต่ก็สามารถพบเห็นความผิดพลาดเล็กๆ น้อยๆ โดยอาจเกิดขึ้นได้เสมอกับนักเขียน แม้ว่าจะจะเป็นนักเขียนในระดับยอดก็ตาม ซึ่งจากการศึกษาการสร้างจินตภาพโดยการใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมของกฤษณา อโศกสิน ผู้วิจัยพบว่า มีการใช้ความเปรียบผิดพลาด อาจเป็นเพราะความหลงลืมในการตรวจสอบ หรือเพราะความเข้าใจผิดบางประการ จึงทำให้ข้อมูลดังกล่าวผิดเพี้ยนไป ดังตัวอย่างที่ยกมาประกอบในหัวข้อการใช้นามธรรมมาเป็นสื่อเปรียบเทียบเพื่อสร้างจินตภาพ

กระสันสวาทระหว่างเพศดูจะน้อยกว่าความรู้สึกซึ่งต่างก็ตระหนักว่า ตนนั้นได้เพื่อนแท้เพื่อนซึ่งเป็นขั้วลบเหมือนกัน และขั้วลบทั้งสองนั้นได้วิ่งเล่นเข้าสู่กัน ดุดดึงกันเข้าไว้แนบแน่นราวกับขั้วแม่เหล็ก ลบกับลบบวกกันเพื่อจะกลบกลายเป็นบวกเหมือนเขาอื่น

(ปูนปิดทอง เล่ม 2 : 202)

จากตัวอย่าง กฤษณา อโศกสิน เปรียบเทียบบาติกับสองเมืองเป็นแม่เหล็กขั้วลบเหมือนกัน และดึงดูดเข้ากัน แต่ในความเป็นจริงทางฟิสิกส์ แม่เหล็กขั้วลบกับขั้วลบจะต้องผลักกัน และ “ลบกับลบบวกกันเพื่อจะกลายเป็นบวกเหมือนเขาอื่น” ก็ไม่เป็นความจริง เพราะในทางคณิตศาสตร์ ค่าลบบวกกับค่าลบก็ยังคงมีผลลัพธ์เป็นลบดังเดิม แต่ถ้าหากค่าลบคูณกับ

ค่าลบจึงจะได้ผลลัพธ์ออกมาเป็นค่าบวก ดังนั้นการเปรียบเทียบตามตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบไม่ถูกต้อง แต่จะเห็นได้ว่าความหมายที่กฤษฎณา อโศกสิน ต้องการจะสื่อยังคงชัดเจน โดยผู้อ่านสามารถเข้าใจว่าบาลีกับสองเมืองนั้นมีความเหมือนกัน และความเหมือนเป็นปัจจัยที่ทำให้ทั้งคู่มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และต่างคนต่างก็เติมเต็มในส่วนที่อีกฝ่ายหนึ่งขาดแคลน ความสุขที่ได้รับจากการแบ่งปันของคนทั้งคู่ จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน

ผลจากการศึกษาจิตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษฎณา อโศกสิน ทำให้ทราบถึงกลวิธีการสร้างจิตภาพ และชี้ให้เห็นถึงความสามารถ ตลอดจนความประณีตในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลทั้ง 7 เรื่อง คือ ปูนปิดทอง บุษบก ไปไม้ ไฟทะเล ข้ามสีทันดร จำหลักไว้ในแผ่นดิน เรือมนุษย์ และตะวันตกดิน นอกจากนี้จะเข้มข้นด้วยเนื้อหาและพลังความคิด ที่เสนอแง่มุมต่างๆ ในการดำรงชีวิตแล้ว สิ่งที่น่าสนใจไม่อาจมองข้ามได้ คือ การใช้ภาษาในการถ่ายทอดเนื้อหา ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงขั้นเชิงในการประพันธ์ของกฤษฎณา อโศกสิน โดยสามารถสื่อสารสำคัญต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงน่าจะมีการนำนวนิยายที่ได้รับรางวัลของกฤษฎณา อโศกสิน มาเป็นสื่อการสอนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา เพื่อให้นักเรียนได้รู้เห็นแบบอย่างของการใช้ภาษาที่ดี สื่อความได้ถูกต้อง สมบูรณ์ อันจะนำไปสู่การปรับใช้ภาษาของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของภาพพจน์ ซึ่งโดยปกติแล้วผู้สอนมักจะสอนตามตำรา จึงทำให้เด็กเบื่อหน่าย แต่ถ้าหากนำนวนิยายของกฤษฎณา อโศกสิน มาเป็นสื่อการสอน โดยครูผู้สอนอาจจะเลือกมา 1 เรื่อง ให้นักเรียนอ่าน และศึกษาภาพพจน์อย่างง่าย ๆ ซึ่งอาจจะมีการยกตัวอย่างภาพพจน์จากเรื่องที่อ่าน และนำเสนอในชั้นเรียน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้

นอกจากนี้ การสอนดังกล่าวไม่เพียงแต่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้และมีความเข้าใจในเรื่องของภาพพจน์ดียิ่งขึ้น แต่ยังส่งผลให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาตลอดจนแนวคิดของเรื่อง ดังนั้นวิธีการดังกล่าวก็สามารถนำไปปรับใช้กับการสอนวรรณคดีได้ โดยสามารถทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดีได้ละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น เนื่องด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเองจากการอ่านนวนิยายของกฤษฎณา อโศกสิน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

2.1 ผลงานทางวรรณกรรมร้อยแก้วมีเป็นจำนวนมาก และนักเขียนแต่ละท่านก็มีศิลปะในการประพันธ์แตกต่างกันไป จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว นอกจากนี้การศึกษาจินตภาพในวรรณกรรมร้อยแก้วยังมีจำนวนน้อย ดังนั้นจึงน่าจะมีการศึกษาจินตภาพในวรรณกรรมร้อยแก้วของนักเขียนท่านอื่นเพิ่มขึ้น โดยอาจจะมีการเปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในการเลือกใช้กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นถึงความสามารถและความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของนักเขียนแต่ละท่าน

2.2 ควรมีการศึกษากลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพในวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทอื่นๆ ด้วย เช่น งานโฆษณา ซึ่งโดยธรรมชาติของการโฆษณา มีหัวใจสำคัญอยู่ที่การโน้มน้าวใจผู้บริโภค การใช้ภาษาจึงต้องมีการเลือกเฟ้นเป็นอย่างดี สามารถสร้างจินตภาพได้อย่างแจ่มชัด เพื่อให้ผู้บริโภคคล้อยตามและมีความต้องการสินค้านั้นๆ ดังนั้นการใช้ภาษาในการโฆษณาก็มีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจ ควรจะนำมาศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ

2.3 ในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นการมุ่งศึกษาเฉพาะกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างจินตภาพ โดยศึกษาว่ามีกลวิธีใดในการสร้างจินตภาพ และชี้ให้เห็นถึงความประณีตงดงามของการใช้ภาษา แต่ไม่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจินตภาพกับแนวคิด ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างจินตภาพกับแนวคิดว่ามีเอกภาพ หรือสามารถสื่อแนวคิดสำคัญของเรื่องได้ชัดเจน มีศิลปะ อย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา นาคสกุล และคนอื่นๆ. การใช้ภาษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เกล็ดไทย, 2521.
- _____. "คำเรียกสีในภาษาไทย" ภาษาและวรรณคดีไทย. 2(1) : 50 - 58 ; เมษายน 2528.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยคำแหง, 2519.
- _____. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยคำแหง, 2520.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. ศิลป์แห่งชาติ 2532. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.
- จิตติ หนูสุข. "คำนำสำนักพิมพ์," ใน ข้ามสี่พันดร. หน้าคำนำ. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2539.
- _____. "ชีวิตและงานกฤษณา อโศกสิน," ใน จำหลักไว้ในแผ่นดิน. หน้า 901 - 902. กรุงเทพฯ : ดับเบิลยูเอ็น พริ้นติ้ง จำกัด, 2542.
- เจตนา นาควัชระ. "วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา," ใน วรรณวิทยากร วรรณคดี. หน้า 1 - 49. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2520.
- ชัมย์พร แสงกระจ่าง. "นวนิยายรางวัลดีเด่น รางวัลสำหรับคนดีของกรมป่าไม้," สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์. โดย ไพลิน รุ่งรัตน์ (นามแฝง). 30(29) : 40 - 43 ; กุมภาพันธ์ 2532.
- _____. "เมื่อกฤษณา อโศกสินกระทาะคราบของผู้เป็นพ่อแม่," ภาษาและหนังสือ. โดย ไพลิน รุ่งรัตน์ (นามแฝง). 25(1-2) : 72 - 83 ; เมษายน 2535 - มีนาคม 2536.
- _____. วรรณพิณิจ กฤษณา อโศกสิน. โดยไพลิน รุ่งรัตน์ (นามแฝง) กรุงเทพฯ : คมบาง, 2538.
- ชลธิรา กลัดอยู่ และสุวรรณา เกரியงไกรเพ็ชร, "ตะวันตกดินกับรางวัล ส.ป.อ.," อักษรศาสตร์วิจารณ์. 8(3) : 3 - 31 ; สิงหาคม 2511.
- ดลฤทัย ชาวดีเดช. ภาษาจินตภาพในเรื่องสั้นของอัศศิริ ธรรมโชติ. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540. ถ่ายเอกสาร.
- ดวงมน จิตรจำนงค์. สุนทรียภาพในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2536.
- ดวงมน ปรีปุกณะ. ความงามในทวาทศมาส. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515. อัดสำเนา.

- ทองสุก เกตุโรจน์. อธิบายศัพท์วรรณคดี. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2529.
- นตวัจน์ คงจันทร์. ลักษณะการใช้ข้อความในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน. ปรินิพนธ์ กศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543. ถ่ายเอกสาร.
- นรนิติ เศรษฐบุตร. “นวนิยายการเมืองของนักเขียนสตรีไทย,” โลกหนังสือ. 1(6) : 70 – 75 ; มีนาคม 2521.
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น. วิทยาวรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา. 2518.
- บัวแพน นันทพิสัย. เมื่อกฤษณา อโศกสิน กระแทะคราบของผู้เป็นพ่อแม่, สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์. 23(32) : 32 – 35 ; มกราคม 2525.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. หัวใจของวรรณคดีไทย, ใน วรรณไวทยาการ วรรณคดี. หน้า 55 – 156 พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2520.
- ปรีชา ช่างขวัญเย็น. ศิลปะการเขียน. กรุงเทพฯ : เทพประทานพร, 2525.
- เปลื้อง ณ นคร. ภาษาวรรณนา : วิวัฒนาการและวิบัติภาษาไทย. กรุงเทพฯ : เอลโล่การพิมพ์, 2540.
- พจมาน พงษ์ไพบูลย์. จำหลักไว้ในดวงใจจำหลักไว้ในแผ่นดิน, ใน จำหลักไว้ในแผ่นดิน. หน้า 8 – 12. กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2542.
- พิทยา เจริญสุวรรณ. ศิลปะการใช้ภาษาในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.
- พิพิชญ์ พุทธิพงษ์. วิเคราะห์นวนิยายที่ได้รับรางวัล ส.ป.อ. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.
- พิศมร วัลย์วุฒิ. วิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมร้อยกรองของ สุจิตต์ วงษ์เทศ. ปรินิพนธ์ กศ.ม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2530. ถ่ายเอกสาร.
- มนันยา ธนะภูมิ. “กว่าจะเป็นศิลปินแห่งชาติ,” สกุลไทย. โดย มนันยา (นามแฝง) 13(32) : 20 – 23 ; มกราคม 2532.
- ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

- รัชดา เสพมงคลเลิศ. จินตภาพในนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคใต้. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2539. ถ่ายเอกสาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2539.
- _____. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม : ภาพพจน์ ไหวหรร และกลการประพันธ์ อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2519.
- จำเริญ ไชยสินธุ์. กระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527. อัดสำเนา.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. ภาพของผู้หญิงไทยในนวนิยายของนักเขียนสตรี, " ภาษาและวรรณคดี. 7(1) : 34 – 41 ; เมษายน 2533.
- วันเนาว์ ยูเด็น. การศึกษาเรื่องกลอน. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2532.
- วิชาการ, กรม. อธิบายศัพท์วรรณคดี. กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา. 2538.
- วินิตา ดิถียนต์. "วิจารณ์ "บุษบกใบไม้" ของกฤษณา อโศกสิน," โลกหนังสือ. 6(8) : 70-73 ; พฤษภาคม 2526.
- วิภา กงกะนันทน์. วรรณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- ศรีวิน ธรรมรังรอง. บุคลิกภาพสตรีในนวนิยายที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537. ถ่ายเอกสาร.
- ศิลปากร, กรม. ประวัตินักเขียนไทยเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2524.
- สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.
- สายใจ ตระกูลสันติ. ภาพพจน์ในสมุทรโฆษคำฉันท์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2541. ถ่ายเอกสาร.
- สิทธา พิณภูวดล และคนอื่นๆ. การเขียนและการพูด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514.
- สุกัญญา ชลศึกษ์. ข้ามสี่พันดร. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2539.
- _____. จำหลักไว้ในแผ่นดิน. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์พริ้นติ้งจำกัด, 2542.

- _____ . ตะวันตกดิน เล่ม 1. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ รุ่งเรืองรัตน์, 2515.
- _____ . ตะวันตกดิน เล่ม 2. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ รุ่งเรืองรัตน์, 2515.
- _____ . บุษบกใบไม้. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : ดับเบิลเดย์พริ้นติ้งจำกัด, 2543.
- _____ . ปฐพีทอง. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, 2528.
- _____ . ไฟทะเล เล่ม 1. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). กรุงเทพฯ : ไชคชัยเทเวศร์, 2531.
- _____ . ไฟทะเล เล่ม 2. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). กรุงเทพฯ : ไชคชัยเทเวศร์, 2531.
- _____ . เรือมนุษย์ เล่ม 1. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2516.
- _____ . เรือมนุษย์ เล่ม 2. โดยกฤษณา อโศกสิน (นามแฝง). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2516.
- สุภัทร สวัสดิรักษ์. “ด้วยความรักและเคารพ,” ใน จำหลักไว้ในแผ่นดิน. หน้า 6–7. กรุงเทพฯ : ดับเบิลเดย์ พริ้นติ้ง จำกัด, 2542.
- สุวัฒนา วรรณรังษี. ภาษาในวรรณกรรมของสุวรรณี สุคนธา : ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540. ถ่ายเอกสาร.
- โสภี รัมณีย์. วิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีพุทธศาสนา พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2534. ถ่ายเอกสาร.
- อานันท์ชนก พานิชพัฒน์. ภาพพจน์ในโศกนาฏกรรมของเชคสเปียร์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- อิงอร สุพันธ์วิช. นวนิยายที่ได้รับรางวัล ,” อักษรศาสตร์พิจารณา. 6(3) : 46–48 ; ตุลาคม – พฤศจิกายน 2518.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ประวัติและผลงานของกฤษฎา อโศกสิน

ประวัติและผลงานของกฤษฎา อโศกสิน

ชาติภูมิ

กฤษฎา อโศกสิน มีชื่อและนามสกุลจริงว่า สุกัญญา ชลศึกษ์ เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ที่บ้านเช่าในตรอกวัดเทพธิดาราม เขตสำราญราษฎร์ บิดาชื่อ นายกระมล ชลศึกษ์ ส่วนมารดาชื่อ นางทองโปร่ง ชลศึกษ์ กฤษฎา อโศกสิน เป็นบุตรคนแรกในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 6 คน เป็นชาย 2 คน และหญิง 4 คน คือ

1. นางสุกัญญา ชลศึกษ์
2. นายปรีชา ชลศึกษ์
3. นางกาญจนา ปิณฑะประทีป
4. นางวาสนา เคนแมน
5. นายยัญชัย ชลศึกษ์
6. นางสาวมาลย์ เซาว์นทวี

การศึกษา

กฤษฎา อโศกสิน เข้าโรงเรียนเป็นครั้งแรกที่จังหวัดอ่างทอง เนื่องจากครอบครัวย้ายไปเพราะบิดาได้รับคำสั่งให้ดำรงตำแหน่งพนักงานสหกรณ์ที่จังหวัดนั้น และเมื่อบิดาไปเป็นพนักงานสหกรณ์ที่จังหวัดอยุธยา กฤษฎา อโศกสิน ก็ต้องย้ายโรงเรียนอีกและที่อยุธยานี้ กฤษฎา อโศกสิน มีโอกาสเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่ออายุ 9 ขวบ หลังจากนั้น บิดามารดาจึงส่งเธอมาเข้าเรียนที่โรงเรียนราชินี ซึ่งการอยู่ประจำในโรงเรียนทำให้ กฤษฎา อโศกสิน มีโอกาสได้อ่านหนังสือมาก ทั้งจากการขอยืมเพื่อนและจากวารสารราชินีบำรุงที่จัดทำโดยคณะครูและนักเรียนเก่า

กฤษฎา อโศกสิน สนใจการอ่านหนังสือมาก แต่ทางด้านการเรียนนั้นเธออ่อนในวิชา คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ แม้ครูจะสอนพิเศษให้แต่ กฤษฎา อโศกสิน ก็ไม่สามารถสอบเลื่อนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ ทว่ากระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งเลื่อนชั้นนักเรียนทั่วประเทศ เนื่องจากบ้านเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. กำลังอยู่ระหว่างศึกสงคราม กฤษฎา อโศกสิน จึงได้เลื่อนชั้นโดยไม่ต้องสอบอีก

ในปี พ.ศ. 2484 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 โรงเรียนราชินีต้องอพยพนักเรียนไปอยู่ที่วัดชีโพน อำเภอผักไห่ จังหวัดอยุธยา มารดาของ กฤษฎา อโศกสิน ไปส่งลูกๆ ด้วย แต่การเดินทาง

ทางกลับได้ประสบอุบัติเหตุเรือล่มที่บางไทร อโยธยา กฤษณา อโศกสิน ในช่วงนั้นอายุได้ 13 ปี บริบูรณ์ มีความเสียใจมากที่ต้องสูญเสียมารดา ทำให้เธอดูแลตนเองมากขึ้น เพราะหลังจากมารดาเสียชีวิตไม่นานบิดาก็มีภรรยาใหม่ การออกจากโรงเรียนประจำในโรงเรียนเป็นเส้นทางไปกลับทำให้เธอได้ใกล้ชิดกับบิดามากขึ้น

บิดาแต่งงานใหม่ได้ไม่นานก็ขัดแย้งกันจนเลิกร้างไป ประกอบกับถูกจับกุมข้อหาพร้อมก่อการจลาจล เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 กฤษณา อโศกสิน จึงต้องรับภาระของครอบครัวและดูแลน้องในฐานะพี่สาวคนโตฐานะของครอบครัวที่ตกต่ำลงเป็นเหตุให้ กฤษณา อโศกสิน ไม่สามารถไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 แต่เปลี่ยนไปสมัครเข้าเรียนในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิด ครั้นบิดาได้รับการปลดปล่อยก็ไม่ช่วยให้ฐานะเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น ดังนั้นจึงหางานทำโดยสอบเข้าเป็นเสมียนกรมประมงได้และลาออกจากการเรียนมารับตำแหน่งบรรณารักษ์ตรีประจำห้องสมุดกรมประมง ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ชีวิตครอบครัว

กฤษณา อโศกสิน ทำงานอยู่กรมประมงได้ไม่นานก็รู้จักกับประพันธ์ ญาณารณพ ที่ทำงานกระทรวงเดียวกัน แม้จะต่างกรมแต่อยู่ใกล้กัน ความสนิทสนมของทั้งสองกลายเป็นความรัก เธอจึงสมรสกับประพันธ์ ญาณารณพ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2502 มีบุตรด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 3 คน และหญิง 1 คน ได้แก่

1. นายชลนัฐ ญาณารณพ
2. นางสาวญาดา ญาณารณพ
3. นายปารเมศ ญาณารณพ
4. นายพุดพิศาล ปินทะประทีป (นำขอไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม)

ในปี พ.ศ. 2512 กฤษณา อโศกสิน ได้หย่ากับสามี และอยู่กินกับ สมพร ภูมิพงษ์ ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ กองส่งเสริมการประมง ในกรมประมง และเป็นนักเขียนนามปากกา “ชลันธร” โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส เนื่องจากสมพร ภูมิพงษ์ มีภรรยาและบุตรมาแล้ว ส่วนกฤษณา อโศกสิน เมื่อหย่ากับสามีนั้น เธอก็ยกบ้านและที่ดิน ตลอดจนเงินสดในธนาคาร พร้อมบุตรทั้ง 4 ให้กับสามี การใช้ชีวิตคู่ในครั้งนี้ใช้เวลาเพียง 15 ปี กฤษณา อโศกสิน ก็ได้เลิกร้างอีกครั้ง เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2527 ปัจจุบัน เธอเป็นหม้ายที่ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขกับลูกๆ ทั้งหมดซึ่งกลับมาอยู่ในความอุปการะ

ชีวิตการเป็นนักเขียน

กฤษณา อโศกสิน กล่าวถึงแรงบันดาลใจที่ทำให้มาเป็นนักเขียนคือ การเป็นคนชอบอ่าน ชอบคิด ชอบฝัน และการเสียใจเพราะมารดาเสียชีวิตเมื่อเธออายุได้ 13 ปี จึงนึกอยากเขียนหนังสือขึ้นมาบ้าง ประกอบกับมีนักเขียนรุ่นพี่คือ ประภาสรี นาคะนาท เขียนเรื่องสั้นลงในสยามสมัยโดยใช้นามปากกา “ภา พรสวรรค์” เป็นเหตุให้ กฤษณา อโศกสิน ชื่นชมและรักในงานเขียน ซึ่งขณะนั้นอายุได้ 15 ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

กฤษณา อโศกสิน พยายามเขียนเรื่องบ้างแต่ไม่จบ จึงหันไปฝึกหัดเขียนร้อยกรองโดยยึดสุนทรภู่เป็นหลัก จากนั้นก็เขียนโคลงและฉันท์ ในที่สุดเธอก็เขียนเรื่องสั้นได้สำเร็จชื่อ “ของขวัญปีใหม่” และส่งไปลงในไทยใหม่วันจันทร์ โดยไม่ได้บอกชื่อและนามสกุลที่แท้จริง แต่เอาชื่อกับนามสกุลมาตัดต่อเข้าด้วยกันเป็นนามปากกา “กัญญชลา” ซึ่งผลงานเรื่องนี้ได้ตีพิมพ์ในนิตยสารไทยใหม่วันจันทร์ ประมาณ พ.ศ. 2489 และปี พ.ศ. 2492 เธอก็เขียนเรื่องสั้น ชื่อ “เมื่อฉันเสียดวงตา” ส่งไปประกวดชิงรางวัลของนิตยสารสตรีสาร แม้จะไม่ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการแต่เรื่องนี้ก็ได้รับคะแนนนิยมจากคนอ่านมาก

ในปี พ.ศ. 2494 นิตยสารศรีสัปดาห์ถือกำเนิดขึ้น ในฉบับที่ 2 จึงมีเรื่องสั้นชื่อ “เขาพบกันที่หลุมฝังศพ” เขียนโดยกัญญชลาตีพิมพ์ เธอยอมรับว่าได้อิทธิพลจาก อ.อุดากร นักเขียนหนุ่มที่เสียชีวิตไปในปีเดียวกับที่เธอเขียนเรื่องนี้ขึ้น (พ.ศ. 2594) นามปากกาก็กัญญชลา เขียนเรื่องสั้นติดต่อกันมาสามเล่มอีก 100 กว่าเรื่อง กระทั่งศรีสัปดาห์ออกเป็นรายเดือนในปี พ.ศ. 2497 เธอจึงได้เขียนเรื่องยาวเรื่องแรก คือ “ชีวิตเป็นของเรา” โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจากนวนิยายแปล หลังจากนั้นกัญญชลา ก็แต่งนวนิยายตีพิมพ์ในศรีสัปดาห์ต่อมาอีกหลายเรื่อง เช่น ประตูลีเทา หยาดน้ำค้าง ดอกหญ้า ดวงตาสวรรค์ (นวนิยายที่สืบเนื่องมาจากดอกหญ้า)

เมื่อสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2501 กฤษณา อโศกสิน สมัครเป็นสมาชิกของชมรมด้วย เธอเข้าร่วมประชุมท่ามกลางนักเขียนอาวุโส ได้รู้จักกับพระยาอนุমানราชธนะ นายกสมาคมคนแรก รู้จักอมราวดี ชาฎหัตถกิจ มาลัย ชูพินิจ และคุณนิลวรรณ ปิ่นทอง บรรณาธิการนิตยสารสตรีสาร ซึ่งชักชวนให้เธอเขียนเรื่องลงสตรีสารบ้าง แต่เนื่องจากหม่อมหลวงจิตติ นพวงศ์ เจ้าของและบรรณาธิการศรีสัปดาห์มีนโยบายผูกขาดนามปากกา หวงนักเขียนในเครือศรีสัปดาห์ทุกคน เธอจึงแอบตั้งนามปากกาใหม่ว่า “กฤษณา อโศกสิน” และเขียนเรื่องให้สตรีสารเป็นเรื่องแรก คือ “วิหคที่หลงทาง” ซึ่งเค้าเรื่องได้มาจากอ่านคอลัมน์จินตนาตอปัญหาในสตรีสารนั่นเอง กฤษณา อโศกสิน ได้แก้ไขข้อบกพร่องและเริ่มค้นพบแนวทางการเขียนนวนิยายที่ตนเองถนัด คือ เรื่องแนวปัญหาชีวิต สตรีสารจึงได้เสนอ

ผลงานของ กฤษณา อโศกสิน ในลำดับต่อๆ มาอีกหลายเรื่อง ได้แก่ น้ำผึ้งขม ระฆังวงเดือน ฯลฯ จากนั้นเธอก็เขียนนวนิยายลงตีพิมพ์ในนิตยสารสกุลไทยในปี พ.ศ. 2503 ด้วยเรื่อง ชลธิพิศवास และเรื่องอื่นๆ อีกจนกระทั่งปัจจุบัน พร้อมกับมีหนังสืออื่นทยอยกันเข้ามาให้ กฤษณา อโศกสิน เขียนนวนิยายไปลงอย่างไม่ได้ขาดอีกหลายฉบับ

กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนที่พัฒนางานเขียนไปตามระยะเวลาของการสังสม ความชัดเจนจากประสบการณ์ชีวิตและเทคนิคการเขียน ซึ่งพัฒนาการนั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับภูมิหลังที่สังสมและสิ่งแวดล้อมในวงแคบที่มีผลงานกระทบเฉพาะตัวแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของแต่ละยุคสมัยด้วย ดังนั้นการรัฐประหารต่อเนื่องกันสองครั้งของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใน พ.ศ. 2500 และ พ.ศ. 2501 ทำให้นักเขียนหยุดเขียนเรื่องเกี่ยวกับปัญหาสังคมและการเมือง นวนิยายไทยยังอยู่ในยุคพาฝันโดยตลอด ผลงานของ กฤษณา อโศกสิน ก็อยู่ในลักษณะนี้ นับตั้งแต่ น้ำผึ้งขม ระฆังวงเดือน เป็นต้นมา ต่อมา นักเขียนหลายคนพยายามแสวงหาเนื้อหาใหม่ให้กับงานของตน ปัญหาที่ทับถมทำให้นักเขียนมองเห็นความเป็นจริงรอบตัวชัดเจนขึ้น กฤษณา อโศกสิน จึงเสนอนวนิยายแนวชีวิต ครอบคลุมที่มีลักษณะเด่นในการให้ภาพสังคมภายใต้โครงเรื่องพาฝัน เช่น เรือมนุษย์ ตะวันตกดิน และ บ้านชนก ที่มีลักษณะสมจริงมากขึ้น ตัวละครมีลักษณะรอบด้าน (Round character) ที่เป็นบุุคคลซึ่งมีทั้ง ดี - ชั่ว เด่น - ด้อย อยู่ในตัวเอง และผลกระทบของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่มีต่อสังคมไทยอย่างกว้างขวางมีส่วนทำให้ กฤษณา อโศกสิน เห็นว่าบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปจึงต้องการสร้างงานที่ดียิ่งขึ้น ดังนั้นผลงานด้านความรักและครอบครัวได้กระจายวงกว้างออกไป ระยะเวลาหลังเธอก็มีนวนิยายที่สะท้อนภาพการเมืองไทยออกมา 2 เรื่อง คือ สะพานข้ามดาว และลมที่เปลี่ยนทาง ปัญหาชีวิตของชนชั้นล่างก็ปรากฏในลานลูกไม้ ไฟทะเล เสือสีฝุ่น และ รบรวงข้าว โดยนามปากกาก็ัญญาชลา ซึ่งเธอพยายามถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของกลุ่มคนที่ถูกมองข้ามจากสายตาของนักเขียนแนวตลาดคนอื่น ๆ

อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ กฤษณา อโศกสิน นำมาใช้ในงานเขียนของตน เช่น การรักร่วมเพศ ที่ตัวเอกมีลักษณะรักร่วมเพศ (Homosexuality) ซึ่ง กฤษณา อโศกสิน ยังมองในแง่รังเกียจ การมองอย่างเห็นอกเห็นใจตัวละครเริ่มมีในรากแก้ว ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับเลสเบียน (Lesbianism) และแสดงทัศนียอมรับในเรื่องประตู่ที่ปิดตาย เป็นต้น นอกจากนี้ กฤษณา อโศกสิน ยังนำวัฒนธรรมทางเพศของตะวันตกมาใช้ในนวนิยาย คือ การที่ตัวละครสตรีไม่เห็นความสำคัญของพรหมจรรย์ เช่น เรื่องหลงไฟ เข็มซ่อนปลาย ลายหงส์ และเนื่อนาง ฯลฯ แสดงให้เห็นพัฒนาการในงานเขียน กฤษณา ในช่วงหลังนี้เป็นอัน

มาก จนกระทั่ง กฤษณา อโศกสิน ได้รับรางวัลซีไรต์ในนวนิยายเรื่อง ปูนปิดทอง ซึ่งเป็นเรื่องที่เน้นความรู้สึกของตัวละครทุกตัว และได้พัฒนาการที่ทันสมัยอีกอย่างหนึ่งของกฤษณา อโศกสิน คือ การใช้ทฤษฎีการอยู่ร่วมกันก่อนแต่งงานของชายหญิง เป็นต้น

พัฒนาการในงานเขียนของกฤษณา อโศกสิน เป็นที่ยอมรับว่าทำให้วรรณกรรมปัจจุบันมีความก้าวหน้า ผลงานของกฤษณา อโศกสิน จึงดีเด่นทั้งด้านโครงเรื่อง ภาษา และตัวละคร แม้นักวิจารณ์เองก็ให้ความสนใจ และส่งให้นวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ได้รับความนิยมนอย่างสูงจากประชาชนและวงการวรรณกรรมปัจจุบัน งานเกือบทุกเรื่องได้รับการตีพิมพ์เป็นเล่ม บางเรื่องได้จัดพิมพ์หลายครั้งและในวงการศึกษาดำเนินผลงานนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ไปใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบ และใช้สำหรับวิจารณ์ ทั้งยังมีผู้ขอลิขสิทธิ์นำไปตัดแปลงเป็นภาพยนตร์ ถ่ายทำเป็นละครโทรทัศน์ จึงนับได้ว่า กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนที่ประสบผลสำเร็จ สมควรอย่างยิ่งกับตำแหน่งในปัจจุบัน คือ ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ (นวนิยาย) ประจำปี พ.ศ. 2531

นามปากกาและผลงาน

นามปากกาของ กฤษณา อโศกสิน ที่ใช้มีดังนี้

1. กฤษณา อโศกสิน	เขียนเรื่องชีวิตหนัก
2. กัญญ์ชลา	เขียนเรื่องชีวิตเบาๆ
3. สุปวาสา	เขียนเรื่องแทรกหลักพุทธศาสนา
4. กระเจียนทอง	เขียนเรื่องตลกขบขัน
5. ญาดา	เขียนนวนิยายเรื่องสั้นๆ ทั่วไป

ปัจจุบันนามปากกาที่มีผลงานอย่างสม่ำเสมอ คือ กฤษณา อโศกสิน อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่เริ่มประพันธ์นวนิยายจนกระทั่งปัจจุบัน กฤษณา อโศกสิน เขียนนวนิยายไว้ ดังนี้

ผลงานในนามปากกา “กัญญ์ชลา”

จากนิตยสารศรีสัปดาห์ ได้แก่

1. ชีวิตเป็นของเรา
2. ในกระแสนชล
3. ประตูลีเทา
4. ดอกหญ้า

5. ดวงตาสวรรค์
6. สัปสวาท
7. สวรรค์สร้าง
8. ปวงดวงใจ

จากนิตยสารสกุลไทย ได้แก่

1. พระจันทร์หลงเงา
2. กรวงทอง
3. ฝันหายดสูดท้าย
4. ฝันกลางฤดูฝน
5. หลั่งคาใบบัว
6. ลานลูกไม้
7. เสื่อสีฝุ่น
8. ไฟทะเล
9. รอบรวงข้าว

**ผลงานในนามปากกา กฤษณา อโศกสิน
จากหนังสือสตรีสาร นับแต่ยุคแรก ได้แก่**

1. วิหคที่หลงทาง
2. ศัตรูหัวใจ
3. นามกุหลาบ
4. น้ำผึ้งขม
5. ระฆังวงเดือน
6. ปากามเทพ
7. เดือนครึ่งดวง
8. น้ำเซาะทราย
9. บันไดเมฆ
10. ลายดอกหญ้า
11. ไม้ผลัดใบ
12. ประตูที่ปิดตาย

13. ปีกทอง
14. หนามดอกไม้
15. บ้านชนนิก
16. เลื่อมสลัปลาย
17. บุษบกใบไม้
18. เนื่อนาง
19. ขอบฟ้าใหม่
20. เข็มช่อนปลาย
21. หลังลับแล
22. เมรัยสีกุหลาบ

จากนิตยสารแม่ศรีเรือน ได้แก่

1. เพลงกนิรี
2. ดานกุมรา
3. สวรรค์เปียง
4. ถนนสายเสน่ห์หา
5. ลมบูรพา

จากนิตยสารแม่บ้านการเรือน ได้แก่

1. บาดาลใจ
2. เพชรในเรือน
3. โลกของมัทรี
4. ไม้ป่า
5. มารสวาท

จากนิตยสารนพเก้า ได้แก่

1. ฝ้ายแกมแพร
2. วิหคโสภา

จากนิตยสารศรีสยาม ได้แก่

1. ไปสู่อิมพลี
2. ความรักแสนกล
3. เถาวัลย์สวาท

4. ควันเทียน
5. ลมพัดชายน้ำ

จากนิตยสารนทีทอง ได้แก่

1. เกิดมาสวย
2. พฤษชาสวาท

จากนิตยสารลลนา ได้แก่

1. ถนนไปสู่ดวงดาว
2. สมมุติว่าเขารัก
3. ลมที่เปลี่ยนทาง
4. พลอยพราวแสง
5. น้ำท่วมเมฆ
6. ห้องที่จัดไม่เสร็จ
7. กระเช้าสีดา
8. กิ่งมัลลิกา
9. หลงไฟ
10. เพลงสาป
11. หนึ่งห้องหัวใจ
12. เนื้อใน

จากนิตยสารดิฉัน ได้แก่

1. ทรายยิ้มสี
2. ชิงช้าดอกบานชื่น
3. เสียงนกจากพราว

จากนิตยสารสาวสวย ได้แก่

1. ปลาผิวน้ำ
2. คาวน้ำค้าง
3. วิมานไม้จำฉา

จากนิตยสารขวัญเรือน ได้แก่

1. เว็งระกำ
2. รูปทอง
3. ดอกไม้ไร้หนาม

จากนิตยสารกุลสตรี ได้แก่

1. สามคม
2. เกสรดอกสวาท
3. น้ำค้างกลางดึก

จากนิตยสารลูกส์ ได้แก่ เรื่องหน้าต่างบานแรก

จากนิตยสารดวงดาว ได้แก่ เรื่องทะเลโลกย์

จากนิตยสารเดลิเมล์วันจันทร์ ได้แก่ เรื่องไฟในทรวง

จากนิตยสารสกุลไทย ได้แก่

1. ชลธิพิศवास
2. สายรุ้งสลาย
3. เพลิงบุญ
4. บาบสลาย
5. เรือมนุษย์
6. กระท่อมปลายนา
7. มณีดิน
8. เมียหลวง
9. ตะวันตกดิน
10. บัลลังก์ไยบัว
11. รากแก้ว
12. ระบำมาร
13. ไฟฟาย
14. สะพานข้ามดาว
15. ไพนาว
16. ปูนปิดทอง
17. แมลงและมาลี

18. เหลี่ยมมกุหลาบ
19. ภมร
20. ลายหงส์
21. ถ่านเก่าไฟใหม่
22. เพลงบินใบจิว
23. เงามจันทร์
24. ช้ามสี่พันดร
25. จำหลักไว้ในแผ่นดิน
26. ล่องทะเลดาว
27. เวียงแวนฟ้า
28. ตะเกียงแก้ว
29. หนึ่งฟ้าดินเดียว

จากนิตยสารพลอยแถมเพชร ได้แก่

1. อุทยานเครื่องเทศ
2. พญาไร้ใบ
3. บันไดไม้รัก
4. น้ำค้างยามเช้า
5. ฝนกลางฝุ่น

รางวัลและเกียรติคุณที่ได้รับ

1. ได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ.2531
2. ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประเภทนวนิยาย คือ ปูนปิดทอง (2528)
3. ได้รับรางวัลดีเด่น ประเภทนวนิยาย จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ คือ บุซบกใบไม้ (2528), ไฟทะเล (2531), ช้ามสี่พันดร (2540), และจำหลักไว้ในแผ่นดิน (2542)
4. ได้รับรางวัลวรรณกรรมดีเด่นจากองค์การ สปอ. คือ เรือมนุษย์ (2511) และ ตะวันตกดิน (2515)

5. ได้รับรางวัลชมเชย ประเภทนวนิยาย จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ คือ รากแก้ว (2517), ไม้ผลัดใบ (2518), ลมที่เปลี่ยนทาง (2520), บ้านชนน (2522), ไฟหนาว (2523), กระเช้าสีดำ (2527), ลานลูกไม้ (2530), ภมร (2531), ถ่านเก่าไฟใหม่ (2532), เพลงบินใบจิว (2534), ชาวกรง (2536), เนื้อใน (2539), และพญาไร้ใบ (2542)

6. ได้รับรางวัลชมเชยจากสมาคมผู้จัดพิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย คือ ฝันกลางฤดูฝน (2516)

7. ต้นปี พ.ศ. 2539 ได้รับเหรียญที่ระลึกจากศูนย์วัฒนธรรมกระทรวงศึกษาธิการแห่งประเทศไทย ที่จัดทำขึ้นเพื่อมอบเป็นเกียรติแก่ศิลปินผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวรรณกรรมทั่วโลก จำนวน 50 คน เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี Gabriela Mistral ซึ่งเป็นนักเขียนหญิงชาวชิลี คนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม

8. ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2539

9. ได้รับคัดเลือกเป็นศิษย์เก่าดีเด่นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2540

10. ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2545

ภาคผนวก ข
เนื้อเรื่องย่อ

ปูนปิดทอง

ปูนปิดทองเป็นเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นผลกระทบอันเกิดจากครอบครัวแตกแยก โดยตัวละครทั้งชายและหญิงที่มาจากครอบครัวนี้จะมีปัญหาทางด้านอารมณ์ที่ต้องใช้ความพยายามในการแก้ไข ซึ่งตัวละครอย่างสองเมืองและบาลีคือหนุ่มสาวที่เติบโตจากครอบครัวที่แตกแยก สองเมืองมีเพียงอาชีพที่ให้ความรักความอบอุ่น ปมด้อยนี้ทำให้เขาเป็นคนเจ้าอารมณ์ หงุดหงิด และเปื่อง่าย เขาต้องใช้ความมานะอดทนในการทำงานจนสามารถตั้งตัวได้ แต่สองเมืองกลับไม่มีความสุขแม้จะมีความสัมพันธ์กับผู้หญิงหลายคน เนื่องจากเขารู้ว่าผู้หญิงเหล่านั้นเห็นความร่ำรวยสำคัญกว่าจิตใจของเขา สองเมืองจึงไม่มีความรักให้ใคร นอกจากนี้สองเมืองยังผูกพันอยู่กับครอบครัวของเพื่อนรักคือสภาที่ต้อนรับเขาดุจสมาชิกคนหนึ่งมาตั้งแต่เด็ก สองเมืองจึงยึดครอบครัวของสภาเป็นที่พึ่งทางใจตลอดมาในยามมีทุกข์

สองเมืองและสภาไปเยี่ยมสภกรรจ์ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทมาตั้งแต่เด็ก เขาพบว่าสภกรรจ์ติดเหล้าและป่วยเป็นมะเร็งในตับจึงพาส่งโรงพยาบาล พร้อมกับติดต่อบาลีน้องสาวของสภกรรจ์ สองเมืองและบาลีดีใจมากที่ได้พบกันอีกหลังจากห่างกันไปนาน เพราะบิดามารดาของบาลีแยกทางกัน และเธอก็ติดตามไปอยู่กับมารดาที่ต่างประเทศแล้วก็ใช้ชีวิตเหลวแหลกที่นั่น ส่วนสภกรรจ์นั้นแพทย์ไม่สามารถช่วยชีวิตไว้ได้ เป็นเวลาเดียวกับที่พักของบาลีได้ถูกไฟไหม้ บาลีจึงไม่มีที่พักพิง และเธอก็ไม่ต้องการจะขอความช่วยเหลือจากพ่อของเธอ สองเมืองจึงชักชวนบาลีไปอยู่ด้วย แต่จากการตายของสภกรรจ์ทำให้คุณบุรุษนึกคิดว่าตนนั้นไม่ได้ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกเลย จึงให้บาลีไปอยู่ด้วย เมื่อบาลีไปพักที่บ้านบิดา ก็พบว่าบิดากำลังมีเรื่องระหองระแหงกับภรรยาใหม่ บาลีก็สามารถช่วยประสานให้บุคคลทั้งสองปรับความเข้าใจกันและกลับมาใช้ชีวิตคู่อย่างปกติ

ส่วนบาลีได้บอกเลิกกับอมร เพราะรู้ว่าตนไม่ได้รักอมรถึงขั้นที่จะแต่งงานด้วย ทำให้อมรโกรธมาก เขาไปพบสองเมืองและดำเนินงานบาลี อีกทั้งยังลงข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ เพื่อให้บาลีได้รับความเสียใจ สองเมืองรู้สึกสงสารบาลีจึงปรึกษากับคุณสายทองผู้เป็นมารดา ทำให้คุณสายทองดีใจมากที่เขายอมรับเธอเป็นแม่และเห็นความสำคัญของเธอ หลังจากที่ทำท่าทางห่างเหินไปนาน ต่อมากำไลวงหญิงสาวซึ่งเป็นคู่ควงคนล่าสุดของสองเมืองชนของมาอยู่ร่วมด้วย ทำให้สองเมืองเดือดร้อนเขาจึงไม่กลับบ้าน กำไลวงไม่ได้รับการต้อนรับจากอาและทุกคนในบ้านจึงสารภาพกับสองเมืองว่าเป็นเพราะอมรขอร้อง เขาจึงให้อภัย หลังจากนั้นก็ขอร้องให้บาลีย้ายมาอยู่เป็นเพื่อนเขาหรือเป็นน้อง เป็นภรรยา สุดแล้วแต่บาลีจะเห็นสมควร บาลี

จึงตกลงใจอยู่ด้วยโดยเธอนิยามเป็นภรรยาของเขาเมื่อพร้อมแล้วเท่านั้น การที่บาลีปฏิบัติอย่าง
 คนอาศัยทำให้สองเมืองน้อยใจ คุณสายทองจึงช่วยทศอบใจของบาลีโดยแนะนำให้สองเมือง
 รู้จักกับเพชรเรียง บุตรสาวของคุณหญิงวารุณี ความสนิทสนมของทั้งคู่ทำให้บาลีรู้สึกหึงหวงและ
 น้อยใจ ซึ่งทำให้เธอรู้จักใจตัวเอง ในที่สุดทั้งสองคนก็ตกลงกันได้และบาลีก็ยอมเป็นภรรยาเขา
 โดยสมบูรณ์

เมื่อบาลีเข้ามาอยู่บ้านสองเมืองได้ระยะหนึ่ง เรื่องรามซึ่งเป็นน้องสาวต่างมารดาของ
 สองเมืองได้พาลูกสองคนมาขออาศัยอยู่ด้วย และนัดให้น้องชายชื่อยามปลอดซึ่งติดยาเสพติด
 เข้ามาขโมยของในบ้าน เพื่อเอาไปขายแล้วนำเงินมาแบ่งกัน สองเมืองจับได้แต่ปล่อยตัวไป แต่
 ทั้งสองยังไม่สำนึกผิด เมื่อสองเมือง บาลี และคุณสายทองไปดูที่ที่พัทธา มีคุณทิวผู้เป็นบิดา
 ของสองเมืองอาสาเฝ้าบ้านให้ เรื่องรามกับยามปลอดก็นำเพื่อนร่วมแก๊งมาปล้นบ้าน โดยยาม
 ปลอดใช้ปืนชูปิดาและจับมัดไว้ในห้องน้ำ ต่อมาตำรวจก็สามารถจับเรื่องรามและยามปลอดได้
 ทั้งสองจึงต้องใช้กรรมในคุก สองเมืองจึงรับเลี้ยงดูลูกทั้งสองของเรื่องรามเพื่อไม่ให้กลายเป็นเด็ก
 มีปัญหา ขณะเดียวกับที่บาลีเริ่มตั้งครรรค์ เมื่อคลอดลูกแล้วบาลีและสองเมืองต่างก็ตั้งใจจะเลี้ยง
 ลูกให้ดีที่สุด เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีทั้งกายและใจอันสมบูรณ์ไม่เป็นปัญหาสังคมต่อไป

บุษบกใบไม้

บุษบกใบไม้เป็นเรื่องราวระหว่างหนุ่มป่าไม้ที่มีอุดมคติกับเด็กสาวผู้ถูกเลี้ยงดูมาแบบตามใจ ซึ่งผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมและความสนใจที่แตกต่างกันจนไม่อาจร่วมชีวิตกันได้ โดยปัทมเป็นหญิงสาวที่เพิ่งกลับมาจากต่างประเทศและยังเรียนไม่จบ เพราะความเบื่อง่ายและถูกตามใจมากจึงใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย เมื่อปัทมไปร่วมงานแต่งงานของเพื่อนชะตา เธอได้รู้จักหนุ่มทำงานป่าไม้ชื่อสามภพซึ่งเป็นเพื่อนของชิววันพี่ชายของชะตา เธอรู้สึกสนใจสามภพมากจึงเฝ้าติดตามเขาด้วยทะนงในรูปสมบัติและฐานะของบิดามารดา แต่สามภพรู้ว่าปัทมเป็นลูกสาวของนายเขตประจัน อดีตเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มีประวัติเสียหายในเรื่องคอร์รัปชัน ประกอบกับปัทมมีความคิดและอารมณ์แบบเด็กๆ สามภพจึงไม่สนใจ เมื่อสามภพกลับเชียงใหม่ ปัทมก็ตามไปด้วยพร้อมกับชะตาและสามี ตลอดเวลาเธอพยายามเรียกร้องความสนใจจากสามภพแต่ไม่ประสบความสำเร็จ ปัทมจึงให้ความสนิทสนมกับภิปราย ซึ่งเป็นหนุ่มใต้บังคับบัญชาของสามภพ ปัทมอยู่ที่เชียงใหม่ได้ไม่นาน จะต้องรีบกลับกรุงเทพฯ ด่วนเนื่องจากพี่ชายเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ปัทมจึงโทรเลขให้สามภพกับภิปรายไปร่วมงานศพ แต่ทั้งสองไม่อาจมาร่วมงานได้ ประกอบกับชะตาและสามีห่างเหินไป ทำให้ปัทมหงอยเหงามากจึงขอร้องให้ชิววันฝากเธอเข้าทำงาน

ส่วนเจียมใจเจ้าของโรงเลื่อยที่เชียงใหม่พาร์กซ์ซึ่งเป็นนักธุรกิจ พร้อมภรรยาและคนติดตามมาพักผ่อนที่เรือนรับรองของป่าไม้ สามภพจึงได้พบสุดหล้าคนรักเก่าที่ทิ้งเขาแล้วไปแต่งงานกับภักซ์ ภักซ์ได้ทิ้งสุดหล้าไว้ที่บ้านพัก เนื่องจากเขาไปติดต่อธุระเรื่องไม้เถื่อนที่บ้านนางเจียมใจและพักที่นั่น ครั้นรุ่งเช้าก็ถูกลอบสังหาร สุดหล้าเสียใจมากเธอจึงขอร้องให้สามภพไปเป็นเพื่อนที่กรุงเทพฯ ปัทมจึงได้พบสามภพอีกครั้ง และด้วยความศรัทธาในตัวเขาจนกลายเป็นความรัก เมื่อเขากลับเชียงใหม่ปัทมก็ถักเสื้อกันหนาวส่งไปให้เขา

สุดหล้าและคณะกลับไปสืบเรื่องของภักซ์อีกครั้ง และพักอยู่ที่เรือนรับรองของป่าไม้ ส่วนปัทมเมื่อรู้ว่าชิววันจะไปราชการที่เชียงใหม่ก็ขอติดตามไปด้วย เธอได้พบสุดหล้าที่นั่นทำให้ระแวงในความสัมพันธ์ของคนทั้งสองจนไม่มีความสุข และในขณะที่หน่วยปราบปรามจากกรุงเทพฯ มาล้อมจับนางเจียมใจกับลูกสาวในข้อหาผู้บงการฆ่าภักซ์นั้น ก็เกิดไฟไหม้ป่า หลังจากปัทมได้ประสบเหตุการณ์ต่างๆ จึงทำให้เธอเข้าใจถึงภาระหน้าที่ของสามภพมากขึ้น เมื่อเธอกลับกรุงเทพฯ ครอบครัวของเธอก็ต้องพบกับความทุกข์อีกครึ่งหนึ่ง เมื่อพี่ชายอีกคนป่วยเป็นโรคมะเร็งในเม็ดเลือด จึงทำให้ปัทมเปลี่ยนไป ไม่สดใสร่าเริงดังเดิม และปัทมก็ยอมรับในความรู้สึกที่สามภพมีต่อเธอว่าเขาไม่อาจรักเธอได้

ไฟทะเล

นางบัวเพื่อนเดินทางไปงานศพของนายผ่อง ซึ่งเป็นน้องชายคนเดียวของเธอ โดยมีลูกสาว คือ สีชล ตามไปด้วย ทั้งคู่ไปพักอยู่กับนางอ้อมน้องสะใภ้ และได้อยู่กับซัฟ ซัฟมีอาชีพเป็นชาวประมง เมื่อเขาได้พบกับสีชลก็ถูกชะตา และรู้สึกชอบเธอ นางบัวเพื่อนรู้ว่าซัฟมีฐานะดี เธอจึงพยายามยุยงให้สีชลมีใจกับซัฟ ประกอบกับที่นางเอ๋อเมื่อดั้นสามีก็ต้องการขายบ้านขายเรือ แต่เธอก็รู้ว่านางซุนแม่ของซัฟจะโง่งราคา จึงขอร้องให้นางบัวเพื่อนเป็นคนซื้อไว้แทน ส่วนซัฟเมื่อทราบเรื่องก็เลยหาเงินมาซื้อเรือกับบ้านของนางเอ๋อ เพื่อช่วยนางเอ๋อและเพื่อเอาใจนางบัวเพื่อนกับสีชลด้วย

สีชลมีน้องหลายคน คือ ระนอง พังงา นคร และตรัง โดยระนองเป็นคนที่ไม่เอาไหนมากที่สุด เนื่องจากนางบัวเพื่อนตามใจจนเสียคน เมื่อออกจากงานเก่าเพราะทะเลาะกับคนที่ทำงานด้วยกัน เขาก็ออกมาทำงานบนเรือกับซัฟ ด้วยความช่วยเหลือของซัฟ ซัฟยกเรือที่เขาซื้อจากนางเอ๋อให้เขาใช้สำหรับหาหมึก แรกเริ่มเขาก็ได้หมึกมามากพอสมควรเพราะมีซัฟไปด้วย แต่ระยะหลังที่เขาต้องทำด้วยตัวเอง เขาก็เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย และเห็นว่ามันเป็นงานหนัก เขาจึงใช้เรือเพื่อการท่องเที่ยวแทน โดยมีนางบัวเพื่อนติดตามมาอาศัยอยู่ในบ้านที่ซัฟซื้อไว้ด้วย ต่อมาความรักของสีชลกับซัฟก็ค่อยหน้าตามลำดับ และสีชลก็ได้ตัดสินใจแต่งงานกับซัฟ

ส่วนระนอง แท้จริงแล้วเรือที่เขาใช้บรรทุกนักท่องเที่ยวนั้น เขาใช้ชนของเถื่อนด้วย โดยเขาทำงานกับเจ้าซึ่งเป็นตำรวจที่มีอิทธิพลกว้างขวางในพื้นที่ และเขาก็ได้ออกจากบ้านไปพร้อมกับตำรวจ เนื่องจากนางบัวเพื่อนคัดค้านไม่ให้ระนองอยู่กับตำรวจ แต่ระนองไม่ยอม เขากับตำรวจเลยไปอาศัยรวมกับคนอื่นที่บ้านพักซึ่งเจ้าจัดหาให้ ส่วนเรือนั้นเมื่อซัฟทราบเรื่องการชนของเถื่อน เขาก็ยึดเรือกลับ ต่อมาไม่นานระนองก็ก่อเรื่องเดือดร้อนโดยการยิงคนตาย ด้วยความหึงหวงและโกรธที่ตำรวจบั่นใจให้ชายอื่น เขาหนีกลับไปกรุงเทพฯ และติดต่อกับพ่อของเขา พอสีชลทราบข่าวก็กลับกรุงเทพฯ ระหว่างนั้นซัฟได้พาเรือออกทะเลตามปกติ ส่วนระนองก็หนีคดี และไม่มีเงินเพื่อใช้ในการหลบหนี เขาจึงขอร้องให้สีชลเอาเงินไปให้เขาตามสถานที่นัดพบ แต่ตำรวจก็สะกดรอยตามจนเจอระนอง ระนองจึงจับสีชลกับนครเป็นตัวประกัน และต่อสู้กับตำรวจ เขาจึงถูกยิงตาย ส่วนสีชลตกใจสุดขีดจนแท้งลูก โดยที่ตัวเธอก็ไม่รู้ว่กำลังตั้งครรภ์อยู่ เมื่อซัฟเอาเรือเทียบท่าและทราบข่าวของสีชลก็รีบไปหาสีชลทันที และให้สีชลพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านจนกว่าจะหาย เขาจึงจะมารับกลับไปอยู่ด้วยกันดังเดิม

ข้ามสี่พันดร

ข้ามสี่พันดร เป็นเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของคนในครอบครัวเมื่อสมาชิกคนหนึ่งติดยาเสพติด และแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการที่จะทำให้คนติดยาเหล่านี้กลับไปใช้ชีวิตอย่างปกติได้ดังเดิม

เดือนสิบเป็นหญิงสาวสวย มีบุคลิกภาพดี เธอมีคนรักชื่อลำธาร ซึ่งเป็นผู้ชายที่มีฐานะดี ครอบครัวเป็นตระกูลเก่าแก่ การงานมั่นคง โดยทั้งคู่ได้วางแผนอนาคตถึงขั้นจะแต่งงานกัน แต่ความรักของทั้งสองกลับมีอุปสรรค เนื่องจากคุณยี่สุนมารดาของลำธารทราบว่าดวงซึ่งเป็นน้องชายของเดือนสิบติดยาเสพติด เธอไม่มุ่งหวังให้ตระกูลของเธอต้องมัวหมองเพราะมีความเกี่ยวข้องกับคนติดยา ระหว่างที่เดือนสิบสับสนกับปัญหาของน้องชายและเรื่องความรัก ยุพราจึงชวนเดือนสิบลางานไปเที่ยวแอฟริกากับคณะทัวร์ของชีวิตมเพื่อพักผ่อน ในการไปทัวร์ครั้งนี้มีคณะเดินทางหลายคน รวมทั้งเที่ยงวันซึ่งเคยประสบปัญหาติดยามาก่อน แต่ปัจจุบันเขาสามารถเลิกยาได้แล้ว และนางสาวผู้เป็นแม่ก็เลยชักชวนลูกชายให้ไปเที่ยวด้วยกันเพื่อพักผ่อน และเพื่อให้เที่ยงวันได้มีโอกาสปรับตัวให้เข้ากับสังคม

ในการเดินทางนางสาวทจะเอาใจใส่เที่ยงวันตลอดเวลา เนื่องจากเที่ยงวันเอาแต่ใจตนเอง และไม่พยายามสูงส่งกับใคร แต่ด้วยอัธยาศัยและความมีไมตรีของเดือนสิบ ทำให้เธอสนิทสนมกับเที่ยงวัน และล่วงรู้ว่าเที่ยงวันเคยติดยาเสพติดมาก่อน และกำลังอยู่ในระหว่างการรักษาขั้นสุดท้าย คือ การปรับตัวเพื่อสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นปกติสุข เดือนสิบดีใจที่เจอคนซึ่งสามารถให้คำแนะนำตลอดจนเป็นที่พึ่งในการช่วยเหลือให้ดวงเลิกเสพยา นางสาวเองก็ยินดีที่เที่ยงวันมีเพื่อน และเต็มใจที่จะให้เที่ยงวันช่วยเหลือเดือนสิบ แต่สิ่งที่นางเป็นกังวลคือ นางรู้ว่าเที่ยงวันมีใจให้เดือนสิบ ทั้งๆ ที่เดือนสิบมีคนรักอยู่แล้ว อาจทำให้เที่ยงวันเสียใจจนกลับไปใช้ยาอีก เนื่องจากขณะนี้จิตใจของเที่ยงวันยังไม่เข้มแข็งพอ เขายังคงต้องการที่พึ่งทางใจ และอาจไม่สามารถทนรับต่อเรื่องผิดหวังได้

เมื่อเดินทางกลับจากแอฟริกา เดือนสิบต้องพบกับความผิดหวัง เพราะลำธารไม่ได้มาคอยรับเธอ ส่วนพ่อแม่ของเธอก็ทะเลาะกันตลอด นายดำเกิงกล่าวหาว่าสาวตามใจดวงมากจนทำให้ดวงเสียคนและหันไปเสพยา ทั้งที่ความจริงแล้วเดือนสิบรู้ว่าพ่อและแม่ของเธอผิดด้วยกันทั้งคู่ นายดำเกิงมักจะใช้คำรุนแรงว่ากล่าวดวงเสมอ และไม่ให้อภัยในความผิดพลาดของเขา เขาจึงหลงคิดว่าพ่อไม่รักเขา ฝ่ายนางสาวก็อยู่ในโอวาทของสามีตลอด ไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ปล่อยให้นายดำเกิงเป็นใหญ่ จึงเป็นเหตุให้ดวงทนไม่ได้ โดยเริ่มจากเที่ยวไม่ยอมกลับบ้านและในที่สุดก็ติดยา

ปัญหาภายในบ้านรุมเร้าเดือนสิบทำให้เธอเป็นทุกข์ อีกทั้งลำธารยังมีท่าที่ห่างเหิน แต่ยังคงติดต่อกันบ้างทางโทรศัพท์ ไม่ได้ไปมาหาสู่เช่นเคย เป็นที่ผิดสังเกตทำให้นายดำเกิงสงสัย แต่เดือนสิบไม่กล้าบอกถึงสาเหตุ วันหนึ่งเดือนสิบอ่านพบข่าวของลำธารกับผู้หญิงคนใหม่ทำให้เธอรู้ซึ่งถึงความจริงที่ว่าเธอกับลำธารไม่สามารถกลับมาเป็นคนรักดังเดิมได้อีก ส่วนดวงก็ยังคงเสพยาเหมือนเดิม ไม่พยายามที่จะเลิก ทำให้นายดำเกิงโกรธมากจนถึงขั้นล่อลวงเขาไว้ในห้อง เพื่อให้ดวงหักดิบ ในขณะที่ดวงกับที่เที่ยงวันได้เข้ามามีบทบาทในครอบครัวของเดือนสิบ แม้ว่านายดำเกิงจะไม่พอใจที่เขารู้ว่าเที่ยงวันชอบพอเดือนสิบ แต่เขาก็ทำอะไรไม่ได้ เนื่องจากเที่ยงวันช่วยเหลือดูแลดวง เมื่อดวงหักดิบครบเจ็ดวัน เขาพาดวงไปรักษาตามขั้นตอน แต่เพราะดวงไม่เต็มใจจะเลิกด้วยตนเอง ดวงจึงหนีออกจากสถานบำบัด และจี้คนในซอยเพื่อนำเงินไปซื้อยา แต่ถูกตำรวจติดตาม เขาจึงหนีเข้าบ้าน ซึ่งในขณะนั้นนายดำเกิงได้ลงมาชั้นล่างทั้งสองจึงพบกัน นายดำเกิงยอมแพ้ทุกอย่างและพูดกับดวงอย่างเข้าใจ ทำยสุดท้ายดวงก็กอดกันเป็นความเข้าใจ ความอบอุ่นที่ขาดหายไปนาน ทำให้รู้ว่าแท้จริงแล้วพ่อรักเขามาก ดังนั้นเขาจึงบอกกับทุกคนว่าเขาจะเลิกยาด้วยตนเองและยินดีที่จะรักษาให้หายขาด

จำหลักไว้ในแผ่นดิน

ช่วงปี 2518 เป็นปีที่สงครามในประเทศกัมพูชาปะทุขึ้นอย่างรุนแรง ผลจากสงครามทำให้เจ้าหญิงโสคนเทีย อพยพเข้ามายังชายแดนไทย พร้อมด้วยตา น้องสาว และลูกชายของน้ำ ทุกคนอยู่ในสภาพอดโรย อ่อนเพลีย และได้มาพบกับสู ซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดน สูได้ช่วยเหลือผู้อพยพดังกล่าวโดยให้พักอยู่ที่บ้านของนายสมพล สูซึ่งแท้จริงคือทหารสังกัดหน่วยสืบราชการลับของไทย ได้รายงานเรื่องผู้อพยพไปยังผู้พันภราดร เพื่อจัดการเรื่องที่อยู่ใหม่ให้กับผู้อพยพซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของกัมพูชา ภายหลังจากที่ได้ที่พักใหม่ เจ้าหญิงพยายามประสานงานเพื่อขอลี้ภัยไปประเทศที่ 3 คือ ประเทศฝรั่งเศส ระหว่างดำเนินการเรื่องการลี้ภัยไปฝรั่งเศส สูเป็นผู้คอยอารักขาเจ้าหญิงโดยตลอด เจ้าหญิงพอใจสูมากและเริ่มมีใจให้ เจ้าหญิงจึงมอบคลิปติดผมให้กับสูด้วยความเสนาหา

หลังจากที่เจ้าหญิงไปประเทศฝรั่งเศสเพื่อขอความช่วยเหลือจากนานาชาติให้ช่วยเหลือประเทศกัมพูชา ทรงติดต่อกับสูโดยให้มณฑาทองเขียนจดหมายให้ สูจึงได้รู้ว่าเจ้าหญิงโสคนเทียเป็นเพื่อนกับมณฑาทอง มณฑาทองนั้นเป็นหมอละเคยเป็นคนรักเก่าของสู แต่ปัจจุบันแต่งงานกับหมอชาวฝรั่งเศส สูดีใจมากที่ได้รับรู้เรื่องราวของมณฑาทอง ส่วนเจ้าหญิงโสคนเทียก็อาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศสเป็นเวลาหลายปี เจ้าหญิงได้คอยประสานความช่วยเหลือกัมพูชาอยู่ที่นั่น ในขณะที่มณฑาทองได้หย่าขาดจากสามีเนื่องจากเธอรู้ว่าเธอมีความสัมพันธ์กับพยาบาลในโรงพยาบาลเดียวกัน และเธอก็ตัดสินใจมาอยู่ที่ค่ายเขาอีต่าง อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นค่ายใหญ่ของผู้อพยพชาวกัมพูชา พร้อมด้วยหมอละและพยาบาลจากหน่วยกาชาดของสหประชาชาติ ที่ค่ายเขาอีต่างทุกคนรู้จักมณฑาทองในนามหมอละเพียร์ และในขณะที่นั่นสูได้เปลี่ยนสถานะเป็นหัวหน้านิล ผู้บัญชาการการร่วมกับกองทัปกัมพูชาฝ่ายรัฐบาล หัวหน้านิลและหมอละเพียร์ได้ติดต่อทางโทรศัพท์ แต่ทั้งสองต่างก็ไม่รู้ว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นใคร

สถานการณ์การต่อสู้เลวร้ายลงเรื่อยๆ กองบัญชาการของหัวหน้านิลถูกโจมตี เจ้าหญิงโสคนเทียซึ่งกลับจากฝรั่งเศส และได้มาที่เขาอีต่าง โดยรับรู้มาก่อนหน้านั้นว่าหัวหน้านิลคือ สู เมื่อเจ้าหญิงทราบข่าวการโจมตีก็ทรงเป็นห่วงหัวหน้านิล ดังนั้นจึงตามไปยังกองบัญชาการโดยไม่ฟังคำทัดทานถึงอันตราย เจ้าหญิงไม่ทันได้พบกับหัวหน้านิล เธอถูกสะกดระเบิดที่หลัง ทางกองบัญชาการจึงตามตัวหมอละเพียร์มารักษาผ่าตัดเอาสะเก็ดระเบิดออกโดยด่วน เมื่อมาถึงที่กองบัญชาการ หมอละเพียร์กับหัวหน้านิลได้พบกันหลังจากที่ไม่ได้เจอกันมา 14 ปี ด้วยความไม่เข้าใจเพราะแม่ของหมอละเพียร์ก็ดกัน และเมื่อกลับมาพบกันอีกครั้งทั้งคู่ต่างก็ตื่นเต้นดีใจ เพราะยังคงรักกันอยู่ เจ้าหญิงรับรู้เหตุการณ์โดยตลอด เธอเก็บความเศร้าเสียใจไว้ตามลำพังโดยขัดขิตะ

เพื่อชาติ เจ้าหญิงมีภาระของการกอบกู้ชาติรออยู่เบื้องหน้า จากเหตุการณ์ดังกล่าวหลังจากที่ทรงหายเป็นปกติแล้วเจ้าหญิงหายไ้จากเมืองไทยอย่างเงียบๆ

สถานการณ์ในประเทศกัมพูชาเริ่มดีขึ้น ผู้พินนิตซึ่งขณะนั้นได้เลื่อนยศตามลำดับเป็นพลโทเป็นผู้แทนของรัฐบาลไทยในการแก้ปัญหาที่รู้จักกันในนามพลโทสรคม เขาได้พบท่านสีหนุ กษัตริย์กัมพูชาอย่างสม่าเสมอโดยการชักนำของผู้พันเจียวาริน อดีตผู้บัญชาการทหารกัมพูชาที่เขาช่วยบัญชาการร่วม เจ้าสีหนุพอใจนายพลสรคมมาก ผลจากการประสานงานทำให้เขาได้พบกับเจ้าหญิงโสคนเทียหลายครั้ง เจ้าหญิงพยายามเอาใจหว่านล้อมให้เขารักตน แต่เพราะสรคมมีใจรักเดียวเพียงมณฑาทอง ระหว่างสรคมกับเจ้าหญิงก็ยังคงเป็นเพียงเพื่อน ในเวลาต่อมา วันที่ 28 เมษายน 2536 ด้วยความร่วมมือกันจากหลายฝ่ายทำให้ประเทศไทยสามารถส่งผู้อพยพจำนวนมากกลับประเทศกัมพูชา สรคมกับมณฑาทองก็หมดพันธะในการช่วยเหลือผู้ลี้ภัย และตัดสินใจว่าจะแต่งงานกัน

เรือมนุษย์

เรือมนุษย์เป็นนวนิยายที่แสดงให้เห็นถึงกิเลสตัณหาของคน ซึ่งส่งผลให้ชีวิตต้องประสบปัญหาทุกข์ร้อน เริ่มจากครอบครัวของเพลลาและมธุรสที่ดำเนินชีวิตขัดแย้งและแตกต่างกัน ครอบครัวจึงปราศจากความสุข บุตรของทั้งสองอันประกอบด้วยพิมพ์รส พงณา มาลาทิพย์ ต้องอยู่ในความดูแลของนิธیمان้องสาวที่เพลลารับมาอุปการะตั้งแต่ 10 ขวบ หลังจากบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว นิธิมามีฐานะกึ่งญาติกึ่งคนรับใช้ไม่อาจดูแลหลานๆ ได้ตลอดเวลา ทำให้พิมพ์รสหนีเที่ยวจนกระทั่งตั้งครมภ์กับเพื่อนนักเรียนวัยเดียวกันชื่อชัยพร ชัยพรปฏิบัติราชการเป็นพ่อของเด็กในท้อง ทั้งนิธิม่าและเพลลาจึงต้องหาทางช่วยพิมพ์รส ส่วนมธุรสเมื่อทราบเรื่องก็ตำหนิและทุบตีบุตรสาวอีกทั้งยังประกาศไม่ยอมรับรู้ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้

ดัมพ์ซึ่งเป็นอาของชัยพรพยายามให้ความช่วยเหลือพิมพ์รส ในขณะที่พิมพ์รสและชัยพรต้องการทำลายเด็กแต่ไม่สำเร็จ เมื่อดัมพ์พาเดชพ่อของชัยพรมารู้จักกับครอบครัวของเพลลา เมื่อเดชพบนิธิม่าก็มีความพอใจในตัวนิธิม่า และแสดงความรับผิดชอบพิมพ์รสกับลูกด้วยการเช่าบ้านให้อยู่ พร้อมทั้งจ่ายเงินเลี้ยงดูเป็นรายเดือน นิธิม่าไปอยู่เป็นเพื่อนหลานสาวที่บ้านเช่าทำให้ชีวิตของเธอดีขึ้น เป็นขณะเดียวกับเพลลาเบื่อหน่ายความเจ้าอารมณ์ของภรรยา และหาทางออกด้วยการมีความสัมพันธ์กับเด็กรับใช้ชื่อเกี้ยว เขาขอหย่าและไปเช่าบ้านอยู่กับเกี้ยว ครั้นมธุรสได้ข่าวว่าเกี้ยวตั้งครมภ์ เธอเสียใจมากจนกินยาฆ่าตัวตาย แต่แพทย์ช่วยชีวิตไว้ได้ทัน เพลารู้สึกเห็นใจภรรยาจึงกลับมาอยู่บ้านดั้งเดิม มธุรสพยายามปรับปรุงตัวใหม่ซึ่งต้องจำใจทนเกี่ยวกับเริ่มกระด้างอวดดี เพราะได้รับการยกย่องจากนางใสมารดาที่ขายข้าวเหนียวปิ้ง ส่วนเดชคิดเอาชนะใจนิธิม่า แม้กระทั่งหาเรื่องว่าชู้ดาผู้เป็นภรรยากับดัมพ์เป็นชู้กัน แล้วก็ไล่ทั้งคู่ออกจากบ้าน ดัมพ์ไปหาบ้านเช่าอยู่คนเดียว ส่วนชู้ดาไปอาศัยกับญาติคือเฟื่องทอง แต่แล้วชู้ดากลับมีความสัมพันธ์กับวีระสามีของเฟื่องทอง เมื่อเฟื่องทองจับได้ทั้งสองก็หนีไปเช่าบ้านอยู่ด้วยกัน ครั้นเฟื่องทองถูกรถชนต้องรักษาตัวอยู่โรงพยาบาล เดชเห็นใจมากประกอบกับเขาไม่สามารถเอาชนะใจนิธิม่าได้ เขาจึงตัดสินใจคืนดีกับชู้ดาและชักชวนให้ชู้ดากลับมาเป็นภรรยาเขาดังเดิม วีระโกรธชู้ดาที่ทิ้งตนไป เขาจึงกลับบ้าน ส่วนฟ้าทองสารภาพกับเฟื่องทองถึงความรักที่ตนมีต่อพี่เขย แต่ไม่อาจทำร้ายจิตใจพี่สาวได้จึงขอย้ายออกจากบ้าน ทำให้เฟื่องทองเสียใจมากที่ได้รู้ความจริง

สำหรับชัยพรก็พยายามสืบหาพิมพ์รสจนพบและคืนดีกัน หลังจากพิมพ์รสคลอดบุตรแล้ว เธอก็เข้าไปเป็นสะใภ้ในบ้านของเดช แต่ต้องพบเจอแต่ความทุกข์ เนื่องจากชัยพรขาดความรับผิดชอบ เขาแต่ใช้เงินเที่ยวเตร่ ไม่ใส่ใจดูแลทั้งภรรยาและลูก เมื่อเขาขับรถชนคนตาย

ดัมพ์ต้องช่วยประกันตัวออกมา แต่ชัยพรกลับก่อเรื่องอีกครั้งด้วยการมีความสัมพันธ์กับเกี้ยว ซึ่งในขณะนั้นเพลลาได้เลิกกับเกี้ยวแล้ว เพราะเกี้ยวสร้างปัญหาให้กับเขาตลอดเวลา เกี้ยวจึงหันไปคว่าชัยพร ทั้งสองไปเช่าบ้านอยู่ เมื่อทุกคนทราบเรื่องต่างก็เสียใจ และคาดไม่ถึงเกี่ยวกับการกระทำของชัยพรกับเกี้ยว โดยเฉพาะมธุรส เธอเสียใจมาก ด้วยความสำนึกในหน้าที่ของความ เป็นแม่ และไม่ต้องการให้ลูกสาวของตนต้องตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับเธอ เธอจึงเกลี้ยกล่อมให้เกี้ยวกลับมาอยู่กับเพลลาดังเดิม แต่เกี้ยวให้เพลลาและชัยพรตัดสินใจเองว่าจะให้เธออยู่กับใคร

ตะวันตกดิน

ตะวันตกดินเป็นเรื่องราวชีวิตของชายหนุ่มชื่อไสรवार เขาเป็นเลขานุการที่มีความสามารถและคล่องแคล่วของนายเวศม์ เมื่อนายเวศม์จัดงานวันเกิด ภรรยาของเขาเชิญพี่สาวที่ห่างเหินกันไปมาร่วมงานด้วย คุณวชิพานุตรสาวมาในงาน แต่วิฐเริ่มไม่ชอบหลานสาวเพราะเห็นว่าทัศนิกามีความสวยเด่น และมีอุปนิสัยคล้ายบิดาคือมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ทั้งไม่ยอมอ่อนข้อให้กับผู้กระทำผิด หลังวันงานนายเวศม์ก็เสียชีวิต วิฐว่าเหว่่มากจึงยึดไสรवारเป็นที่พึ่งและมีความสัมพันธ์กัน และเธอยอมเป็นภรรยาลับๆ ของ “นาย” ผู้มีอิทธิพลในวงราชการ เพื่อแลกกับเงินค่าเทอมของลูกชาย อันเกิดกับนายเวศม์ ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ต่างประเทศ และหวังผลักดันให้ไสรवारมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน ส่วนไสรวารก็เพียงต้องการความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เขาไม่ได้รักวิฐ แต่กลับไปรักทัศนิกา วิฐตระหนักถึงความรู้สึกของไสรवार เธอเสียใจมากและคิดทำลายบุคคลทั้งสอง ครั้นคุณศาวิกาผู้เป็นเพื่อนและเป็นภรรยาลับของ “นาย” เช่นกัน นำข่าวมาบอกว่าทั้งสองไปดูที่ดินที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง วิฐจึงตามไปที่ระยองโดยมีปืนติดตัวไปด้วย เธอได้เห็นธาตุแท้ของไสรवारที่ปฏิเสธความรับผิดชอบในชีวิตของเธอ ส่วนทัศนิกาก็ได้เห็นนิสัยอันแท้จริงของไสรवार เธอจึงตัดสินใจเลิกติดต่อกับเขา ทำให้ไสรवारหมดกำลังใจ ชีวิตหมดความกระตือรือร้นในการทำงาน และทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของเขาดูอับเฉาเศร้าหมองเหมือนตะวันที่กำลังจะตกดิน

บทคัดย่อ

วิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัล
ของกฤษณา อโศกสิน

บทคัดย่อ
ของ
เบญจวรรณ ชุนฤทธิ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มีนาคม 2546

บทคัดย่อ

การศึกษาจินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษา ในด้านของการใช้คำและการใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมและดีเด่นของกฤษณา อโศกสิน ซึ่งมีจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ ปู้นปิดทอง บุษบกใบไม้ ไฟทะเล ข้ามสีทันดร จำหลักไว้ในแผ่นดิน เรือมนุษย์ และตะวันตกดิน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาปรากฏว่า ในด้านการใช้คำ กฤษณา อโศกสิน นำคำมาใช้เพื่อสร้างจินตภาพได้อย่างประณีตงดงาม โดยคำที่เลือกใช้เป็นคำที่ช่วยสื่อให้เห็นรายละเอียดแห่งสี แสง กลิ่น รส อากาโร การเคลื่อนไหว และอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งคำเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อประสาทสัมผัสของผู้อ่านให้รู้สึกนึกคิด ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพแจ่มแจ้งชัดเจน ในด้านการใช้ภาพพจน์ กฤษณา อโศกสิน สามารถนำมาใช้สร้างจินตภาพได้ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อสื่อภาพของฉาก บรรยากาศ ลักษณะนิสัย พฤติกรรม และอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ตลอดจนชี้ให้เห็นแนวคิดในแง่มุมต่างๆ ด้วยการเลือกใช้ภาพพจน์ คือ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ นามนัย ปฏิภาคพจน์ ปุจฉา และการเลียนเสียง ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อความและโดดเด่น น่าประทับใจ อีกทั้งยังเข้มข้นด้วยพลังความคิด ทำให้ผู้อ่านร่วมรับรู้และเข้าใจสารที่กฤษณา อโศกสิน นำเสนอได้

AN ANALYSIS OF IMAGE IN THE PRIZE WINNING
LITERARY WORKS OF KRISSANA ASOKESIN

AN ABSTRACT
BY
BENJAWAN KHUNRIT

Presented in partial fulfillment for the requirements of
the Master of Education degree in Thai language

Thaksin University

March 2003

Abstract

This is an analytical study of image in the prize winning literary works of Krissana Asokesin. The image is analyzed from the language styles both in terms of the use of words and the figure of speech appearing in seven best awarded novels namely "Poon Pid Thong," "Boossabok Bai Mai," "Fai Thalae," "Kham Si Thandorn," "Cham Lak Wai Nai Phaen Din," "Rua Manoot," and "Tawan Tok Din." The results of the study are presented using the descriptive analysis technique.

The results of the study reveal that in terms of word usage, Krissana Asokesin has utilized the words for creating image effectively and the words chosen help conveying the readers with the aspects of color, light, smell, taste, manner, movement, and emotion. The words do have impact on the readers' reflection, thus creating clear image. Regarding the use of figure of speech, Krissana Asokesin is able to generate clear pictures in the setting, characteristics, behavior, and emotion of the characters in the novels. The author also expresses different thoughts through the use of various figures of speech such as simile, metaphor, personification, hyperbole, metonymy, paradox, interrogation, and onomatopoeia. The figures of speech used are outstandingly and impressively in accord with the substance in the stories, which are reinforced by powerful thoughts. The readers consequentially recognize and fully understand the message presented by the author.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวเบญจวรรณ ชุนฤทธิ์
เกิดวันที่	11 มีนาคม พุทธศักราช 2519
สถานที่เกิด	อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 105 หมู่ที่ 2 ตำบลเขาขาว อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง 92130
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2537	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนห้วยยอด จังหวัดตรัง
พ.ศ. 2541	ค.บ. วิชาเอกภาษาไทย จากสถาบันราชภัฏภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
พ.ศ. 2546	กศ.ม. วิชาเอกภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

